

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SEÇİLMİŞ GÜNEY ASYA ÜLKELERİNDE (PAKİSTAN,
BANGLADEŞ, AFGANİSTAN) KADIN YOKSULLUĞU VE
TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI**

EBRU KARABULUT

DANIŞMAN

DOÇ. DR. RAMAZAN ARSLAN

BARTIN-2022

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**SEÇİLMİŞ GÜNEY ASYA ÜLKELERİNDE (PAKİSTAN, BANGLADEŞ,
AFGANİSTAN) KADIN YOKSULLUĞU VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru KARABULUT

BARTIN-2022

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Ramazan ARSLAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “SEÇİLMİŞ GÜNEY ASYA ÜLKELERİNDE (PAKİSTAN, BANGLADEŞ, AFGANİSTAN) KADIN YOKSULLUĞU VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırım kabul edeceğimi beyan ederim.

19/07/2022

Ebru KARABULUT

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın başından sonuna kadar aşama aşama titizlikle takip eden, desteklerini ve önerilerini esirgemeyip yoluma ışık tutan sevgili danışman hocam Doç. Dr. Ramazan ARSLAN' a sonsuz sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Aynı zamanda çalışmamın ilerleyişinde tavsiyelerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Bersu BAHTİYAR hocama ve değerli meslektaşım Emine Elif AYHAN' a teşekkür ederim.

Tüm çalışma sürecinde destek ve katkıları ile hep yanımda olan dostlarım Yulduz KURBANOVA' ya, Hülya MORKOÇ' a, Berna AKYAR' a, Neriman ERGÜN' e, Meltem ÖZTÜRK' e, Hacer ÖZKAN' a, Hacer SAYLAK' a, Nazlı AKDEMİR' e ve Şule AYDIN' a teşekkürü bir borç bilirim. Bu günlere ulaşmam için emeklerini hiç ödeyemeyeceğim ve her zaman yanımda olup benimle gurur duyan aileme şükranlarımı sunarım.

Ebru KARABULUT

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SEÇİLMİŞ GÜNEY ASYA ÜLKELERİNDE (PAKİSTAN, BANGLADEŞ, AFGANİSTAN) KADIN YOKSULLUĞU VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Ebru KARABULUT

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ramazan ARSLAN

Bartın-2022, sayfa: 188

Yoksulluk, en genel manasıyla toplumdaki bireylerin asgari yaşam seviyelerini devam ettirebilmeleri adına temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarıyla birlikte kaynaklardan, olanaklardan ve özgürlüklerden yoksun kalma halidir. Küreselleşen dünyada yoksullukla birlikte özellikle kadın yoksulluğunun da önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir. Kadın yoksulluğu, hem akademik hem de sosyal çevrelerde öncelikli olarak incelenen ve araştırılan konulardan olmuştur ve ortaya çıkışı iktisadi, sosyal ve kültürel yapıların olumsuz seyri ile gerçekleşmektedir. Eğitimli olmayan ya da yeterli seviyede eğitim almamış kadınların var olması, hane halkı tarafından kadınların iş yaşamına katılımının engellenmesi, kadınlara dair ayrımcılık, kadın emeğinin ucuz işgücü şeklinde görülmesi ve yine kadınların cinsiyet ayrımcılığına maruz bırakılması gibi etkenler neticesinde kadın yoksulluğu doğmuştur. Bu sebeplerle kadınlar, yoksulluğu her açıdan tecrübe etmek zorunda bırakılmışlardır ve yoksulluğu her dönemde erkeklere kıyasla daha derin yaşamışlardır. Kadın yoksulluğu konusu tüm dünyada görülen en önemli sorunlardan biridir.

Bu çalışmanın amacı, kadın yoksulluğu ve bu olguyu etkileyebileceği düşünülen ekonomik, sosyal ve siyasi göstergelerle seçilmiş Güney Asya ülkeleri (Afganistan, Bangladeş ve Pakistan) ile Türkiye arasında karşılaştırma yaparak; Türkiye’de yer alan kadın bireylerin sosyoekonomik statüsü ile seçilmiş Güney Asya ülkelerindeki kadınların yoksulluk ve statü

bakımından konum ve durumunu saptamaktır. Çalışmada yöntem olarak karşılaştırmalı araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem çerçevesinde kadın yoksulluğu ve bu yoksulluğun belirleyicileri üzerine gerçekleştirilmiş teorik ve uygulamalı çalışmalar araştırılmıştır. Elde edilen materyaller doğrultusunda ilk önce seçilen tüm ülkelerin genel durumu incelenmiş daha sonra belirleyici olarak verilen sosyoekonomik göstergeler ülkeler arasındaki ilişki kapsamında şekil ve tablo yardımıyla da yorumlanmıştır. Veri setlerinden toplanarak elde edilen veriler seçilmiş ülkelerin ortak ölçütleri doğrultusunda doğru ve tutarlı analiz sonuçlarına ulaşmak için 2009-2021 dönemini kapsayan bir periyotta ele alınmış fakat 2020 ve 2021 tarihli veriler erişilebilirlik bakımından çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda, Türkiye ile Seçilmiş Güney Asya ülkelerindeki kadın yoksulluğunun temelde sosyoekonomik yapılardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen ülkelerdeki cinsiyet eşitsizliği ve adaletsiz dağılım daha çok istihdam, eğitim ve sağlık göstergelerinde kendini göstermiştir. Bununla birlikte önemli bir sonuç da kadınların eğitime dâhil edilmesi ve tüm yaş gruplarında çalışan kadın yoksulluğu bakımından en düşük oranlara sahip ülkenin Afganistan olarak saptanmasıdır. Sağlık hizmetlerinde ise Türkiye, karşılaştırma yapılan diğer ülkelere kıyasla daha yeterli düzeyde görülmüştür. Çalışmanın sonucunda karşılaştırmaya dâhil edilen ülkeler kadın yoksulluğu ile mücadelede istenen düzeye ulaşılamasa da ulusal ve uluslararası alanda birçok politika ve uygulamaya öncülük ederek çalışmaların devam ettiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Güney Asya, kadın yoksulluğu, Türkiye, yoksulluk

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

WOMEN POVERTY IN SELECTED SOUTH ASIAN COUNTRIES (PAKISTAN, BANGLADESH, AFGHANISTAN) AND TURKEY COMPARISON

Ebru KARABULUT

Bartın University

Graduate School

Department of Economics

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ramazan ARSLAN

Bartın-2022, pp: 188

Poverty, in its most general sense, is the state of being deprived of resources, opportunities and freedoms due to the inability of individuals in the society to meet their basic needs in order to maintain their minimum standard of living. In the globalizing world, it is seen that together with poverty, especially women's poverty has reached important dimensions. Women's poverty has been one of the issues that have been primarily studied and researched in both academic and social circles, and its emergence emerges with the negative course of economic, social and cultural structures. Women's poverty has emerged as a result of factors such as the presence of uneducated or uneducated women, the prevention of women's participation in business life by the household, discrimination against women, the perception of women's labor as cheap labor and the exposure of women to gender discrimination. For these reasons, women have been forced to experience poverty in every aspect and have experienced poverty more deeply than men in every period. The issue of women's poverty is one of the most important problems seen all over the world.

The aim of this study is to compare women's poverty and selected South Asian countries (Afghanistan, Bangladesh and Pakistan) with economic, social and political indicators that are thought to affect this phenomenon, and Turkey; The aim of this study is to determine the socioeconomic status of women in Turkey and the position and status of women in selected

South Asian countries in terms of poverty and status. Comparative research method was preferred as a method in the study. Within the framework of this method, theoretical and applied studies on women's poverty and its determinants were investigated. In line with the materials obtained, firstly, the general situation of all selected countries was examined, and then the socio-economic indicators given as determinants were interpreted with the help of figures and tables within the scope of the relationship between countries. The data collected from the data sets were handled in a period covering the 2009-2021 period in order to reach accurate and consistent analysis results in line with the common criteria of the selected countries, but the data of 2020 and 2021 were included in the narrow study in terms of accessibility.

As a result of the study, it has been determined that women's poverty in Turkey and Selected South Asian countries is mainly caused by socio-economic structures. Gender inequality and inequitable distribution in the countries included in the study showed themselves mostly in employment, education and health indicators. However, an important result is the inclusion of women in education and the determination of Afghanistan as the country with the lowest rates of working women in all age groups. In terms of health services, Turkey was found to be more adequate in compared to other countries compared to other countries. As a result of the study, it can be said that although the desired level of combating women's poverty could not be reached in the countries included in the comparison, it can be said that the studies continue by leading many policies and practices in the national and international arena.

Keywords: Poverty, South Asia, Turkey, women's poverty

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
KISALTMALAR	xvii
1. GİRİŞ.....	1
2. KADIN YOKSULLUĞU İLE İLGİLİ KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE....	4
2.1.Kadın Yoksulluğu Kavramsal Çerçeve.....	4
2.1.1.Yoksulluk Kavramı, Tanımlaması ve Sebepleri.....	5
2.1.2. Yoksulluk Türleri.....	6
2.1.2.1. Mutlak Yoksulluk- Görelî Yoksulluk.....	6
2.1.2.2. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk	8
2.1.2.3. Gelir Yoksulluğu- İnsani Yoksulluk.....	8
2.1.2.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk.....	10
2.1.3. Kadın Yoksulluğunun Kavramı, Tanımı ve Sebepleri.....	11
2.1.4. Kadın Yoksulluğunun Önemi	12
2.2. Kadın Yoksulluğu Teorik Çerçeve.....	13
2.2.1. Yoksulluk Sınırı Tespiti	13
2.2.1.1. Mutlak Yoksulluk Sınırı	14
2.2.1.2. Görelî Yoksulluk Sınırı.....	15
2.2.1.3. Sübjektif Yoksulluk Sınırı	16
2.2.1.4. Leyden Yoksulluk Sınırı	17
2.2.2. Yoksulluk Ölçüm ve Yöntemleri.....	17
2.2.2.1. Sen Endeksi	18
2.2.2.2. İnsani Gelişim Endeksi	18
2.2.2.3. Foster- Greer- Thorbecke (FGT) Endeksi	20

2.2.2.4. Yoksulluk Açığı Endeksi.....	21
2.2.2.5. Kafa Sayısı Endeksi	22
2.2.2.6. Toplumsal Cinsiyet Temelli Gelişim Endeksi	22
2.2.3. Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Politikalar.....	23
2.2.3.1. Doğrudan ve Dolaylı Mücadele Politikaları.....	25
2.2.3.2. Mikro kredi ve Mikro finans Politikaları	26
2.2.3.3. İstihdam Politikaları	27
2.2.3.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve İletişim Kampanyaları.....	28
2.2.4. İktisat Kuramlarının Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Bakışı	29
2.2.4.1. Merkantalist İktisadi Düşüncede Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu ...	29
2.2.4.2. Klasik İktisadi Düşüncede Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu.....	30
2.2.4.3. Neo Klasik İktisat Yaklaşımında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu	31
2.2.4.4. Keynesyen İktisat Yaklaşımında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu....	31
2.2.4.5. Marksist İktisat Yaklaşımında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu.....	32
2.2.4.6. Kalkınma İktisadında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu	33
2.2.5. Kadın Yoksulluğunu Belirleyen Faktörler	34
2.2.5.1. Eğitim Seviyesi	35
2.2.5.2. İstihdam	36
2.2.5.3. Sosyal Dışlanma	36
2.2.5.4. Anne Olma	37
2.2.5.5. Tek Ebeveynli Aile	38
2.2.5.6. Mobbing	38
2.2.5.7. Düşük Ücretler	39
3. DÜNYA’DA KADIN YOKSULLUĞU.....	40
3.1.Dünya’da Kadın Yoksulluğuna Genel Bakış	40
3.2.Dünya’da Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları	54
3.2.1.Birleşmiş Milletler	55
3.2.2.Dünya Bankası	56
3.2.3.İslami İş birliği Teşkilatı	57
3.2.4.Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	58
3.2.5.Avrupa Konseyi.....	59
3.3.Dünya’da Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Uygulamaları	59

3.3.1.BRAC (Topluluklar Arası Kaynak Oluşturma Örgütü)	60
3.3.2.SEWA (Serbest Çalışan Kadın Derneği)	61
3.3.3. ACCION International	62
3.3.4.Grameenbank Mikro Kredi Uygulamaları	62
3.3.5.Kanada Kadınlar Kuruluşu	64
4. TÜRKİYE’DE KADIN YOKSULLUĞU	65
4.1.Türkiye’de Kadın Yoksulluğuna Genel Bakış	66
3.2.Türkiye’de Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları	77
4.2.1.Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)	78
4.2.2.Kadın Merkezi Vakfı (KAMER)	79
4.2.3.Uluslararası Çalışma Örgütü-Türkiye (ILO-Türkiye)	79
4.2.4.Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)	80
4.2.5.Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)	81
4.2.6.Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	82
4.2.7.Kalkınma Bakanlığı	83
4.3.Türkiye’de Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Uygulamaları	84
4.3.1.Kadın Kooperatifleri	85
4.3.2.Çok Amaçlı Toplum Merkezi- GAP (ÇATOM)	85
4.3.3.Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV)	86
4.3.4. Türkiye Grameen Bank Mikro Finans Programı (TGMP)	87
4.3.5.Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)	88
4.3.6.Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü (SYGM)	89
4.3.7.Sivil Toplum Kuruluşları	90
4.3.8.Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)	90
4.3.9.Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER)	91
5. SEÇİLMİŞ GÜNEY ASYA ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN KADIN	
YOKSULLUĞU BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI	93
5.1. Kadın Yoksulluğuna İlişkin Literatür Taraması	94
5.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	97
5.3. Çalışmanın Yöntemi	98

5.4. Seçilmiş Güney Asya Ülkelerinin Yoksulluğa Bakışı	99
5.4.1. Afganistan.....	102
5.4.2. Bangladeş.....	111
5.4.3. Pakistan	122
5.5. Genel Bakış Açısıyla Karşılaştırılma	131
5.6. Ekonomik Statü Açısından Karşılaştırılma	142
5.7. Sosyal Statü Açısından Karşılaştırılma	149
5.8. Siyasi Statü Açısından Karşılaştırılma	162
 SONUÇ	 164
 KAYNAKLAR	 169

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
No	No
4. 1: Türkiye’de kurumsal olmayan genç nüfusun işgücü durumu (2020, %)	71
5.1: Afganistan’da yıllara göre kadınların insani gelişme endeksi	105
5. 2: Afganistan’da GSYİH büyüme oranı (%)	106
5. 3: Afganistan’da GSYİH Deflatörüne göre yıllık enflasyon oranı (%)	107
5. 4: Afganistan’da kadın nüfus oranı (%)	108
5. 5: Afganistan’da 2009-2016 yıl aralığında yoksulluk insidansı (%)	110
5. 6: Afganistan’da Ulusal yoksulluk sınırlarında bulunan yoksul kişi sayısı oranı (%)	110
5. 7: Bangladeş’te yıllar göre kadınların insani gelişme endeksi	114
5. 8: Bangladeş’te GSYİH yıllık büyüme oranı (%)	115
5. 9: Bangladeş’te GSYİH deflatörüne göre yıllık enflasyon oranı (%)	116
5. 10: Bangladeş’te kadın nüfus oranı (2009-2020, %)	117
5. 11: Bangladeş’te yoksulluğu azaltma oranları (2005-2018, %)	119
5.12: Bangladeş’te Ulusal yoksulluk sınırındaki kişi sayısı oranı (toplam nüfus yüzdesi)	120
5. 13: Bangladeş’te günde 1.90 ABD doları altında yaşayan yoksul çalışan oranı (toplam nüfusun yüzdesi)	121
5. 14: Pakistan’da yıllara göre kadınların insani gelişme endeksi	125
5. 15: Pakistan’da GSYİH yıllık büyüme oranı (2009-2021, %)	125
5. 16: Pakistan’da tüketici fiyatlarına göre yıllık enflasyon oranı	126
5. 17: Pakistan’da kadın nüfus oranı (2009-2020, %)	127
5. 18: Pakistan’da günde 1.90 ABD doları altında yaşayan yoksul çalışan oranı (toplam nüfus yüzdesi)	130
5. 19: Pakistan’da Ulusal yoksulluk sınırı kapsamında yoksulluk oranı (toplam nüfus yüzdesi)	131
5. 20: Dünya’da bölgeler bakımından küresel cinsiyet indeksi (2018, %)	134
5. 21: Türkiye’de ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın nüfusu (2009-2020, %) ...	135
5. 22: Türkiye’de ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işgücü (%)	135
5. 23: Dünya’da yoksulluğun yıllar içerisinde değişimi (2009-2018, %)	136
5. 24: Dünya’da bölgelere göre yoksul kadın oranı (toplam kadın nüfusu yüzdesi)	138
5. 25: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ergen doğurganlık hızı (15-19 yaş) (1000 kadın başına doğum) (2009-2019)	150

5. 26: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 1000 canlı doğumda 5 yaş altı kız çocuğu ölümleri (2008-2019, %)	153
5. 27: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde yükseköğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı (2009-2019, %)	158
5. 28: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın okuryazarlık oranı (15-24 yaş, %).....	159
5. 29: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın okuryazarlık oranı (25-64 yaş, %).....	160

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
3. 1: (devam ediyor) Dünyada cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %)	42
3. 2: Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %)	44
3. 3: Avrupa ve Orta Asya bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %)	46
3. 4: (devam ediyor) Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %)	47
3. 5: Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %)	49
3. 6: Güney Asya bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %)	51
3. 7: (devam ediyor) Sahra-Altı Afrika bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %)	52
4. 1: Türkiye’de cinsiyet durumuna ve ekonomik etkinliklere göre istihdam dağılımı (2009-2021, (%)(15+yaş)	61
4. 2: (devam ediyor) Türkiye’de çalışma durumlarına göre istihdam edilen bireyler (2010-2020, %) (15+yaş)	68
4. 3: Türkiye’de kurumsal olmayan nüfusun yıl ve cinsiyet durumuna göre işgücü durumu (2009-2021, %) (15+yaş)	70
4. 4: (devam ediyor) Türkiye’de eşdeğer hane halkı fert gelirlerine göre ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranı (2009-2020)	72
4. 5: Türkiye’de eğitim seviyesine ve cinsiyete göre iş gücüne katılım oranları (2009-2020, %)	74
4. 6: Türkiye’de cinsiyet durumuna göre okur- yazarlık oranı (2009-2020, %) (15-24 yaş)	75
4. 7: Türkiye’de cinsiyet durumuna göre beklenen ortalama yaşam süresi (2010-2018, yıl)	76
5. 1: Afganistan’da kadınların bazı istihdam ve işgücü göstergeleri (2009-2019, %)	109
5. 2: Bangladeş’te kadınların bazı istihdam ve işgücü göstergeleri (2009-2019, %)	117

5. 3: Pakistan'da kadınların bazı istihdam ve işgücü göstergeleri (2009-2019, %)	128
5. 4: Pakistan'da farklı yerlerdeki çok boyutlu yoksulluk oranı (%)	129
5. 5: Seçilmiş Güney Asya ülkelerinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri endeksi (SDG endeksi)	133
5. 6: Dünya'da demografik açıdan ülke grubuna göre çalışan yoksulluğu oranı (2018-2023, %)	137
5. 7: Türkiye'de işteki durumlara göre yıllık ortalama iş geliri (2019-2020, %)	139
5. 8: Türkiye'de hane halkı fert gelirine göre yoksulluk oranı (%)	140
5. 9: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 15 yaş üstü kadın çalışan yoksul oranı (1.90 USD altında çalışan yüzdesi) (2009-2019, %)	141
5. 10: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 25 yaş üstü kadın çalışan yoksul oranı (1.90 ABD doları altında çalışan yüzdesi) (2009-2019, %)	141
5. 11: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 15-24 yaş aralığı çalışan yoksul oranı (1.90 ABD doları altında çalışan yüzdesi) (2009-2019, %)	142
5. 12: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işgücü oranı (toplam işgücünün yüzdesi) (2009-2019)	143
5. 13: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işgücüne katılım oranı (15 yaş ve üzeri aktif nüfusun yüzdesi) (2009-2019)	143
5.14: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işveren oranı (kadın istihdamının yüzdesi) (2009-2019)	144
5. 15: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ücretli çalışan kadın işçiler (kadın istihdamının yüzdesi) (2009-2019)	144
5. 16: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde tarım istihdamında kadın (2009-2019, %)	145
5. 17: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde endüstri istihdamında kadın (2009-2019, %)	145
5. 18: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde hizmet istihdamında kadın (2009-2019, %)	146
5. 19: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde işsizlik oranı (15-24 yaş aralığındaki kadınların işgücü yüzdesi) (2009-2019)	146
5. 20: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işsizlik oranı (2009-2019, %)	147
5. 21: (devam ediyor) Tüm Güney Asya ülkelerinin genel işgücü göstergeleri ve tahminleri (2015-2023)	148

5. 22: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde toplam doğurganlık oranı (kadın başına doğum) (2009-2019)	151
5.23: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların doğumda beklenen yaşam süresi (2009-2019, yıl)	151
5.24: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın ölüm oranı (1000 kişi başına yetişkin) (2010-2018, %)	152
5.25: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ilköğretim ve ortaöğretimde kadınların brüt kayıt oranı (2009-2019, %).....	154
5.26: (devam ediyor) Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın öğrencilerin ilköğretime kaydı (sayı)	154
5.27: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın öğrencilerin alt- ortaöğretime kaydı (sayı)	155
5.28: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın öğrencilerin yükseköğretimdeki tüm programlara kaydı (sayı).....	156
5.29: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ilköğretim ve ortaöğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı (2011-2019, %).....	157
5.30: (devam ediyor) Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların temel, orta ve ileri eğitilmiş işgücü göstergeleri (2009-2018, %).....	160
5.31: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların temel, orta ve ileri eğitilmiş işsizlik oranları (2009-2019, %)	161
5.32: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların Bakanlık düzeyinde pozisyonları (2009-2020, %).....	162
5.33: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde Ulusal Parlamentolarda kadınların sahip olduğu sandalye oranı (2009-2020, %).....	163

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

n	: toplam hane halkı sayısı
p	: istatistiksel anlamlılık değeri
y	: hane halkı geliri
yi	: yoksulluk sınırı altında gelire sahip kişi sayısı
yp	: yoksul kesimin ortalama gelir düzeyi
z	: yoksulluk sınırı
α	: yoksulluk parametresi

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASAGEM	: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
BM	: Birleşmiş Milletler
BRAC	: Topluluklar Arası Kaynak Oluşturma Örgütü
CEDAW	: Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CEİD	: Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
COEGES	: Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezi
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	: Dünya Bankası
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FGT	: Foster- Greer- Thorbecke Endeksi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayrisafi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
GTZ	: Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu

H	: Kafa Sayımı Endeksi
HDI	: İnsani Gelişim Endeksi
HPI	: İnsani Yoksulluk Endeksi
IBBL	: İslami Bank Bangladeş Limited
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İNGEV	: İnsani Gelişme Vakfı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
JICA	: Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı
KADEM	: Kadın ve Demokrasi Derneği
KA-DER	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
KAGİDER	: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği
KAMER	: Kadın Merkezi Vakfı
KEDV	: Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KEİG	: Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
KOSGEB	: Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü
MAYA	: Mikro Ekonomik Destek İşletmesi
MPI	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OPAAW	: İslam İş Birliği Örgütü Kadının İlerlemesi İçin Eylem Planı Raporu
P	: Sen Endeksi
PG	: Yoksulluk Açığı Endeksi
PYAF	: Pakistan Yoksulluğu Azaltma Fonu
SAARC	: Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SEED	: Küçük Girişimciliği Geliştirme Programı
SEWA	: Serbest Çalışan Kadın Derneği
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SST	: Sen- Shorrocks- Thon Endeksi
SYDGM	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
TGMP	: Türkiye Grameen Bank Mikro Finans Programı

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği
TYÇP	: Toplum Yararına Çalışma Programı
UİS	: Ulusal İstihdam Stratejisi
UNDAF	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Yardımı Çerçevesi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
USİAD	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Gelişim Ofisi
WEDGE	: Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
WFP	: Dünya Gıda Programı
YSÇG	: Yerel Siyaset Çalışma Grubu

1. GİRİŞ

Yoksulluk, kapsamlı ve kompleks yapısı ile açıklanması zor bir kavramdır. Bu kavram, geçmişten bugüne değin bambaşka bakış açıları ile incelenmiştir. En temel tanımı ile bireylerin besin, barınma ve giyecek gibi ihtiyaçlarını karşılayamayacak derecede minimum yaşam düzeyinden yoksun bırakılmasıdır. Yoksulluk ile cinsiyet, gelir ve eğitim olguları ilişkilendirildiğinde kadınlar yoksulluğunun ciddi bir kısmını oluşturmaktadır. Birçok sebepten ötürü kadın bireyler, yoksulluğu erkek bireylerden çok daha derin yaşamaktadır. Bu sebepler; gelir dağılımındaki adaletsizlik, hanedeki kadınların statüsü ve konumu, eğitim seviyelerindeki yetersizlik ve eşitsizlikler ile toplumsal dışlanma şeklinde ifade edilebilir (Gündoğan, 2008: 42-43).

Diane Pearce aracılığıyla ilk defa açıklanan kadın yoksulluğu olgusu, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yoksul bireylerin büyük çoğunluğunu kadınların meydana getirdiğini ve bu süreç içerisinde kadın bireylerin büyük bir kısmı işgücüne dâhil olmasına rağmen 1950 döneminden itibaren 1970 yıllarına kadar gittikçe kötüleşen ekonomisini vurgulamak maksatlı kullanılmıştır. Sonradan yapılan tüm araştırmalar yoksulluk kavramının cinsiyete göre değişik biçimlerde yaşandığını göstermektedir (Ulutaş, 2009: 29). Geçmişten günümüze kadar her dönemde kadınlar, iktisadi ve toplumsal hayatta yer almasına rağmen gelişme olanaklarından yeterli düzeyde pay alamamaktadır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 195-196). Dünya'nın pek çok yerinde korunmaya muhtaç, cinsiyet ayrımcılığı yaşayan, istihdam ve işgücünün dışında bulunan ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine uğrayan kadınlar yoksulluğun etkisini de derinden yaşamaktadır. Birçok kadın bu bahsedilen bağlamda sosyal güvencesiz, kayıt dışı istihdam çerçevesinde kötü koşullarda ve düşük ücretlerle çalışmaktadır. Geleneksel yapı çerçevesinde kadının konumu ile hane içerisindeki eşitsizlikler kadın bireylerin iş hayatından uzaklaşmasına sebep olurken yoksulluk kavramının da bir o kadar fazla kadınların aleyhine ilerlemesine neden olur. Kadın yoksulluğu kavramı, toplumsal cinsiyet bakımından önemli bir olgu olarak ifade edilmektedir. İş hayatına ve istihdama dâhil olamama, siyasi alanda yer edinmemeleri, eğitim seviyesindeki yetersizlikler ve ekonomik özgürlüğün ellerinden alınması neticesinde kadınlar daha çok bağımlı ve pasif bir hayata mahkûm olmaktadır (Çebi, 2019: 1-2).

Bu çalışmada, kadın yoksulluğu açısından Türkiye ile Seçilmiş Güney Asya Ülkeleri (Afganistan, Bangladeş ve Pakistan) arasında karşılaştırma yapılarak ülkelerin hangi konumda olduklarına ve ne gibi önerilerin sunulması gerektiğine dair sorulara cevap aranmaktadır. Bu amaçla karşılaştırma bulguları tablo ve grafiklerle daha belirgin hale getirilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışma, yöntem olarak tarihsel karşılaştırmalı araştırmaya dayalıdır. Birçok makro ölçekli araştırmada tercih edilen söz konusu yöntem daha çok belirli bir tarih aralığında seçilen ülkelerin sosyoekonomik göstergelerini benzerlik ve farklılıkları bakımından ortaya koyduğu için bu araştırmada tercih edilmektedir. Bu yöntem kapsamındaki araştırmaların literatür örneklerine çalışmanın yönteminde yer verilmiştir.

Çalışma, seçilmiş Güney Asya ülkeleri ile Türkiye karşılaştırmasını yaparak kadın yoksulluğunu ortaya koyan özgün bir çalışma niteliğindedir. Bu niteliğiyle çalışmadan kadın yoksulluğu literatürüne önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışma, dört bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde kadın yoksulluğunun kavramsal çerçevesi çizilmiş, bu bağlamda kadın yoksulluğunun tanımlanması, türleri ve önemli ele alınmakta olup bölümün kalan kısmında teorik olarak yoksulluk sınırı, ölçüm yöntemleri, yoksullukla mücadelede uygulanan politikalar, iktisat kuramlarının yoksulluğa bakışı ve kadın yoksulluğunu belirleyen etmenler ele alınmıştır.

İkinci bölümde Dünya’da kadın yoksulluğu ve kadınların yoksullukla mücadele politika ve uygulamaları başlığı altında tüm dünyadaki kadın yoksulluğunun boyutu eğitim, sağlık ve istihdam göstergeleri itibariyle diğer bireylerle kıyaslanarak kadınların mevcut durumları saptanmıştır. Kadın yoksulluğunun boyutu ekonomik, politik ve toplumsal bağlamda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de kadın yoksulluğunun boyutu, doğrudan ve dolaylı biçimde çözüm odaklı politikalar ile ülkedeki yoksullukla mücadele uygulamaları ele alınmıştır. Türkiye’deki kadın yoksulluğunun genel değerlendirmesi ile erkeklere kıyasla ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan kadınların konum ve statülerini incelenmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise çalışmanın amaç ve yöntem kısmı ile literatür araştırması ele alınmış ve kadın yoksulluğu bağlamında Türkiye ve Seçilmiş Güney Asya ülkeleri (Afganistan, Bangladeş ve Pakistan) karşılaştırması yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak

Seçilmiş Güney Asya ölkelerinin kadın yoksulluğuna dair temel nitelikteki politikaları incelenmiş ve ölkeler tek tek yoksulluk ve kadın yoksulluğuna bakımından açıklanmıştır. Daha sonra çalışmanın esasını meydana getiren seçilmiş Güney Asya ölkeleri ve Türkiye kadın yoksulluğuna bakımından karşılaştırması genel bir bakış açısıyla incelenmiş ve kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi statülerine göre detaylandırılmıştır.

Kadınların ekonomik statülerini belirlemede kadın işgücü ve işgücüne katılım oranları, ücretli veya maaşlı çalışan kadın işçi oranları, kadın istihdamı ve istihdamın sektörel dağılımı üzerinde durulmuştur. Diğer yandan kadınların sosyal statülerini belirlemek adına eğitim düzeyi, sağlık seviyesi ve yaşam beklentileri gibi göstergeler ele alınmış ve ona göre ölkeler arasında karşılaştırma yapılmıştır. Bu bölümün son kısmında ise politik açıdan bir kıyaslama yapılarak kadınların siyasi statülerini belirlemek adına parlamentodaki kadınların sandalye oranları ile seçili olan tüm ölkelerdeki kadın bakan oranları dikkate alınmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde yapılan karşılaştırma sonucu elde edilen bulgular, ölkeler arası benzerlik ve farklılıklar neticesinde oluşturulan çıkarımlar ve çözüm önerileri sosyoekonomik göstergeler dâhilinde ortaya konulmuştur.

2.KADIN YOKSULLUĞU İLE İLGİLİ KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1.Kadın Yoksulluğu Kavramsal Çerçeve

Yoksulluk kapsam çerçevesinde kaynaklardan, olanaklardan ve/veya hürriyet durumlarından mahrum kalmaktır. Kadın yoksulluğu ise kaynaklara, olanaklara ve hürriyete sahip olabilme durumunda cinsiyetçi bakış açısına dayalı dönüşümü anlatmaktadır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse kadın yoksulluğu, kadın ve erkek mukayesesine dayalı öznel bir bakış biçimini anlatmaktadır. Buradaki ana nokta her durumda kadın ve erkek farklıdır. Görecelilik kavramı esas alındığına göre kadın yoksulluğu temelde iki olgu çerçevesinde şekillenir: “yoksulluk” ve “cinsiyet farklılıkları” (Topuz ve Erkanlı, 2017: 12).

Kadın yoksulluğu çok kapsamlı bir problem olup farklı şekillerde, farklı süreçlerde ve farklı yerlerde yaşamaktadırlar. Kadın yoksulluğu ifadesi ilk olarak 1978 yılında Diane Pearce aracılığıyla kullanılmıştır. Pearce’nin bakış açısına göre yoksulluk cinsiyet faktörü açısından ciddi bir farklılık ortaya koymaktadır. Pearce bu olguyu 1950-1970 yılları içerisinde Amerika’da yoksul kesimin üçte ikisini kadınların teşkil etmesi sebebiyle ekonomik durumlarının gitgide kötü hale gelmesine dikkat çekmek maksadıyla söylemiştir. Pearce’den sonra ise yoksul olan kadın sayısının yoksul kabul edilen erkeklerden ciddi oranda yüksek olduğu ve yoksulluğu erkek ve kadının farklı şekillerde yaşandığı ortaya çıkmıştır. Kadın yoksulluğunun ciddi bir sorun haline geldiği konusu ise ilk olarak 1995’te Pekin’de toplanan 4.Dünya Kadın Konferansı ile onaylanmıştır. Bu konferansta hükümetler yoksulluğun kadın çerçevesinin erkekler ile karşılaştırılmayacak şekilde hızlı bir biçimde arttığını onaylayarak bu kadın yoksulluğu ile mücadelede birçok strateji belirlemek için çalışmışlardır. Ayrıca Pekin’deki konferansta “Yoksulluğun Kadınlaşması” söylemine de yer verilmiştir. Bu söylem ile anlatılmak istenen kadınların yoksulluk sürecini erkeklerden çok daha ağır ve yoğun bir biçimde yaşadığıdır. Zira düşük ücret alan ve niteliksiz iş kollarında daha fazla kadın işçilerin çalıştırıldığını hesaba katacak olursak aynı iş sektöründe aynı pozisyonda çalışan kadının daha düşük ücret aldığını da gözlemleyebiliriz (Polat, 2017: 27-28).

2.1.1.Yoksulluk Kavramı, Tanımlaması ve Sebepleri

Kavramsal olarak ele alındığında yoksulluk insanlık tarihçesi kadar eskiye dayanmaktadır. Küreselleşme ile beraber ifade edilen ve değişik görünüme bürünen yoksulluk en yalın hali ile açıklandığında bireyin günlük gereksinimlerini karşılayacak kadar gelirden mahrum olması şeklinde anlatılmaktadır. Fakat zaman içerisinde değişen hayat koşulları ile beraber yoksulluk biraz daha şekil değiştirmiş, bazen yaşanılan yer bazen tüketim şekilleri ve bazen ise cinsiyet bağlamında eşitsizlik sorunu ile beraber anılan bir kavram şekline bürünmüştür (Cerev ve Yenihan, 2018: 2-3).

Yoksulluk tüm dünyada önemli problemlerden bir tanesidir. Ülkeden ülkeye ne kadar ilerlediğine ve türlerine göre farklılık gösteren yoksulluk, gelişmiş olan ekonomilere nispeten gelişmekte olan ve daha az gelişmiş sayılan ekonomilerde daha fazla görülmektedir (Karaca, 2015:4). Yoksulluğa hangi faktörlerin sebep olduğundan daha mühimi yoksulluğun yıllar içerisinde devamlılık göstermesine hangi faktörlerin yol açtığıdır (Şenses, 2006: 145-146).

Yoksullukla ilgili birçok tanım ve birçok açıklama bulunmaktadır. Bu açıklama ve tanımlamalar iktisadi, coğrafi, tarihi ve sosyal faktörlere göre değişiklik göstermektedir. Yoksulluğu vurgulayan en önemli faktörlerden biri gelir dağılımı eşitsizliği olarak kabul edilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde görülen en genel durum yoksulluk iken diğer ülke gruplarında ise gelir dağılımı eşitsizliği ve bölgesel değişiklikler yoksulluk sebebi sayılabilir (Kule ve Es, 2005: 260). Drewnowski bir yaklaşımında yoksulluğu; bireylerin gereksinimlerini karşılayacak bir konuma erişemediklerinde yoksulluk meydana gelmektedir şeklinde açıklamıştır (Drewnowski, 1977: 183).

Yoksulluğun sebeplerini açıklayan fikirleri iki farklı başlık şeklinde toplanmaktadır. İlk bireylerin kabiliyetleri, mesuliyet ve düzen anlayışı, gösterdikleri gayret gibi kendi bireysel meziyetleri ile bağlantılı bulunan ve sonucunda yoksulları hem mağdur hem de yoksulluğun sebebi olarak gören bir yaklaşımdır. Diğer başlık ise yoksulların haricinde ilk başta iktisat politikaları yer almak üzere düşük ücret düzeyi, yeterli olmayan eğitim ve istihdam imkânı, eşitsizlik sonucu ayrımcılık gibi yapısal faktörler ile tamamıyla sosyal ve iktisadi düzen durumunu ifade eden bir yaklaşımdır. Bunların hangisinin öncelikli olduğu araştırılan

ülkeye, bölgeye ya da kuruma bağlı şekilde değişmektedir (Şenses, 2006: 146). Yoksulluğun kaynakları arasında şu etmenler sayılabilir (Aktan, 2002: 1);

- Negatif ekonomik konjonktür,
- Çözümlenen geleneksel yapı ve sosyal güvence yoksunluğu,
- Milletlerarası finans sermayesinin tesiri ve iktisadi krizler,
- Gelir dağılımı dengesizlikleri,
- Demografik sistemdeki dönüşüm ve gittikçe artan göç faaliyetleri,
- Adaletsiz vergi sistemi,
- Artan faiz sistemi ile rant ekonomisi,
- Doğal afetler,
- Çalışamayacak olan engelli sayısının fazla olması,
- Kişiler arasındaki kabiliyet farklılıkları,
- Miras durumu ile kazanılan gelirler,
- Piyasada yaşanan tekelleşme durumu,
- Devlet teşvik sistemi,
- Enflasyon ve işsizlik.

2.1.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk kavram itibariyle literatürde geniş bir yere sahiptir. Tanım itibariyle yaşanan görüş ayrılıkları türlerine de etki etmektedir. Birçok kaynakta da belirtildiği üzere fazlaca türü bulunmakta ve farklı değişkenlere göre sınıflandırma yapılmaktadır. Yoksulluk türlerini karşılanmamış gereksinimlerin şiddetine göre sıralamak da mümkün olacaktır. Bunlar; mutlak yoksulluk-görelî yoksulluk, objektif yoksulluk-sübjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu-insani yoksulluk, kırsal yoksulluk- kentsel yoksulluk olarak 4 başlık şeklinde incelenmektedir.

2.1.2.1. Mutlak Yoksulluk- Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hane halkının veya bireylerin gereksinim duydukları asgari gelir ve harcama seviyesidir. Kavramın yaşam devamlılığı için lazım olan minimum gıda bileşenlerini ya da kaloriyi temel alması ona mutlaklık özelliğini kazandırmaktadır.

Temelinde hane halkı hasılatı ve tüketim giderleri esas alınır. Vurgulanan bu hasılat ve tüketimin altında kalan gelir ve tüketimi olanlar yoksul olarak tanımlanabilir. Parasal gelir, mutlak yoksulluk yaklaşımında yapılan çalışmalarda en fazla kullanılan yoksulluk kıstasıdır (İbrişim, 2008: 8-9). Diğer bir tanımında ise mutlak yoksulluk “*Sosyal zümrelerde ve zaman içerisinde reel satın alma gücü paritesince belli bir seviyenin altına düşen nüfusu*” anlatmaktadır. Şöyle ki; gıda ihtiyacı diğer ana kaynak olarak değerlendirilen mallara zemin veya destek oluşturulmuş sosyal bağlamda onaylanan hayat şartlarının asgari seviyesinin altında hayatını idame ettirmek “*Mutlak yoksulluk*” tur (Desallien, 1999: 2-21). Bu mutlak yoksullukta yer alan yoksulluk çizgisi iki ayrı teknikle hesaplanabilir. Bunlardan ilki yalnızca asgari besin gideri maliyeti temel alır. Bu sebeple bir bireyin hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyacı olan minimum kalori gereksinimi belirlenir. Sonra bu kalori gereksinimini karşılayacak gıda gideri maliyeti hesaplanır. İkincisi ise kişinin yalnızca asgari gıda harcamalarını değil başka temel gereksinimleri de (barınma, ısınma gibi) önemsenmektedir. Kısaca ilk duruma kıyasla daha yukarıda kabul edilen yoksulluk çizgisi şeklinde ifade edilebilir (Gürsel vd., 2000: 96-97).

Görelî yoksulluk ise tüm bireylerin ortalama refah seviyesinin belirli bir düzeyin altında olma durumunu anlatmaktadır. Temel gereksinimlerini karşılamakla beraber eğitim, kültür, sağlık açısından gelişmiş toplumlarda vazgeçilmesi güç olan yaşam kalitesini yükselten veya yaşamı daha kolay hale getiren bazı malzeme ve eşyaları (televizyon, çamaşır makinesi, buzdolabı vb.) alamayan veya sahip olamayan bireyler ise görelî yoksulluk grubuna girmektedir (Özdağ, 2009: 8). Görelî yoksulluk tanımında kişinin kendinden fazla gelir seviyesinde olan diğer kişilerle kendi gelir seviyesini mukayese etmesi durumu vardır. Buradaki bireyler besin, barınma, giyinme gibi temel gereksinimlerini tedarik edebilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği sebebiyle toplumdaki bireylerin genel refah seviyesinin altında kalmış ve sosyal biçimde katılımlarına mâni olunmuş bireylerdir. Görelî yoksulluk, yoksulluk kavramını bir nevi eşitsizlik ibaresi olarak kabul eder. Bu nedenle de mutlak yoksulluk yok edilebilse bile görelî yoksulluğu yok etmek çok zordur (İncedal, 2013: 21-22). Diğer bir ifade ile görelî yoksulluk ülke veya toplumlardaki gelir durumunun ya da harcama seviyelerinin belirli bir düzeyi şeklinde belirtilerek toplam gelirlerinin altında kalan bireyler yoksul olarak kabul edilebilir (Kuş, 2019: 6).

2.1.2.2. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk

Yoksulluk anlatılırken objektif yaklaşım (nesnel yaklaşım) yoksulluğu hangi sebeplerin ortaya çıkardığı ve bireyleri yoksulluktan uzaklaştırabilmek amacıyla nelerin lazım olduğu konusunda önceden belirlenmiş normatif yorumlamaları içermektedir. Sübjektif yaklaşım, yoksulluğun tanımlamasında bireylerin seçimlerini (yarar yaklaşımı) ön planda tutar (Aktan ve Vural, 2002: 5-6).

Objektif yoksulluk varsayılan gereksinimlerin, ürün ve hizmetlerin alınabilmesi amacıyla gerekli ve uzman bireylerle belirlenmiş minimum maliyeti yansıtan asgari gereksinim seviyesi olarak da açıklanmaktadır (Kaya, 2011: 31-35). Sübjektif yaklaşımda ise ilk yaklaşımın aksine bireylerin yorumlamalarına önem verilmekte bilhassa da kişilerin tercihleri öne çıkarılmaktadır. Ancak bu değerlendirmede bulunanların kendileri adına neyin daha doğru olabileceğini yorumlayabilme kabiliyetine sahip olmama olasılığı göz önünde tutularak hane halklarına bir anket çalışması yapılmaktadır (Beken, 2006: 12-14). Uygulanan anket çalışmasında yanıtlar ışığında bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanabilmesi maksadıyla ihtiyaca göre minimum gelir seviyeleri belirlenmektedir. Bu açıklamalara doğrultusunda benzer refah düzeyine sahip bireylerden bir kesimi kendilerini yoksul olarak tarif ederken bir kesimi ise kendilerinin sınırın üzerinde olduğunu belirtmektedirler (Aktan ve Vural, 2002: 6; Şenses, 2014: 93). Bu anlatılanlardan hareketle hem sübjektif hem de objektif yaklaşımın yoksulluk tahliline ve çözümlemesine önemli bilgiler sağladığı da görülmüştür (Desallien, 1999: 4).

2.1.2.3. Gelir Yoksulluğu- İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu (Income Poverty) hayatı devam ettirebilmek veya hayat standartlarını karşılayabilmek için birey ya da hane halkının gereksinim duyduğu asıl ihtiyaçların karşılanabilmesi açısından yeterli olabilecek gelir kapasitesine ulaşamaması şeklinde tanımlanabilir. Bu yoksulluğun hesaplanma durumunda genel olarak minimum bir yaşam seviyesi için gereken gelir yoksulluk sınırı olarak tarif edilebilir. Yoksulluk sınırından çok daha düşük bir gelir/tüketim düzeyine sahip bireyler yoksul olarak adlandırılabilirler (Aktan ve Vural, 2002: 6-7). Gelir dağılımındaki haksızlıklar ve yoksulluk günümüzde karşılaşılan en büyük sorunlardandır. Amsterdam anlaşması ile 2000 yılında yapılan Lizbon Avrupa Konseyi'nde de öne çıkarılan gelir dağılımı problemi Dünya'da 1980 yıllarında oluşan

değişim aşamaları ile beraber yalnızca iktisadi bir problemmiş gibi değil politik ve toplumsal içerikli bir problem olarak da araştırılmaya başlanmıştır. Bu durumda “*Gelir yoksulluğu*” ve “*İnsani Yoksulluk*” gibi yeni yoksulluk türleri ve kavramlar meydana gelmiştir (Meyer ve Sullivan, 2009: 31; Eurostat ve European Union Communities, 2002: 5; DPT, 2000: 99-101).

İnsani Kalkınma Endeksi, (Human Development Index) 1990 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Kalkınma programı (UNDP) aracılığıyla ifade edilerek insani yoksulluğun ortaya çıkarılabilmesi için en detaylı gösterge olarak kabul edilmiştir. İnsani kalkınma endeksinin ölçme sisteminde; uzun hayat beklentisi, eğitim seviyesi, kişi başına düşen gayri safi milli gelir, kaliteli hayat standardı kazanma becerisi değişkenleri kullanılmaktadır (UNDP, 2015: 3-4; UNDP, 2013: 1).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’nın açıklamasına göre ise insani yoksulluk; sürdürülebilir hayat şartları için gereken uzun hayat ümidi, bilgili kişiler, ürün ve hizmetlere ulaşım kolaylığı, sağlık hizmetlerine ulaşım, okur-yazarlık, bilgiye ve bilime ulaşım, kişi başı gayri safi milli gelir öğelerinden oluşmaktadır (UNDP, 2010: 26).

Kalkınma programı aracılığıyla oluşturulmuş raporlarda insani yoksulluk kapsamının ölçülmesi amacıyla insani yoksulluk endeksi ve çok boyutlu yoksulluk endeksi kullanılmaktadır (UNDP, 2009: 210; UNDP, 2015: 228). İnsani yoksulluk endeksi, 2009’dan sonraki raporlarda bulunmayıp bu endeksin yerine daha detaylı bir şekilde detaylandırılmış çok boyutlu endeks kullanılmıştır. 2015 yılındaki UNDP raporunda, cinsiyet eşitsizliğinden de bahsedilmiştir (UNDP, 2015: 203).

İnsani yoksullukta üç kriterden hareketle hesaplama veya ölçüm yapılmaktadır. Bunlardan ilki yaşam süresidir. UNDP ölçütlerine göre 40 yaş altı hayat süresi insani yoksullukta alınmaktadır. İkincisi eğitim düzeyi yani okuryazar oranları ele alınmadır. Nihayetinde son kriter, ekonomik ve sosyal imkanlardır. Bu ölçüt, iktisadi ve toplumsal olanaklardan mahrum kalma olarak ifade edilebilir (Aktan, 2002: 1-2).

2.1.2.4. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Kırsal sahalardaki iş imkânlarının azalmasıyla ortaya çıkan gizli işsizlik türünün açık işsizlik şekline bürünmesiyle meydana gelen yoksulluk çeşitleri içerisinde bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde bulunan yoksullar çoğunlukla emniyet, bağımsızlık, kendine saygı, toplumsal bağlardaki samimiyet ve yakınlık durumu, kimlik, karar verme bağımsızlığı, siyasi ve tüzel haklar gibi yoksulluk durumunun nitel boyutuna dikkat çekmektedir. Kentsel bölgelerde bulunan yoksullar ise yeterli olmayan tüketim seviyesi, gelir vb. yoksulluğun nicel boyutuna dikkat çekmektedirler (Masika vd., 1997: 10). Genel olarak kırsal ve kentsel farklılıklar dâhilinde beşeri coğrafyanın, ekonomik faaliyetlerin ve toplumsal yapıların ayrımını anlatmaktadır (Kuş, 2019: 11-12).

Gelişmekte olan ekonomilerde tarım kesimini araştıran Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), gizli işsizliğin açık işsizliğe geçiş ini anlatan ilk kurum olarak, 1979 yılından bu yana kırsal bölgelerdeki yoksullaşma durumunu bilhassa istihdam açısından açıklamaktadır. Düşen gelir seviyeleri sebebiyle kırsal alanlarda yoksullaşmanın sürat kazandığı ortaya konulmaktadır (DPT, 2007: 1-23).

Kırsal yoksulluğun artmasına sebep olan başlıca faktörler, iç çatışmalar ile politik iktidarsızlık şeklinde sınıflandırılabilir. İç çatışma ve politik iktidarsızlık, ekonomik büyümenin önüne mani olmasının yanında kırsal ile kentsel yoksulluğun da artmasına sebep olmaktadır. Kırsal sahalardaki yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olan diğer faktörler içerisinde ise kırsal alanda ikilik, kötü yönetim ve kırsal kesimi hariç kabul eden toplumsal ve iktisadi uygulamalar yer almaktadır (Khan, 2000: 8-9).

Kentsel yoksulluk Dünya Bankası açısından istihdam olanaklarına ve gelirlere sınırlı ulaşım, güvencesiz barınmayla birlikte hizmet, sağlıklı olmayan çevre şartları, sosyal güvenlik mercilerinin az olması ya da hiç olmaması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşımın sınırlı olması şeklinde açıklanmaktadır. Kentsel yoksulluğun kırsal yoksulluktan daha derin yaşandığı gözler önüne serilmektedir. Tarım yapılan yerlere teknolojinin gelmesiyle beraber yaşanan işsizlik probleminden mağdur olan kesimler daha büyük kentlere göçmektedirler. Küresel rekabetin yoğun ve sert bir şekilde hissedildiği süreçte kente yeni yerleşenlerin en mühim problemi işsizlik olmaktadır. Sermayelerden mahrum kalma durumunda kendi

işyerlerini açmakta zorlanmakta ve nihayetinde kentsel yoksulluk da giderek artış göstermektedir (Es ve Şengül, 2007: 353-374).

2.1.3. Kadın Yoksulluğunun Kavramı, Tanımı ve Sebepleri

Kadın yoksulluğu kavramı kaynaklara, olanaklara, özgürlüğe sahip olabilme durumunda cinsiyetçi önyargıya dair dönüşümü açıklamaktadır. Diğer bir anlatımla kadın yoksulluğu, kadın ve erkeğin kıyaslanmasına dayalı öznel bir bakış açısını ifade eder. Buradaki temel görüş her vaziyette kadın ve erkek arasında bulunan farktır (Topuz ve Erkanlı, 2017: 12). Bir toplumsal dışlanma problemi olarak kadınların mağduriyetinin esas sebeplerinden olan yoksulluğun bir kimlik sahibi olduğu, bu ifadenin ise “*kadın yoksulluğu*” biçiminde belirtildiği görülmektedir. Kadınların yoksullukla bağlantısı iki asıl noktada meydana gelmektedir. İlki cinsiyet farklılığının kalkınma modeli içerisinde kalkınma prosesini engelleyen, eşitsizlik durumunun önüne geçecek politikaların ortaya çıkarılması, öneride bulunulması ve bu sebeplerle ilgili çalışmaların ya da araştırmaların gerçekleştirilmesidir. İkinci olarak ise kadınların uyguladığı geçinme stratejisinin kaynak şeklinde onaylanması ve bu stratejinin kalkınma modelinin verimini yükselten bir sistemin içerisinde bulunmasıdır (Fidan, 2016: 22-23).

Toplum içerisinde kadın ve çocukların yoksullaşma durumları hep daha fazladır. Kadın yoksulluğunu arttıran birçok neden bulunmaktadır. Bunlar; toplum içerisindeki cinsiyet ayrımcılığı, hane halkının ekonomik durumu ve işgücü, çocuk veya yaşlı bakımı sorumluluğunu almaları, eğitim almamaları veya eksik eğitim seviyesi, iş yaşamlarındaki tecrübesizlikler şeklinde belirtilmektedir. Küresel boyutta 2.8 milyar yoksul mevcuttur. Bu sayının 1.3 milyarı mutlak yoksul (günde 1dolardan daha düşük bir miktar alanlar) olarak değerlendirilmektedir. Kadınlar bu durumda mutlak yoksul kategorisinin üçte ikisini meydana getirmektedir. Küresel boyuttaki tüm yoksullar içerisinde kadınların yoksullaşma oranı yüzde 70’dir. Bu sebeple kadın yoksulluğunun incelenmesi, yoksulluğun önemi ile ona yol açan faktörlerin araştırılması açısından önem arz eder (Şengül ve Fisunoğlu, 2014: 1-5).

1990 yılından itibaren toplanan tüm Birleşmiş Milletler konferanslarında bilhassa yoksulluk, 1995 senesinde Kopenhag Zirvesi’nde tespit edilen üç ana problemten biridir ve bu kavram konferans sürecinde 180 devlet çerçevesinde anlaştıkları on hareket planı içerisinde ikinci

sırada yer almaktadır. Bu konferansta erkeklere göre kadınların daha fazla mutlak yoksulluk yaşadıkları farklı yerlerde yinelenmiştir (Ecevit, 2003: 85-86).

2.1.4. Kadın Yoksulluğunun Önemi

Yoksulluk araştırmalarına 1970’li yıllara değin cinsiyet temelli bir bakış açısıyla yaklaşılmamıştır. Yoksulluk çalışılırken hane temelli yoksulluk şeklinde incelenmiş ve tüm yoksullar özdeş varsayılmıştır. Yoksulluk kavramının kadınlar açısından işlenmesine ise 1970 sonrası dönemde başlanmıştır (Sarvan ve Tömen, 2015: 344-345). Kadın yoksulluğuna verilen önem ise ilk kez 4.Dünya Kadın Konferansı’nda “*Yoksulluğun Kadınlaşması*” ifadesi ile beraber vurgulanmıştır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 5). Dünyada bilhassa gelişmekte olan ekonomilerde cinsiyet ayrımcılığına yoğun bir biçimde rastlanıldığı ve çoğu kadının da özgürlüğüne kısıtlama getirildiğini görülmektedir. Bu sebeple kadınlardan ciddi bir ilerleme bekleniyor ise ilk başta kaynakların geliştirmesi ve yatırım olanaklarının iyileştirilmesi gerekmektedir (Widiyanti Pudjihardjo and Saputra, 2018: 44-45).

Kadınlar dünyadaki tüm ülkelerde gitgide daha çok önem kazanmaktadır. Bu nedenle de kadın yoksulluğu ekonomik gelişmeyi negatif yönde etkilemektedir. Kadınlar hem çalışma yaşamında etkin bir biçimde yer alarak aile ekonomisine destek vermeye hem de hane halkının geçinmesini sağlamak için uğraşmaktadır. Ayrıca evdeki sorumlulukları ile de ön planda olmaktadır. Bir hane yoksullaştıkça ya da gelirleri düştükçe evdeki kadınların çalışma vakitleri gittikçe yükselmektedir. Ayrıca bir hanenin ekonomik gücü düştükçe ve evdeki çocuk sayısı arttıkça kadınların boş zaman geçirme ve iş vakitleri arasındaki dağılım düzeyi değişmekte fakat erkeklerin değişmemektedir (Buvinic, 1997: 39-40).

Toplumda kadın ne kadar çalışkan ve üretken bir yapıda ise o toplumun gelişmişlik seviyesi o kadar artmaktadır. Kadınların iş hayatına katılmasıyla çift gelir modeline geçiş yapılması, kadınların hane içerisinde daha fazla söz sahibi olabilme olanağını arttırmakta ve ailenin gelir seviyesini de yükseltmektedir (Polat, 2017: 79-80).

Ekonomik hayattaki cinsiyet eşitsizliği durumu yalnızca kadının değil tüm ev halkının yoksul hale gelmesine sebep olan faktörler arasında bulunmaktadır. Kadın yoksulluğu; ev halkındaki kızların eğitimlerine ön yargılı olunması, kız çocuklarının küçük yaşta

evlendirilmesi, bu evlilik üzerine yine küçük yaşta anne olması, kadınların toplumdaki hareket özgürlüğünün çok sınırlı olması, iş hayatında ücret eşitsizliğinin olması gibi sebepler doğrultusunda daha önemli hale gelmektedir (Çağatay, 1998: 11).

2.2. Kadın Yoksulluğu Teorik Çerçeve

Yoksulluk ile kadın yoksulluğunun kavramsal çerçevesi önceki bölümlerde aktarılmış olup bu kısımda kadın yoksulluğunun teorik çerçevesi anlatılacaktır. Teorik çerçeve dâhilinde yoksulluğun sınır tespiti, yoksulluk ve ölçüm yöntemleri, yoksullukla mücadelede kapsamındaki politikalar, iktisat kuramlarının kadın yoksulluğuna bakışı ve kadın yoksulluğunu belirleyen faktörler gibi konular incelenecektir.

2.2.1. Yoksulluk Sınırı Tespiti

Yoksulluk sınırı, bireyin gereksinim duyduğu beslenme, barınma, giyim, haberleşme gibi hayat kalitesini; yaşamın temel gereksinimleri için ürün ve hizmet temininde yapılması gerekli olan asgari harcama düzeyini açıklamaktadır (TÜİK, 2008: 35). Diğer bir açıklamaya göre ise yoksul olan ile olmayanı ayırt etmek için tanımlanan yoksulluk sınırı kullanılan ölçüm tekniğine göre değişmekte ve refah seviyesi belirtilerinin parasal olması halinde belli başlı bir gelir veya harcama düzeyi, parasal olmaması halinde ise örneğin eğitim seviyesi, fiziki emniyet, sağlık düzeyinin belli eşik seviyeleri vb. faktörler ifade edilmektedir (Zanbak, 2014: 15).

Yoksulluk sınırının oluşturulması yoksulluk seviyesi üzerine tartışılması için bir başlangıç düzeyini meydana getirmektedir. Bu sınırın altında olan yoksul bireyler içerisinde bir gelir eşitsizliğinden bahsedilebilir. Yoksul bireyler kendi gelir seviyesine göre hangi kesimde yoğunlaştıklarını ve kendi seviyelerini ölçmek adına birtakım ölçütler kullanmaktadır. Bu ölçütler, ülkenin yoksulluk seviyesini kıyaslamak, ortaya çıkarmak ve ülkedeki yoksulluk düzeyinin zaman içerisindeki değişimini gözlemlemek maksadıyla kullanılmaktadır. Bu maksatla kullanılan yaklaşımlar ve buna bağlı şekilde meydana gelen ölçütler şöyle sıralanabilir: asgari düzeyde kalori miktarı yaklaşımı, temel ihtiyaçlar yaklaşımı, ortalama gelirin yarısı yaklaşımı, harcama seviyesinin besin gruplarına göre ayrıştırılması yöntemi ve insani gelişmişlik indeksidir (Öztürk, 2008: 610-611).

Refah seviyesi yüksek olan ekonomilerdeki yoksulluk boyutunun tetkik edilmesinde yoksulluk sınırı, hesaplanma ve faaliyete geçirilme kolaylığından ötürü daha geniş biçimde kullanılmaktadır. Bu yoksulluk yaklaşımı iki ana ögeyi bir araya getirir. İlk olarak refah seviyesinin seçimlerin tatmin edilişi şeklinde algılanması ile beraber gelir ya da tüketim olarak belirtilmesidir; ikincisi ise gereksinim düzeyini açıklayan bir yoksulluk sınırının belirlenmesidir (Kaymak, 2011: 59-60). Yoksulluk ile alakalı araştırmalarda genel manada izlenen yöntem bireyin hayatını sürdürebilmesi için gereken asgari geçinme seviyesinin açıklanması yönündedir. Yaş sınırı, cinsiyet durumu ve ikamet edilen yerleşim merkezine göre ihtiyaçlar değişiklik gösterebilir. Toplam gelişmişlik seviyesini gösteren bir oran olarak oluşturulan gıda oranı, yoksulluğun sınırlarını ya da çizgilerini belirleme bakımından da farklı araştırmalarda kullanılmıştır (Özkan vd., 2012: 93). Yoksulluk çizgisi hesaplamalarındaki problemler şunlardır (Fields vd., 2015: 4-7):

- Yoksulluk çizgisinin gelir seviyesi mi yoksa harcama seviyesi mi dikkate alınarak hesaplanacağı;
- Yoksulluk çizgisinin kişi adına mı yoksa hane halkı adına mı açıklanması gerektiği;
- Yoksulluk şayet hane halkı üzerinden açıklanırsa, hane halkının ölçütüne göre yoksulluk sınırının farklılık göstermesi gerektiğidir.

2.2.1.1. Mutlak Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk kavramının en geleneksel ve en bilinen göstergesi olan mutlak yoksulluk(açlık), bireyin yaşamını sürdürebilmek için minimum bir sınırının olduğu hipotezine dayanmaktadır. Açlık ise bir bireyin yeterince enerji depolayamadığında hissedilenler ile bu hislerin ortaya çıkarılması durumuna denmektedir. Açlık sınırı genel manada başka kesimlerin yaşam standardından ayrı biçimde açıklanmaktadır. Birinci dereceden yoksul ve kesin bir biçimde yardım almaya ihtiyacı olan bu bireyler, çoğunlukla temel insani gereksinimlerini (barınma, yeme-içme, giyinme) kendi kuvvet ve iradeleriyle karşılayamamaktadır. Dünya Bankası günlük olarak belirlenen asgari geliri 2400 kalori gıdayı karşılayamayacak bireyleri mutlak yoksul şeklinde tanımlamaktadır. Bu bahsedilen yoksulluk sınırı bölgelerin gelişmişlik düzeylerine göre de farklılık göstermektedir. Açlık sınırı oranının altına inmemek ya da yeterince gıda alabilmek için az gelişmiş olan ekonomilerde bir birey günde minimum 1 dolar sahibi olmalıdır. Türkiye'nin de içinde

bulunduğu doğu Avrupa ülkeleri için bu oran, dört dolar olarak kabul edilmektedir (Bir birey için aylık ortalama 120 dolar). Türkiye’de bilhassa işçi sendikaları, açlık sınır düzeyini (Çoğunlukla dört kişi olarak belirlenmiştir) bir hane halkının yeterli, istikrarlı ve daha kaliteli bir biçimde beslenebilmesi için gerçekleştirilmesi gereken minimum gıda harcamasına bakarak belirlemektedir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bu durumda açlık sınır düzeyini yukarıdaki açıklamaya benzer şekilde bir günde bir bireye düşen ihtiyacı kadar beslenecek kalori miktarına göre oluşturmaktadır. Fakat bazı bireylerin açlık sınırı üstünde gelirleri olsa bile mecburi sosyal harcamalarına bakarak bu sınırın altına inebileceklerini dikkate almak gerekmektedir. Bu durumda açlık sınır düzeyini bireyin toplumsal pozisyonunu önemsemeden toplumun refah düzeyinden, çevresel koşullardan, coğrafi konumdan, bireyin iş hayatındaki fırsat ve olanaklarından; bireyin kişisel özellikleri, yaşam şekli hariç tutularak ve daha nesnel bir biçimde saptamanın güçlükleri ortadadır. Bütün bu etkenlerin değişebilir olması ve yaşama etki kademesine göre açlık sınırının rakamsal düzeyi kişiden kişiye ya da topluluktan topluluğa farklılık göstermektedir (Seyyar, 2004: 4-6).

Mutlak yoksulluk sınırında zamana göre kıyaslama yapılırken gruplar arası kıyaslama da gerçekleştirilebilir. Çoğu ülkede yoksulluk sınırı kesin bir biçimde belirtilmekte ve bu sınır sabit hayat standardı olarak ifade edilmektedir (Lanjouw, 1997).

2.2.1.2. Göreli Yoksulluk Sınırı

Görelî yoksulluk sınırı maddî kaynakların, kalıplaşmış ya da toplumda teşvik edilen ve kabul edilen normal faaliyetlere katılımının, kaliteli hayat şartlarına sahip olmanın imkânsız ya da son derece sınırlı hale gelecek kadar yetersiz kalması ve toplumun genel manada refah seviyesinin altında kalma durumu şeklinde ifade edilmektedir (Karatepe, 2006: 10). Görelî yoksulluk sınırının hesaplamasında yapılacak ilk hamle incelemenin yapılacağı bölgenin refah seviyesinin belirlenmesidir. Bu evrede refah seviyesi olarak kabul edilen bu ölçüt hem gelir seviyesi hem de tüketim seviyesi olarak tayin edilebilir. Sonrasında bu seviyenin belirli bir kısmı ise yoksulluk sınırını vermektedir (Gürsel vd., 2000: 96-98).

Yoksulluk sınırını (Poverty Line) oluşturma evresinde yapılan ortalama gelir seviyesinin (medyan gelir) belli bir yüzdelik diliminin standart %50’si alınır. Yoksulluk çalışmalarında çoğunlukla aritmetik ortalama değil medyan kullanılmaktadır. Toplumdaki ortalama gelir seviyesinin %50’sini yoksulluk sınırı olarak varsayan ortalama gelir yarısı yaklaşımı,

kazandıkları geliri sınırın altında olan bireyleri ya da hane halkını yoksul olarak tanımlamaktadır. Bu teknik günümüz hayat şartlarına bağlıdır. Eğer bölgede gelir seviyesi yüksek oranda ise yoksulluk çizgisi de yüksek olacaktır (Canbay ve Selim, 2010: 629-630). Görüldüğü gibi bölgelere özgü tüketim alışkanlıklarına göre dönüşen göreceli yoksulluk sınırı, toplumun genel hayat seviyesini yansıtmaması ve bulunan eşitsizliği ortaya çıkarması bakımından önemli kabul edilmektedir (Zanbak, 2014: 18).

2.2.1.3. Sübjektif Yoksulluk Sınırı

Sübjektif yoksulluk sınırı, sınır ölçümünü saptamada kullanılan diğer bir yöntemdir ve önceki yoksulluk sınırı yöntemlerine göre daha az kullanılmaktadır. Yoksullukta ve temel gereksinimleri saptamakta “sübjektiflik” ön plandadır. Bu sınır temel gereksinimleri karşılayabilmek için gereken minimum gelirin tayin edilmesi ile alakalı sorulara ve hane halkının verdiği cevaplara göre hesaplanır. Bildirilen minimum gelir seviyesinin altında bir gelire sahip aile fertleri yoksul olarak tanımlanabilir. Bu yaşanan durum ise karışıklığa sebep olabilir çünkü benzer refah seviyesine sahip bireyler minimum gelir ihtiyacı konusunda değişik cevaplar verebilir. Diğer bir ifade ile anlatmak gerekirse benzer refah seviyesine sahip olmalarına karşın bazı bireyler yoksul bazıları ise zengin olarak nitelendirilebilir (Aktan, 2002: 57).

Yoksulluk kavramının açıklanmasında objektif sınır (refah yaklaşımı) yoksulluğu nelerin oluşturduğu ve bireyleri yoksulluktan kurtarmak adına hangi adımların atılması gerektiği konusunda önceden oluşturulan (normatif) ölçümlmeleri içermektedir. Sübjektif sınır ya da yaklaşım ise yoksulluğun açıklanmasında bireylerin seçimlerinden (fayda yaklaşımı) yararlanır. Örnek vermek gerekirse yoksulluğun analizinde kullanılan neredeyse tüm teknikler objektif sınırı benimseyerek minimum gıda ihtiyacı fikrine yatkın olmaktadır. Hâlbuki bireyler tükettikleri gıdanın miktarı ve çeşitleri konusunda değişik değerlendirme ve seçimlere sahiptir. Bazı bireyler hayatlarını devam ettirebilmek için gereken gıda grubunu seçerken diğer bireyler fiziksel varlıklarını devam ettirebilmek bakımından önem arz etmeyen gıda sepetini tercih edebilir. Bu sebeple yoksulluğun tarif edilmesini bireylerin ve hane halkının yorumlamalarına bırakan sübjektif yoksulluk sınırı yoksulluğun analiz edilmesinde ciddi derecede sorun ve karmaşıklığa sebebiyet vermektedir (Aktan ve Vural, 2002: 6).

2.2.1.4. Leyden Yoksulluk Sınırı

Leyden yoksulluk yaklaşımı, Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag (1977) aracılığıyla geliştirilmiştir. Diğer yaklaşım türlerinde belli sınırlar konularak bu sınırlara göre yoksulluk sınırı şekillendirilirken burada bireylerin kendilerini yoksul olarak ifade ettikleri sınır düzeyi, bu yoksulluk sınırı kapsamında değerlendirilmektedir. Aile fertlerine asgari olarak geçinmeleri ve olağan bir hayat ya da lüks bir hayat için nasıl bir gelir düzeyine sahip olmaları gerekli olduğu sorulmakta bununla beraber verilen cevaplara göre bütçünün subjektif bir değer meydana gelmektedir (Ökten ve Kale, 2009: 65).

Van Praag, Spit ve Van De Stadt (1982) incelemelerinde, gelir değerlendirme sorusu olarak isimlendirdikleri bu sorulara gelen yanıtlarla gelir düzeyinin fayda fonksiyonuna erişildiğini belirtmişlerdir. Neticede gıda oranı yükseldikçe, yoksulluk seviyesinin düştüğünü, refah seviyesi yükseldikçe ise yoksulluk seviyesinin arttığını tespit etmişlerdir (Erdoğan, 2002: 9-10).

2.2.2. Yoksulluk Ölçüm ve Yöntemleri

Yoksulluk çizgisinin belirlenmesinden sonraki kademe yoksul bireyler arasında hangilerinin gelir durumu daha iyi hangilerinin daha yoksul olduğunun analizini yapabilmek maksadıyla yoksulluk ölçümlerinin hesaplanmasıdır. Yoksulluk ölçütleri kapsamında yoksulluk durumunu saptamak üzere özel istatistikler belirlemiştir (Halişçelik, 2015: 36).

Yoksulluğun ölçülmesi için yalnızca yoksulluk sınırının belirlenmesi yeterli değildir. Bununla birlikte yoksulluk incelemelerinde kullanmak üzere uygun indekslerin geliştirilmesi icap etmektedir. Nüfusun tamamı veya alt sınıfları için yapılan birçok yoksulluk indeksleri mevcuttur. Fakat temel olarak araştırılması gereken altı adet endeks bulunmaktadır. Bunlar; Sen İndeksi, İnsani Gelişim İndeksi, Foster-Greer-Thorbecke (FGT) İndeksi, Yoksulluk Açığı İndeksi, Kafa Sayımı İndeksi ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Gelişim İndeksi şeklindedir (Büyükcavuşoğlu, 2009: 64).

2.2.2.1. Sen Endeksi

Sen aracılığıyla 1976 yılında kafa sayısı yoksulluk indeksi (H), yoksulluk açığı indeksi (I) ve Gini katsayısının (G) birleştirilmesi ile ortaya çıkarılmıştır. Buradaki (G) yoksul bireylerin gelir dağılımının katsayısıdır. İndeks yoksul bireylerin sayısını yoksulluk durumunu ve yoksul bireyler içindeki gelir dağılımı değişikliklerini açıklamaktadır. P değeri, 0 ile 1 aralığında değer almaktadır. PS=0 olduğunda bütün aile fertlerinin yoksulluk sınırının üstünde geliri olduğu, PS=1 olduğunda ise tüm bireylerin gelirinin sıfır olduğu varsayılmaktadır. Yoksul bireyler arasındaki kıyaslamada eşitsizlik bulunmamakta ise (G=0) ve P= H*I olmaktadır. Bu indeks çok fazla tartışmalara yol açmış fakat akademik literatür haricinde çok kullanılmamıştır. Endeks diğer bireyler tarafından değiştirilerek daha dikkat çekici duruma getirilmek istenmiştir. Bu değişikliklerden ilki Sen-Shorrocks-Thon (SST) endeksidir. H: Kafa Sayım Oranı, I: Gelir Açığı Oranı, PS: Sen Endeksi, G: Gini Katsayısı olarak gösterilmek şartıyla; $PS = H [I + (1-I) G]$ şeklinde ifade edilmektedir (Halisçelik, 2015: 37).

Rastgele bir yoksulun gelir seviyesinde düşüş olduğunda yoksulluk ölçütünde de bir yükseliş ortaya çıkar. Yoksulluk ölçütü gelir durumu çok yüksek olan bireylerin maddi durumunda herhangi bir farklılığa sebep olmaz yalnızca gelir seviyesi çok düşük yani yoksul olan bireylerin durumu ile alakalıdır. Yoksul bireylerin kendi aralarında tam eşitsizlik söz konusu olursa yani Gini katsayısı bire eşit olursa indeks, kafa sayısı indeksine, yoksul bireyler kendi aralarında tam eşit durumda ise indeks gelir açığı indeksine eşit hale gelmektedir (Aktaş Kaya, 2007: 67).

2.2.2.2. İnsani Gelişim Endeksi

İnsani Gelişim Endeksi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) dâhilinde yine Birleşmiş Milletler aracılığı ile yıllık şekilde bildirilmektedir. İnsani Gelişim Endeksinin hedefi, uzun vadede yaşam sürmeyi ve gelişmeyi sağlayabilmektir. Bu endeksin ölçülmesinde gelir harici faktörler de kullanılmaktadır. İnsani Gelişim Endeksi ilk kez 1997 yılında bütün dünyada yoksullukla alakalı ortak bir ölçüm oluşturabilmeyi sağlayabilmek amacıyla yapılmıştır. Ülkelerin gelişim endeksi ölçülürken 3 ana etmene öncelik verilmiştir. Bunlar; “eğitim”, “sağlık” ve “gelir” olarak belirtilmiş ve yapılan analizlerin sınıflandırması oluşturulurken bu belirtilen 3 faktör kapsamında gelişim göstermiştir

(Demir, 2006: 2-5). HDR indeksinin yanı sıra herhangi bir ülkenin bu gelişmiş düzeyini tayin etmede doğumdaki bebek ölüm oranları, cinsiyet bazında ele alınan eğitim düzeyi gibi ölçütler de kullanılabilir. UNDP tarafından hazırlanan diğer bir indeks olan İnsani Yoksulluk İndeksi, Toplumsal Cinsiyet Temelli Gelişim Endeksi, Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme İndeksi ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin daha iyi meydana getirilmesine uğraşmaktadır (UNDP, 1990: 9-11). 2005 yılında düzenlenen raporda 177 ülkenin durumu ele alınmıştır. Gelişim Endeksi sıralamasında bulunan ülkeler gelişmişlik seviyelerine göre üç gruba toplanmaktadır; İnsani gelişim endeksi değeri 0-0.499 arasında yer alan ülkeler “*Düşük insani gelişmişlik*”, 0.500-0.799 arasında yer alan ülkeler “*Orta insani gelişmişlik*” ve 0.800-1 arasında yer alan ülkeler ise “*Yüksek insani gelişmişlik*” grubundadır. İnsani gelişim raporundaki gözlemler ise çıkarıldığı yıldan iki yıl öncesinde oluşturulan datalardan elde edilmektedir. Örnek olarak 2005 raporunda 2003 yılına ait veriler değerlendirilmiştir. İnsani gelişim endeksi hesaplaması yapılırken Yaşam Beklentisi İndeksi, Eğitim Seviyesi İndeksi ve GSYİH İndeksinin aritmetik ortalaması alınarak yapılmaktadır ve bu hesaplama aşağıdaki gibi yazılabilir (Demir, 2006: 5):

$$\text{HDI} = 1/3 * (\text{Yaşam Beklentisi Endeksi}) + 1/3 * (\text{Eğitim Endeksi}) + 1/3 * (\text{GSYİH Endeksi}).$$

İnsani Gelişim Endeksi, tüm ülkelerin hayat uzunluğu, okur-yazarlık durumu, eğitim ve hayat seviyesi yönünde yapılan bir ölçümdür. Çözümleme ya da analiz ilk kez 1990 yılında Pakistanlı iktisatçı ve eski Maliye Bakanı Mahbub ul Haq¹ aracılığı ile geliştirilmiş ve 1993 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Gelişme Programı aracılığıyla yıllık gelişme raporunda belirtilmektedir (Emmioğlu, 2016: 16).

Türkiye “*İnsani Gelişme Endeksi*” sıralamasında 64. sırada yer almaktadır ve “*Yüksek İnsani Kalkınma*” kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Bu konum Türkiye’nin “*çok yüksek insani kalkınma*” kategorisine göre dezavantajlı konumda olduğunu anlatmakla birlikte geride bulunan 125 ülkeye göre bu endeks bakımından avantajlı konumda olduğunu göstermektedir. Bu bahsedilen endeks doğrudan yoksulluk boyutunu ölçmez. Ülkelerin

¹ Mahbub ul Haq: 1934 yılında Pakistan’ın Pencap eyaletinde doğmuş ve 1988 yılında 6-7 aylık bir dönem süresince Pakistan Maliye Bakanlığı görevini üstlenmiş bir ekonomist, politikacı, iktisatçı ve kalkınma teorisyenidir.

yoksulluk durumları adına ne derece yol aldıkları da bu indeks yardımıyla tespit edilebilmekte ve değerlendirme yapılmaktadır (Konus, 2020: 56-59).

2.2.2.3. Foster- Greer- Thorbecke (FGT) Endeksi

Foster, Greer ve Thorbecke aracılığıyla 1984 yılında geliştirilen önceki indekslere yapılan eleştirileri ortadan kaldırmaya çalışan bir indekstir. Bir bireyin gelir açığı durumunu diğer bireylerin gelirlerine bağlı şekilde ölçen Sen indeksine nazaran Foster, Greer ve Thorbecke, rastgele bir bireyin gelir açığı ölçüm durumunu sadece yoksulluk çizgisine ve o bireyin gelirine bağlı olması gerektiği fikrini savunmaktadır (Genç, 2010: 23).

Bu endeksin en önemli katkılarından birincisi, endeksin toplam yoksulluk durumunu farklı alt kategorilere ayrıştırabilme özelliğidir. Foster, Greer ve Thorbecke endeksi sayesinde yoksul kesim birbirinden net çizgiler ile ayrılmış farklı sosyoekonomik ya da bölgesel kategorilere ayrılabilmekte ve bunlara bağlı yoksulluk oranları tek tek hesaplanabilmekte alt sınıflara ilişkin indeksler alt sınıfların nüfus payları ile hesaplandığında da toplam yoksulluk oranı olarak incelenebilmektedir. Böylece yoksul birey sayısının da ötesi bir durumda yoksulluk boyutunun derinliği ve farklı gruplar içerisindeki göreceli yoksulluğa dayalı bilgilere erişilmiş olmaktadır. Bu endeksin ikinci katkısı ise yoksul kategorisinde bulunan bireylerin gelir düzeylerindeki artış miktarının diğer bireylerin gelir düzeylerindeki artış miktarına nazaran daha çok yarar sağlayacağı yaklaşımla yoksulluk durumuna karşı reaksiyonunun düzeyine paralel biçimde yükselen bir yoksulluk reaksiyonu katsayısı bulundurmasından ve bölüşüm problemlerine duyarlı olmasından dolayıdır (Şenses, 2006: 66-67).

Aşağıdaki ifadelerle denklem FGT Endeksini vermektedir (Foster, Greer ve Thorbecke, 1984: 761-763);

N = Toplam hane halkı sayısı,

q = Yoksul hane halkı sayısı,

z = Hane halkı için yoksulluk çizgisi,

y_i = Yoksulluk sınırı altında gelire sahip kişi sayısı,

t = Hane halkının gelir düzeyi,

α = Yoksulluk değişkeni,

H= Gelir seviyesi z'nin altında olan toplam yoksul sayısı.

$$FGT_{\alpha} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^H \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^{\alpha}$$

2.2.2.4. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk Açığı Endeksi, yoksul kabul edilen aile fertlerinin hayat standartları ve yoksulluk çizgisi arasında bulunan açıkların ortalamasının alınmasıdır. Bahsedilen bu endeks yoksulluk boyutunun derinliğine bağlı bir gösterge sunar. Bu endeks, kafa sayısı endeksinde olduğu gibi gelirin yoksul bireyler arasında nasıl dağılım gösterdiğine karşı duyarsızdır ve bu sebeple de yoksulluğun şiddet derecesini tam anlamıyla aksettirmemektedir (Ravallion and Huppi, 1991: 60). Yoksul bir bireyin yoksulluk derinliği, yoksulluğun çizgisi(z), bireyin gelir düzeyi(y) ve yoksulluk açığı (z-y) ile hesaplanabilir. Bu açıdan bakıldığında yoksul bireylerin yoksulluk çizgisinin üstünde yer alması için gereken ortalama gelir seviyesini belirleyen veya yoksulluk çizgisine göre bireyin ortalama gelirindeki azalmayı belirten bir derinlik kriterine gereksinim vardır. Yoksul kesimin ortalama gelir seviyesine (Yp), yoksulluk çizgisi (z) ise gelir açığı oranı (I) aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Aktan ve Vural, 2002: 64-65):

I= (z-Yp) /z Gelir Açığı Oranı, Kafa Sayımı İndeksi ile çarpılıp hesaplandığında bahsettiğimiz yoksulluk açığı endeksine varılır (PG= I.H).

Bu indeks yoksullukla alakalı önemli bilgiler sağlamakta ve yoksul bireyler arasında gelirin ne şekilde dağıldığı mevzusuna duyarsız kalmaktadır. Örnek vermek gerekirse benzer nüfus büyüklüğü olan iki bölgenin yoksulluk oranlarının kıyaslandığını varsayalım. İkinci olarak bahsedilen bölge, yoksulluk çizgisinin üstünde geliri olan yalnızca bir bireye sahip iken ilk bahsedilen bölgede yoksulluk çizgisi altında geliri olan yalnızca bir bireyin olduğunu fakat iki bölgede de yoksul bireylerin ortalama gelirlerinin aynı olduğunu farz edelim. Bu durum çerçevesinde ikinci bahsedilen bölgenin birinci bölge ile kıyaslandığında daha fazla yoksulluk oranına sahip olduğu net bir şekilde savunulabilir. Fakat gelir açığı oranı bahsedilen iki bölgenin de aynı yoksulluk düzeyinde olduğunu ortaya çıkaracaktır. Bu sebepler neticesinde endeks yoksul bireyler arasındaki gelir dağılımı düzeyini ortaya

koymak konusunda başarılı olmamaktadır. Bu endeks ölçümünün diğer bir boşluğu da yoksulluk karşıtı politikaların neticelerini değerlendirmek bakımından karşımıza çıkar. Gelir açığı oranı yalnızca yoksul bireylerin ortalama gelirlerine odaklandığı için alt seviyedeki yoksul bireylere yardım sağlamayı hedefleyen politikalar genel manada yoksul bireylere yardım etmeyi amaçlayan politikalardan (örneğin: konut desteği) ayırt edilmemelidir (Zheng, 1997: 124-125).

2.2.2.5. Kafa Sayısı Endeksi

En fazla kullanılan yoksulluk endeksidir. Yoksulluk çizgisi altında olan bireylerin toplam nüfus içerisindeki yüzdesini açıklayan en temel yoksulluk ölçüm yöntemidir. Q: yoksulluk çizgisinin altındaki toplam nüfus düzeyini, N: toplam nüfus düzeyini göstermektedir. Bu durumda kafa sayısı yoksulluk endeksi, Q/N şeklinde ifade edilmektedir. Bu ölçüt, yoksulluğun boyutu hakkında herhangi bir bilgi vermemekte ve yoksul bireyler arası gelir faaliyetlerini yansıtmamaktadır. Fakat yoksulluk çizgisi altında yer alan bireylerin oranında ortaya çıkan değişiklikleri anlatmaktadır. Bu yetersizlik durumunun yerini doldurmak için yoksulluk açığı oranı ile yoksul bireyler arasındaki gelir eşitsizlik katsayısı (Gini katsayısı) ölçümleri geliştirilmiştir (Aktaş Kaya, 2007: 65-66).

Kafa Sayımı Endeksi, yalnızca yoksul bireylerin sayısını ortaya koymada kullanılmakta ancak yoksulluk çizgisi altında olan nüfusun yoksulluk durumundan kurtulmaları amacıyla ne ölçüde gelire ihtiyaçlarının olduğunun belirtilmesinde kullanılmamaktadır. Sen'in eleştirilerine karşın bu endeksin çok kullanılmasının nedeni, yoksulluğun ölçülmesi gibi kamu ilgisine sahip bir mevzuda önceki ölçüm yöntemlerinin kavranmasının güçlüğüdür. Endeksin başka bir eksikliği ise yoksulluk çizgisi altında olan bireylerin milli gelirden aldıkları gelir paylarını göstermemesidir. Bütün bu olumsuzluklara karşın yoksulluk göstergeleri içinde en yaygın olan Kafa Sayısı Oranının (*Head Count Ratio*) hesaplanması, değerlendirilmesi basit ve veri ihtiyacı da az olduğundan ötürü yoksulluk araştırmalarında yaygın biçimde kullanılmaktadır (Arpacioğlu, 2012: 15-16).

2.2.2.6. Toplumsal Cinsiyet Temelli Gelişim Endeksi

Cinsiyet Temelli Gelişim Endeksi, kadın ve erkek insani gelişim endekslerinin birbirine oranını temel almakta ve bu insani gelişimin eğitim, sağlık birde iktisadi kaynakların esas

alındığı üç temel kapsam dâhilindeki cinsiyet eşitsizliğini hesaplamaktadır. Bu endeks üç temel kapsam çerçevesinde incelenmektedir. Bunlar üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi, iktisadi kaynak ve faaliyetlerdir. Üreme sağlığı; doğumdaki anne ölüm ve ergen çağıdaki doğurganlık oranları, kadının güçlendirilmesi; kadın ve erkeklerin ortalama eğitim görme süresi beklentisi ile yükseköğrenime devamlılıkları oranı, bir bölgedeki kadın milletvekili sayısı, ekonomik kaynak ve faaliyetler; bir bölgedeki cinsiyet bazında işgücüne katılım durumu ile açıklanmaktadır (UNDP, 2014a: 7-8).

Cinsiyet Bazında Güçlendirme Endeksi, kadınların siyasi yaşamındaki karar alma süreçlerine katılım oranını, mesleki açıdan fırsatlara ulaşımını ve ekonomik güçlerini gösteren parametreleri yansıtmaktadır. Bu indekslerin ikisi de yalnızca hesaplanabilir olanı tespit edebilir ve bu sebeple cinsiyet eşitsizliğinin öteki boyutlarını dâhil etmez; toplumsal yaşama ve karar sürecine katılım, hane içindeki kaynakların tüketim durumu, itibar vb. örnek verilebilir. Toplumsal cinsiyet temelindeki güçlendirme indeksinde iktisadi, siyasi ve mesleki katılım konuları vurgulanmıştır. Hedefi ise kadınların erkeklere göre ne ölçüde güçlendirildiği veya toplumsal hayatın değişik alanlarında rol alabilmek adına ne ölçüde temsil edildiklerini açıklamaya çalışmaktır. Elde edilen verilerin darlığı sebebiyle güçlendirmenin birçok tarafını (bilhassa aile içerisinde, kırsal bölgelerde ve sosyal hayatta) belirleyememektedir. Bu sebeple yalnızca üç parametre olan gelir kazanım durumu, mesleki ve yönetsel hizmetlerdeki pay, parlamento içerisindeki koltuk oranı üzerinde durulur (UNDP, 1995: 72-73). İki endeksinde gelir düzeyine yaklaşımı farklı olmaktadır. Güçlendirme endeksi geliri yalnızca temel insani gelişim durumu (hayat uzunluğu, eğitim düzeyi, yoksul olmama özgürlüğü) için belirlenen katkı ile yorumlamaz. Gelir elde eden bir bireye daha kapsamlı bir ihtimal grubundan seçme şansı sağlayan geniş aralıkta yer alan alternatifleri denemesi için bağımsız kılan bir ekonomik güç kaynağı şeklinde değerlendirir (UNDP, 1995: 82).

2.2.3. Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Politikalar

Yoksullukla mücadele hakkında görüş birliği olmasına karşın bu durumla nasıl baş edileceği konusunda değişik yaklaşımlar yer almaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında bilhassa 20.yüzyılda farklı periyotlarda benimsenen yoksullukla baş etme stratejileri incelendiğinde temelde iki politika kategorisinin yürütüldüğünü ifade etmek mümkün olacaktır. Bu bahsedilen politikalar doğrudan yaklaşım ve dolaylı yaklaşım şeklinde ifade edilebilir. İlk

kategorideki politikalar daha fazla 2.dünya harbi sonrasında 1980'lere dek tüm dünyada yaygın biçimde olan bu mücadelede dolaysız yaklaşımı benimseyen ve temelde sosyal güvenlik ağını ileri süren toplumsal politikalar niteliğindedir. Globalleşme çağının bir göstergesi olan ikinci kategori politikaları dolaysız bir şekilde yoksulluğu minimum seviyesine indirmek için oluşturulmuş olsalar bile dolaylı şekilde yoksullukla mücadeleyi savunan, yoksulluğun ciddi bir göstergesi olan işsizlik problemini azaltmak ve ekonomik büyümeyi sağlayacak tarzda politikalardır (DPT, 2007: 15). Etkin ve dinamik sosyal güvenlik ağı bulunan bir toplumun yoksullukla baş etmede önemli bir yol kat etmiş olduğu söylenebilir. Diğer önemli politika olan sosyal yardım politikaları, ülkelerin iktisadi ve sosyal sorunlar yaşayan bu mücadele kapsamında elinde olmayan sebeplerle başa çıkamamış yoksul olan kişilere şartlar yok edilene değin gelir takviyesi sağlanması ve bireylerin zaman içerisinde tekrar geçimlerini devam ettirecekleri imkana kavuşmalarına destek sağlayan politikalardır (Kaya ve Özcan, 2009: 25-27).

Bu mücadelenin kim tarafından gerçekleştirileceği de önemli bir husustur. 1970 yıllarındaki ekonomide pazarın tekrar canlandırılmasıyla beraber yoksullukla mücadelede bu pazar sisteminin etkili olabileceği yapı ve sistemler ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Temelde bu mücadele sistemi devletin görevi olmamalı onun yerine bu mücadeleyi örgütlenmiş sivil toplum kurumları devralmalıdır. Fakat sivil toplum kurumlarının içerisinde etkinliklerini gerçekleştirecekleri piyasa, bireyleri tüm yönleri ile etkisi altına alan piyasa değil yalnızca üretim ile tüketim etkinlikleri yer alan bir ortamdı. Böyle bir ortamda mücadele yalnızca yoksulluk ve mücadeleyi piyasa sistemine göre organize etmekle mümkün olacaktı. Kapitalist yapının “*bir problemi diğer bir problemle hallederek büyüme*” fikri bu durumda tesir etmeye başladı. Bu mücadelede sivil toplum kurumlarının önemli olduğu nasıl inkâr edilemez ise bu problemin yok edilmesinde temel işlevin “*sosyal devlet*” kapsamında olduğu da unutulmamalıdır. Devlet hiçbir zaman bu sorumluluğunu tamamıyla sivil topluma teslim ederek bu görevden sıyrılmaz (Gündoğan, 2008: 48).

Devletlerin sınırları içerisinde olan yoksulluğa yerel kuruluşların ve sivil toplum teşkilatlarının da ilgi göstermesi toplumların ve medyanın bu konudaki duyarlılığı sonucunda hükümetler de yoksullukla mücadele edilmesi, kısa zamanda minimuma indirilmesi, uzun sürede ortadan kaldırılması gereken bir problem olduğu görüşünde hemfikir olmaktadır (Altun, 2011: 60-61).

2.2.3.1. Doğrudan ve Dolaylı Mücadele Politikaları

Doğrudan mücadele politikasında yoksulluk probleminin dolaylı olmayan biçimde çözülmesine özgü plan ve programların yürütülmesi söz konusudur. Bu politikada kamu; vergiler, toplumsal güvenlik, sosyal yardım, sağlık düzeyi ve eğitim faktörleri gibi amaçlarla gelirin ikincil dağılımına aktif bir şekilde dâhil olmaktadır. Dolaysız mücadele politikalarında karşılaşılan esas zorluklar bu yaklaşımın emek arzı ve yoksul bireylere hususi kaynaklardan oluşturulan yardımların miktarı üstündeki muhtemel negatif etkileridir. Yoksullukta güçlü bir mücadele adına hem doğrudan hem de dolaylı politikaların birlikte uygulanması gerektiği konusunda genel bir görüş vardır. Bu mücadelede iki politika da ayrı ayrı katkılar ortaya koymaktadır. Bu sebeple dolaylı ve doğrudan politika birbirlerine seçenek değil bütünleşmiş olarak açıklanmalıdır. Yani, bir yandan iktisadi büyüme sağlanıp diğer yandan dolaysız bir biçimde yoksul kesimlere özgü plan ve programlar vasıtasıyla etkili bir mücadele sürdürülebilir. Daimi ve sürdürülebilir başarı iki politikanın da beraber uygulanması sonucunda oluşmaktadır (Arpacıoğlu, 2012: 89-90).

Dolaylı mücadele politikası, hızlı büyüme kanalıyla yoksul bireylerin gelirini ve yaşam standartlarını yükseltmeyi hedeflemektedir. Bir bölgenin kişi başına düşen GSYİH ve yoksulluğun ne ölçüde olduğu arasındaki kuvvetli korelasyonu iktisadi büyümeyi yoksulluk durumunun çözümü olarak ifade etmektedir. Büyümenin gerçekleşmesi neticesinde bunu yalnızca hanedeki bireylerin gelirini arttırmak değil aynı zamanda altyapı, eğitim ve sağlık imkânlarının da arttırılmasını sağlayarak yoksulluğun minimuma düşürülmesine dolaylı yoldan yardım sağlayacağı ve “İnsani Yoksulluk” göstergelerini pozitif yönde etkileyeceği de ifade edilmektedir (Gündoğan, 2008: 49-50).

1980 ile 1990 raporlarında yoksullukla mücadelede büyüme asıl nokta olmasına karşın yeterli olmamaktadır. Bu sebeple 2000 ile 2001 raporlarında yoksulluk kavramı içinde bulunmayan öğeler dâhil edilerek yeni ve daha kapsamlı tanım oluşturulmuştur. Bu durumda yoksulluk yalnızca gelir bakımından değil eğitim ve sağlık sistemlerinin eksikliği bakımından da açıklanmıştır. Yeni oluşturulan raporda yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda geniş bir bakış açısı ile hem büyümenin zaruri olduğuna hem de kamu kuruluşlarına ve siyasal problemlere değinilmiştir. Üstelik kırsal gelişim durumuna da hayli kapsamlı olarak yer verildiği görülmektedir. Bu ifadelere göre kurumsal altyapının eksikliği olmaması durumunda pazarın liberal hale getirilmesinin negatif etkilerine, kırsal

kuruluşlarda etkin rol almasına, piyasa reformlarının yoksul bireyler üstündeki etkisini yeni toplumsal koruma tedbirleriyle giderilmesi gerektiğine değinilmiştir (Uzun, 2003: 161-164). Dolaylı ve dolaysız mücadele politikaları, iktisadi büyümenin yeterli bir düzeyde olduğu ve eşitsizliklerin en aza indirildiği ülkelerde bu durumlara paralel yoksul olan bireylere de doğrudan yardımlar sağlayarak yoksullukla mücadelede daha olumlu neticeler alınmasına yardımcı olmaktadır (Bayram, 2013: 53-54).

2.2.3.2. Mikro kredi ve Mikro finans Politikaları

Mikro finans genellikle üretici hane halkının yoksulluktan kurtulmalarına olanak sağlaması, küçük işletmelerini daha geniş hale getirmesi veya daha çok gelir sağlamayı hedefleyerek mikro kredi desteği sağlanması olarak belirtilmektedir. Mikro finans politikası kapsam olarak mikro krediyi de içine dâhil eden bir hizmet grubudur. Mikro kredi, yoksul bireylere kredi desteğinin sağlanması şeklinde ifade edilir. Mikro kredi ile mikro finansın bir içeriği olmasına rağmen iki kavram da toplumda aynı anlamda açıklanmaktadır. Eleştirmenler de ayırım yapmadan bu iki kavramı birlikte kullanabilirler (Mudarej, 2017: 10-11). Kendi işinin patronu olarak gelir sağlamak isteyen fakat yoksulluk şartları sebebiyle kefil veya teminat gösteremediği için formel finansal pazarlardan kredi desteği sağlayan bireyleri esas alan mikro kredi programı, bütün dünyada yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır (Özmen, 2012: 113-114).

Mikro kredi uygulaması aynı zamanda yoksul bireylere bilhassa kadınlara minimum tutarda kredi desteği sağlayarak kendi işinin başına geçmelerini sağlamaktadır. En başta 1974 yılında ekonomi profesörü Muhammed Yunus, Bangladeş'te yaptığı bu uygulama ile mikro kredinin babası olarak bilinir. Mikro kredi, yoksul bireyler ile kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmalarına yardımcı bir destek programıdır (Ateş ve Öğütoğulları, 2012: 34; Çeki, 2018: 46). Fakat destek amaçlı verilen kredilerin verimli olmayan alanlara yatırılması neticesinde yoksul kesim bu verilen desteği geri ödemede problem yaşayacak ve yoksulluk olgusu artmaya devam edecektir. Bu kullandırılan desteklerin verimli olmayan alanlara yatırılması engellenmelidir (Günel, 2019: 107).

2.2.3.3. İstihdam Politikaları

İstihdam uygulamaları, işsizlik ve yoksulluk durumlarına karşı gerçekleştirilen en etkili politikalarındandır. Bu bahsedilen politika aktif ve pasif şeklinde 2 gruba ayrılmaktadır. İçinde olunan vaziyetin istenilmeyen hale girmesini engelleyen pasif politikalar, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımlarından meydana gelmektedir. Bu bahsedilen yöntemin tersine aktif olarak gerçekleştirilen politikalar, gelir yardımı değil işsiz olan kişilerin iş yaşamına tekrar dönmelerini hedeflemektedir. İstihdam destekleri, iş kurabilmek için yapılan programlar, kadın emeğinin piyasadaki gelişimi ve piyasaya dâhil olduktan sonra desteklenmesi aktif istihdam uygulamaları içerisinde yer almaktadır (Gündoğan, 2003: 161-170).

İş Kurumu (İŞKUR), iş bulmak için verilen hizmeti ve iş arayanların becerilerine ve mesleki durumlarına göre en uyumlu işi bulmakta aynı zamanda istihdama destek sağlamaktadır. 2018 yılında iş bulmak için verilen hizmetle birlikte 1.247.188 birey; 2019 yılında ise 1.490.276 birey İŞKUR tarafından işe yerleştirilmiştir. Türkiye İş Kurumu işgücü vasıflarının geliştirilmesi adına mesleki eğitim programları, kendi işinin patronları olabilmeleri için girişimcilik programları ve deneyimi olmayan vasıfsız öğrenci ve iş bulamayan bireylere işbaşı eğitim uygulamalarını geliştirmiştir. 2019'da 126.310 program ve uygulamalar düzenlenmiş ve 568.420 birey bu uygulamalardan faydalanmıştır. Bu programlar için toplam 2.420.44.243 TL tutarında bir harcama ayrılmıştır (İŞKUR, 2019: 44-50).

Türkiye'deki işsizlik problemini halletmenin tek yöntemi, üretim kapasitelerini iyileştirmek ve hızlı biçimde büyümektir. Büyüme, istihdamla birlikte büyüme şeklinde yürütülmediği sürece işsiz sayısının artması kaçınılmazdır. Ülkemizde işsizlik sorununun çözülmesine özgü önlemlerin alınması planlı dönemde baş göstermiş olmasına karşın yaşadığımız döneme kadar bu problemle mücadelede başarılı olmuş etkili bir istihdam yaklaşımının olduğu söylenemez. Türkiye'de şu zamana kadar gerçekleştirilen kalkınma raporlarına bakılırsa genel olarak istihdam ile işsizlik problemine gerekli olan değerin verilmediği de söylenebilir. Bu raporlarda sorunlar genel olarak ele alınmış ve birkaç program haricinde değinilmemiştir. Avrupa Birliği'nde bulunan ülkeler ile kıyaslandığında Türkiye'de başarılı olan istihdam politikalarıyla karşılaşılmamıştır. Bazı programlar uygulanmış fakat başarılı olunamamıştır (Bozdağlıoğlu, 2008: 62).

Yoksulluk, işsizlik ve kayıt dışı istihdam problemi birbiriyle alakalı konulardır. İşsizliğin aşırı derecede artış göstermeği yerde kayıt dışı istihdam artış göstermektedir. Bu kayıt dışı istihdam sorununun çözülmesi ve minimuma indirilmesi için işsizliğe de çözüm bulunması gerekmekte ve bununla birlikte işgücüne kabiliyet kazandırma, kariyer elde edebilmek için danışmanlık hizmeti ve eğitim, iş kurmak adına maddi yardım desteği verme gibi önlemleri içeren aktif politikalar takip edilmelidir (Kamalıoğlu, 2014: 186).

2.2.3.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve İletişim Kampanyaları

Yoksullukla mücadele kapsamında hükümetler daima etkili olmayabilir. Yoksulluk probleminin çözülmesinde devletin sivil toplum kuruluşları ile beraber çalışması gerekir lakin hükümetlerin karar sistemleri yavaş işler ve bu yoksul bireyleri belirlemede etkin olmadığı gibi problemin tamamıyla yok edilmesi konusunda ne yazık ki başarı sağlayamadığını ifade eder. Ülkemiz açısından değerlendirecek olursak yapısal işleyiş problemlerinden dolayı yoksulluğa özgü toplumsal politikaları tam anlamıyla geliştiremediği için sivil toplum kuruluşlarının yoksulluk probleminin halledilmesi amacıyla faal katılımcılara gereksinim vardır (Özdemir, 2014: 37).

Sivil toplum kuruluşları, vakıflar ve sanayileşme süreci sonrasında oluşturulan dernekler şeklinde de yoksullukla mücadele kapsamında faaliyetler göstermiştir. Bölgesel ya da ulusal sahalarda yoksul bireylere yardımcı olan dernekler, yoksul bireylerin sosyoekonomik yaşamda bulunmalarına destek sağlamaktadır. Bu derneklere başvuran ya da yönelen birey sayısında yükseliş olmaktadır. Bu kuruluşlar aynı zamanda eğitim ile sağlık sektörlerindeki hizmetlere de katkıda bulunmaktadır. Bu mücadele çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının önem arz eden bazı ölçütlere de sahip olması gereklidir (Akyüz, 2018: 157-158).

Yoksullukla mücadele sürecinde başarılı olabilmenin önemli bir ölçütü de etkili iletişim kampanyalarıdır. İletişim kampanyaları bu sorunları içeren konuların gündemde üst sıralarda olmasına, sosyal duyarlılığı arttırmasına, kamuoyunun daha fazla ilgilenmesine ve yoksul toplumların bilinçlendirilmesine yardımcı olmaktadır (Örs, 2011: 198-199).

2.2.4. İktisat Kuramlarının Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Bakışı

Bu başlık altında iktisat ekollerinin teoriler dâhilinde yoksulluk kavramına yaklaşımı, yoksulluk probleminin eski dönemlerden günümüze kadar ne şekilde algılandığı, bu problemin temelinde yer alan etkenlerin hangileri olduğu ve bu problemin çözülmesi ile ilgili hangi politikaların yürütüleceği incelenecektir (Türk, 2014: 27-28).

Bu iktisat kurumlarının yoksulluk ve kadın yoksulluğu başlığı altında Merkantalist, Klasik İktisat, Neoklasik İktisat, Keynesyen, Maksist ve Kalkınma İktisadı yaklaşımlarındaki yoksulluk ve kadın yoksulluğa bakışı değerlendirilecek ve kadının yeri tartışılacaktır.

2.2.4.1. Merkantalist İktisadi Düşüncede Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu

Merkantilizmle beraber birçok yeni fikirler oluşmuş ve faiz, dış ticaret, hükümet müdahalesi, korumacılık ile alakalı birçok görüş öne sürülmüştür. Merkantilistler, orta çağdaki görüşleri kabul etmeyip o düşüncelerin yerine daha rasyonel unsurlar ortaya çıkarmaya yönelmişlerdir. Bu taraflarıyla da daha sonra meydana gelecek fizyokratların öncüleri şeklinde görülmektedirler. Bu döneme bu ismi veren ise Adam Smith olarak bilinmektedir. “*Ulusların Zenginliği*” isimli yapıtında bu bahsedilen dönemin fikirlerini eleştirirken tarif ettiği bu kelime daha sonra bahsedilen bu dönemin adı olmuştur (Güngör, 2014: 3).

Merkantilizm yaklaşımında, bir bölgesin en geniş hazinesi, yeterli beslenen birey sayısı şeklindeki ifade edilmiştir. Ulusal zenginlik kriteri, devlet hazinesinde yer alan kıymetli maden miktarına bağlıdır. Nüfusun yükseliş göstermesi üretim ile vergi gelir düzeylerinin artışını sağlarken akabinde de servetin artışını ifade etmektedir (Güneş, 2009: 131).

19. yüzyılda devlet müdahaleci bir yaklaşımda iken fabrikalarda çocuk ve kadın emeğinin savunulmasına dair tedbirler alınmıştır. Merkantilist yaklaşımda “*İngiliz Yoksul Yasaları*” işlenmiştir (Kovancı, 2003: 10). Bu yasalara göre yoksul olan kim sorusu iki değişik biçimde yanıt bulmuştur. Bunlardan ilki çalışamaz durumdaki yoksul bireyler iken ikincisi ise fiziki bakımdan çalışabilir durumdaki yoksul bireylerdir (Kovancı, 2003: 20). İlk grupta bulunan yoksul kişilerin yardım alması onaylanırken; ikinci grupta bulunan yoksul kişiler ise “*Aylak Yoksullar*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu gruptaki kişilerin, yoksullaşmaları kendi kabahatleri olarak belirlenmiştir. Çünkü bu bireyler toplumsal düzene karşı tehlikeli konumdadır. Ayrıca

bu gruptaki kişiler bu bahsedilen maddi yardımları alması uygun olmayan kişilerdir (Bayir, 2018: 41-42).

2.2.4.2. Klasik İktisadi Düşüncede Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu

Klasik iktisadın önemli iktisatçılarından olan Adam Smith, en iyi yürütülen düzenin hükümeti ve iktisadi işleyişten dışlayan düzen şeklinde ifade etmiştir. Adam Smith'in "*Ulusların Zenginliği*" adlı yapıtında, kadınların nüfusu yükseltmekten başka bir katkısı olmadığını bağıntılı diğer bütün rollerde de onları görünmez kabul ettiğini açıklamaktadır. Bodkin ise Smith'in belirttiği gibi kadınların eğitimi adına kuruluşların bulunmadığını ve onların eğitiminde tüm faaliyetlerin faydasız olduğunu anlatmıştır. Kadınlar eğitim ile ilgili kararlarında kendi başlarına söz sahibi olmamışlardır (Bodkin, 1999: 46). Klasik iktisatçılar, kadınların problemlerini göz ardı etmişlerdir. Jean Baptiste Say'ın savı ise kadınlar tüketim hakkında rasyonel olmayan kararlar alabilmektedir (Bodkin, 1999: 55).

William Godwin'in "*Politik Adalet Üzerine İnceleme*" isimli eseri 1793'te yayımlanmıştır. Bu iktisatçı, kadın ve erkeklerin ölçülü bir biçimde bir arada bulunabileceğini ve bu durum için yasalar ile özel mülkiyete gereksinim duymadıklarını belirtmiştir. Maltus 1798'de "*Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme*" isimli eleştiri yapıtını oluşturmuştur. Bu eserde Godwin'in kadın ile erkekler için adadığı kimliklere eleştiride bulunmuştur (Dorfman, 1989: 155).

Klasik iktisadın diğer isimlerinden olan bir diğer isim ise nüfus gücünün topraktan ürün alma gücünden çok daha önemli olduğunu söyleyen Maltus'tur. Nüfus düzeyi kontrol edilemediğinde geometrik ölçütle, gıda maddeleri ile geçim için sağlanan araçlar ise aritmetik ölçütle artmaktadır. Bu iki güç arasındaki istikrarsızlık, toprağın verimliliğini de düşürecektir. Bu verimlilik durumu teknolojik olanaklarla yükseltilmediği takdirde üretim de düşecek ve neticede yoksulluk kendini göstermeye başlayacaktır (Türk, 2014: 29-30).

John Stuart Mill; Smith'in "*Adalet Üzerine Notlar*" isimli yapıtında açıkladığı gibi sosyal ve iktisadi durumların cinsiyet bazında fiziki farklılıkları ehemmiyetsiz hale sokacağı tezine katılmaktadır. Eşitsizlik probleminin yok edilmesi için kadınların karar alma süreçlerine katılmalarının önemli olduğunu da ifade etmektedir. Bu süreçte kadınların tüm ekonomik ve siyasi karar süreçlerinde söz sahibi olmaları gerekliliğini savunmuştur (Dimand, Forget and

Nyland, 2004: 235). Mill'in amacının kadınları sosyal hayatta da görünür hale getirmek olduğu da tamamen ortadadır. Çünkü ona göre kadınların bu bağımlılıklarının temelinde ataerkil yapı ve gelenekler bulunmaktadır. Kadınların bu bağımlılıktan kurtulmaları ise eğitim düzeylerinin artışı ve iyi bir meslek sahibi olabilmelerine ve bu sayede hayat kalitelerinin yükselmesine bağlıdır. Toplumsal refahın yükselmesinin koşullarından biri de kadının özgürlüğüne bağlıdır. Bu özgürlük ise kadın ve erkeğin eşit hale geldiği toplumsal bir sistemle mümkün olabilmektedir (Durhan, 2015: 145-146).

2.2.4.3. Neo Klasik İktisat Yaklaşımında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu

Piyasa odaklı kabul edilen Neo Klasik iktisat, ailedeki çalışma durumunu dikkate almamakta ve yalnız değişim değeri bulunan, kıymeti maddi kaynakla ölçülen iktisadi etkinlikleri konu olarak almaktadır. Piyasa harici olan kısımları araştırmalarına dâhil etmemiştir. Milli gelir hesaplamalarında ailedeki üretimde sarf edilen emeğin bu hesaba katılmaması milli gelirin daha az çıkmasına sebep olmuştur (Jefferson and King, 2001: 74-75).

Bu yaklaşım Keynesçi refah devletine atfettiği eleştirilerin özünde devlet müdahaleciliği yer almaktadır. Bu eleştiriler içinde müdahalelerin piyasanın mikro ekonomik göstergelerini ciddi biçimde çarpıttığı, sermaye ve üretim durumunu engelleyici yönde olduğu bu müdahalelerin kesin neticelerinin ise ekonomik büyümeye mani olması ve yüksek enflasyona neden olması gibi maddeler vardır (Topal, 2011: 69-70).

Neo Klasik yaklaşım, cinsiyetler arası eşitsizlik durumunu kadınların rasyonel tercihlerine bağlamıştır. Bu yaklaşımda işçi ile işverenlerin rasyonel tavırları, piyasanın talep ilkesine göre hareket etmiştir. Kadınların düşük ücret alması onların eğitim seviyelerinin de düşük olmasından kaynaklanmaktadır. İşletmeler de kar elde edebilmek için aynı işte ya da görevde erkeklerin yerine kadın işçileri seçmişlerdir (Bayir, 2018: 44).

2.2.4.4. Keynesyen İktisat Yaklaşımında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu

Keynesyen yaklaşımı yoksulluğu ekonomik bunalım şartlarında işlediği için yoksulluk istihdam düzeyi, işsizlik seviyesi ve gelir düzeyi gibi mevzuları bilhassa daha öncelikli ve detaylı olarak işlemiştir. Keynes kapitalist düzende piyasa istikrarı ya da tam istihdam dengesinin kendi kendine oluşmayacağını savunmaktadır. Zira piyasa istikrarına yaklaşıldığı

düşünülen dönemlerin arkasından ciddi ekonomik krizler meydana gelmiştir. Kriz dönemi işsizlik, yoksulluk ile talep eksikliğini birlikte getirdiğinden bu kriz durumundan sıyrılabilme adına Keynesyen iktisadın yoksulluk yaklaşımı devreye sokulmaktadır. Keynesyen yaklaşıma göre yoksulluk olgusunun en büyük nedeni, ekonomik bunalımlar ve bu bunalımların neticesi olan işsizlik ve gelir dağılımı adaletsizlikleridir (Gürkan, 2009: 71-72). Keynesyen yaklaşım aynı zamanda yoksulluğu tasarruflarla da ifade etmektedir. Yatırım şeklinde oluşmayan ve iktisadi hayat içinde bulunmayan tasarrufların işsizlik probleminde sebep olacağını bu problemde yoksulluk olgusunu meydana getireceğini açıklamaktadır (Metin, 2011: 56).

Keynes yoksulluk olgusunun bir diğer sebebini talep yetersizliği şeklinde ifade etmiştir. Şayet bir ekonomide üretilen ürün ve hizmetin hepsinin elden çıkarılması mümkün değilse bu noktada toplam talebin var olan üretim etkenlerinin bütününe istihdam oluşturulmasına yeterli gelmediğini belirtmektedir. Böylece istihdama yeterli gelmeyen üretim faktörleri sebebiyle işgücü kullanılmayacak ve bu durum işsizliği doğuracaktır. Nihayetinde işsizlik sorununun olduğu bir toplumda yoksulluk da baş gösterecektir (Parasız, 1996: 11). İş hayatındaki cinsiyet eşitsizliğinin tamamen yok edileceğini kabul eden bu kurama göre, bireyin yaşamında teknolojik gelişmelerin önemli bir konumu olduğunu ve bireylerin yaşamında bu değişikliklerin gelenekselliğe darbe vuracağını da ifade etmiştir (Günday, 2011: 67).

2.2.4.5. Marksist İktisat Yaklaşımında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu

Marksist iktisat yaklaşımına göre kadınların iş hayatına atılması ile birlikte kadın iş gücü, ücretli ve ücretsiz emek veya üretken ve tekrar üretken olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Hayati ihtiyaçlarını gidermek adına yapılan üretim ile piyasa yapısı için üretim arasındaki ayrım değerlendirilerek böyle bir farklılaşma yoluna gidilmiş hanenin içindeki ve harici tutulan üretim arasına bir sınır çekilmiştir (Günday, 2011: 68).

Marx, klasik yaklaşımın aksine yoksulluk olgusunu kapitalizmin bir neticesi şeklinde görmektedir. Marx'ın bu görüşünün altında bu yaklaşımın temeli olarak artı-değer teorisi bulunmaktadır. Bu bahsedilen teori esasında klasik iktisatçılar aracılığıyla temeli oluşturulan emek-değer teorisinden üretilmiştir. Kısa bir biçimde yorumlamak gerekirse kapitalist yaklaşımda zenginliğin asıl kaynağı bedeli ödenmemiş emek şeklinde açıklanan artı değer

diğer bir ifadeyle emek sömürsüdür. Bu teori yoksullaştırarak emeğini satmak durumunda kalan işçi sınıfı aracılığıyla üretilir ve bu değer sermaye birikim dönüşümünü sürdürmek adına kullanılır. Marksist yaklaşımın yoksullukla alakalı analizleri ile ilgili diğer bir konu ise kapitalizm sisteminde işsizlik durumu ve istihdam seviyesidir. Marx işsizliğin kapitalist ülkelerin gelişim şart ve dinamiklerinden olduğunu belirtmektedir. Kapitalizmde oluşan “yedek sanayi ordusu” ile birlikte bu modelin devamlılığının esas aktörlerinden diğeri de işsizlik ve yoksulluk durumuna mecbur bırakılan kesimler olarak ifade edilmiştir (Gürkan, 2009: 72-73).

Bu yaklaşımda yoksullukla mücadele adına piyasadaki adaletsizlikleri engellemek gerekmektedir. Toplumdaki eşitsizlikleri yok etmek ve gelir dağılımını yoksul bireylerin refahı bakımından daha adaletli bir konuma taşıyabilmek için hükümetin ekonomiye müdahale etmesinin zaruri olduğu belirtilmiştir. Marx’ın diğer bir ifadesine göre de üretim vasıtalarının mülkiyetinin kazandırılması, gelir dağılımındaki eşitlik durumunun oluşması için gereklidir (Solmaz, 2007: 79-80).

2.2.4.6. Kalkınma İktisadında Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu

Bu yaklaşımın temelinde Keynesyen yaklaşımların hipotezleri bulunmaktadır. Keynes’in iddia ettiği İkinci Dünya Savaşı’ndan ortalama 30 yıl sonrasına dek etkin olan makro iktisadi görüş, yoksulluk mücadelesi kapsamında iktisadi krizlere karşı piyasa müdahalesinin olması gerektiğinin üstünde durmuştur. 1970’lerden bu yana kalkınma iktisadi yaklaşımları bilimsel dinamiğini yitirmiş ve eleştiriler almaya başlamıştır (Güneş ve Seven, 2009: 13). Lewis’in gerçekleştirdiği kalkınma kuramı 1950’lerde ise John Fei ve Gustav Ranis aracılığıyla geliştirilen bu teorem az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapıları iki sektör üzerinden oluşturulmuştur. Tarım sektöründe faaliyet gösteren bireylerin sayısı fazla olduğundan ötürü verimlilik düzeyleri düşük seviyede seyretmektedir. Lewis bu hali “artık iş gücü” şeklinde tanımlamıştır. Diğer bahsedilen sektör ise sanayi sektörüdür. Bu sektörde reel ücretler fazla iken iş gücü arzı daha düşük düzeydedir. Kırsal kesimden kentsel kesime göç eden kişiler kırsal alandan kente artık iş gücünü taşıyarak neticelenecektir. Kente gelen kişilerin endüstri sektöründe istihdam edilerek kazanılan gelirden tasarruf yapılması durumunda kalkınmanın gerçekleşeceğini ileri sürmektedir (Todaro and Smith, 2003: 115).

Ekonomilerin kalkınma sürecinde gerçekleştirmesi gerekli olan aşamaları açıklamak gerekirse Rostow'un “*Büyüme Aşamaları*” ve “*Harrod Domar*” büyüme sistemidir (Rostow, 1960: 1).

Walt Withman Rostow aracılığıyla ileri sürülen teoride az gelişmiş olan ülke gruplarının ekonomik kalkınmayı oluşturması beş büyüme modeli evresine bağlıdır. Bu aşamalar; geleneksel toplum, kalkış ön şartları, kalkış evresi, olgunluğa ilerleyiş, kitlesel tüketim toplumu olarak ifade edilebilir. Bu iktisatçıya göre az gelişmiş ekonomiler bahsedilen evrelerden geçerek kalkınma düzeyine erişeceklerdir. Harrod (1939) ile Domar (1946) birbirinden ayrı araştırmalarında Harrod Domar modeli, ülkelerin yoksulluk çıkmazından sıyrılmaları için takip edilmesi gereken bir sistemdir. Sadece bu tutumla refah düzeyine ulaşmış ve kalkınmış ülke kategorisinde bulunmaları mümkündür. Az gelişmiş ülkelerde emek yoğun üretimin ön planda olması, kadın iş gücünün ciddi derecede önemli kabul edildiğini göstermektedir. Kalkınma kuramları bu boyutuyla kadın yoksulluğunu minimuma indirmeyi sağlar (Bayir, 2018: 47).

2.2.5. Kadın Yoksulluğunu Belirleyen Faktörler

Kadın yoksulluğunu belirleyen etkenlerin başında hane içi eşitsizlik, kadın istihdamı ve işgücüne dâhil olma, sosyal dışlanma, eğitime erişimin kısıtlı oluşu ve mobbing bulunmaktadır. Bunlar haricinde birde toplumsal cinsiyet temelli adaletsizlikler, tek ebeveynli aile yani hane reisinin kadın olması ve düşük ücret faktörü bahsedilen diğer konular olarak ifade edilmektedir (Çebi, 2019: 32). Kadın emeğinin sömürülmesi veya sömürüye açık olması ise faktörlerden bir başkasıdır. Globalleşme beraberinde gelen ucuz iş gücüne yöneliş, fazla kazanç ve daha düşük maliyet amacı, kadınların emek sömürüsünü kaçınılmaz hale getirmiştir. Nihayetinde kadınlar part-time, niteliksiz ve kayıt dışı sektörlerde düşük ücretler ile yetenek istenmeyen işlerde çalışmak durumunda kalarak emeklilik hakları da ellerinden alınmış olmaktadır. Hem kültürel hem de toplum içerisinde kadına uygun görülen roller nedeniyle yaşanan bu durum, kadınların yoksulluğun içine düşmelerinin en önemli faktörlerinden biridir (Kabakçı, 2012: 47-49).

Erkeğin egemen olduğu düşünce yapısı kadınları iş yaşamından uzaklaştırmakta, bu bireyleri parasal açıdan erkek bireylere gebede bırakmakta ve kadınların iş hayatlarında özgür olma haklarını ellerinden almakta bu sebepler neticesinde kadının yoksulluk kısıncasında olmasına

neden olmaktadır. Boşanma süreci de yoksullukta ciddi bir faktördür. Eşinden ayrılan kadın bir yandan evlatlarının temel gereksinimlerini karşılamak zorunda bir yandan da kendi hayatını sürdürebilmek mecburiyetinde olduğu için yoksullaşmaktadır (Kabakçı, 2012: 51).

2.2.5.1. Eğitim Seviyesi

Yoksulluk içerisinde olan bireylerin, çocuklarının öğrenim giderlerini karşılayamamaları, onları okula yollayamamalarıyla ya da eğitimlerinin yarım kalması ile neticelenir. Yoksulluk sebebiyle okula gitmekten mahrum kalan veya yarıda bırakmak durumunda olan çocukların ileride donanımlı olamayan birer yetişkin ve vasıfsız birer iş gücü olmaları bu yoksulluk döngüsüne neden olmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 38).

Eğitim, yoksulluk kavramını değerlendirmede önemli parametrelerden biridir. Yoksulluk, eğitim seviyesinin düşük hareket etmesi ile doğru orantılı ilerlemektedir; eğitim seviyesinin yükseliş göstermesi yoksulluğu da azaltacaktır. Eğitim seviyesi yüksek olan kişiler piyasada daha yüksek maaşlı işler bulabilirken eğitim seviyesi düşük olan ya da bazı sebepler nedeniyle eğitim alamayan kişiler ya piyasada iş bulamamakta ya da düşük maaşlı işlerde faaliyet göstermektedir. Bütün bunların neticesinde eğitim seviyesi düştükçe gelir seviyesinde de düşme meydana gelecek bu da yoksulluğu doğuracaktır (Köse, 2009: 56).

Kırsal bölgelerde işgücüne duyulan ihtiyaç, ailede ilk başta kız çocuklarının öğrenim süreçlerini tamamlamasına mani olmaktadır. Kız çocuklarının öğrenim hayatlarının uzun sürmemesinin sebebi hane halkının çocuklara kayıp bakış açısıyla yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Küçük yaştan itibaren işe başlamak durumunda kalan kız çocukları öğrenim hayatını tamamlayamamakta ve küçük yaşta evlenerek kadın yoksulluğuna katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda da yoksulluk sorununun çözülmesine de mani olmaktadır (Topgül, 2013: 293). Eğitim esasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir belirtisi olarak kabul edilebilir. Eğitim konusunda yaşanan bu ayrımcılık, değişik kapsamda ve içerikte olmakla birlikte çoğu ülkede rastlanılmaktadır (Yusufoğlu, 2010: 31-32).

Kadınlardaki eğitim yetersizliği, sağlık düzeyini de negatif yöne çekerken aynı zamanda düşük farkındalığa da neden olmaktadır. Zira yeterli eğitim görmemiş kadınlar sağlık hizmetlerine ulaşmak ve bu hizmetleri kullanabilmek konusunda sıkıntı yaşamaktadır (Dinçoflaz, 2009: 69).

2.2.5.2. İstihdam

İstihdam faktörü de yoksulluğun meydana gelmesinde önemli ölçüde etkilidir. 1970’lerin ilk yarısında pek çok gelişmiş ülkede baş gösteren ekonomik kriz, rekabetin artış göstermesi, sendikalaşmanın yetersiz durumda olması gibi nedenler işgücü piyasasında bilhassa vasıfsız çalışanların durumunu daha da kötü hale getirmiştir. Alınan ücretlerin düşüklüğüne sosyal güvencesiz istihdamın giderek geniş alanlara yayılmasına neden olan etkenler, gelir yetersizliği ile birlikte yoksulluğu ortaya çıkarmaktadır (Cerev ve Yenihan, 2018: 103).

Kadınlar işgücü piyasasına dâhil olsalar bile yoksulluk çıkmazından sıyrılamamaktadır. Kadınların kazandığı ücret düzeyi minimum düzeydeki gereksinimlerine bile yeterli gelmemektedir. “Çalışan Yoksullar” şeklinde adlandırılan bu vaziyet kadınların part-time ya da düzensiz faaliyet göstermeleri, vasıfsız işgücü olması bu bireyleri ücreti düşük olan iş sahalarına doğru yöneltmektedir. Düzenli bir yerde çalışan kadınlarda ise erkeklerle aynı ücret düzeyinde olamama problemi yaşanmaktadır. Kadınlar bu işgücüne katılsa da katılmasa da yoksulluk döngüsünden kurtulamamaktadır. Kariyer edinmiş kadınlara baktığımızda ise piyasada yeterince gelir kazanmak adına çok fazla çalışıp benzer tempoyu hane içi sorumluluklarında da gösterebilmesi sonucunda kendilerine ayıracak zamanlarının olmaması “zaman yoksulluğu” durumuyla karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır (Şener, 2009: 4-5).

Ülkemizde eğitilmiş diğer bireylerin daha fazla işsizlik sıkıntısı çekmesinin en önemli sebebi kadın işgücü talebiyle alakalıdır. Eğitilmiş olmasına karşın örnek olarak inşaatla alakalı sektörlerde bu talep düşük seyretmektedir. Fakat tekstil alanında talep yüksek konumdadır. Neticede, bu işgücü arzını talebe göre şekillendiren bir politika hazırlayarak kadın istihdamını arttırmak hedeflenmelidir (Şimşek, 2008: 62).

2.2.5.3. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, yoksulluk olgusunun bir yandan nedenini diğer yandan da neticesini oluşturan bir faktördür. Yeterince kaynağı olmayan kişiler kendilerini toplumdan soyutlar ve toplum ile bağlarını keserler. Sosyal dışlanma tehlikesi ile karşılaşan ve avantajlı olmayan grupta ise kadınlar yer almaktadır (Şahin, 2009: 79).

Yoksul kesimde yer alan kadınlar iş hayatında kendi eksikliklerinin yanı sıra mevcut düzende iktisadi ve sosyal yapılarla alakalı problemler yaşayabilirler. Kadınların farklı yoksunluklarla karşılaşması çoğunlukla seçtikleri bir durum olmamaktadır. Bu görüşe eğitilmiş olmayan ve diğer bireyler ile aynı işi ortaya koyup daha az ücret alan kadınlar örnek verilebilir. Onlar bu yapının içerisinde dezavantajlı kesimdir (Açıkgöz, 2010: 51). Eğitim ve meslek yaşamında adaletsizlik ve eşitsizliğe uğrayan kadınların iş yaşamında da erkeklerden arka planda kalması, onların yaşamının diğer evrelerinde etkin olmalarına mani olmaktadır. Bu sebeple kadınlar toplumdaki sayısal çoğunluklarına karşın sivil toplum kurumlarında, sendika vb. gibi alanlarda, yerel yönetim kuruluşlarında ve siyasi alanlarda yeterli düzeyde temsil edilememişlerdir. Bütün bu anlatılanlar kadınların genellikle iktisadi, toplumsal ve politik sahalardan dışlanmasıyla sonuçlanır (Çakır, 2008: 42).

Yoksulluğun neticesi olarak kabul edilen sosyal dışlanma, toplumda yalnızca gelir dağılımı bakımından değil sosyal ve siyasal fırsatlar açısından da eşitsizlikleri meydana getirmektedir. Bu eşitsizlik ise kendi kendini devam ettirecek bir biçimde yaygınlaşmaktadır (DPT, 2007: 2).

2.2.5.4. Anne Olma

Toplumsal cinsiyet yaklaşımı, kadın ve erkek bireylere bambaşka rol ve mesuliyetler yüklemekte; erkeklere bir işte çalışıp maddi güç kazanma ve eve ekmek getirme vazifelerini uygun görürken, kadınlara evdeki işlerle ilgilenme ve çocuk bakımı gibi vazifeler yüklemektedir. Kadınların iş hayatına dâhil olmalarını yaş faktörü açısından değerlendirirsek 30'lu yaşlardaki kadınların iş hayatına atılımlarının düşüş göstermesinin temel sebebi bu yaş aralığında daha yakından ebeveyn denetimi gerektiren 0-6 yaş kategorisindeki çocuklarını büyümek maksadıyla piyasadan ayrılma ve emeklilikleridir. Örneğin ABD'de 1992 yılında okul yaşı gelmiş çocuğu olan kadınların %78'i emek piyasasında var olurken, 6 yaş altında çocukları olan kadınların %67'sinin emek piyasasında yer almadıkları ortaya konulmuştur. Bakımı anne değil de kreş ya da anaokulu gibi kuruluşların gerçekleştirmesi de problemi çözmemektedir. Zira bu durumda yoksul olan aileler daha fazla yoksullaşacaktır (Kabakçı, 2012: 50).

2.2.5.5. Tek Ebeveynli Aile

Kadınlar tek ebeveyn oldukları ilk andan itibaren genellikle çocuklarını yetiştirmekle alakalı ciddi bir endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Bu endişenin başka sebepleri de karşı karşıya oldukları maddi sorunlar ve sosyal yaşamlarındaki sıkıntılardır ve bu maddi sorunlarını farklı yöntemlerle gidermek için çaba sarf ederler. (ASAGEM, 2011:3). Kadının ya da çocuğun iş hayatına atılması, kadının ailesinden veyahut yardım kuruluşlarından destek sağlaması bu yöntemlerin başında gelir. Tek ebeveynli ailelerin parasal destek sağladıkları kurumlar ise genellikle “*Kaymakamlık ve Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı*” olarak belirtilmektedir (ASAGEM, 2011: 8).

En başta az gelişmiş ülkeler dâhil olmak üzere gelişmiş ekonomilerinde bulunduğu yerlerde tek ebeveynli aile faktöründeki reisin kadın olması yoksulluğun ciddi boyutlarda gerçekleştiği bir hane halkı çeşidi olarak vurgulanmaktadır. ABD, İngiltere ve Avustralya’yı içine alan bir incelemede, gelir dağılımının dip kısmındaki en fazla yoğunlaşmanın çocuk sahibi olan ve tek başına hayatlarını idame ettiren kadınlar üstünde olduğu neticesine ulaşılmaktadır. Örneğin, ABD’de tek ebeveynli ve reisi kadın olan ailelerin ortalama gelirlerinin diğer hane halklarının ortalama gelirlerine kıyasla yarısından daha düşük bir seviyede olması ve reisi kadın olan ailelerin kendi aralarında yoksulluk oranlarının %45’lere varması, kadın yoksulluğunun göstergeleri arasında olduğunun göstergesidir (Şenses, 2006: 139-140).

2.2.5.6. Mobbing

Son yıllarda iş yaşamının öncelikli sıkıntılarına göz atıldığında özünde yeni bir ifadenin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ifade çalışılan alanda psikolojik taciz şeklinde tanımlanan “*Mobbing*” kavramıdır. Türkçe’de Mobbing, iş sahasında usandırma, psikolojik ve duygusal taciz, psikolojik terör ve linç uygulamaları, zorbalık olmak üzere farklı terimlerle açıklanmaktadır. Terminolojide mobbingi gerçekleştiren birey için zorba, tacizci, saldırgan gibi tabirler; mobbing durumuna maruz kalan birey için ise mağdur, mobbing kurbanı ya da kurban gibi tabirler kullanılmaktadır. Mobbing faktörü mağdurun yaş veya cinsiyet durumuyla ilişkili olmadan meydana gelmektedir. Fakat oranlar kadın bireylerin erkek bireylere kıyasla daha çok mobbing durumuna maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu analiz Avrupa Parlamentosu’nun işyeri tacizleri ile alakalı kararında dile getirilmiş olup kadınların

bu tacize daha fazla uğradıkları ortaya konulmuştur. Kadınların daha çok zorbalığa maruz kalmalarının sebebi olarak da negatiflikleri daha fazla algılamaya meyilli olmaları şeklinde açıklanmıştır (Önder, 2013: 55-56).

Mobbing faktörü bulaşıcı bir rahatsızlık gibi yayılmaktadır. O sebeple tedbir alınması ve iyileştirilmesi önem arz etmektedir. Psikolojik tacize uğrayan bireyler yaşananların bir sendrom olarak görmeli ayrıca maruz kalınan bu tacizin kendi kabahatleri olmadığını idrak etmeli ve mobbing'e karşı mücadeleyi sürdürmelidir. Bununla birlikte psikolojik yardım almanın yaşadıkları bu durum karşısında verecekleri mücadelede daha bilinçli ve daha dayanıklı hale getireceği de unutulmamalıdır. Psikolojik taciz uygulamaları hakkında alınacak tedbirler ve iyileştirme faaliyetlerinde işçi ile işverenlerin bu durumla alakalı eğitimi de unutulmamalıdır (Atman, 2012: 172).

2.2.5.7. Düşük Ücretler

Düşük ücret faktörü özellikle son yıllarda yoksulluğun sebepleri arasında daha fazla öne çıkmaktadır. “*Çalışan Yoksullar*” şeklinde tanımlanan çalıştıkları durumda dahi yoksul kabul edilen bireylerin yükselişi, düşük ücretlerin yoksulluğun önemli sebeplerinden olduğunu göstermektedir. Kayıt dışı istihdam, part-time veya geçici çalışanlar işreti ve sosyal güvence olmayan istihdam koşulları içerisinde gelir eşitsizliği ve yoksulluk kavramı ile karşı karşıya kalırlar (Cerev ve Yenihan, 2018: 103-104).

Kanuni olarak yasal eşitlik olmasına rağmen, iş hayatında uygulama kapsamında sorunlar devam etmektedir. Cinsiyet eşitsizliğine dayalı bu uygulamalar bilhassa ücret seviyelerinde, terfi alma konusunda, işten ayrılmada, erken emeklilik kapsamında veya tayin istemede meydana gelmektedir. Kadın ile erkeklerin arasındaki bu ücret eşitsizliğinin, kadınların çoğunlukla vasıfsız veya düşük ücret aldıkları işlerde yer alması ve eşit varsayılan bir işe farklı ücret verilmesi şeklinde iki sebebi bulunmaktadır (Günday, 2011: 48).

3. DÜNYA'DA KADIN YOKSULLUĞU

Yoksulluk, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri gözetilmeksizin evrensel boyutlara varmıştır. Bu yoksulluk olgusu yalnızca az gelişmiş ekonomilerin problemi olmaktan çıkmış diğer gelişmekte olan ve gelişmiş ekonomilerin de ciddi bir problemi haline gelmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 64). Başta UNDP ile Dünya Bankası yer almak üzere uluslararası kurumların yayımladıkları yoksulluk incelemeleri de bu sorunun farklı ülkelerde geldiği seviyeyi açıkça göstermektedir (DPT, 2001: 104).

Yoksulluk olgusunun temel nedenleri arasında nüfusun gün geçtikçe artması, eğitim düzeyinin düşük seyretmesi, işsizlik ile istihdam sorunu ve göç gibi sebepler yer almaktadır. Bir toplumda yoksulluk sorunundan en fazla etkilenen kesim kadınlardır. Günümüzde yoksulluğun gün geçtikçe artmasıyla beraber kadınlar da işgücü piyasasına giderek adapte olmuştur. Ancak kadın emeğinin değeri bu kadar önem arz etmemektedir. Zira kadının işgücüne katılarak hane içindeki desteği göz ardı edilmektedir. Kadınların hane içindeki çocuk veya yaşlı bakımına mecbur bırakılması hane içindeki yoksulluk olgusunun devam etmesine sebep olmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 61-62). Dünya'da kadın yoksulluğuna iktisadi ve sosyal temelli nedenlerle bakıldığında sorun hakkında çok boyutlu biçimde inceleme yapılarak mücadele verilmesi ve nihayete erdirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Konus, 2020: 76).

3.1.Dünya'da Kadın Yoksulluğuna Genel Bakış

Dünya'daki kadın yoksulluğuna yönelik incelemeler çeşitli adaletsizliklerle karşı karşıya gelen kadınların belirli sebeplerle hane reisi olma, iş kurma, devam ettirebilme ve mülk edinebilme gibi mevzularda erkeklerde eşit konumda yer almadıklarını göstermektedir. Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'nün tespitlerine göre ise Dünya'daki okuma yazma bilmeyen bireylerin ve mutlak yoksulluk düzeyinde bulunan kişilerin önemli bir kısmını oluşturan ise kadınlardır (Günday, 2011: 19-20). Küresel boyutta kadınların yoksullukla karşı karşıya kalma eğiliminin erkeklerden daha yoğun olduğunu gösteren örnekler de mevcuttur. Örnek olarak, Sahra-altı Afrika'da kadınların iyi bir iş hayatına, kredi desteğine ve mülk sahibi olmaya erişimi erkeklerden çok daha az seviyededir. Sağlık ve nüfus oranı anketlerine göre Afrika, Latin Amerika ve Asya'da 15-49 yaş aralığındaki kadınların gelir kazanma olanakları, aynı aralıktaki erkeklere göre nispeten

düşük seyretmektedir. Ankette bir yıldaki gelir etme oranı erkeklerde %83 civarında iken, bu gösterge kadınlarda yalnızca %33 olarak belirtilmiştir. Bu verilen bilgiler ışığında birçok kadın iş hayatına dâhil olamamakta, eşit miras bölüşümünden mahrum kalmakta ve yoksulluk durumuna karşı çok defa savunmasız bırakılmaktadır (UN WOMEN, 2015: 9-11). Uluslararası kuruluşlardan toplanan veriler neticesinde (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 62);

- Dünya çapındaki toplam iş gücü oranının 2/3'ünü kadınlar oluşturmaktadır.
- Kadınların günlük çalışma süreleri, erkeklerin çalışma sürelerinden yüzde 25 daha uzundur ve dünya çapındaki toplam üretimin yüzde 50'sini oluşturuyor olmalarına rağmen elde ettikleri gelir toplam dünya gelirinin yüzde 10'unu meydana getirmektedir.
- Dünya çapındaki toplam varlık oranının ise yüzde 1'i kadınlara aittir.
- Yine dünya çapındaki toplam yoksulların yüzde 70'ini kadınlar oluşturmaktadır.
- Kadının hane reisi olduğu aileler yoksul aileler şeklinde belirtilmiştir.

Dünya'daki kadın istihdam durumunun kökeni araştırıldığında 1950'de iş hayatına katılabilir veya çalışabilir konumdaki kadın nüfusunun yüzde 50'si gelişmekte olan ülkelerde ve yüzde 47'si gelişmiş ülkelerde istihdam edilmektedir. Bunun yanı sıra tarım sektöründe hizmet veren kadınların gelişmiş ülkelerdeki oranı yüzde 47 civarında seyrederken gelişmekte olan ülkelerde ise oran yüzde 87 gibi çok ciddi düzeyde ilerlemektedir. 1985'li yıllarda ise kadınların gelişmiş ülkelerde tarım dışı sektörlerde çalışması yaygınlaşmıştır. Kadınlar küresel boyutta toplumsal statü, gelir elde etme, karar alma, eğitim ve sağlık gibi mevzularda da problemler yaşamaktadır. Dünya çapında kadınların iş hayatına atılımı ve istihdam edilmesi ile alakalı birçok inceleme yapılmıştır ve nihayetinde ülkeler arası ciddi oranda farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. En başta bu bahsedilen ülkeler 4 temel gruba ayrılmıştır. İlki AB üyesi olarak da bilinen İspanya, İtalya ve Portekiz ele alınmıştır. Bununla beraber Mısır, Suriye ve Fas gibi ülkeler de verilerin erişilebilirliği dâhilinde araştırmaya alınmıştır. Üçüncü kategoride Latin Amerika (Brezilya, Şili, Arjantin ve Meksika) ülkeleri bulunmaktadır. En sonda Güney Kore ve Malezya bu gruba katılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde bu bahsedilen ülkelerin kadın işgücüne dâhil edilme oranları arasında çok ciddi farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Ortadoğu'da

bulunan ülkelerdeki kadınların istihdam edilme oranı yüzde 26 iken, diğer kategorilerde bulunan ülkelerde ise yüzde 48 ile yüzde 68 arasında seyretmektedir (BETAM, 2010: 1-2).

1992’de yayımlanmış Birleşmiş Milletler (BM) raporunda, gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlardaki yoksulluğa düşmüş kadınların oranı, 20 yıl sonrasında neredeyse yüzde 50 artış göstererek 565 milyona erişmiştir. Kadınların yoksulluk statüsü mesleki, sektörel ve yerel seviyelerde türediği için kapsam da giderek genişleme göstermiştir. Kadınların yoksulluk olgusu, savaş ve iç çatışma da dâhil edilmek suretiyle birçok sebep içermektedir. Bu yapılan incelemelerde kadınlar için geliştirilmiş yoksullukla mücadele uygulamaları, istihdam yaratma uygulamaları veya toplumsal programlara özgü politika önerileri sunulmuştur (Moghadam, 2005: 1-8).

Dünya Bankası’nın 2019’da yayımladığı “*The Little Data Book on Gender*” kitaptan elde edilen Dünya çapında cinsiyet esas alınarak sağlık, eğitim ve istihdam verileri Tablo 2.1’de detaylı bir biçimde gösterilmiştir.

Tablo 3. 1: (devam ediyor) Dünyada cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %) (World Bank, 2019)

DÜNYA				
Nüfus (milyon)	7,529.7			
GNI, Atlas (milyarlarca dolar)	78,339.7			
Kişi başına düşen GSMH, Atlas (\$)	10,412.0			
Günde 1.90 doların altında yaşayan nüfus (%)	9.9			
	2000		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim				
Net İlköğretim kayıt oranı (%)	81	86	88	90
Net ortaöğretim kayıt oranı (%)	53	57	66	66
Gençlerin okuryazar oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	83	90	90	93
Sağlık				
Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın doğumları başına erkek doğum)	1.08	—	1.07	—
Beş yaşın altındaki ölüm oranı (1.000 canlı doğum başına)	75	79	37	41
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	70	66	74	70
İstihdam				

İşgücüne katılma oranı (15 yaşın üzerindeki nüfusun %)	51	78	48 ^{a2}	75 ^a
İşgücüne katılım oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	43	61	34 ^a	51 ^a
Ücret ve maaşlı çalışanlar (15 yaş ve üstü çalışanların %)	45	46	53 ^a	52 ^a
Tarımda istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	40	40	28 ^a	29 ^a
Endüstride istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	18	23	17 ^a	27 ^a
Hizmetlerde istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	43	36	55 ^a	45 ^a
İşsizlik oranı (15 yaşın üzerindeki işgücünün %)	6	5	5 ^a	5 ^a
İşsizlik oranı (15-24 yaş arası işgücünün %)	13	12	15 ^a	12 ^a

Dünya’da cinsiyete dayalı 2019 verilerine ait sağlık, eğitim ve istihdam oranları tablo 3.1’de gösterilmiştir. Bu verilere göre; 2000 yılında net ilköğretim kayıt oranı kadınlarda yüzde 81’iken erkeklerde yüzde 86’dır. 2017 yılında ise kadınlarda yüzde 88’e çıkarken, erkeklerde ise yüzde 90 şeklinde artış göstermiştir. Genç nüfusun daha dinamik ve daha bilinçli olması beklenmekte ve bu oran önem arz etmektedir. Genç nüfusun okuryazar oranı 2000 yılında kadınlarda yüzde 83 oranında iken erkeklerde yüzde 90 civarındadır. 2017 yılında ise bu oran kadınlarda yüzde 90’a yükselirken erkeklerde de yüzde 93 gibi bir orana çıkmıştır. Bu genç nüfusun okuryazarlık göstergesi diğer eğitim göstergelerine kıyasla en yüksek oranlara sahiptir. Eğitim göstergelerinin tümünde bahsedilen iki yılda ve iki cinsiyette belirli artışlar gözükse de erkeklerin kadınlara kıyasla eğitim hayatına katılımlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Sağlık göstergelerine göre 2017 yılında oranlar erkeklerde %41’e düşerken, kadınlarda ise yüzde 37’ye inmiştir. Doğumda yaşam beklentisinin de 2000 yılından itibaren yıllar içerisinde artış gösterdiği söylenebilir. Diğer bir gösterge olan istihdam rakamlarını ele alırsak 2000 yılında 15-24 yaş aralığındaki kadınların iş gücüne katılım oranı yüzde 43 oranında seyrederken erkeklerde ise yüzde 61’dir. 2017 yılında bu bahsedilen oranlar kadınlarda yüzde 34’e gerilerken erkeklerde ise yüzde 51’e düşmüştür. Yıllar içerisinde 15-24 yaş aralığındaki bu istihdam oranları iki cinsiyet için de giderek gerilemiştir. 15 yaş üzeri işsizlik oranını açıklamak gerekirse 2000 yılında kadınların yüzde 6’sı işsiz, erkeklerin ise yüzde 5’i işsiz olarak açıklanmıştır. 2017 yılına gelindiğinde ise bu oran kapsamında erkeklerdeki işsizlik oranı yüzde 5 şeklinde kalarak değişmemiştir. Fakat kadınlarda bu oran düşüş göstererek yüzde 5 oranına inmiştir. Kadınlarda yüzde 1’lik bir azalma görülmüştür ve durum eşit hale gelmiştir.

² a: 2018 yılındaki veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 3. 2: Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %) (World Bank, 2019)

DOĞU ASYA VE PASİFİK				
Nüfus (milyon)	2,02			
GNI, Atlas (milyarlarca dolar)	23,534.2			
Kişi başına düşen GSMH, Atlas (\$)	6,12			
Günde 1.90 doların altında yaşayan nüfus (%)	7			
	2000		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim				
Net İlköğretim kayıt oranı (%)	94	95	95	96
Net ortaöğretim kayıt oranı (%)	63	67	81	78
Gençlerin okuryazar oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	98	98	99	99
Sağlık				
Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın doğumları başına erkek doğum)	1.11	—	1.11	—
Beş yaşın altındaki ölüm oranı (1.000 canlı doğum başına)	37	43	14	17
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	74	70	78	74
İstihdam				
İşgücüne katılma oranı (15 yaşın üzerindeki nüfusun %)	65	82	49 ^a	76 ^a
İşgücüne katılım oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	60	65	43 ^a	50 ^a
Ücret ve maaşlı çalışanlar (15 yaş ve üstü çalışanların %)	38	45	53 ^a	57 ^a
Tarımda istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	44	47	24 ^a	28 ^a
Endüstride istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	23	23	24 ^a	28 ^a
Hizmetlerde istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	33	30	52 ^a	44 ^a
İşsizlik oranı (15 yaşın üzerindeki işgücünün %)	3	4	3 ^a	4 ^a
İşsizlik oranı (15-24 yaş arası işgücünün %)	8	9	10 ^a	11 ^a

Dünya Bankası'nın "*Kentsel Yoksullar için Fırsatların Arttırılması*" raporundaki açıklamalara göre tabloda bahsedilen Doğu Asya ve Pasifik'te bulunan kentler, süratli ve düzgün bir kentleşme için yeterli düzeyde altyapı ve hizmetin sunulmadığını ve bununla birlikte iktisadi büyümeyi engelleyen ve bölünmelere sebep olabilecek eşitsizliklerin giderek artış göstermesine neden olduğu açıklanmıştır. Bu bölgede yer alan Çin, Endonezya ve Filipinler gibi ülkeler kentsel yoksulluk nüfusunun büyük kısmını barındırmaktadır. Bu bahsedilen ülkelerde 75 milyon nüfusun günlük 3,10 dolardan daha düşük düzeyde harcama yaparak hayatlarını sürdürdükleri saptanmıştır (World Bank, 2018: 1).

Doğu Asya ve Pasifik bölgesinin cinsiyete dayalı eğitim, sağlık ve istihdam oranları Tablo 3.2'deki gibi verilmiştir. Dünya geneline göre Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde eğitim oranları daha yüksektir. Bu bölgedeki oranlara göre net ilköğretim kayıt oranı 2000'de kadınlarda yüzde 94 oranında iken erkekler için ise yüzde 95 gibi bir oran karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılı göstergelerine göre ise bu oran kadınlarda yüzde 95'e yükselirken, erkeklerde ise yüzde 1'lik bir artışla yüzde 96'ya çıkmıştır. Gençlerin okuryazarlık oranları ise 2000 ve 2017 yıllarında kadın ve erkeklerin birbirlerine eşit olduğu görülmektedir. 2000 ve 2017 yıllarında kadınların okuryazar oranı yüzde 98 iken erkeklerin 2000-2017 yıl dağılımında okuryazar oranı yüzde 99 olarak gösterilmiştir. Sağlık göstergesi ise eğitim göstergesi ile doğru orantılı olarak düşük seyretmektedir. Bu bölgede beş yaşın altındaki ölüm oranları 2000 yılında kadınlarda yüzde 37 iken erkeklerde yüzde 43 oranında seyretmektedir. 2017 yılına gelindiğinde ise bu bahsedilen oran kadınlarda yüzde 14'e gerilemiş ve erkeklerde ise yüzde 17 oranına düşmüştür. Doğumdaki yaşam beklentisi esas alınırsa 2000 yılında kadınlarda 74 yıl olarak belirlenmiş ve erkeklerde ise 70 yıl olarak saptanmıştır. 2017'de bu oran kadınlarda 78 yıla çıkarken erkeklerde ise 74 yıl şeklinde yükseliş göstermiştir. İstihdam oranları ele alındığında ise 2000 yılında 15-24 yaş arası iş gücüne katılım oranı kadınlarda yüzde 60 iken erkeklerde yüzde 65 oranındadır. 2017 yılında bir gerileme göstererek bu oran kadınlarda yüzde 43 olarak gerçekleşmiş erkeklerde ise yüzde 50 şeklinde gösterilmiştir. 15 yaş ve üzeri işsizlik oranına göz atıldığında ise 2000-2017 yıllarında kadın ve erkeklerin birbirine oranı eşit gösterilmiştir. 2000 yılında bu istihdam oranı kadınlarda yüzde 3 iken erkeklerde ise yüzde 4 şeklinde seyretmektedir. 2017 yılına gelindiğinde ise bu durum değişmemekte ve kadınların işsizlik oranı erkeklere kıyasla yine düşük şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 3. 3: Avrupa ve Orta Asya bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %) (World Bank, 2019)

AVRUPA VE ORTA ASYA				
Nüfus (milyon)	915.5			
GNI, Atlas (milyarlarca dolar)	20,788.2			
Kişi başına düşen GSMH, Atlas (\$)	22,707.3			
Günde 1.90 doların altında yaşayan nüfus (%)	1.5			
	2000		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim				
Net İlköğretim kayıt oranı (%)	94	95	96	96
Net ortaöğretim kayıt oranı (%)	84	85	91	91
Gençlerin okuryazar oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	99	99	100	100
Sağlık				
Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın doğumları başına erkek doğum)	1.06	—	1.06	—
Beş yaşın altındaki ölüm oranı (1.000 canlı doğum başına)	20	24	8	10
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	77	69	81	74
İstihdam				
İşgücüne katılma oranı (15 yaşın üzerindeki nüfusun %)	48	67	51 ^a	67 ^a
İşgücüne katılım oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	39	50	36 ^a	45 ^a
Ücret ve maaşlı çalışanlar (15 yaş ve üstü çalışanların %)	82	77	85 ^a	80 ^a
Tarımda istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	14	15	8 ^a	10 ^a
Endüstride istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	17	36	13 ^a	34 ^a
Hizmetlerde istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	68	49	79 ^a	56 ^a
İşsizlik oranı (15 yaşın üzerindeki işgücünün %)	11	9	7 ^a	7 ^a
İşsizlik oranı (15-24 yaş arası işgücünün %)	21	19	17 ^a	17 ^a

Yoksulluk olgusu yaklaşık 80 milyon bireyin günlük 5 dolardan daha düşük bir parayla hayatını devam ettirdiği ve temel gereksinimleri dahi karşılamak adına çaba sarf edildiği Avrupa ve Orta Asya’da bilhassa karışık bir hal almaktadır. Dünya Bankası göstergelerine göre, bahsedilen bölgede günlük 1,25 dolar ya da daha düşük bir parayla hayatını devam ettiren bireylerin sayısı 2010 yılında nüfusun bir yüzdesi şeklinde 0,7 olarak saptanmıştır. Fakat bu bölgede günlük 1,25 dolar hayatta kalmak adına yeterli olmamaktadır (World Bank, 2014: 1).

Avrupa ve Orta Asya'ya ait eğitim, sağlık ve istihdam oranları Tablo 3.3 'de gösterilmiştir. 2000 yılında net ilköğretim kayıt oranı kadınlarda yüzde 94, erkeklerde ise yüzde 95 olarak saptanmıştır. 2017 yılında bu oranlar, kadınlarda ve erkeklerde eşit şekilde gerçekleşmiştir (%96). Genç nüfusun okuryazar oranına bakıldığında ise 2000 yılında kadınlarda ve erkeklerde yüzde 99'luk bir oranla eşit meydana gelmiştir. Bu oran 2017 yılına gelindiğinde kadınlarda ve erkeklerde yükseliş göstererek yüzde 100'lük zirve noktasına erişmiştir. Sağlık göstergeleri incelendiğinde ise beş yaşın altındaki ölüm oranı 2000 yılında kadınlarda yüzde 20, erkeklerde ise yüzde 24 olarak belirtilmiştir. Yani doğumdaki yaşam beklentisi oranı, Doğu Asya ve Pasifik bölgesine göre daha yüksek seyretmektedir. Avrupa ve Orta Asya'da doğumdaki yaşam beklentisi oranı, 2000 yılında kadınlarda 77 yıl olarak gösterilmişken erkeklerde 69 yıl şeklindedir. 2017'de bu oran kadınlarda 81 yıl ve erkeklerde ise 74 yıla yükselmiştir. İstihdam oranlarını incelediğimizde ise 15-24 yaş arası işgücüne katılım oranı 2000'de kadınlarda yüzde 39 ve erkeklerde yüzde 50'dir. 2017 yılında ise kadınlarda yüzde 36 ve erkeklerde yüzde 45 olarak tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi yıllar itibariyle 2017 yılına gelindiğinde bahsedilen işgücüne katılım oranları düşüş göstermiştir. 15 yaş ve üzeri işsizlik oranına göre, 2000 yılında kadınların yüzde 11'i ve erkeklerin ise yüzde 9'u işsiz kabul edilmektedir. 2017 yılında ise bu oran kadınlarda ve erkeklerde yüzde 7 ile eşitliği yakalamaktadır.

Tablo 3. 4: (devam ediyor) Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %) (World Bank, 2019)

LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER				
Nüfus (milyon)	644.1			
GNI, Atlas (milyarlarca dolar)	5,317.4			
Kişi başına düşen GSMH, Atlas (\$)	8,255.2			
Günde 1.90 doların altında yaşayan nüfus (%)	3.9			
	2000		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim				
Net İlköğretim kayıt oranı (%)	94	94	93	93
Net ortaöğretim kayıt oranı (%)	68	63	79	75
Gençlerin okuryazar oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	96	95	99	98
Sağlık				
Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın doğumları başına erkek doğum)	1.05	—	1.05	—

Beş yaştan altındaki ölüm oranı (1.000 canlı doğum başına)	30	36	16	20
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	75	68	79	73
İstihdam				
İşgücüne katılma oranı (15 yaştan üzerindeki nüfusun %)	47	80	52 ^a	77
İşgücüne katılım oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	41	66	39 ^a	58
Ücret ve maaşlı çalışanlar (15 yaş ve üstü çalışanların %)	61	59	65 ^a	62
Tarımda istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	12	25	7 ^a	18
Endüstride istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	15	26	12 ^a	27
Hizmetlerde istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	73	49	81 ^a	54
İşsizlik oranı (15 yaştan üzerindeki işgücünün %)	12	8	10 ^a	7
İşsizlik oranı (15-24 yaş arası işgücünün %)	20	14	21 ^a	15

Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde kadınların iş gücüne katılımı 1990-2014 arasında yüzde 33 artış göstermiştir. Bu artışla beraber bölgedeki yüksek yoksulluk oranının daha da azalmasını sağlanmıştır. Haiti'deki kadınların ise yüzde 63'ü işgücüne katılım sağlamaktadır. Fakat işgücüne katılımı ile beraber kadınlar erkeklere kıyasla daha düşük ücretle çalışmaktadır. Bu bahsedilen bölge kadın girişimciliği açısından dünyadaki en yüksek ikinci ülke konumundadır. En yüksek oranlar Karayip ülkeleri ile Grenada'da meydana gelmektedir. Tüm bu konular neticesinde Karayipler bölgesi son yıllarda bilhassa kadınların eğitim ve işgücüne katılım göstergelerinde ciddi bir yükseliş kaydetmiştir (World Bank, 2018: 1).

Latin Amerika ve Karayipler bölgesine dair eğitim, sağlık ve istihdam verileri Tablo 3.4'deki gibi belirtilmiştir. Eğitim göstergelerinde yer alan net ilköğretim kayıt oranı, 2000 yılında kadınlar yüzde 94 olarak saptanırken aynı şekilde erkeklerde de bu oran gerçekleşmiştir. 2017 yılında ise bu oran kadınlarda yüzde 93 iken erkeklerde de yüzde 93 gibi bir oranla eşit hale gelmiştir. 15-24 yaş arası gençlerin okuryazarlık oranı 2000 yılında kadınlarda yüzde 96 iken erkeklerde yüzde 95'tir. Neticede eğitim göstergeleri bu bölgede yüksek seviyededir. Sağlık oranlarına bakıldığında ise beş yaştan altındaki ölüm oranı 2000'de kadınlarda yüzde 30, erkeklerde ise yüzde 36 olarak saptanmıştır. 2000'den 2017'ye doğru gidildikçe sağlık göstergeleri de artış göstermiştir. Bunun yanı sıra istihdam oranları dikkate alındığında ilk olarak inceleyeceğimiz 15-24 yaş arası iş gücüne katılım oranı, 2000'de kadınlarda yüzde 41 olarak belirtilmişken erkeklerde bu oran kadınlara kıyasla yüzde 66 oranındadır. 2017 yılında ise bu durum kadınlarda yüzde 39 ve erkeklerde ise yüzde 58'dir. Görüldüğü gibi yıllar itibarıyla bu göstergedeki oranlar gittikçe düşüş göstermiştir. 15 yaş ve üzeri işsizlik

oranı 2000 yılı itibariyle kadınlarda yüzde 12, erkeklerde de yüzde 8’dir. Bu oranlar 2017 yılı itibariyle kadınlarda yüzde 10’a ve erkeklerde ise yüzde 7 olarak azalmıştır.

Tablo 3. 5: Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %) (World Bank, 2019)

ORTA DOĞU VE KUZEY AFRİKA				
Nüfus (milyon)	444.3			
GNI, Atlas (milyarlarca dolar)	3,218.4			
Kişi başına düşen GSMH, Atlas (\$)	7,243.2			
Günde 1.90 doların altında yaşayan nüfus (%)	4.2			
	2000		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim				
Net İlköğretim kayıt oranı (%)	80	87	92	94
Net ortaöğretim kayıt oranı (%)	58	64	68	72
Gençlerin okuryazar oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	81	90	89	93
Sağlık				
Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın doğumları başına erkek doğum)	1.05	—	1.05	—
Beş yaşın altındaki ölüm oranı (1.000 canlı doğum başına)	40	45	21	25
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	72	68	76	72
İstihdam				
İşgücüne katılma oranı (15 yaşın üzerindeki nüfusun %)	19	75	20 ^a	73 ^a
İşgücüne katılım oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	16	52	13 ^a	44 ^a
Ücret ve maaşlı çalışanlar (15 yaş ve üstü çalışanların %)	61	63	70 ^a	70 ^a
Tarımda istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	32	23	22 ^a	16 ^a
Endüstride istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	16	26	12 ^a	30 ^a
Hizmetlerde istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	52	51	66 ^a	54 ^a
İşsizlik oranı (15 yaşın üzerindeki işgücünün %)	17	11	18 ^a	8 ^a
İşsizlik oranı (15-24 yaş arası işgücünün %)	34	23	38 ^a	23 ^a

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki kadınların ekonomik etkinliklerinde geniş biçimde yasal kısıtlamalarla karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir. Kadınların aile reisi olabilmelerini, pasaport işlemleri yapılmasını ya da eşinin rızası olmadan iş gücüne katılmasını engelleyen yasalar iktisadi fırsatlara ulaşımı etkilemektedir. Bölgede bulunan 18 ekonomide kadınların istihdam edilme durumları ile alakalı kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu

kısıtlamalara erkeklere kıyasla daha yüksek bir cinsiyet farkına ek olarak ücret farkı da eklenmektedir (World Bank, 2015).

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için hazırlanmış eğitim, sağlık ve istihdam verileri Tablo 3.5'te verildiği gibidir. 2000 yılında net ilköğretim kayıt oranı, kadınlarda yüzde 80 oranında iken erkeklerde ise yüzde 87'dir. 2017 yılına gelindiğinde ise bu oranlar kadınlarda yüzde 92'ye erkeklerde ise yüzde 94'e yükseliş göstermiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde eğitim göstergeleri genel olarak yıllar itibariyle sürekli artış göstermiştir. 15-24 yaş arası gençlerin okuryazarlık oranı 2000 yılında kadınlarda yüzde 81 ve erkeklerde yüzde 90'dır. 2017 yılı itibariyle ise bu durum kadınlarda yüzde 89'a erkeklerde ise yüzde 93 şeklinde artış göstermiştir. Sağlık oranlarına baktığımız zaman ise beş yaşın altındaki ölüm oranı 2000'de kadınlarda yüzde 40 iken, erkeklerde yüzde 45 şeklindedir. 2017 yılında ise kadınlarda yüzde 21 ve erkeklerde de yüzde 25 şeklinde gerçekleşmekte ve ciddi oranda azalış görülmektedir. Yıl bazında alınan doğumdaki yaşam beklentisi ise 2000 yılında kadınlarda 72 yıl ve erkeklerde ise 68 yıl olarak saptanmıştır. 2017'de bu oranlar yükselerek kadınlarda 76 yıl ve erkeklerde ise 72yıl olarak gerçekleşmiştir. Son olarak bu bölgenin istihdam göstergelerine göz attığımızda ise 15-24 yaş arası iş gücüne katılım oranı 2000 yılında kadınlarda yüzde 16 gibi bir oranda iken erkeklerde yüzde 52 gibi yüksek bir seviyededir. 2017'de ise bu oran kadınlarda yüzde 13'e ve erkeklerde yüzde 44'e düşmüştür. Bir de en son olarak 15 yaş ve üzeri işsizlik oranlarını incelediğimizde ise 2000 yılında kadınlarda yüzde 17 ve erkeklerde yüzde 11'dir. Bu oran 2017 yılına gelindiğinde kadınlarda yüzde 18'e yükselmiş fakat erkeklerde yüzde 3'lük bir azalış göstererek yüzde 8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. 6: Güney Asya bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %) (World Bank, 2019)

GÜNEY ASYA				
Nüfus (milyon)	1,788.4			
GNI, Atlas (milyarlarca dolar)	3,083.1			
Kişi başına düşen GSMH, Atlas (\$)	1,723.9			
Günde 1.90 doların altında yaşayan nüfus (%)	16.1			
	2000		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim				
Net İlköğretim kayıt oranı (%)	69	82	89	90
Net ortaöğretim kayıt oranı (%)	34	44	60	60
Gençlerin okuryazar oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	63	80	86	90
Sağlık				
Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın doğumları başına erkek doğum)	1.10	—	1.10	—
Beş yaşın altındaki ölüm oranı (1.000 canlı doğum başına)	96	91	45	45
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	64	62	71	67
İstihdam				
İşgücüne katılma oranı (15 yaşın üzerindeki nüfusun %)	30	83	26 ^a	79 ^a
İşgücüne katılım oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	24	66	17 ^a	50 ^a
Ücret ve maaşlı çalışanlar (15 yaş ve üstü çalışanların %)	12	22	21 ^a	27 ^a
Tarımda istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	74	54	60 ^a	39 ^a
Endüstride istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	11	18	17 ^a	26 ^a
Hizmetlerde istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	14	29	23 ^a	36 ^a
İşsizlik oranı (15 yaşın üzerindeki işgücünün %)	3	3	4 ^a	2 ^a
İşsizlik oranı (15-24 yaş arası işgücünün %)	7	8	12 ^a	9 ^a

2015 yılı Dünya Bankası tahmin verilerine göre; Güney Asya’da ileri düzeyde yoksulluk içinde yaşamını sürdüren bireylerin sayısı bölge nüfusunun yüzde 13.5 şeklinde azalış göstermesi muhtemel bir durumdur. Çeyrek yüzyıllar boyunca devam eden küresel yoksulluğun azaltılmasına dair ciddi bir destek sağlamıştır. Dünya Bankası baş ekonomisti Martin Rama’ya göre; “Güney Asya ülkeleri kısa ve orta vadede hızlandırılmış büyüme potansiyeli sergiliyor ve bu durum yoksulluğun azaltılması adına devam etmeli fakat bölge, aynı zamanda, özellikle de en alt yüzde 40’lık kesimde olmak üzere, korunmasız kişilerin

ihtiyaçlarına yönelik daha fazla çaba gösterilmesini gerektiren eşitsizlikte bir artış sağlanabilir” şeklinde ifade etmiştir (World Bank, 2015).

Güney Asya bölgesi için hazırlanmış eğitim, sağlık ve istihdam verileri Tablo 3.6’da verildiği gibidir. 2000 yılındaki net ilköğretim kayıt oranı kadınlarda yüzde 69 iken erkeklerde yüzde 82’dir. 2017 yılına gelindiğinde ise kadınlarda bu oran yüzde 89’a ve erkeklerde ise yüzde 90’a yükselmiştir. Benzer biçimde yükseliş gösteren bir diğer gösterge ise 15-24 yaş arası gençlerin okuryazar oranıdır. Bu oran 2000 yılında kadınlarda yüzde 63 oranında iken erkeklerde ise yüzde 80 şeklindedir. 2017’de ise kadınlarda yüzde 86’ya ve erkeklerde ise yüzde 90’a çıkmıştır. Sağlık göstergelerine göz attığımızda ise 2000 yılında beş yaşın altındaki ölüm oranı, kadınlarda yüzde 96 ve erkeklerde yüzde 91 gibi ciddi rakamlara ulaşmıştır. Fakat 2017 yılında bu oranlar kadınlarda ve erkeklerde eşit bir biçimde yüzde 45 oranına düşmüştür. Bir başka gösterge olan doğumdaki yaşam beklentisi yıl baz alınarak 2000 yılında kadınlarda 64 yıl iken erkeklerde yüzde 62 yıl olarak saptanmıştır. 2017 yılına baktığımızda ise kadınlarda 71 yıl, erkeklerde ise 67 yıl şeklinde artış göstermiştir. Son olarak istihdam oranları incelendiğinde ilk olarak 15-24 yaş arası iş gücüne katılım oranını araştırırsak 2000 yılında kadınlarda yüzde 24 iken erkeklerde ise yüzde 66’dır. Bu oranlar 2017 yılına geldiğimizde kadınlarda yüzde 17 ve erkeklerde yüzde 50 ‘e düşmüştür. 15 yaş ve üzeri işsizlik oranına bakılırsa 2000 yılında kadınların ve erkeklerin eşit biçimde yüzde 3’ü işsiz konumdadır. 2017 yılında kadınlarda yüzde 4’e yükselmiş fakat erkeklerde ise yüzde 1’lik bir azalış göstererek yüzde 2’ye düşmüştür.

Tablo 3. 7: (devam ediyor) Sahra-Altı Afrika bölgesinde cinsiyete göre eğitim, sağlık ve istihdam oranları (2019, %) (World Bank, 2019)

SAHRA-ALTI AFRİKA				
Nüfus (milyon)	1,061.1			
GNI, Atlas (milyarlarca dolar)	1,578.6			
Kişi başına düşen GSMH, Atlas (\$)	1,487.7			
Günde 1.90 doların altında yaşayan nüfus (%)	41.0			
	2000		2017	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim				
Net İlköğretim kayıt oranı (%)	56	64	75	80
Net ortaöğretim kayıt oranı (%)	19	22	33	36

Gençlerin okuryazar oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	61	72	72	79
Sağlık				
Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın doğumları başına erkek doğum)	1.04	—	1.04	—
Beş yaşın altındaki ölüm oranı (1.000 canlı doğum başına)	145	162	70	81
Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	52	49	63	59
İstihdam				
İşgücüne katılma oranı (15 yaşın üzerindeki nüfusun %)	62	76	62 ^a	73 ^a
İşgücüne katılım oranı (15-24 Yaş arası nüfusun %)	51	56	44 ^a	49 ^a
Ücret ve maaşlı çalışanlar (15 yaş ve üstü çalışanların %)	14	26	17 ^a	29 ^a
Tarımda istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	64	60	55 ^a	54 ^a
Endüstride istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	7	12	8 ^a	14 ^a
Hizmetlerde istihdam (15 yaş ve üstü çalışanların %)	29	28	37 ^a	32 ^a
İşsizlik oranı (15 yaşın üzerindeki işgücünün %)	8	7	6 ^a	6 ^a
İşsizlik oranı (15-24 yaş arası işgücünün %)	15	14	14 ^a	13 ^a

Sahra-Altı Afrika bölgesinde ve Dünya'nın diğer bölgesindeki kadınlar onların iş gücüne katılımının önüne set koyan ve ekonomik özgürlüklerini engelleyen yaygın yasal kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Raporda belirtilen dört Afrika ülkesinin son iki yıl içerisinde çoklu reformlar yürütebilmek adına Dünya'daki beş ülke arasında bulunduğu görülmektedir. Bu bahsedilen ülkeler sırasıyla Kenya, Tanzanya, Zambiya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Tanzanya'da ilköğretim zorunlu hale gelmiştir. Aynı zamanda Kenya'da ilk aile içi şiddet yasası da çıkarılmıştır. Zambiya'da Cinsiyet eşitliği yasası artık istihdam durumunun farklı yönlerinde cinsiyet eşitsizliğini engellemekte ve eşit düzeydeki çalışma durumu için eşit bir ücret istenebilmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde ise evli konumda olan kadınların herhangi bir konuda sözleşmeye imza atabilmesine, iş gücüne katılabilmesine ve bankada hesap açtırabilmesine olanak sağlayan yeni değişiklikler kaydedilmiştir (World Bank, 2018: 1).

Sahra Altı Afrika bölgesi için hazırlanmış cinsiyete dayalı eğitim, sağlık ve istihdam verileri Tablo 3.7'de verildiği gibidir. 2000 yılında eğitim göstergelerinden olan net ilköğretim kayıt oranı kadınlarda yüzde 56 iken erkeklerde yüzde 64 oranındadır. 2017 yılına göz atıldığında ise bu oran kadınlarda yüzde 75'e ve erkeklerde yüzde 80'e yükseliş göstermiştir. Diğer bir gösterge olan 15-24 yaş arası gençlerin okuryazarlık oranı, 2000 yılında kadınlarda yüzde 61 iken erkeklerde yüzde 72'dir. 2017'de ise bu durum kadınlarda yüzde 72, erkeklerde yüzde 79 olarak artmıştır. Eğitim göstergeleri cinsiyete göre yıllar itibarıyla artış

göstermiştir. Sağlık oranları incelendiğinde 2000 yılında beş yaşın altındaki ölüm oranı kadınlarda yüzde 145 ve erkeklerde yüzde 162 şeklinde gerçekleşmiştir. 2017 yılına bakıldığında ise kadınlarda yüzde 70'e ve erkeklerde ise yüzde 81'e düşmüştür. Her ne kadar azalış gerçekleşmiş olsa da diğer ülke grupları ile kıyaslandığında bu oranlar ciddi derecede yüksek konumdadır. Doğumdaki yaşam beklentisi yıl bazında alınarak 2000 yılında kadınlarda 52 yıl ve erkeklerde ise 49 yıldır. 2017'de ise bu oran kadınlarda 63 yıla ve erkeklerde ise 59 yıla yükselmiştir. 15-24 yaş arası iş gücüne katılım oranı, 2000 yılında kadınlarda yüzde 51 olan oran erkeklerde yüzde 56 oranında gerçekleşmiştir. 2017 yılında ise kadınlardaki yüzde 51'lik oran, yüzde 44'e düşmüş ve erkeklerdeki yüzde 56'lık oran ise yüzde 49'a düşüş göstermiştir. İki cinsiyette de ayrı ayrı bu gösterge yıl itibariyle azalış göstermiştir. 15 yaş ve üzeri kadınlardaki işsizlik oranı 2000 yılında yüzde 8 iken erkeklerde yüzde 7 oranındadır. 2017'de ise kadınlar ve erkekler için eşit bir oran olan yüzde 6 şeklinde saptanmıştır. Tabloda görüldüğü gibi Sahra altı Afrika bölgesi diğer bölgelere kıyasla daha düşük oranlara sahiptir.

3.2.Dünya'da Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları

Cinsiyet eşitsizlikleri ile birçok ekonomide kadın hak ve özgürlüklerinin başarısızlıkla sonuçlanması, kadınları erkeklere karşı dezavantajlara bunun yanı sıra çeşitli yoksulluk şartlarına maruz bırakmaktadır. Kadınlara ait insan haklarının meydana getirilmesi ve güçlendirilmesi, yoksulluk olgusu ile insan haklarına özgü daha önemli bir mücadelenin temel bileşenidir. Bu sebeple yoksulluğun pençesine düşen kadınların yaşadığı yoksunluk durumunu azaltmanın yöntemlerini ve bu bireylerin kendilerini ve ailelerindeki bireyleri bu yoksulluktan kurtarmakta önüne çıkan güçlükleri dikkate almak çok önemlidir. Sosyal refah sistemleri tüm insanlar adına güçlendirilmelidir; fakat güçlü ve uzun vadede işe yarayan yoksulluğu önleyici bir strateji, kadınların hak ve kabiliyetlerinin geliştirilmesine özgü olmalıdır (Moghadam, 2005: 30-32).

Dünya genelinde kadın yoksulluğuna dair mücadele program ve politikalar gün geçtikçe artış göstermektedir. Bu program ve politikaların ortak hedefi, farklı coğrafyalarda hayatını sürdüren ve ses çıkarmayan yoksul kadınlara ses olmak onların çağrısına kulak vermek ya da verebilmektir. Bu açıklananlar ışığında Dünya'da ve Türkiye'de kadın yoksulluğu ile mücadelede daha duyarlı bakmaya çağıran çeşitli konferanslar organize edilmekte,

sözleşmelerle eylem planları düzenlenmekte, politikalar yapılmakta ortaya konulan uygulamalar yürürlüğe koyulmaktadır (Çebi, 2019: 81).

Dünya’da kadın yoksulluğu ile mücadele kapsamında uygulanacak mücadele politikalarına Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, İslam İş Birliği Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Avrupa Konseyi örnek verilmektedir ve bu başlıklar aşağıda daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

3.2.1.Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler kuruluşları ve politikaları ile cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi kadın yoksulluğuna dair mücadele mevzuunda en önemli çalışmaları ortaya koyan uluslararası kurum olarak bilinmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) daha çok kurumsal seviyede tayin ettiği amaç ve stratejiler ile politika yapılması, yürütülmesi ve bu çalışmaların neticelerinin daha doğru politika tasarımı için kullanılmasına olan yardımlarının beraberinde ulusal ve uluslararası mecrada oluşturduğu farkındalık açısından da önemlidir (Aslanpay, 2014: 45). Birleşmiş Milletler, yoksulluk adına UNICEF, UNDAF; WFP ve UNDP gibi kurumlar ve yaptıkları uygulamalar ile faaliyetler yürüten etkin bir kuruluştur. Bu kurum hem yoksulluk ve yoksulluğun azaltılması adına yapılan faaliyetlerde bulunan hem de diğer kurumlarla beraber çalışan anahtar bir role sahip bir kuruluştur. Bu kuruluşun yoksulluk konusunda iş birliği içinde olduğu en aktif program olarak UNDP kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nda yoksulluk kavramı bireylerin hayatlarını devam ettirebilmek için gereken temel gereksinimlerin karşılanmasından çok özgüven, sağlık, saygınlık kazanma, özgürlük gibi insani gelişme adına gereken fırsatlara erişememe olarak ifade edilmektedir (Tireli ve Coşkun, 2009: 131-132).

BM, 1975-1985 arasını “*Uluslararası Kadın On Yılı*” şeklinde ilan ederek farklı tasarım ve çalışmalarla 14 hükümeti dünya çapında kadın haklarını iyileştirmeye teşvik etmiş ve aynı zamanda kadınların sosyal ve özel konumunu korumayı amaçlamıştır. Bu kapsamda 18 Aralık 1979’da hazırlanan “*Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*” (CEDAW) ayrıntılı bir uluslararası kadın hakları dokümanı olarak 1981’de yürürlüğe konulmuştur. Bunun sonucunda 187 devlet taraf olarak belirtilmiştir. 1985 yılından beri Türkiye, bu sözleşmeye taraf olan ülkelerden biridir. CEDAW sözleşmesinin imzalanması ile var olan insan hakları dokümanlarının gerçekte kadınların

asıl problemlerini eksiksiz bir biçimde kapsamadığı ve bu nedenle daha geniş ve özel düzenlemeler ile tedbirlere ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır (Öztürk, 2012: 13-14). Hatta daha önce bahsedildiği gibi Birleşmiş Milletler tarafından 1995 yılında yapılan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı, kadınlara yapılan şiddetin önüne geçilmesi ve tüm dünyada yok edilmesi çağrısında bulunmuş kadınların güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Erşen, 2006: 46-47).

Toplumda var olan bu cinsiyet eşitsizliği, kadın haklarının korunması ve çok sayıda alanda eşit katılımının oluşturulması bakımından ulusal ve uluslararası korunması maksadıyla “*Küresel Hedefler*” ortaya koymuştur. Bu çerçevede cinsiyet eşitsizliği ve kadın yoksulluğunun hali hazırdaki durumunda endişe dile getirilerek bu durumların yok edilmesi için “eğitim”, “sağlık”, “istihdam” ve başka toplumsal gereksinimlerin giderilmesi adına önemli hedefler belirlenmiştir (Çebi, 2019: 82). Eğitim adına konulan hedeflerde, erkek ve kadın arasındaki eğitim açığını kapatmayı hedefleyen maddeler bulunmaktadır. İstihdam adına konulan hedeflerde ise kadınlara da erkekler ile eşit çalışma, benzer istihdam koşulları sağlanacağı, mesleki yönden eğitim gibi hakların tanınıp eşit yapılabilen bir çalışmaya eşit ücret verilmesi için girişimde bulunulacağı ifade edilmiştir. Gebelik, doğum, evlilik sebebiyle çalışma hayatından uzaklaştırılmasını engellemek gibi yaptırımlara tedbir alınacağı da belirtilmiştir. Sağlık adına konulan hedeflerden bahsedecek olursak kadınların erkekler ile benzer bir biçimde sağlık hizmetlerine ulaşımı, aile planlaması da dâhil birçok tedbirin alınması güvencesi verilmiştir (Inter Parliamentary Union, 2003: 15-18).

3.2.2.Dünya Bankası

Dünya Bankası kuruluş döneminden bu yana yoksullukla mücadele kapsamında çeşitli program ve politikalar geliştirmiştir. 1960’lı yıllarda başlayan süreç hızla günümüze kadar ilerleme kaydetmiştir. Bankaların da yardımıyla bu politikaların neticesinde gelişmekte olan ekonomilerin borçları giderek artış göstermiş ve gelirleri düşmüştür. Bunun neticesinde de yoksulluk giderek artmaya başlamıştır. Dünya Bankası, yoksulluk baş göstermeden evvel ekonomileri dağılan ülkelerin ekonomik durumlarını iyileştirmeye öncelik vermiştir. 1990 yıllarında Banka yeniden yoksulluk olgusuna öncelik verdiğini gözler önüne sermek için tamamen yeni bir Dünya Kalkınma Raporu düzenlemiştir. Buradaki temel konular kapsam olarak yoksullukla mücadelede büyüme, bireylere yatırım, denge oluşturma, borç mekanizmaları ve çevre koşullarıdır (Uzun, 2001: 159-160).

2007-2010 arasında Dünya Bankası, “*Cinsiyet Eylem Planı (Gender Action Plan) Dört Yıllık İlerleme Raporu*” adlı raporu faaliyete geçirmiş ve bu rapordaki asıl hedef ise kadınların ekonomik bağlamda güçlendirilmesi şeklinde belirlenmiştir (World Bank Group, 2011: 1). Cinsiyet Eylem Planında belirtilen diğer hedefler içerisinde kadınların girişimcilik faaliyetlerini ve formel finansal hizmetlere ulaşımını kolaylaştırmak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önleyebilmek adına bilinç oluşturmak gibi maddeler bulunmaktadır. Hatta kadınların piyasada yer edinmelerini, işgücü piyasasında verimliliklerini bunun yanı sıra aldıkları ücretleri yaptıkları işe göre yükseltmeleri de sonraki amaçlar arasında yer almaktadır (World Bank Group, 2011: 21-22).

Devlet desteklerinin daha doğru iletilebilmesi maksadıyla yapılan politikalarda seçimlerin yaş, cinsiyet gibi kriterlere göre belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda kurumun yoksullukla mücadele konusunda son zamanlarda kadın ve çocuklara öncelik verdiği de vurgulanmaktadır (Şenses, 2003: 278). Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde kadınların iş gücü piyasasındaki etkinliğinin artırılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı bilinçli bir yaklaşımla beraber kadın girişimciliğine destek verilmesi, kadınlara istihdam alanı sağlanması ve bununla birlikte kadın yoksulluğunu azaltma gayesinde pozitif bir netice olacağı öngörülmektedir (Konus, 2020: 101).

3.2.3.İslami İş birliği Teşkilatı

2008’de Kahire’de yapılan “*İslam İş Birliği Teşkilatı Üyesi Devletlerin Kalkınmasında Kadınların Rolü İkinci Bakanlar Konferansı*” kapsamında takdim edilen “*İslam İş Birliği Teşkilatı Kadının İlerlemesi İçin Eylem Planı (OPAAW) Raporu*” çerçevesinde kadınlarla alakalı dört temel amaç bulunmaktadır. Rapordaki ilk amacın kapsamı yoksulluk olgusunun yok edilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi, kaynakların yeterli düzeyde temin edilmesi, kadınların bütün sektörlerde desteklenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilmesidir. Sonraki amaçlar ise kadınların bölgesel seviyeden ulusal seviyelere değin karar sistemine katılımını sağlamak; kadınlar için daha iyi bir eğitime, çeşitli hizmetlere ulaşımında onlara daha eşitlikçi fırsatlar oluşturabilmek ve kadınların aleyhinde kadına şiddet unsuru da dâhil her türlü eşitsizliğin yok edilmesidir (OPAAW, 2008: 2-3).

3.2.4.Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), dengenin kurulabilmesi ve gelir dağılımının daha adaletli sürdürüldüğü bir çalışma alanının oluşturulması gibi konular fazlasıyla vurgulanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün temel hedefi, tüm bireyler için daha sağlam bir istihdam ortamı oluşturmak ve geliri garanti edebilmek, sosyal güvenlik sisteminin kapsamı ile faaliyetini arttırmak, hükümetlerle işçiler arasındaki iletişimin güçlendirilmesine yardımcı olmaktır (Türk, 2014: 102-103). Birleşmiş Milletler ile ilişkili biçimde çalışmalarını sürdüren ILO'nun 2000 yılı "*Dünya Çalışma Raporu*" incelendiğinde dünyadaki tüm ekonomilerde erkek işgücüne katılım oranının kadın işgücüne katılım oranından çok daha yüksek olarak gerçekleştiği görülmektedir. Hem gelişmiş hem de az gelişmiş ekonomilerde oldukça düşük seyreden erkek-kadın iş gücüne katılım oranı farkı, gelişmekte olan ekonomilerde çok daha yüksek seyretmektedir. Erkek- kadın iş gücüne katılım oranlarının birbirlerine benzer olduğu ülkeler sırasıyla Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç gibi Kuzey Avrupa ülkeleri ve Bulgaristan, Macaristan, Rusya Federasyonu, Çek Cumhuriyeti gibi Eski Doğu Bloğu ülkeleridir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2674).

Bu örgütün 2000 yılı içerisinde kadınların annelik hakları adına düzenlenen 183 Sayılı Anneliğin Korunması Sözleşmesi, gebe ya da emziren kadının ilişkili otorite aracılığıyla sağlık durumunu tehlikeye atan iş gruplarında çalışmasına izin verilmediğine ilişkindir. Kadınlara 14 haftadan çok daha az annelik izni tanınamayacağı bu bahsedilen zamanın doğum gerçekleştikten sonra minimum 6 hafta verilmesinin gerekli olduğu ve bu bahsedilen izin sürelerinin doktor raporu neticesinde uzatılabileceği açıklanmıştır. İzni onaylanan kadınların maaşının çocuklarıyla beraber elverişli bir hayat standardı sağlaması adına var olan maaşının üçte ikisinden daha az verilmeyeceğine ilişkindir gibi maddeleri de içermektedir. Yasalar gereği bu ödeneklerden faydalanması uygun görülmeyen kadınlar için sosyal yardım fonlarından pay ayrılmalıdır. Bunun yanı sıra kadınlara çocuklarıyla beraber doğum öncesi ve daha sonrasında sağlık hizmetleri verilmelidir. Anneliğin korunması sözleşmesinde açıklanan bir başka madde, kadınların gebelik döneminde ve annelik izin süresinde işten çıkarılamayacağı, izin dönüşünde kadının aynı konumda ya da eş değer bir konumda çalıştırılmasının güvence altına alınacağıdır. Yine burada kadınların çalışma hayatına başlamadan evvel gebelik testi yaptırması gerekliliğinin yasaklanması ve emzirme zamanının çalışma süresine dâhil edilmesi ile alakalı maddeler de bulunmaktadır (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği [CEİD], 2018: 40-41).

3.2.5.Avrupa Konseyi

2014 ve 2017 yılları için “*Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (COEGES)*” programına dair amaçlar ve öncelikler oluşturulmuştur. Bu programın esas amacı kalıplaştırılmış cinsiyetçi bakış açısı, ayrımcılık ve kadın karşı yapılan şiddet gibi birçok mevzuda davranışlarda, düşüncelerde ve bakış açılarında değişiklik yaratmaktır. Bu stratejide vurgulanan cinsiyet bazında ilişkilerdeki farklılıkların, kadınlara yetki verilmesinin ve bununla beraber negatif toplumsal baskı ve kalıplaşmış düşünce yapısının yok edilmesinin, eşitlikte başarının anahtarı olarak kabul edildiğidir. Bu şekilde yorumlandığında bahsi geçen strateji programında beş temel amaç dikkat çekmektedir (Council of Europe, 2014: 4):

- Cinsiyet eşitsizliği ve kalıplaşmış cinsiyetçi bakış açısı ile mücadele edilmesi
- Kadınlara yönelik her türlü şiddete engel olunması ve mücadele edilmesi
- Kadınların adalete eşit bir biçimde ulaşımının güvence altına alınması
- Politik ve toplumsal karar verme süreçlerine erkek ve kadınların istikrarlı şekilde katılımının gerçekleştirilmesi
- Bütün politika ve tedbirlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin oluşturulmasıdır.

3.3.Dünya’da Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Uygulamaları

Dünyadaki birçok ülkede var olan yoksulluk olgusu, sosyal girişimlerin zamanla önem kazanmasına sebep olmuştur. Toplumsal sorunları daha yenilikçi bir bakış açısı ile çözümlmeye çabalayan sosyal girişimcilerin yeri yoksulluk benzeri önemli sosyal problemler kapsamında kendini daha fazla belli etmektedir. Sosyal girişimler; avantajlı olmayan kişilerin karşı karşıya kaldığı pek çok soruna yanıt bularak, devletin ya da özel sektör kesiminin erişemediği, toplumsal dışlanmaya maruz kalan yoksul bireylere yardım etmektedir. Bilhassa yoksul bireylerin girişimci olarak kabul edilmesini sağlayan, yoksulluğa dair etkinlikler oluşturan ve mikro finansman yönüyle ön planda olan sosyal girişimlere örnek olarak Topluluklar Arası Kaynak Oluşturma Örgütü (BRAC), Serbest Çalışan Kadın Derneği (SEWA) ve ACCION International verilmektedir (Kümbül, 2011: 85-90).

Dünya’da kadın yoksulluğu adına çaba gösteren ya da mücadele veren kurumların ve politikaların yardımcı oldukları programlardan bir başkası da Grameen Bank mikro kredi desteği programıdır. Sosyal girişimler ile mikro kredi programı kadınlara parasal veya finansal olanaklar sunarak bu bireyleri yoksulluk olgusundan kurtarmak, güçlenmelerini sağlamak bununla beraber de refah seviyelerini yükseltmek için bilinçlendirmek gibi dönüşümler hedeflenmektedir.

3.3.1.BRAC (Topluluklar Arası Kaynak Oluşturma Örgütü)

1972’de Fazle Hasan Abed aracılığıyla Bangladeş’te dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşlarından olan Topluluklar Arası Kaynak Oluşturma Örgütü (BRAC) kurulmuştur. Bu örgüt, yoksullukla baş etmek zorunda olan bireylerin mali alternatiflerini arttırmak, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlayabilmek, şiddetli yoksulluğun önüne geçmek ve daha pek çok hedef için oluşturulmuştur. BRAC, mikro finansman desteği ile beraber diğer finansal hizmetleri ve tasarruf araçları sunmaktadır ve aynı zamanda müşterilerinin %87’sini kadınlar oluşturmaktadır (BRAC Annual Report, 2017: 16-20). Toplamda 11 ülkedeki her 55 bireyden bir kişiye destek sağlamaktadır ve yaşamını değiştirmektedir. İktisadi gelişim, sağlık hizmetleri, eğitim, doğal afet desteği gibi mevzularda faaliyette bulunmaktadır (Çolak, 2016: 129). Topluluklar Arası Kaynak Örgütü’nün temel hedefleri aşağıdaki gibidir (Çebi, 2019: 85-86):

- Toplum önderliğindeki kalkınma yaklaşımıyla beraber yoksulların tarafında olan, daha hassas ve hesap verebilen yerel idareye destek vermek,
- Bilhassa hem çocuklara hem de kadınlara uygulanan her türlü şiddetin önüne geçmek ve yapılan faaliyetler ile farkındalık oluşturmak, hayata tutunanlara yardımda bulunmak, arkasında durmak ve toplumu bu şiddetin önüne geçmek adına bilinçlendirmek,
- Sosyal entegrasyon oluşturmak adına kadınları güçlendirmek,
- Şiddet gören bireyler için psikolojik yardım hizmeti vermek,
- Kadınlara kamusal sektörlerde etkin rol almaları ve hayatlarını dengede ve düzen içerisinde devam ettirebilmeleri için destek sağlamak,
- Kadına uygulanan şiddete engel olunmasında erkeklerin katılım düzeylerini artırabilmektir.

3.3.2.SEWA (Serbest Çalışan Kadın Derneği)

1972 yılında Hindistan’da bulunan Gujarat eyaletindeki Ahmedabad şehrinde kadınlar adına bir dernek olarak Serbest Çalışan Kadın Derneği (SEWA) oluşturulmuştur. 1972 ile 2002 yılları arasında bu derneğin üye sayısı 250 bini aşmıştır. İlk kurulduğu yıllarda kentsel biçimde örgütlenen bu dernek, 1980 yılından itibaren kırsal örgütlenmeye de açık hale gelmiştir. SEWA içerisinde üye olarak yer alan kadınlar yoksulluk içerisinde sosyal güvencenin her türlüünden mahrum bırakılmışlardır. Bu sebeple de kadınlar sosyal güvenlik modellerinin hiçbirinden faydalanamamaktadır. SEWA’nın öncelikli amaçları içerisinde sosyal güvenliğin artış göstermesini sağlamak ve iş yerinde üzerinde durdukları iş adına çalışanların daha çok kontrollü olmasını sağlamak bulunmaktadır. Bu hedef açık bir ifadeyle örgütlenme konusundaki iş birliği daha kaliteli istihdam şartları oluşturma faaliyetleriyle bütünleşmektedir. Bu bahsedilen derneğin aynı zamanda bankası da bulunmaktadır. 1975’de faaliyete geçirilen bankanın yalnızca SEWA’ya üye olan bireylere kredi desteği sağladığı ifade edilmektedir. Nihayetinde yoksul olarak kabul edilen kadınların iş alanı ve kaynak desteği bulabilmesine de olanak sağlamaktadır (DİSK, 2003: 50-51).

Sendikalaşma faaliyetlerinden sonraki süreçte SEWA, formel olmayan sektörlerde bulunan kadınları kendi bünyesinde örgütlenmeye davet etmektedir. Bu davetin kadına özgü iki temel amacı bulunmaktadır. İlki bu dernekte bulunan bütün bireylerin işgücü piyasasına katılmasını sağlamaktır. Diğer amacı ise kadınlara kendilerine güvenmeyi öğretmektir. Bu amaçlardan da belli olduğu gibi SEWA bir yandan ekonomik diğer yandan da sosyal olarak kadınların çalışma ve hayat şartlarına çeki düzen vermek için birlik kurmayı amaçlamaktadır. Kuruluşundan bu yana sendikadaki bireylerin gereksinimlerini kesin bir biçimde belirtmiş ve bu doğrultuda 11 tane hedef oluşturmuştur. Bu hedefler; sendikadaki bireylere daha geniş bir iş imkânı oluşturarak tam istihdamı gerçekleştirmek, buna ilişkin olarak gelirleri yükseltmek, gıda imkanı sunmak, sağlık hizmeti vermek, bu üyelerin çocuklarına bakım hizmeti vermek, barınma ihtiyacını karşılamak ya da koşullarını iyileştirmek, mevcut varlık durumunu iyileştirmek, çalışanların örgütsel olarak güçlendirilmesi, bununla beraber önderlik edebilme kabiliyetini arttırmak, ferdi ve kollektif biçimde özgüven sağlamak ve nihayetinde dernekteki bireylerin okuma yazma oranlarını yükseltebilmek olarak açıklanmıştır. Bu bahsedilen amaçlardan 7’si tam istihdama ulaşmayı hedef olarak belirlerken geriye kalan 4 tanesi ise kadınların özgüvenlerini arttırmak için belirlenmiştir. Bununla beraber bu bahsedilen sorunlarla mücadele edebilmek adına SEWA, kendini hareket olarak

adlandırmıştır. Tanımı itibariyle bu dernek, kooperatif hareket, işçi hareketi ve kadın hareketinin bütünleşmiş şekli olarak ifade edilir (Bahçecik, 2009: 76-77).

3.3.3. ACCION International

ACCION International, Latin Amerika’da yer alan ve kar amaçlı olmayan bir kalkınma ajansı olarak faaliyetini sürdürmektedir. 1961’de bir hukuk fakültesi öğrencisi aracılığıyla Venezuela kentinde gerçekleştirilen bir yardım kurumu olarak başlanmış ve sonrasında ise Brezilya, Peru ve Kolombiya’da şubeler oluşturulmuştur. En başlarda sivil toplum kuruluşu şeklinde çoğunlukla yoksul bireylerin gereksinimlerini karşılayacak faaliyetler gerçekleştirmeye başlamışlardır. Fakat yıllar itibariyle esas problemin işsizlik olarak belirlendiği ve küçük iş yerlerinin kredi desteği bulmakta güçlük yaşadıklarının bilincine varınca, 1973’de ilk mikro kredi desteği programı Brezilya’da gerçekleştirilmiştir. Sonraki 10 yılda bu mikro kredi desteği programları 14 Latin Amerika ülkesinde de başlatılmıştır. Bu uygulamaların başarılı olarak gerçekleşmesi ve maliyetini çıkarmasına ilişkin yeni kredi güvence fonu düzenlenerek yerel bankacılık kesimiyle iletişime geçilmiş böylelikle çok daha fazla girişimciye erişim sağlanmıştır. 1991’de Amerika’da da işsizlik ve gelir dağılımı problemi ile alakalı ACCION tarafından mikro kredi uygulaması hayata geçirilmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemdeki son 5 sene içerisinde yoksul girişimci olan bireylere toplamda 5 milyar USD \$ meblağında destek sağlanmıştır. En baştaki dönemlerde destek tutarı 100-200 USD \$ civarındayken dönüşü %98’in çok daha üstünde olmuştur. 1987’den itibaren yardım edilen müşteri sayısı 13.000 bireyden 285.000 bireye yükselmiştir. Latin ve Kuzey Amerika’da yer alan 26 bağlı kurumuyla her sene takribi 300 milyon USD \$ tutarında kredi desteği vermektedir (Gökyay, 2008: 60-61).

3.3.4. Grameenbank Mikro Kredi Uygulamaları

Mikro kredi desteği uygulamaları pek çok yoksul bireyin engelleri kaldırmasını ve hayatlarını daha kaliteli hale getirmesini sağlamaktadır. Bu çeşit desteklerin en büyük kullanıcısı olan kadınlar bilhassa Bangladeş kentinde mikro kredi desteği alanların yüzde 80’ini kapsamaktadır ve böylelikle karar alma mekanizmasında daha etkin hale gelmektedirler. Neticede kadınların aile içi refah seviyelerine, çocukların okula gitmeleri ve eğitime, sağlık durumlarına daha fazla harcamada bulunduğu ve bu durumun sosyal

entegrasyona destek sağladığı ifade edilmektedir. Bangladeş'te yer alan mikro kredi uygulamaları bu mevzuda dünyadaki en önemli örneklerdendir (DPT, 2007: 26-27).

Grameen Bank mikro kredi uygulaması Bangladeş'te Prof. Dr. Muhammed Yunus aracılığıyla yoksul bireylere bilhassa kadınlara yönelik kurulmuştur. Bangladeşli iktisatçı Prof. Dr. Muhammed Yunus, Grameen Bankası'nın kurucusu olarak kabul edilmekte ve banka aracılığı ile yoksul bireylere yönelik mikro kredi desteği vermesi nedeniyle 2006 yılında Nobel Ödülü kazanmıştır. Bu törende yoksulluk durumundan sıyrılmanın yollarından en önemlisini mikro kredi olarak açıklamıştır. Grameen Bankası, 1976'da Bangladeş'in bir köyünde Prof. Dr. Muhammed Yunus ve köylüler aracılığıyla 27 Dolar sermaye konularak oluşturulmuştur. Bir bankanın genel müdürü Muhammed Yunus'un bir tanıdığıdır. Bir iddia neticesinde köyde şube açılmasına ve mikro kredi desteği sağlanmasına izin verilir. Genel müdür böyle bir uygulamanın çok mantıklı ilerlemeyeceğini iddia etmiş fakat Yunus sonucun gayet güzel olacağını ve ödemeler konusunda köylülerin dürüst davranacağını söylemiştir. Nihayetinde profesörün düşündüğü gibi bir netice elde edilmiştir. 2006 yılı itibarıyla bu bankanın 2.226 şubesi vardır. Kredi alanların %98'ini kadınlar kapsar. Grameen Bank modelinin işleyiş sistemi: *"15-20 köy bir bölge şeklinde oluşturulur. Bu bölgenin başına bir yönetici ve belli bir sayıda banka çalışanları verilir bu bireyler ile beraber bir banka ünitesi yapılır. Bu kişiler hep birlikte bu bahsedilen köylere gidip müşteriler hakkında bilgi sahibi olurlar. Bununla birlikte bankanın işleyişini, amaçlarını ve kurallarını halka anlatırlar. Köydeki borçlulardan 5 kişilik bir grup seçilir ve yalnızca 2 bireye kredi verilir. Bu seçilen kişiler 1 ay gözlemlenir. Kredi verildikten sonra anapara ve faizini 50 hafta süresince ödediklerinde kalan kişiler kredi desteği alabilme hakkını elde edeceklerdir. Bu mekanizma sayesinde geri ödemelerin tamamen kusursuz gerçekleşmesi gruptaki diğer bireylerinde baskısı neticesinde oluşmaktadır. Böyle bir sorumluluk aynı zamanda kredinin teminatı işlevini de üstlenir"* şeklinde ifade edilmektedir (Şimşek, 2008: 113-114). Son olarak Grameen Bankası'nın işlevleri içerisinde üye bireylerin yoksulluktan sıyrılmaları için gereksinimleri olan finansal yardıma ulaşımını daha basit hale getirmek, kredi alan birey ve banka arasında güvene dayalı bir bağ oluşturabilmek, kredi kullanan kişi ve banka arasındaki alacak verecek ilişkisinde kefile gerek duymaksızın hizmet verebilmek, yüzde 95'inin yoksullara ait kabul edildiği bir bankanın bütün kar oranının yeniden yoksul kişilere gitmesi şeklindedir. Grameen Bankası'ndan faydalananların yüzde 97'sini kadınlar oluşturur. Bu kurumun yürütme heyetinde yoksul bireyler de bulunmaktadır. Birçok şubesi bulunan ve ulusal boyutta merkezden meydana gelen bir sistemdir. 1995'den bu yana verilen

kredi desteklerinin yüzde 100'ü kullanıcılar tarafından sağlanan geri ödemeler ile kapatılmıştır (Bahar, 2015: 53).

3.3.5.Kanada Kadınlar Kuruluşu

1991'de resmi olarak faaliyete geçirilen Kanada Kadınlar Kuruluşu'nun hedefi az gelirli olarak kabul edilen kadınların yoksulluktan sıyrılmasına ve ekonomik özgürlüklerini elde etmelerine destek sağlamaktır. Aynı zamanda kendi işinin patronu olmaları adına kadınlara sağlanacak eğitim faaliyetleri ve sosyal girişimlere finansal bir biçimde de yardımcı olmaktadır. Beceri ve kabiliyet kazandırmak için verilen eğitimler, iş programı oluşturma ve birçok konuda girişimcilik programlarıyla da kadınlar bu birlikten destek görmektedir. Bu kuruluşun yalnızca kadınlara yatırım desteği sağlamasının sebebi, bu bireylerin iktisadi ve sosyal güçlüklerin bambaşka türleriyle karşı karşıya gelmesi ile cinsiyet eşitliği konusunun daha geniş hale getirilerek geliştirilmesidir. Kadınların gelir seviyelerini yükseltmeye destek olacak ve küçük sayılabilecek ticari teşebbüsleri, kendi yaptıkları iş alanında edindikleri bilgi ve teknikleri, iş bulma ve yerleştirme gibi uygulamaları finanse etmektedir (Dinçoflaz, 2009: 134).

4. TÜRKİYE’DE KADIN YOKSULLUĞU

Son dönemlerde sıklıkla bahsedilen ulusal ve uluslararası seviyede tartışılan birçok akademik ve siyasi araştırmalara konu edilen kadın emeği, hem dünya çapında hem de Türkiye’de uzun yıllar süresince önemsenmemiş; ekonomik bakımdan değerli olmadığı varsayılmıştır. Her ne kadar önemsenmemiş olsa da kadınlar her durumda ekonominin temel bir parçası durumundadırlar (Demiröz, 2019: 12).

Tarihsel süreç içerisinde Türkiye’de var olan yoksulluk durumu erkeklerle birlikte kadınları da negatif bir biçimde etkilemiş ve onların da iş gücüne dâhil olması gerekliliğini zorunlu kılmıştır. Genel olarak eğitilmiş olmayan ve istihdam edilmek durumunda olan kadın daha çok sigortası olmayan ve taşeron firmalarda çalıştırılmış, emek sömürüsü ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Böylece yoksulluğun içerisine itilen kadının sorumluluğu daha fazla ağırlaşmış, ev işlerine ve işyerine yetişmek için bölünmek zorunda kalmıştır. Kadınların bu durumunun avantajlı hale getirilmesi ve iyileştirilmesi adına Türkiye’nin 1985’te taraf olarak kabul edildiği ve 1986’da da yürürlüğe konulan kadın ve erkek eşitliği sahasında kanuni olarak bağlayıcı bir belge niteliğinde kabul edilen “*Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*” içeriğinde yoksul olarak varsayılan kadınların her türlü gereksinimlerinin giderilmesi açısından minimum imkana sahip konumda olduklarından endişe edildiği ve diğer taraf olan ülkelerin özellikle iktisadi, kültürel, sosyal ve politik alanlarda diğer bireylerle eşit bir biçimde insan hakları ve özgürlüklerinden istifade etmelerini ve bahsedilen bu hakları güvence altına almak amacıyla kadınların gelişmesi ve iyileştirilmesi için kanuni düzenlemeler de dâhil olmak üzere tüm tedbirleri alacakları açıklanmış ve konuyla alakalı maddelerde bu tedbirler üzerinde durulmuştur (KSGM, 2008: 6). Cumhuriyet dönemi öncesi ve Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında kadınların ücretli veya yevmiyeli bir biçimde iş gücüne dâhil edilmesi birbirine paralel ilerleme göstermiştir. Kadınların istihdamı yeterli düzeyde olmadığı gibi istihdam edildikleri sahalar da evdeki sorumlulukların uzantısı biçiminde gelişmiştir (Makal ve Toksöz, 2015: 37). Ayhan (2022), bakım etiği yaklaşımı çerçevesinde kadınların erkeklere kıyasla ücretsiz bakım hizmetlerinin büyük bir kısmını üstlendiklerini anlatmakta ve kadınlara yüklenen bu sorumluluğun kadınları yoksullaştırdığını ifade etmektedir. Bununla birlikte kadın yoksulluğu ile mücadelede bakım işi kadının hizmetleriyle sınırlandırılmaması ve dünya çapında bir yaklaşımın oluşturulması gerektiğini öne sürmektedir.

Türkiye’de kadınların yoksulluk durumunu istatistiksel biçimde açıklayan araştırmalar yeterli değildir. İstatistiklerde temel faktör hane olması ve haneler arası farklılıkların dâhil edilmemesi de bu durumun en önemli sebebidir. Diğer bir sebep ise kadınların yoksulluklarına ilişkin rakamların oluşturduğu büyüklüklerin sosyal politika tasarlama ve uygulama konusunda yeterli olmaması olarak ifade edilir. Politika meydana getirmek için yoksulluğu kavramak ve işleyiş mekanizmalarını analiz etmek gerekmektedir. Son zamanlarda yoksullukla beraber sarf edilen “*dışlanma*”, “*çalışan yoksullar*”, “*alt sınıf*” vb. kavramlar yoksulluğun değişme süreciyle birlikte betimleme için kullanılmaktadır. Kadın yoksulluğu konusunda ise öncelikle kadınların istihdam edilme durumuna veya bu konudaki niteliksel çalışmaların ortaya koyduğu tecrübelerle bakılmaktadır (Şener, 2012: 59-60). Kadınlara biçilen toplumsal roller ve yaşadıkları yoksulluk boyutu çeşitlilik göstermekte ve çok derin bir biçimde araştırılması gereken bir olgu şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde TÜİK aracılığıyla beyan edilen istatistiklere göz atıldığında da yalnızca sayısal verilerle dahi kadınların iş gücü piyasasındaki yerinin ne kadar sınırlı olduğu görülmektedir. 2018 yılının son dönemindeki verilere göre erkeklerin iş gücüne katılımı yüzde 71.7 olarak gerçekleşirken kadınlarda bu oran yalnızca yüzde 33.6’larda kalmıştır (TÜİK, 2018: 1).

4.1. Türkiye’de Kadın Yoksulluğuna Genel Bakış

Bu başlık altında Türkiye’deki kadın yoksulluğu belirlenen iktisadi ve sosyal göstergelerden yararlanarak daha detaylı incelenecek ve yorumlanacaktır. Buradaki asıl amaç ülkedeki kadın yoksulluğunun ne derecede olduğunu saptayabilmek ve Türkiye’deki erkekler ile kadınların yoksulluk durumunu kıyaslayabilmektir.

Tablo 4. 1: Türkiye’de cinsiyet durumuna ve ekonomik etkinliklere göre istihdam dağılımı (2009-2021, %) (15+ yaş) (TÜİK, 2021)

İktisadi Faaliyet Durumu	Sanayi			Hizmetler			Tarım		
	Yıl	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın
2009	25,3	15,3	29,1	50,1	43,1	52,7	24,6	41,6	18,1
2010	26,2	15,9	30,3	48,6	41,7	51,4	25,2	42,4	18,3
2011	26,5	15,2	31,1	48,1	42,6	50,3	25,5	42,2	18,7
2012	26,0	14,9	30,7	49,4	45,8	50,9	24,6	39,3	18,4
2013	26,4	15,3	31,1	50,0	47,7	51,0	23,6	37,0	17,8
2014	27,9	17,1	32,4	51,0	50,0	51,5	21,1	32,9	16,1
2015	27,2	16,2	32,0	52,2	52,5	52,1	20,6	31,4	15,9
2016	26,8	15,9	31,6	53,7	55,4	53,0	19,5	28,7	15,5
2017	26,5	15,6	31,4	54,1	56,1	53,2	19,4	28,3	15,4
2018	26,7	16,0	31,6	54,9	57,9	53,5	18,4	26,1	14,9
2019	25,3	15,9	29,7	56,5	59,0	55,4	18,2	25,1	14,9
2020	21,1	16,6	23,2	55,9	61,2	53,5	16,7	21,5	14,6
2021	21,7	17,0	23,9	56,3	61,4	53,9	15,9	20,6	13,7

1950 yıllarında kentsel kesimlerdeki sanayi faaliyetleri, hizmet sektörünün hemen sonrası meydana gelmiş ve kadınlar açısından çok rağbet görmemiştir. Bu yıllarda gelişim gösteren hizmet sektörü kadınlara iş açısından yeni kapılar açmaya başlamıştır (Kocacık ve Gökçaya, 2005: 201). Ülkedeki kadınlar 1950 sonrası kırdan kente göç ile işgücüne katılmaya başlamıştır. İktisadi faaliyetler sonucunda istihdam tarım alanlarından tarım dışı alanlara doğru kaymıştır. Kadınların istihdam alanları da böylece değişiklik göstermiştir (Berber ve Eser, 2008: 2).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında tablo 4.1’e göre 2009-2021 yıl aralığında kadınların tarım sektöründeki istihdam oranları yıllar içerisinde azalış göstermiştir. Daha genel şekilde incelendiğinde hizmet ve sanayi sektörlerindeki erkek istihdam oranı kadınlara kıyasla daha yüksek orandadır. Bununla birlikte 2014’den sonra hizmet sektöründe kadın ve erkeklerin istihdam oranları birbirine daha yakın hale gelmekte ve denge birbirine yaklaşmaktadır. Kadınların istihdam oranları artış göstermekte fakat iktisadi faaliyet kollarına göre kadınlarda erkeklere kıyasla ciddi artışlar görülmemektedir. 2020-2021 yıl tahminlerine göre ise hizmet sektörü hariç diğer sektörlerde istihdam azalışı söz konusudur. Sebebi ise pandemi

süreciyle doğrudan ilişkilidir. Kısaca erkek istihdam oranları kadınlara kıyasla yıllar itibarıyla daha yüksek konumdadır. Hizmet sektöründe kadınlar iyi bir ivme kazanmış olsalar da sanayi sektöründe aynı artış söz konusu olmamaktadır. Kadınların iş gücüne dâhil olmasıyla birlikte statüleri ve konumlarına göz atmak, kadın ve erkeklerin ilişkilerini incelemek açısından faydalı olacaktır. Kadınların iş gücü piyasasında yeterli seviyede bulunmamaları, ücretsiz ev işçisi olarak çalışıyor olmaları, yaşamlarını sürdürebilmek adına erkeğin kazancına bağımlı hale gelmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle iş gücüne katılım durumu, kadın yoksulluğunu daha iyi yorumlayabilmek için mühim bir göstergedir (Şener, 2009: 6-7).

Kadınların iş hayatında bulundukları konumlarının gözlemlenebilmesi adına iş yerlerindeki durumları açısından nasıl istihdam edildiklerinin detaylı bir biçimde incelenmesi daha yararlı olacaktır. Tablo 4.2’de 2010-2020 yıl aralığında istihdam edilen bireylerin işteki durumlarının kadın ve erkek olarak kıyaslamaları gösterilmektedir.

Tablo 4. 2: (devam ediyor) Türkiye’de çalışma durumlarına göre istihdam edilen bireyler (2010-2020, %) (15+ yaş) (TÜİK, iş gücü istatistikleri, 2020)

Yıllar ve Cinsiyet	Toplam	Kendi Hesabına	%	Ücretsiz Aile İşçisi	%	İşveren	%	Ücretli Aile İşçisi	%
Kadın									
2010	6425	822	23.7	2260	35.1	83	1.2	3260	50.7
2011	6760	721	10.7	2149	31.8	88	1.3	3803	56.3
2012	7299	773	10.6	2242	30.7	103	1.4	4182	57.3
2013	7641	821	10.7	2403	31.4	94	1.2	4322	56.5
2014	7604	711	9.4	2227	29.3	88	1.2	4578	60.2
2015	8058	707	8.7	2286	28.3	95	1.1	4971	61.6
2016	8431	682	8.1	2394	28.4	128	1.5	5228	62.0
2017	8860	815	9.2	2510	28.3	119	1.3	5416	61.1
2018	9018	875	9.7	2138	23.7	112	1.2	5893	65.3
2019	8966	759	8.5	2070	23.1	134	1.5	6004	67.0
2020	8401	740	8.8	1725	20.5	133	1.6	5803	69.1
Erkek									
2010	16170	3725	23.0	823	5.0	1120	6.9	10502	64.9
2011	16918	3880	22.9	710	4.2	1154	6.8	11175	66.1
2012	17467	3887	22.3	767	4.4	1127	6.5	11686	66.9
2013	17883	3951	22.0	813	4.5	1088	6.0	12031	67.2

2014	17979	3808	21.2	861	4.8	1103	6.1	12208	67.9
2015	18562	3760	20.2	865	4.6	1080	5.8	12857	69.2
2016	19205	3776	19.7	1019	5.3	1158	6.0	13252	69.0
2017	19898	3972	20.0	1043	5.2	1224	6.2	13659	68.6
2018	19720	4033	20.4	874	4.4	1169	5.9	13643	69.1
2019	19377	3880	20.0	824	4.3	1112	5.7	13561	70.0
2020	19046	3667	19.3	828	4.3	1093	5.7	13458	70.7

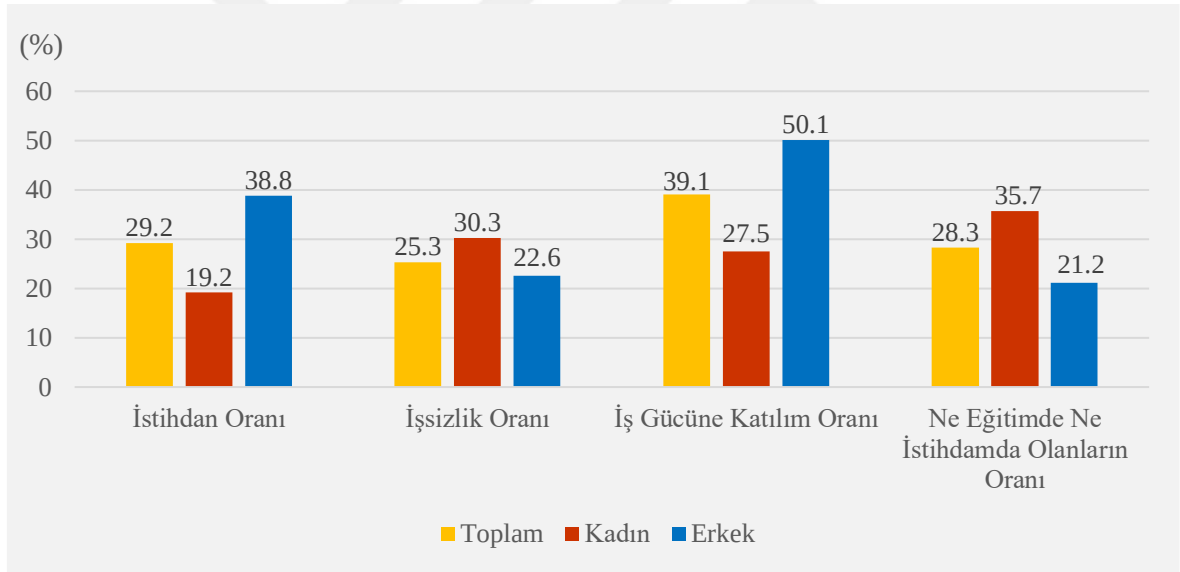
Tablo 4.2'ye göre kendi hesabına çalışan kadınların oranı 2010 yılında yüzde 23.7 iken 2020 yılında yüzde 8.8 oranına düşmüştür. Erkekler açısından bakıldığında kendi hesabına çalışan erkeklerin oranı 2010 yılında yüzde 23.0 iken, 2020 yılında yüzde 19.3 civarındadır. Aynı şekilde ücretli ya da yevmiyeli olarak çalışan kadınlara göz attığımızda 2010 yılında yüzde 50.7 iken 2020 yılında bu oran yüzde 69.1'e yükseliş göstermiştir. Ücretsiz aile işçisi oranlarına bakıldığında kadınların oranı yıllar itibariyle düşüş gösterse de, erkeklerle karşılaştırıldığında yine de daha yüksek oranlara sahiptir. İşveren açısından oranlara göz atıldığında ise işveren olarak istihdamı sağlanan kadınların oranı 2010'da yüzde 1.2 iken erkeklerde yüzde 6.9 olarak açıklanmaktadır. İşveren olarak istihdam durumu kadın ve erkeklerde ciddi oranda ayrılıkların görüldüğü bir göstergedir. 2020'ye gelindiğinde bu oran kadınlarda yüzde 1.6'ya yükselmiş ve erkeklerde ise yüzde 5.7 olarak gerilemiştir. 2009 yılında cinsiyete göre istihdam edilen bireylerin işteki durumu verilerine ulaşılamamaktadır. Bir ülkenin kalkınmasında nüfus ile iş gücü önemli bir etmendir. Kadınların gelir sahibi olmaları, onlara ekonomik özgürlük sağlayacaktır. İstihdam yapısının oluşturulabilmesi için, insan gücü ve emek piyasaları önemli fikirler sunmaktadır. Kadınların istihdama katılması ile birlikte ekonomik bağımlılıkları azalmakta, kabiliyet ve yaratıcılıklarını gösterebilme imkânı da artmaktadır. Aynı zamanda kadınların işgücü piyasasında yer almaları toplumsal hayatta da daha çok bulunmaları anlamına gelmektedir (Karabıyık, 2012: 240-241). Türkiye'de kadınlar erkeklere kıyasla istihdama katılım açısından geride bulunmaktadır. Tablo 4.3'de TÜİK istatistiklerine göre kadınların işgücüne katılım oranları, işsizlik oranları, tarım dışı işsizlik ve istihdam oranları gösterilmektedir. 2009-2021 aralığı baz alınarak oluşturulan bu tablo neticesinde farklı sonuçlar elde edilmektedir.

Tablo 4. 3: Türkiye’de kurumsal olmayan nüfusun yıl ve cinsiyet durumuna göre işgücü durumu (2009-2021, %) (15+yaş) (TÜİK, iş gücü istatistikleri, dönemsel sonuçlar)

Yıllar ve Cinsiyet	15 ve Yukarı Yaştaki Nüfus	İşsizlik Oranı %	İstihdam Oranı %	İş Gücüne Katılma Oranı %
Kadın				
2009	26 511	11.9	20.9	23.8
2010	27 080	11.1	22.0	24.7
2011	27 594	9.5	22.9	25.3
2012	28 091	10.4	24.0	26.8
2013	28 587	11.2	24.5	27.5
2014	29 052	12.6	26.0	29.8
2015	29 504	13.0	27.1	31.2
2016	29 905	15.8	26.8	31.9
2017	30 432	12.8	29.0	33.2
2018	30 827	14.9	28.5	33.5
2019	31 329	16.6	27.2	32.7
2020	31 623	14.8	26.2	30.8
2021	32 172	14.7	28.0	32.8
Erkek				
2009	25 774	13.4	59.0	68.1
2010	26 353	10.5	60.5	67.6
2011	26 852	8.3	61.7	67.3
2012	27 303	8.6	62.5	68.4
2013	27 898	8.4	62.1	67.8
2014	28 349	10.0	63.7	70.8
2015	28 790	9.9	63.1	70.1
2016	29 241	11.3	62.9	70.9
2017	29 863	9.1	64.7	71.2
2018	30 122	12.5	62.6	71.5
2019	30 592	12.1	62.7	71.4
2020	30 956	12.4	59.4	67.8
2021	31 533	10.7	62.8	70.3

2009 yılından itibaren kadınlardaki iş gücüne katılım oranı artış gösterirken erkeklerde bu oranda ufak dalgalanmalar yaşanmıştır. 2021 yılında kadınlardaki iş gücüne katılım oranı yüzde 32.8 iken erkeklerde yüzde 70.3 gibi büyük bir farkla gösterilmektedir. İşsizlik oranı

incelendiğinde 2009 yılında kadınlardaki oran yüzde 11.9 oranında seyretmekte iken erkeklerde yüzde 13.4 şeklinde belirtilmektedir. 2009 yılında işsizlik oranı kadın ve erkeklerde yakın ilerlemektedir. 2019 yılına gelindiğinde kadınlardaki işsizlik oranı yüzde 16.6 şeklinde artış göstermiş fakat erkeklerde yüzde 12.1 oranına geldiği görülmektedir. Bu dalgalanmanın esas sebebi ise ülkede ve tüm dünyada gelişen pandemi ile yaşanan ekonomik kriz dönemidir. İstihdam oranı esas alındığında kadınlarda 2009’dan 2021’e kadar dalgalanmalar gerçekleşmektedir. Erkeklerde ise bu oran bir süre sabit devam ederken 2014 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. İstihdam oranı erkeklere kıyasla kadınlarda daha düşük seyretmektedir. Hemen hemen her dönemde kadınların işsizlik oranları ile erkeklerin işsizlik oranları karşılaştırıldığında kadınlara ait oranlar yüksek çıkma eğilimindedir. Kurumsal olmayan nüfusun iş gücü durumunu daha detaylı incelersek genç nüfusu da ele almamız gerekir. Şekil 4.1’de kurumsal olmayan genç nüfusun iş gücü durumu 2020 verileri ile incelenecektir.

Şekil 4. 1: Türkiye’de kurumsal olmayan genç nüfusun işgücü durumu (2020, %) (TÜİK, istatistiklerle gençlik, 2020)

Kurumsal olmayan nüfus askeriye, okul, hastane, yurt ve yuva gibi yerlerde ikamet edenlerin haricindeki nüfus şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bahsedilen nüfusun içerisinde 15 yaş üzerindeki bireyler artık çalışma çağına gelmiş kişiler olarak addedilir. İşgücü araştırmalarına göre gençlerdeki istihdam oranı 2020 yılında erkeklerde yüzde 38.8 iken kadınlarda bu oran yüzde 19.2 şeklinde gerçekleşmektedir. Yukarıdaki tabloya benzer bir biçimde istihdam oranını cinsiyet durumuna göre karşılaştırdığımızda ciddi bir fark olduğu

tekrar gözler önüne serilmektedir. İş gücüne katılım oranı toplamda yüzde 39.1 şeklinde gösterilmektedir. Cinsiyet durumuna göre ise genç erkeklerde yüzde 50.1 ve genç kadınlarda ise yüzde 27.5 olarak yorumlanmıştır. 2020 yılında iş gücüne katılım oranında da genç erkekler genç kadınlara kıyasla daha fazla işgücüne dâhil olmaktadır. İşsizlik oranında bu durumun tersi gerçekleşmekte ve erkekler kadınlara kıyasla daha az işsizlik oranına sahiptirler. Genç kadınlardaki işsizlik oranı 2020 ‘de yüzde 30.3 olarak gösterilmektedir. Ne eğitim ne de istihdamda bulunanların oranı ise genç erkeklerde yüzde 21.2 ve genç kadınlarda ise yüzde 35.7 olarak belirtilmektedir. Bu orana göre genç erkekler kadınların gerisinde kalmaktadır. Türkiye’de en fazla tarım sektöründe iş gücüne dâhil olan kadın, ikinci olarak çalışma şartlarının diğer sektörlerle göre daha basit olduğu hizmet alanında ve sırasıyla en düşük olarak ise daha çok fiziki güç gerekli olan inşaat ve sanayi alanlarında istihdam alanı bulabilmektedir. Kadınlara dair oluşturulan bu sektörel bazdaki dağılım durumunun önemli sebeplerinden biri de kadına dair geleneksel bir görüş olmasıdır. Bu bakış açısına göre kadının tarım sektöründe istihdam edilmesi bu görüşe göre daha sıcak karşılanırken diğer sektörlerde çalışma durumu pek hoş karşılanmamaktadır. Günümüze gelindiğinde eğitim seviyesindeki artış sonucunda bu fikir giderek önemini yitirmekte ve yok olmaktadır. Kadınların artık hizmet alanında istihdamı gittikçe artmaktadır. Sektörel bazda dönüşüm neticesinde iş durumları da aile işçiliğinden ücretli konuma doğru değişme göstermektedir (Berber ve Eser, 2008: 10). Tüm bu veriler dikkate alındığında hane halkı fert gelirine ve eğitim seviyesine göre yoksulluk dağılımı tablo 3.4’de gösterilmektedir. Tablo 4.4’de ülkemizde eş değeri olarak alınmış hane halkındaki bireylerin gelir ve eğitim seviyesine göre yoksulluk oranları %50 ve %60 medyan gelir üzerinden ele alınarak gösterilmiştir.

Tablo 4. 4: (devam ediyor) Türkiye’de eşdeğer hane halkı fert gelirine göre ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranı (2009-2020) (TÜİK gelir ve yaşam koşulları araştırması, 2020)

Yoksulluk Oranı (%)					
Yıllar	Medyan Gelir	Okuryazar Olmayan	Ortaokul	Lise	Yükseköğretim
2009	%50	32,7	13,9	5,1	1,2
	%60	41,8	21,5	8,5	1,8
2010	%50	28,8	14,3	4,5	1,0
	%60	39,3	20,9	7,8	1,8

2011	%50	28,9	13,1	5,8	1,1
	%60	38,4	20,0	8,9	2,0
2012	%50	30,1	13,5	5,9	1,1
	%60	39,1	20,0	9,3	1,9
2013	%50	26,6	12,4	5,6	1,8
	%60	37,5	20,0	9,1	2,7
2014	%50	27,7	12,5	5,7	1,3
	%60	38,1	19,6	9,3	2,2
2015	%50	27,2	12,8	5,6	1,6
	%60	36,3	20,3	10,2	2,7
2016	%50	26,2	12,5	6,2	1,7
	%60	35,3	19,6	10,4	3,2
2017	%50	25,4	11,7	5,5	1,5
	%60	35,1	18,5	9,6	3,3
2018	%50	27,5	12,1	5,8	2,2
	%60	26,2	19,8	10,3	3,7
2019	%50	26,1	13,4	6,9	2,5
	%60	35,2	20,4	11,9	4,2
2020	%50	26,7	14,0	8,3	3,2
	%60	35,8	21,2	12,9	5,1

Tablo 4.4'e göre 2009-2020 yıl Aralığında %50 ve %60 medyan gelire göre hane halkı fertlerinin yoksulluk oranları gösterilmiştir. Bu tabloya göre 2009 yılında %50 medyan gelir aralığında olan okuryazar olmayan yoksul bireylerin oranı yüzde 32,7 iken %60 medyan gelir aralığında olan okuryazar olmayan yoksul bireylerin oranı yüzde 41,8 olarak gerçekleşmiştir. Diğer eğitim seviyelerine göre de yıllar itibariyle yoksulluk oranları sürekli dalgalanmalar şeklinde ilerlemiştir. Nihayetinde 2020 yılında %50 medyan gelir düzeyinde olan ve okuryazar olmayan yoksul bireylerin oranı yüzde 26,7 iken %60 medyan gelir düzeyinde olan yoksul bireylerin oranı yüzde 35,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu bahsedilen oranlar lise seviyesi ve yükseköğretim seviyesinde çok daha düşük ilerlemektedir.

Kadın yoksulluğu tüm ülke grupları için problem teşkil etse de Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler için çok daha ciddi bir sorun haline gelmektedir. “2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı” kapsamında da belirtildiği üzere ülkemizde kadının sosyal, ekonomik durum ve konumunun istenilen seviyede olmadığı vurgulanmıştır. En önemli eşitsizlik kabul edilen sorunlar içerisinde kız çocuklarının okullaşma oranları, sağlık hizmetlerine ulaşım, istihdam ve karar alma sürecine eşit dâhil olabilmek yer almaktadır. Okur-yazar oranları incelendiğinde Türkiye’de bu oranın erkeklere kıyasla kadınlarda daha düşük seviyede olduğu görülmektedir (Kocabacak, 2014: 143-144). Türkiye’deki kadınların yoksulluk durumunu ve eğitim seviyesini incelemek adına 15 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumuna ve cinsiyete göre hazırlanmış iş gücüne katılım verileri incelenmektedir.

Tablo 4. 5: Türkiye’de eğitim seviyesine ve cinsiyete göre iş gücüne katılım oranları (2009-2020, %) (TÜİK iş gücü istatistikleri)

Erkek	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Okur-yazar olmayan	37.1	36.8	37.8	34.0	33.8	33.5	31.1	29.8	31.6	32.2	32.1	26.4
Ortaokul	69.1	69.2	69.9	69.0	69.1	68.0	67.4	70.0	70.8	68.6	68.1	63.4
Lise	69.1	68.1	69.7	69.1	70.1	69.7	70.7	72.5	72.8	70.0	71.3	66.4
Yüksek Öğrenim	83.1	84.3	85.3	85.1	86.1	86.9	86.0	86.4	85.9	86.0	85.8	83.3
Kadın	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Okur-yazar olmayan	15.0	16.3	17.1	16.7	17.4	15.7	15.6	16.0	15.5	15.1	15.4	12.4
Ortaokul	21.8	23.8	25.1	25.6	26.3	25.4	25.6	27.8	27.6	26.8	28.0	24.1
Lise	30.4	30.4	30.3	30.6	32.1	32.5	32.2	33.8	33.5	34.2	34.1	29.9
Yüksek Öğrenim	70.8	71.0	70.8	70.9	72.2	71.1	73.0	70.7	72.6	72.6	71.5	65.6

Tablo 4.5'e göre 2009 yılında okur-yazar olmayan erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 37.1 iken kadınlarda bu oran yüzde 15.0 olarak gösterilmektedir. 2020 yılına gelindiğinde okuryazar olmayan erkek işgücüne katılım oranı yüzde 26.4'lere gelirken kadınlarda ise bu oran yüzde 12.4'lere ulaşmaktadır. Hem yıllar içerisinde hem de eğitim derecesine göre dalgalanmalar gerçekleşmekte fakat temelde erkeklerde ve kadınlarda işgücüne katılım oranı eğitim seviyesi arttıkça yükselse de erkeklerin kadınlara kıyasla bu oranlarda da daha yüksek seviyelere ulaşmakta olduğu görülmektedir. Genel olarak Türkiye'de 1900'lü yıllardan itibaren 2000'li yıllara kadar olan dönem içerisinde belirli yıl aralıklarına göre kadın ve erkek okur-yazarlık durumları araştırıldığında bu yıllar itibariyle kadınlardaki okuryazarlık oranında giderek artış olduğu gözlemlenmektedir. Fakat bu durum erkeklerle karşılaştırılırsa eğer kadınlar bu yıllar itibariyle hala erkeklerin gerisindedir. Bu açıklanan durumu güncel verilerle tablo 4.6'da incelemek mümkündür.

Tablo 4. 6: Türkiye'de cinsiyet durumuna göre okur- yazarlık oranı (2009-2020, %) (15-24 yaş) (TÜİK nüfus ve demografi istatistikleri, 2009-2020)

Yıl	Erkek (%)	Kadın (%)
2009	99,0	96,6
2010	99,2	97,2
2011	99,4	97,9
2012	99,6	98,4
2013	99,7	98,7
2014	99,7	99,0
2015	99,8	99,2
2016	99,9	99,4
2017	99,9	99,6
2018	99,9	99,7
2019	100,0	99,8
2020	100,0	99,9

Kadın ve erkeklerin okuryazarlık oranları yıllar itibariyle artış göstermekte fakat kadınlar yine erkeklere kıyasla daha geride kalmaktadır. 2009 yılında kadınların oranı yüzde 96,6 iken 2019 yılında yüzde 99,8'e yükselmiştir. Erkeklerde ise 2020 yılında yüzde 100.0 olan bu oran kadınlarda 2020 yılında yüzde 99.9 gibi bir oranla ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere okuryazar olmayan küçük bir kesim her iki cinsiyette var olsa da her durumda kadınlar

erkeklerin gerisinde kalmaktadır. İnsanların gelişimi ve yoksullaşma oranının azaltılması için en önemli faktörlerden biri eğitim iken bir diğeri sağlıktır. Çünkü sağlıklı olan kişilerin eğitim ile beraber üretime ve kalkınmaya sağlayacağı yarar çok daha fazla olacaktır. Bu yönden kadın sağlığı hem iktisadi hem de sosyal bakımdan ciddi derecede önemli bir göstergedir. Bu sebeple Türkiye için kadın yoksulluğu değerlendirmesi yapılırken aynı zamanda kadın sağlığının da gözlemlenmesi gerekmektedir. Bu açıklamaya göre ortalama yaşam süresi tablo 4.7’de incelenmektedir.

Tablo 4. 7: Türkiye’de cinsiyet durumuna göre beklenen ortalama yaşam süresi (2010-2018, yıl) (TÜİK hayat tabloları, 2019)

Yıl	Erkek	Kadın
2010	70.8	77.6
2011	71.1	77.8
2012	71.4	78.0
2013	71.7	78.3
2014	72.0	78.5
2015	72.3	78.7
2016	73.8	79.8
2017	74.1	80.1
2018	74.4	80.3

Tablo 4.7’ye göre 2010 yılından itibaren cinsiyete göre beklenen ortalama yaşam süresi gösterilmektedir. Buna göre 2010 yılından 2018 yılına kadar kadınlardaki beklenen ortalama yaşam süresi sürekli bir artış göstererek nihayetinde 2018 yılında 80.3 yıl şeklinde ifade edilmektedir. Erkekler ile karşılaştırma yapılacak olursa kadınların daha uzun bir yaşam süresine sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu açıklamalar ışığında beklenen ortalama yaşam süresinde bu kez kadınların aleyhine bir eşitsizlik durumu görülmemektedir. Beklenen ortalama yaşam süresi esasında sağlık seviyesinde de iyileşme olduğunun göstergesidir. Bu durumda 2010-2018 yılları arasında sağlık düzeyinde genel manada bir iyileşme söz konusudur. Bu tanımlanan veriler erişilebilirlik dâhilinde çalışmaya konulmuştur.

Toplum içerisindeki kesimlerden bazıları sağlık hizmetlerinden, eğitim olanaklarından, toplumsal ve kültürel etkinliklerden dışlanmaktadır. Bu durumu en çok yaşayan gruplar ise yaşlılar, 15 yaş altı bireyler, kadınlar ve engelli kesimdir. Bilhassa iş gücüne dâhil olan tüm

kadın bireyler bu bahsedilen durumda daha dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Kadınların çalışma yaşamında var olmaları, önlerine pek çok engel getirmesine karşın onların çaba göstermeleri toplumsal, kişisel ve iktisadi bakımdan ciddi derecede önem arz etmektedir (Durmaz, 2016: 38).

3.2. Türkiye’de Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları

Türkiye’de Kadın yoksulluğunun önüne geçilmesi için istihdam arttırılmalı, kadın girişimciliği desteklenmeli ve çok yönlü politikalar oluşturulmalıdır. Ekonomik kuruluşlar ve faaliyetler kadar toplumsal olarak cinsiyetçi bakış açısının değiştirilmesi de amaçlanmaktadır. Bu aşamalarda öncelikle toplumda kadının pozisyonunu veya statüsünü yukarı taşımayı amaç edinen Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, diğer kamusal kuruluşlar ve yerel kurumlarla işbirliğine varılmalıdır. Aynı zamanda gönüllü olarak çalıştırılan kadın kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinden de aktif bir şekilde faydalanılmalıdır (Sallan Gül, 2005: 43).

Kadın girişimciliği, onların yoksulluğun içine itilmesini engelleyen etkinliklerin yanı sıra daha güçlü olabilmelerini hedefleyen faaliyetler şeklinde ifade edilmektedir. Bu destekleyici etkinlikler faal bir işgücü politikası ile açıklanmaktadır. Devletlerin bu politikaları güçlendirecek araçlar geliştirmesi, ulusal bir istihdam politikası şekline dönüştürmesi ve yine sübvansiyonlar ile bütünleştirmesi kadınların istihdam edilmesi için zaruridir (TÜSİAD ve KAGİDER, 2008: 204). Kadın istihdamının arttırılmasının çözümü kadın girişimciliğini desteklemek ve arttırılmasını sağlamaktır. Kadın kooperatifleri ile mikro kredi desteği, yoksullaşan kadınların girişimci olabilmesi adına önem arz etmektedir. Bu uygulamalar sayesinde kadınlar hane halkına destek sağlayabilecek ve kazandıkları gelir ile ayakları üzerinde durabilecek hale geleceklerdir (Serinikli, 2016: 598).

Türkiye’de kadın yoksulluğunun yok edilmesi ve engellenmesi için kamu kurumları tarafından kadınların iktisadi ve sosyal alanlarda hayat koşullarının iyileştirilmesi, kadınlara dair eşitsizlik durumunun ortadan kaldırılması ile nihayetinde yeni fırsatların ortaya çıkarılması adına yerel kurumlar, sivil toplum kurumları ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği halinde bazı uygulamalar oluşturulmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde kadın yoksulluğuna karşı mücadele çerçevesinde yapılan politika ile uygulamalardan birkaçı aşağıda incelenecektir (Konus, 2020: 130).

4.2.1.Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı faaliyet gösteren ve Türkiye'de cinsiyet eşitliğini kurmaya yönelik açılmış bir kuruluştur. KSGM, “*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı*” doğrultusunda diğer ilgili kişilerle beraber Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde araştırma ve incelemelerini yürüten koordinatör kurum olarak kabul edilmektedir. KSGM'nün bazı görevleri ise şunlardır (Polat, 2017: 120-122):

- Kadınların endüstri, hizmet ve tarım sektörlerindeki faaliyetlere iştiraklerinin artırılması,
- Kadınların hukuki, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinde güvenlik tedbirlerinin sağlanması,
- Türkiye'deki kadın bireylerin genel eğitim seviyelerinin yüksek hale getirilmesi,
- Sürdürülebilir kalkınma plan ve uygulamalarının müdürlüğün görevleri kapsamında incelemesi ve değerlendirme yapılabilmesi,
- Kadınların iktisadi, sosyal, kültürel ve politik bakımdan eşit statüye erişmelerine dair gayrette bulunulması,
- Kadınların kaynaklara erişimini, kalkınma aşamasına ve iş yaşamına aktif dâhil olma sürecini, fırsat ve olanaklardan eşit şekilde faydalanmasını sağlayacak, ekonomik olarak destekleyecek çalışmalar gerçekleştirilmesi,
- Kadının istihdam edilmesini ve ekonomik özgürlüğünü sağlayacak, ticari etkinliğini güçlendirecek ve kadın girişimciliğine teşvik edecek çalışmalar meydana getirilmesi,
- Kadın Hizmetleri Daire Başkanlığı kendi içerisinde kadınlara yapılan şiddetle baş edebilmek ve şiddete maruz kalan kadınların toplumsal hayata uyum sağlamalarını, istihdam edilebilmelerini sağlamak adına bünyesinde bulunan Kadın Sığınma Evleri'nde yaşayan kadınların psikolojik olarak destek almalarını ve güçlendirilmelerini, 2012'de 14 pilot vilayette kurulan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri içerisinde şiddete maruz kalan bireylere İŞKUR desteğiyle birlikte istihdam oluşturma uygulamaları bulunmaktadır.

4.2.2.Kadın Merkezi Vakfı (KAMER)

Kadın Merkezi Vakfı, 1999’da kurulmuştur ve bu sivil toplum kurumu hükümet dışı ve kar maksadı olmayan bir kuruluştur. Esas merkezi Diyarbakır’da bulunmaktadır. Amacı, kadınların hukuki, ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan güçlendirilmelerine destek vermek ve uzun vadede kadınların istihdam ile eğitimi için farklı mekanizmalar oluşturmaktır. Ayrıca kadınların hak ve özgürlüklerinin ihlali için bilinç oluşturmak, farklı kamusal faaliyetlere ve istihdama katılmalarını sağlamak gibi hedefler kapsamında Güneydoğu Anadolu’da kurulan kendi türündeki ilk kurumdur. KAMER, ilgili kişiler aracılığıyla yapılan iş fikri geliştirme kursları organize etmekte ayrıca bu alanda hevesli kadınları “*Kendi İşini Kur*” eğitimlerine göndermektedir. Bu eğitimlere katılan kadınlardan ise 14 haftalık süre içerisinde bilinç ve hassasiyet oluşturabilmek adına yapılan eğitimlere de katılım sağlamaları beklenmektedir (Dinçoflaz, 2009: 156).

Kuruluş kadınların tecrübelerini ve tanık olduklarını anlattıkları grup icraatlarını önemli kılan bir kadın kuruluşudur. Bugün bulunduğu konumda birçok kadına erişmeyi başaran bu kuruluş hala Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunan 23 ilde süregelen çalışmalarını ilçelere ve köylere yaymayı hedeflemektedir. KAMER’in tabi olduğu öğeler arasında kadının ve diğer bireylerin hak ve özgürlüklerinden yana olmak, tüm siyasi, politik yapılanmalardan, sivil toplum kuruluşlarından kişi ve kurumlardan bağımsız halde bulunmak, yapılan ayrımcılığı kabul etmemek, her bakımdan yaşanan şiddeti reddetmek, yapısal olarak meydana gelen hiyerarşiyi kabul etmemek, paylaşım ve yardımlaşmadan taraf olmak ve evrensel fikirler edinip daha yerel çalışabilme döngüsünü oluşturabilmek yer almaktadır (Ünkap, 2009: 54-59).

4.2.3.Uluslararası Çalışma Örgütü-Türkiye (ILO-Türkiye)

Birleşmiş Milletlere tabi olan bu örgüt, faaliyetlerini devletlerin yanı sıra çalışan ve işveren örgütlerinin temsilcilerinin de dâhil olmasıyla devam ettirmektedir. Bu örgütün esas eylem araçları ise sözleşmelerle birlikte tavsiyelerdir. Standartlar tüm bireyler için eşit bir şekilde uygulanmaktadır ve istisnaları ise yalnızca kadının annelik ile tekrar üretici rolünün yer aldığı konular olarak kabul edilmektedir (CEİD, 2018: 36). Küreselleşme şartlarında gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluğun zaman içerisinde artış göstermesi karşısında, adalet ile doğruluk, ILO’nun “*İnsana Yakışan İş Gündemi*” kavramının da esas ilkeleri

olarak tekrar önemli hale gelmiştir. Bu kavram, erkek ve çoğunlukla kadınlar adına hürriyet, doğruluk, güvenlik şartlarında düzgün kabul edilen çalışmaların desteklenmesini savunmaktadır (CEİD, 2018: 63).

Uluslararası Çalışma Örgütü, kadın girişimciliği mevzusunu işgücü politikalarında tüm bireylere eşit olanaklar sağlanması kapsamında işlemektedir. Bu örgüt, “*Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (WEDGE)*” içerisindeki bir diğer faktör olan “*Küçük Girişimciliği Geliştirme Programı (SEED)*” kapsamındaki araştırmalar ile kadınlara girişimci olmaları adına destek vermektedir. Ayrıca ILO ülkede GAP projesi ile iş birliği içerisinde bölgede 2001-2002 yıllarında iki defa bu eğitim programını yürütmüştür (Ecevit, 2007: 14-15).

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün politika sahasının en üstünde kadın istihdamı bulunmaktadır. Kadınlar ile onların çalışma hayatı bağlamında örgüt iki politika oluşturmuştur. Bu politikalardan birincisi kadınlara daha fazla ve daha iyi iş sağlama uluslararası programı olarak belirlenmiştir. Bu programın amacı kadınlara istihdam alanı yaratmak, eğitim alanı sağlamak, kadın girişimciliğini arttırmak, piyasaya erişimi iyileştirmek, fırsat eşitliği yaratmak ile beraber kadınlara iyi iş olanakları sağlayabilmektir. İkincisi ise Kadın-erkek eşitliği, yoksulluk ve istihdam alanlarında kapasite geliştirme programıdır. Bu programın hedefi ise kadınların çok daha iyi standartlarda işgücüne katılabilmesini sağlamak, işverenle karşılıklı iletişim gücünü oluşturmak ve özellikle formel olmayan işyerlerinde sosyal güvenlik şartlarını sağlayacak yeni yöntemleri bulmaktır (Çebi, 2019: 91). Türkiye’deki kadın istihdamının yetersiz oluşu ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün kadın istihdamını arttırma konusunu politika haline getirmesi neticesinde ILO, İŞKUR ile birlikte hareket ederek 2009’da “*Türkiye’de kadınlar için insana yakışır iş imkânları sağlanması yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesine yönelik aktif işgücü piyasası politikaları pilot projesi*” adında bir uygulama gerçekleştirmiştir. Bu projedeki asıl amaç ise kadın istihdamının arttırılması şeklinde ifade edilmektedir.

4.2.4.Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)

İşsizlik faktörü tüm dünyada ortak bir problem haline gelmeye devam etmektedir. Teknoloji sürekli kendini yenilemekte ve ileriye taşımakta neticede piyasanın ihtiyacı olan nitelik ve kabiliyeti olmayanlar iş bulamamaktadır. Bilhassa son zamanlarda yaşanan ekonomik kriz

ve belirsizlik durumları işleri daha kötü hale getirmektedir. İşsizliğin artış göstermesiyle birlikte bulunan etkili çözümlerden birisi de Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)'un devreye soktuğu aktif istihdam politikalarıdır. Bahsedilen işsizlik politikaları kadın, genç ve uzun vadede işsiz olan bireylerin istihdama dâhil edilmesi ve bu sayede de işsizlik seviyesinin düşürülmesi için uygulanmaktadır. İstanbul Kültür Üniversitesi ile İŞKUR işbirliği neticesinde kurulan işgücü yetiştirme programlarındaki kursiyerlerin sayısı da bu fikri desteklemektedir. Fakat aktif istihdam politikaları bu sorunun çözümünde etkili olsalar bile salt çözüm olarak kabul edilmemektedir. İstihdam politikasının etkin olup olmaması piyasadaki yeni katılacak işgücüne yeteri kadar istihdam sahasının bulunup bulunmamasına da bağlı olacaktır. Yeterince istihdam sahası olmayan ekonomilerde bu bahsedilen politikaların tam anlamıyla işe yaramayacağı da unutulmamalıdır (Şahin ve Sevimli, 2013: 9).

Kurum, görevi itibariyle piyasadaki gelişmeleri takip etmekten bu gelişmeler neticesinde gereken tedbirleri almaktan ve işgücü arz ve talep dengesini oluşturmaktan sorumludur. Kuruluşun amacı ise işsiz kabul edilen bireylere iş bulmak ve yerleştirmek, mesleki eğitim ile iş eğitimi hizmetleri sağlamak ve gerektiği yerde istihdam politikalarını devreye sokmaktır. İşsiz durumda olan, iş aramaya başlayan tüm bireylerin İŞKUR kaydının olması gerekmektedir. İş bulmak ve yerleştirmek konusundaki tek yetkili kurum İŞKUR değildir. 2004'de İş Yasası'nda uygulanan bir değişiklik sonucunda bu yetki özel istihdam bürolarına da verilmiştir (Ecevit, 2007: 10).

4.2.5. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), kadın ve erkeklerin daha kaliteli, sağlıklı ve eşit durumda yaşamlarını devam ettirebilmeleri adına 1969 yılından bu yana faaliyetler gösteren bir kurum olarak bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, ülkelerin yoksullukla baş etme politikalarının devam ettiği süreçte nüfus verilerinin de değerlendirmeye alınmasına destek sağlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ile ilk kez 1971 yılında çalışmalara başlayan bu fonun ilk ülke programı 1988 tarihinde olmuştur. Günümüzde ise 6. Ülke programını (2016-2020) devam ettirmektedir. UNFPA Türkiye, bilhassa avantajlı konumda olmayan, daha savunmasız gruplarla ilgilenmekte ve onların verilen hizmetlere ulaşımını iyileştirmeye dair çalışmalar sürdürmektedir (Çebi, 2019: 95). 1994 tarihinde Kahire'de oluşturulan eylem planı kararlarında, gelişmekte olan ekonomilerin nüfus programları Birleşmiş Milletler

Nüfus Fonu, başka BM örgütleri ve çok taraflı bazı finans kurumları ile bölgesel bankaların desteklemesi ile yapılmaktadır. Günümüzde Devlet Planlama Teşkilatı ile Sağlık Bakanlığı denetiminde Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Gelişim Ofisi (USIAD), Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA), Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GTZ), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve Avrupa Topluluğu gibi kurumların destek sağladığı projeler devam etmektedir (Özberk, 2003: 86).

4.2.6.Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) ile ilişkili müdürlükler ve bakanlıkla alakalı kurumlar olarak bilinen SGK ve İŞKUR, kadın işgücü ve kadın istidamı konularına öncelik veren kurumlardır. Bakanlığın görev ve hedefleri içerisinde cinsiyet eşitliği konusu yer almamaktadır. Bununla beraber Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Çalışma Genel Müdürlüğü görev kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Şubesi mevcuttur (CEİD, 2018: 85). Ülkemizde işgücü piyasasının gereksinimleri, problemleri ve beklentilerine göre 2014-2023 yıllarını kapsayan “*Ulusal İstihdam Stratejisi (UİS)*” oluşturulmuştur. Bu tanımlanan strateji kapsamında ülkede kadın istihdamı ve işgücü piyasasına katılım durumunun yeterli olmadığına odaklanılmakta cinsiyet ve fırsat eşitliği ilkesi dâhilinde piyasaya ulaşımı sıkıntılı olan kadınlar, yoksul olanlar, gençler, kırsal kesim vb. özel politika oluşturulmasını gerektiren gruplara destek verileceği ve ayrımcılığı yok etmek adına uygulamalar yapılacağı açıklanmaktadır. Bahsedilen stratejinin Birinci Eylem Planı 2014-2016 döneminde başarı sağlanmasından sonra ikinci kez 2017-2019 dönemi için hazırlanmıştır. Bu yeni plandaki temel politika eksenleri içerisinde istihdam ile birlikte eğitimin de iyileştirilmesi, piyasadaki esneklik ve güvencenin oluşturulması, sosyal koruma ile istihdam arasındaki bağın güçlendirilmesi ve özel politikanın gerekli olduğu grupların istihdama katılımının arttırılması bulunmaktadır (ÇSGB, 2017: 1-2).

Aynı zamanda eylem planı içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi (KOSGEB)’in sorumluluğunda girişimciliğin geliştirilmesi maksadıyla kadınlara çeşitli eğitim seminerleri, kadın kooperatifleri ve mikro kredi desteği gibi faaliyetlerin arttırılması yer almaktadır. Bir diğer kuruluş olan İŞKUR sorumluluğunda ise ilk önce tarım sektöründe istihdam edilen kadınlara destek sağlamak için eğitimler hazırlamaktır. Kentsel alanlardaki belli başlı bazı kadın girişimcilere iş garantili kurslar verilmekte ve bu sosyal yardımların yapıldığı kadınlar belirlenerek onların

danışmanlık hizmetlerinin meslek edindirme etkinlikleri üzerinde durması sağlanmaktadır (ÇSGB, 2017: 95-96).

Özel politikanın gerekli olduğu grupların istihdama katılımının sağlanması ve arttırılmasının temel hedeflerinden bazıları ise; iş gücüne katılımı kadınlara oranı 2023'e kadar yüzde 41'lere ulaşacağı beklenmektedir. Kadınlardaki kayıt dışı çalışma ise 2015'de yüzde 46 seviyesinde iken 2023'te yüzde 30 seviyesine çekilecektir. Çalışan kesimin işgücü piyasalara ulaşımı istihdam şartları açısından maruz bırakıldıkları ayrımcı görüşlerle baş etmeye istikrarla devam edilecektir (ÇSGB, 2017: 41).

4.2.7.Kalkınma Bakanlığı

Kalkınma Bakanlığınca hazırlanmış Dokuzuncu Kalkınma Planı kapsamında hane halkı eğitim uygulamaları başlatılmış, aile bireylerine danışmanlık hizmetleri arttırılmış yoksul kabul edilen hanelere sosyal yardım destekleri yaygınlaştırılmıştır. Kadınların daha iyi konumda olabilmelerini sağlamak adına onların iş gücü piyasasına dâhil olma ve karar verme süreçlerindeki etkinliği yoğunlaştırılmış, Anayasaya kadınlar için pozitif ayrımcılık unsuru eklenmiş, kadınlara yapılan şiddetin ortadan kaldırılması maksadıyla düzenlemeler gerçekleştirilmiş birde “*TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu*” oluşturulmuştur. Toplumsal eşitlik kapsamında temel amaç, kadınların toplumsal, iktisadi ve kültürel hayattaki rolünün arttırılması, aile kurumunun gözetilerek statüsünün yükseltilmesi ve toplumsal entegrasyonun güçlendirilmesidir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40).

Onuncu Kalkınma Planı ise 2014-2018 dönemini kapsayan, fırsat eşitliği hususunda kamu kurumlarını bağlayıcı özelliktedir. Bu planda yer alan iki maddede (121.-124. Madde) Türkiye'nin uluslararası değer basamaklarını hızla çıkan, yüksek gelirli ekonomiler içerisinde yer alan ve mutlak yoksulluk problemini yok etmiş bir ekonomi olarak görülmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda kişi odaklı kalkınma görüşü kapsamında kişisel ve toplumsal vasıf ve yetkinliğin güçlendirilerek insanların kendilerini kanıtlaması, sosyoekonomik hayata etkin bir biçimde katılım sağlaması, yoksulluğun minimuma çekilerek refah seviyesinin de iyileştirilmesi esas alınmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 27-28). Bahsedilen kalkınma planları bağlamında kadınlar ile alakalı istihdam ve iş yaşamı konusunda gerçekleştirilen politikalar aşağıda belirtildiği gibi bazı maddeler ile sıralanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40-41):

- Hane halkı sosyal desteklerin iyileştirilmesi, evlilik öncesinde eğitimin arttırılması, destek ve hizmetlerin temelinde ailenin olması, bu hizmetlerin daha etkili, detaylı ve yaygın şekle getirilmesi sağlanacaktır.
- Çalışma hayatı ile ailenin entegre hale getirilmesine dair garantili esnek çalışma, çocuk bakım hizmetlerinin arttırılması, iyileştirilmesi ve ulaşılabilir olması ebeveyn müsaadesi gibi farklı seçeneklerde modeller yapılacaktır.
- Kadınların karar vermede daha etkin rol oynamaları, istihdama dâhil olma oranının yükseltilmesi, eğitim ve yeterlilik seviyesinin arttırılması sağlanacaktır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna duyarlı bütçeleme hususunda bilinç oluşturulacak ve model uygulamalar yapılacaktır.
- Ayrılımların azaltılması maksadıyla danışmanlık ve uzlaşım mekanizmaları sağlanacaktır. Tek ebeveyn sahibi olan ailelerin karşı karşıya kaldıkları problemlerin çözülmesine dair rehberlik ve kontrol hizmetleri verilecektir.
- Kadına yapılan her türlü negatif ayrımcılığın ve şiddetin önlenmesi amacıyla bilhassa erken dönemden başlayarak yaygınlaştırılmış örgün eğitim sistemiyle toplumsal bilinç arttırılacaktır.

4.3.Türkiye’de Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Uygulamaları

Türkiye’de kadın yoksulluğunun önüne geçilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla onların her alanda hayat koşullarının kaliteli hale getirilmesi ve tüm eşitsizlikleri yok ederek kadınlara yepyeni fırsatlar sunulması adına sivil toplum örgütleri ve uluslararası kabul edilen diğer kurumlarla birlikte hareket edilerek yoksullukla mücadele hususunda plan ve projeler tasarlanıp uygulamaya geçilmektedir. Yoksullukla mücadele kapsamında kadınlara girişimcilik ve mikro kredi desteği veren devlet destekli farklı örgütler ile projeler mevcuttur. Kadınların kendi ayakları üzerinde durmaları ve kendileri iyi yetiştirmelerine yönelik tüm eğitim etkinlikleri bu kuruluşlar ya da projeler tarafından yürütülmektedir. Bu bahsedilen örgüt, kuruluş ve projeler daha detaylı bir biçimde aşağıda incelenecektir (Çeki, 2018: 40).

4.3.1.Kadın Kooperatifleri

Kadın kooperatifleri, yoksullukla mücadele etmekte kadınların hep birlikte bir araya gelmeleri sonucunda kültürel, toplumsal ve ekonomik gereksinimlerinin karşılandığı demokratik sistem itibariyle çok ortaklı ve açık işyeri modelleridir.2000’li yıllarda Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) öncülüğünde yapılmaya başlamıştır. Kooperatifler yapısı bakımından işgücüne dâhil olmayan kadınların ilgisini çekmesi, sınırlı miktarda sermayeyle oluşturulması, gönüllü biçimde ürün ya da hizmet ortaya koyması bu girişimlerin artmasına sebep olmaktadır. Şu anda yaklaşık olarak 172 tane kadın kooperatifi hizmet vermektedir. Kooperatifte yer alan, çalışan ya da ortak olanların genelinin nitelik durumu incelendiğinde niteliksiz ya da yarı nitelikli ya da iş gücüne dâhil olmayan ev kadınlarının bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda bahsedilen kadınların istihdama katılmasında ve piyasada yer almalarında kadın kooperatifleri kilit bir sosyal politika aracı görevini de üstlenmektedir (Kazar, 2019: 159). Kadın Kooperatiflerinin iktisadi kalkınmaya muhtemel yarar ve kazançlarının; yoksulluğun önüne geçme, istihdamın yükseltilmesi, toplumsal entegrasyon olduğu ifade edilmektedir (KEİG, 2015: 7).

Ticaret Bakanlığı, 2012-2016 dönemi “*Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı*” kapsamında “*Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi*” adlı süreli olmayan bir araştırma başlatılmıştır. Bu çalışmada kooperatifler tarafından kadınların iş gücüne dâhil edilmesi, gizli emeğe dikkat çekilerek ekonomiye katılımı ve kadınların tam anlamıyla her alanda özgürlüğe kavuşması hedeflenmektedir (KEİG, 2015: 13).

4.3.2.Çok Amaçlı Toplum Merkezi- GAP (ÇATOM)

Çok amaçlı toplum merkezleri GAP idaresi aracılığıyla 1992-1994 dönem aralığında gerçekleştirilmiş olan beş temel incelemenin gözlemlerine dayalı bir biçimde düzenlenmiş sosyal eylem planı ile diğer bir inceleme olan “*GAP Bölgesinde Kadın Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu Araştırması*” gözlemlerine dayalı şekilde oluşturulmuştur. ÇATOM, 1995’den itibaren oluşturulmaya başlanmış ve günümüzde hala GAP Bölgesindeki 9 vilayette 30 adet ÇATOM bulunmaktadır. Bununla birlikte ÇATOM kuruluşlarının asıl hedef kitlesini 14 yaşından büyük genç kadınlar oluşturmaktadır (Sarvan ve Tömen, 2015: 349).

Çok amaçlı toplum Merkezi, kadınların problemlerine dair duyarlılık geliştirmeyi ve bu problemlere çözüm önerileri oluşturmada onlara destek vermeyi amaçlamaktadır. Bu toplum merkezinde kadınların sosyal alanlarda kendilerini rahat ifade edebilmeleri ve bu alanlara katılımlarının arttırılması amacıyla kamusal alanlar oluşturulmakta bununla beraber yerel şartlara uygun biçimde modeller yapılmasıyla cinsiyet eşitliği temelli kalkınma projeleri yapılmaktadır. ÇATOM etkinlik ve faaliyetleri beş alanda oluşturulmaktadır. Bunların arasında eğitim, sağlık, gelir sağlama, sosyal yardım ve kültürel-toplumsal faaliyetler bulunmaktadır. Gelir sağlayıcı faaliyetler kapsamında çok amaçlı toplum merkezleri, kadınlara satış merkezleri ve atölyeler temin etmekte temel eğitim vermekte ve mesleki yeterlilik kazandırmaktadır. Aynı zamanda bu merkezler kadınlara kendi işinin patronu olma imkânı da sunmaktadır (Tömen, 2013: 26). Toplum merkezlerinden 2008 yılına değin toplam 140.000 birey yararlanmış ve bununla birlikte toplum merkezlerinden ürün satımı neticesinde yine 2008’de 1.551 iştirakçi tarafından 224.823 TL gelir sağlanmıştır (Genç, 2010: 492).

4.3.3.Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV)

Vakıf kar amacı olmayan bir sivil toplum kuruluşu şeklinde 1986 yılında açılmıştır. Temel amaçları arasında az gelirli kadınlara hayat kalitelerini yükseltmek adına destek vermek, kadınların bulundukları sosyal çevrelerindeki statülerini yükseltmek ve liderlik vasfı kazanmalarına yardımcı olabilmek yer almaktadır. KEDV, kadınların kalkınma sürecine dâhil olması için birçok kurum, kuruluş ve özel sektörlerle beraber hareket etmektedir. Şu anda bile 35 yerel kadın topluluğuna destek vermektedir. Bu vakfın güçlendirme ve iyileştirme yaklaşımı şu hedefleri arasında kamu kurumlarıyla birlikte kadınlara gereken kaynakların transfer edilmesini sağlamak, kadınları ihtiyaçları doğrultusunda stratejik açıdan hedeflere erişmelerine yardımcı olacak işler tasarlamaları için teşvik etmek ve hayatın her evresinde kadınlar bakımından daha katılımcı süreçler oluşturmak yer almaktadır (Dinçoflaz, 2009: 154).

Kadın emegini değerlendirme vakfı, 1995-1997 döneminde öncelikle İstanbul’da dar gelirli 100 kadına iş gücüne dâhil olmaları adına küçük ölçüde destek vermiştir. Kredi desteği kullanan kadınların %98’lik kısmı ekonomide faal bir şekilde yer almıştır. 1999’da yaşanan deprem sonrası uygulamalarına ara veren vakıf 2002’de mikro kredi desteği için zaruri olan

fonu tedarik etmiştir ve Mikro Ekonomik Destek İşletmesi (MAYA) kurularak mikro kredi yardım programına başlanmıştır (Kabakçı ve Günsoy, 2012: 16).

4.3.4. Türkiye Grameen Bank Mikro Finans Programı (TGMP)

Grameen Bankası ilk başta 1976 senesinde bir incelemenin uzantısı şeklinde Bangladeş'te kurulmuş ve daha sonra 1983'te bağımsız bir kuruluş şeklinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Grameen Bank'ın amacı, farklı seçeneklerdeki finansman desteği ile yoksulluğu minimuma indirmek ve yoksul bireylerin ekonomik etkinliklerine yardımcı olmaktır. Banka Türkiye'deki "yap-işlet-devret" sistemi üstünden öncü bir mikro kredi uygulaması başlatmıştır. Üç yıl süreli olarak belirlenen bu pilot proje süresi bitmesine rağmen hala devam ettirilmektedir. Bu girişim, Grameen Trust aracılığıyla yap-işlet-devret sistemi kapsamında yapılmaktadır. Bu uygulamaya destek sağlayan kurumlar Türkiye bölgesel farklılıkların azaltılması derneği ile Diyarbakır Valiliği olarak belirlenmiştir. Esas hedefleri arasında mikro kredi yardımı sağlanması, kendi işinin patronu olma olanağı verilmesi, yoksul bireylere sosyal ve ekonomik problemlerini çözümlemeleri adına destek verilmesi bulunmaktadır (Dinçoflaz, 2009: 152). Türkiye Grameen Bank Mikro Finans Programı (TGMP), 2003 yılının ortalarına doğru Grameen Trust yerine Prof. Dr. Muhammed Yunus ve Türkiye israfı önleme vakfı yerine de Prof. Dr. Aziz Akgül mikro finans sisteminin Türkiye'de oluşturulabilmesi adına protokol imzalamışlardır (TGMP Faaliyet Raporu, 2010: 5).

Mikro finans programının amaç ve hedefi; *"Türkiye'deki kırsal ve kentsel bölgelere kredi imkânı sağlayarak, geleneksel olmayacak şekilde bir bankacılık sistemi tanımlamak ve kurumsallaştırmaktır"* şeklinde açıklanmıştır. Ülkemizde ilk kez 2003 yılında gerçekleştirilen bu proje Dünya Bankası'nın 500 milyon dolar destek sağlaması ve Başbakanlığın ilave 130 milyon dolar bütçe belirlemesi ile gerçekleştirilmiştir (Tömen, 2013: 29). Türkiye Grameen Bank Mikro Finans Programı'nın temel ilkeleri ise şu şekilde belirtilmiştir (TGMP Faaliyet Raporu, 2010: 5):

- Program kapsamında mikro kredi desteği sağlanması için 5'er kişilik grupların yapılması gerekmektedir.
- Bilhassa yoksul kadınlar için bir finansal kuruluş olup, yoksul bireylerin sermaye sağlama problemine de yardımcı olmaktadır.

- Taksit sistemi haftalıktır ve 46 hafta sürecinde verilen destek tekrar tahsil edilir.
- Mikro finans programından destek alanların şubelere uğramaları gerekli değildir. Bunun yerine görevliler yoksul bireylerin yanına giderek bu yardım programını aşamalar halinde ve daha kolay bir şekilde açıklar, krediyi ellerine teslim eder daha sonrasında ise taksitlerin tahsilatını halleder. Tahsilat zamanı geldiğinde mahalle ve köylerde toplantılar gerçekleştirilir. Haftalık tahsilat toplama bu toplantılarda yapılmaktadır. Bu hizmetlerin tümü birey programda bulunduğu müddetçe sürmektedir.
- Verilecek olan kredinin ne kadar olduğu yapılacak olan iş türüne, girişimcilik kabiliyetine ve performans çizelgesine göre değişmektedir. İlk desteğin tahsil edilmesinden sonra yeni bir destek alımında yoksul bireyin geçmişteki performansına, ödeme düzenine bakılmakta ve ona göre değerlendirilmektedir.

Mikro finans programının ilk başlarda bir şube, iki grup ve 10 yardım üyesi vardır. Altı kişiye, her bireye 500 TL olacak biçimde toplamda 3.000 TL destek sağlanmıştır. Bu sağlanan ilk kredi destekleri ülkedeki yoksul bireyler için umut olmuş onların yoksulluk kısılcısından kurtulmaları yönündeki hayallerine giden büyük bir adım olarak kabul edilmiştir. TGMP, açıldığı tarihten itibaren hızlı bir gelişim göstermiş bunun yanı sıra şube ve üye olan kişi sayısını yükseltmiştir. 2010 yılında program kapsamındaki şube sayısı 70'e ulaşmıştır (Baktır, 2014: 95).

4.3.5.Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), kadınların her türlü hak, fırsat ve olanaklardan yeterli, eşit biçimde faydalanmasının sağlanması hususunda ulusal bir kuruluş olarak tanımlanmaktadır ve bununla birlikte Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı öncülüğünde çalışmalar yürütmektedir. KSGM, kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın önüne geçmek ve onlara ait hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak, eşit fırsatlar elde etmelerini sağlamak amacıyla faaliyetlerini devam ettirmektedir (KSGM, 2018: 35). Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü ilk olarak 1990'da Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde açılmıştır. Müdürlüğün, kadın girişimciliği ile kadınların istihdam edilmesi kapsamındaki faaliyetlerini incelemek bakımından 1999'da oluşturulan "*Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*" üstünde çalışmakta olan alt komisyonları haberdar etme maksadı taşıyan politika önerileri dokümanı önem taşımaktadır. Kurum, ülkemizde toplumsal

cinsiyet eşitliği oluşturabilmenin ulusal mekanizması pozisyonundadır. Genel müdürlüğün işlevleri ise kadınların tüm sosyal alanlardaki emniyetinin gerçekleştirilmesi, kadınların endüstri, hizmet ve tarım sektörlerindeki etkinliğinin artırılması, ülkedeki kadınların tümünün genel eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi, kadınlara politik, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda eşit statüye sahip olmalarına dair politikalar hazırlanması, geliştirilmesi ve faaliyete geçirilmesi olarak ifade edilebilir (Ecevit, 2007: 1).

4.3.6.Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü (SYGM)

Toplumların genel dengesini negatif bir biçimde etkileyen yoksulluk ve kadın yoksulluğu durumunu engellemek için ülkeler, kurumsal tedbirler oluşturmaya başlamış bilhassa devletler yoksulluğu önleyici stratejileri faaliyete geçirecek kurumlar açmış ve bununla birlikte “*sosyal fonlar*” geliştirmişlerdir. Bazı devletlerde bu bahsedilen sosyal fonlar sivil toplum örgütlerince düzenlenirken Türkiye’de en önemli fonlar devlet tarafından diğerleri ise sivil toplum örgütleri ve belediyeler tarafından düzenlenmektedir. Bu sosyal fonların ise en başında Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü (SYGM) aracılığıyla yapılan “*Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu*” gelmektedir. Kuvvetini Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “*Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk Devletidir*” ilkesinden alan teşvik fonu 14.06.1986 tarihinde yürürlükte olan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu ile oluşturulmuştur. SYGM, bütün sosyal destek faaliyetlerini Türkiye’nin her bir köşesine yardım götürülmesini sağlayan tüm vilayetlerde Valiler ve tüm ilçelerde Kaymakamlar başkanlığında açılmış 931 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından yürütmektedir (Dinçoflaz, 2009: 159-160).

Kuruluşundan bu yana yoksul bireylere birçok destek sağlayan SYGM, giderek yardım türlerini ve faaliyetlerini arttırmaktadır. Bilhassa son dönemlerde yerel teşebbüs ve projeler hususunda önemli adımlar gerçekleştirilmiştir (Tunç, 2015: 195). Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü’nün misyonu, gelir dağılımının adaletli bir biçimde tevzi edilmesine yardımcı olmak, yoksullukla baş etme bağlamında kaynakların verimli bir biçimde kullanılmasını teşvik etmek, temel gereksinimlerini dahi karşılayamayacak olan yoksulluk sınıfının en altındaki bireylere sosyal yardımlarda bulunmak bununla birlikte istihdam sağlanmasına ve üretim yapılmasına yönelik projeleri devamlı hale getirerek bireylerin sosyal yaşama uyum sağlayabilmelerine öncülük etmek, kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, bireyler ve diğer paydaş olan kesim ile işbirliği içinde çalışarak yapılacak

yardımların daha etkin bir biçimde dağıtılmasına yardımcı olmak ve bu bağlamda sosyal destek politikaları oluşturmaktır (Tömen, 2013: 26).

4.3.7.Sivil Toplum Kuruluşları

Dünya Bankası'nın önerileri ile gelişmekte olan ekonomilerde sivil toplum kurumları oluşturulmaya başlanmıştır. Tüm dünyada yoksulluğu önleyici varsayımı ile devletlere dayatılmaya uğraşılan bu yaklaşımda artık sosyal devlet yerine sivil toplum kuruluşları var olmaktadır. Bu bahsedilen kuruluşlar insanlara hizmet vermek, yardım ve dayanışmayı teşvik etmek hedefleri için oluşturulurken sosyal devletin sorumluluğunu üstlenmektedir. Pozitif olan yönü devlet ile bireyler arasında bir köprü işlevi görerek devletin tek başına yetemediği hususlarda oluşan boşluğu gidermesi, negatif yönü ise oluşan boşluğu gideremediği takdirde yozlaşma olmasıdır (Özdek, 2002: 14-15). Sivil toplum kuruluşları aslında boşluk yaratmak adına değil devletlerin yeterli gelmediği durumlarda boşlukları gidermek için oluşturulmalıdır. Temel görevi bürokrasinin ulaşamadığı sosyal katmanlarda etkin olmak olan bu kurumlarda hiyerarşik bağlara tabi bir sistemin var olması söz konusu olmamaktadır. Kazanç elde etmek maksadıyla oluşturulmamaları ve toplum için yarar sağlamaları ise bunun esas nedenini oluşturmaktadır. Bir yandan yasal bir sistemde toplum yararına faaliyet gösterip diğer yandan bu sistemde bulunan yapıların etkinlik mekanizmalarına destek sağlamaları konumlarını daha açık bir biçimde şekillendirir (Erol, 2006: 99).

Kadına yapılan şiddet, yarattığı fiziksel ve ruhsal bozukluklar sebebiyle kadını iş yaşamından uzak tutan en önemli faktörlerden biridir. Türkiye'deki bu sivil toplum kuruluşları kadınların uğradığı şiddetin ciddiyetini toplumsal alanlara taşıyarak farkındalık yaratmakta, yardım programları ve kuruluşları ile şiddeti engellemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda "*Kadın Dayanışma Vakfı*" ve "*Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*" kadına şiddetle baş etme yolunda kurulan sivil toplum kurumlarıdır (Çebi, 2019: 102-103).

4.3.8.Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)

Kadın ve Demokrasi Derneği, Türkiye'de 8 Mart 2013 tarihinde açılmış ve faaliyete geçirilmiştir. Dernek genel olarak insan hakları ve daha özelde kadınların haklarını gözetmekte ve kadın ile erkeğin birbirini tamamladığı cinsiyet eşitliğini kaynak gösteren tek

tip kadın zihniyetine rağmen farklılıkların demokrasiyi ve kadını güçlendirdiği fikrini savunan, hane halkının ilişkilerini ve sürekliliğini esas alan, kadın ve erkeğin var olan imkân ve şartlara eşit biçimde ulaşmasını sağlayan, demokratik mekanizmalarla toplumsal, ekonomik ve siyasal kalkınma çerçevesinde kadının temsil edilme oranını yükseltmeyi amaçlayan bir sivil toplum kurumudur. Kurulduğu tarihten günümüze kadar kadınların temel hak ve özgürlüklerine yönelik yürüttüğü çalışmaların beraberinde alanda kadın problemleri ile daha yakından ilgilenip bu problemlere çözüm oluşturma bağlamında ileriye yönelik hedefler koymaktadır. Bu bahsedilen hedefler neticesinde KADEM, her sene katılım sağladığı Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonundaki oturumlarda Türkiye’deki kadınların sesinin diğer tüm ülkelerde yankılanmasını sağlamaktadır (Günel ve Yapar, 2016: 2).

Kadınların toplumsal hayattaki rolü, onların siyasi yaşama dâhil olmalarında etkili olmaktadır. Kadın haklarının elde edilmesinin önündeki engellerin yok edilmesi adına gereken politikaların oluşturularak kadınların siyasi yaşama dâhil olması için bazı düzenlemelere gereksinim vardır. Sosyal hayat içerisindeki kadına bakış açısının farklılaşmasının daha çok bilgi birikimi ve eğitim seviyesi ile ilgili olması sebebiyle kalkınmayı yükseltecek yasal düzenlemelerin oluşturulması öncelikli olmalıdır (Yaylı ve Eroğlu, 2015: 520-521). KADEM, kadının kamusal yaşama faal olarak katılımını daha kolay hale getirmek ve kadınların yaşamlarını kolaylaştıracak politikalar oluşturmak için kadının her alanda güçlü hale gelmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Demokrasi derneği, 2015’te G20 Türkiye öncülüğünde yapılan “*Kadın 20 açılım*” grubunun da bir üyesi olarak kabul edilmiştir (Günel ve Yapar, 2016: 15-16).

4.3.9.Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER)

Türkiye’de atamalar ve yapılan seçimler ile geline bütün devlet organlarında kadınların temsil gücünü arttırma gayesi ile 4 Mart 1997’de açılan KA-DER kuruluşunun misyonu toplumsal, ekonomik ve politik alanlarda cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesidir. Dernek kadınların siyasi yaşama katılmasını önleyen iktisadi ve sosyal şartların, kanunların, uygulamaların değişiklik göstermesi adına eşitlik politikaları içerisinde bulunan özel tedbir politikalarını korumaktadır (Sayın, 2007: 5-6). Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER)’in amaçları arasında ise kadınları politik yaşamda daha dinamik şekilde katılım sağlamaya davet etmek, siyasette ilerleme göstermeyi hedefleyen kadınlara eğitim desteği

sağlamak, öteki kadın kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içerisinde kampanyalar hazırlamak, toplumlarda cinsiyetçi bakış açısına karşı duyarlılığı ve farkındalığı arttırmak yer almaktadır. 19 üyenin 6 tanesi öğretim üyesi, 3 tanesi gazeteci diğer üyeleri ise danışman, halkla ilişkiler uzmanı gibi mesleklere sahip bireylerdir. Kuruluş daha çok kadının siyasete dâhil olmasını bir hedef şeklinde benimsemekle beraber destek vereceği kadınlardan istenecek nitelikler de resmi sayfasında belirtilmektedir (Yılmaz, 2005: 106).

Derneğin Ankara'daki şubesi 2004'te oluşturulmuş Avrupa Kadın Lobisi Türkiye Ulusal Koordinasyonunun genel sekreterliğine getirilmiştir. Yine aynı yılın ekim ayında ise Avrupa Kadın Lobisine kesin üyeliği gerçekleşmiştir. Yerel Siyaset Çalışma Grubu (YSÇG) Ankara'daki KA-DER kuruluşu kadınların karar süreçlerine dâhil edilmesi, temsil edilme oranlarının artırılması ve kadınların destekçisi bir yerel siyaset meydana getirmek maksadıyla yapılmıştır. Bu grupta farklı özelliklere, politik seçimlere ve tecrübelere sahip olan 10 kadın bulunmaktadır. Bu bahsedilen 10 kadının her biri başka kadın kurumlarında faal bir biçimde çalışmaktadır. YSÇG, 2003'te "*Yarın İçin Bugünden*" kampanyasını ortaya çıkarmıştır. Bu kampanyanın hedeflerini genel kapsamda toparlayacak olursak kadınların yerel yönetime dâhil olmaları ve kadın seçmenleri de bilinçlendirme neticesinde toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığını arttırmaktır (KAGİDER, 2006: 13-14).

Bu dernek hedeflerini tüm topluma yayabilmeyi ve daha büyük destek grupları meydana getirmeyi, kadınların yönetime katılım sağlamalarını arttırabilmeyi, kadınların problemlerine karşı hassas bir kamuoyu yaratabilmeyi, ulusal ve uluslararası güç ve iş birliklerini arttırabilmeyi ve bu hususta politikaların oluşturulmasına referans bir kurum haline gelmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda da pek çok proje, uygulama ve eğitim etkinliği yapılmaktadır (Yılmaz, 2005: 107).

5. SEÇİLMİŞ GÜNEY ASYA ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’NİN KADIN YOKSULLUĞU BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından düzenlenen “*Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm: Eğilimler 2019*” raporu çerçevesinde global işsizlik faktörünün azaltılması için gerçekleştirilen çalışmaların ilerleme kaydetmesi ile yapılan işin kalitesi adına iyileştirmeler aynı doğrultuda ilerlememektedir. Yürütülen bu rapor politika belirleyici bireylerin problemler ile baş edememesi halinde teknolojik altyapının yarattığı avantaj ve dezavantajlar da dâhil birtakım yeni iş modellerinin emek piyasasında var olan kayıtlı istihdamın artış göstermesi, sosyal güvenlik emek arzı standartlarındaki ilerlemeler gibi kazanımları yok etme riski taşıdığı ikazında bulunmaktadır. ILO araştırma direktörü Damian Grimshaw’ın belirttiğine göre “*İşe sahip olmak her daim insana yakışır hayat sürdürmeyi garanti etmediğini ve tüm dünya genelinde 700 milyon kişi bir işe sahip olduğu halde aşırı ya da orta yoksulluk içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir.*” biçimindeki görüşüyle tüm dünyada “*Çalışan yoksulluğu*” kavramını kesin bir dille ifade etmektedir (Konus, 2020: 76).

Toplumsal temelli yoksulluğu en fazla hisseden cinsiyet grubu kadınlar olarak ifade edilmektedir. Dünya üzerinde baş gösteren yoksulluk faktörünün artış göstermesiyle birlikte kadınların iş gücü piyasasına dâhil olması gerekliliği de her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Ancak bu bahsedilen bireylerin emeğinin değeri yeterince önemli sayılmamaktadır. Bunun nedeni ise kadınların iş hayatına adım atmalarıyla hane halkına sağladıkları katkı göz önünde bulundurulmamakla birlikte ekonomik açıdan özgürlüklerine kavuşmaları kadın emeğini daha fazla önemseyecek duruma getirmemektedir. Kadınların çocuk veya yaşlı bakımı ile ilgilenmeye mecbur bırakılması hane halkı içerisindeki yoksulluğun da sürmesi anlamına gelmektedir. Bu sebepler neticesinde kadınların iş gücü piyasasında var olamaması ya da var olsalar bile bu durumun geçici olmasına ve kadın yoksulluğunu güçlü bir biçimde hissetmelerine neden olmaktadır. Yoksulluk seviyesi artış gösterdikçe doğru orantılı biçimde kadınların iş yaşamına katılmaları giderek daha da zorunlu hale gelmektedir. Bu zorunlu iş yaşamı kadınlara sosyal olarak tam bir özgürlük alanı sağlayamamaktadır. Aynı zamanda kadının iş hayatındaki emeğinin değeri her durumda erkek emeğine oranla daha düşük kabul edilmektedir. Kadınların iş gücünde var olması onların “*hane halkına katkı*” konumunda görünmez olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Hane içerisindeki tüm bakım ve hizmet işlerini kadınların gerçekleştirmesi gibi toplumsal bir problemin varlığı, her durumda ev içi yapılacak tüm

işlerin büyük oranda kadına kalması şeklinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda tüm bu hane içerisindeki faaliyetlerin kadınlar tarafından yürütülmesiyle birlikte kadınların hane içerisindeki yoksulluğu da idare ettikleri gerçeğini ortaya koymaktadır. Yoksulluğa bağlı bir biçimde gerçekleşen her türlü bireysel tahribat ve şiddet faktörünü yüksek oranda kadınlar göğüslemek durumunda kalmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 61-62). Tüm dünyada kadın yoksulluğu kavramı iktisadi ve toplumsal temelli nedenleri ile birlikte incelendiğinde konunun esasında çok boyutlu biçimde irdelenmesi ve mücadele politikaları geliştirilmesi adına çözüm yollarına ulaşılması gerekliliğini meydana getirmektedir (Konus, 2020: 76).

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak kadın yoksulluğuna dair literatür çalışmasına yer verilecek ve çalışmanın önem, amaç ve yöntemi detaylı bir biçimde işlenecektir. Daha sonra seçili olan Güney Asya ülkelerinin kadın politikalarına değinilecek ve kadın yoksulluğuna bakış açıları incelenecektir. Nihayetinde seçili olan ülkeler hakkında veriler çalışmanın belirleyicisi olan ekonomik, siyasi ve sosyal göstergelerle birlikte Türkiye ile seçilmiş Güney Asya ülkelerinin karşılaştırılmasına yer verilerek aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konup yorumlanacaktır. Burada yapılan incelemeler doğrultusunda asıl amaç Türkiye’de bulunan kadınların sosyoekonomik statüsü ile seçilen Güney Asya ülkelerindeki kadınların konum ve durumunu kıyaslamak olacaktır. Bununla birlikte doğrudan ve dolaylı bir biçimde bu karşılaştırma yapılan ülkelerdeki kadın yoksulluğunun neden ve sonuçlarına ulaşmanın mümkün olacağı da ifade edilebilir. Bir başka açıdan bakıldığında ise bu kıyaslama neticesinde Türkiye’deki kadınların seçilmiş Güney Asya ülkelerindeki konumunu değerlendirmek de mümkün olabilecektir.

5.1. Kadın Yoksulluğuna İlişkin Literatür Taraması

Yoksulluk ile ilgili literatürde pek çok farklı yöntemle yapılmış çalışmaların yer aldığı görülmekte bununla beraber kadın yoksulluğu çalışmaları son yıllarda daha çok artış göstermektedir. Bu araştırmaların bazı örneklerine aşağıda yer verilecektir.

Pearce (1983), çalışmasında siyahi ve beyaz kadınlar bağlamında kadın yoksulluğunun benzerlik ve farklılıklarını incelemiştir. Bu çalışmaya göre tüm kadınlar için yoksulluk tecrübelerinin bazı etmenleri aynıdır. Fakat kadınların yoksulluk oranlarının erkeklere göre daha yüksek çıkmasının iki önemli sebebi vardır. Bunlardan birincisi hane reisi olmuş kadın

bireylerin çoğunlukla çocuk büyütmenin iktisadi yükünün büyük bir kısmına ya da tümüne katlanmak zorunda olmasıdır. Bir diğer unsur ise cinsiyet eşitsizliğidir. Kadınların istihdama ve işgücüne dâhil olması konusunda dezavantajlı konumda olmaları çalışmanın sonuçları arasında bulunmaktadır.

Çağatay (1998), kadın bireylerin erkek bireylere oranla daha yoksul olmasıyla yoksulluğun kadınlaşması kavramı çerçevesinde ortaya konulmuş bu çalışmanın neticesinde kadınların yoksulluğu erkeklerle karşılaştırıldığında çok daha şiddetli yaşadığı ve geçmişten günümüze değin kadınların tüm alanlarda varlığının ve etkisinin arttığı sonuçlarına da ulaşılmıştır.

Yusufoğlu (2010), çalışmasında kadın yoksulluğunun meydana gelmesinde etkili olan sebepler üstünde durulmuş ve bununla beraber farklı değişkenler doğrultusunda yoksul kabul edilen kadınların konumu incelenmiştir. Bu araştırmada örneklem grubu olarak 100 adet yoksul kadın belirlenmiş ve neticede kadın yoksulluğuna sebep olan etmenlerin arasında eğitim olanaklarının yetersiz kalması, küçük yaşta evliliklerin gerçekleşmesi, fiziki ve psikolojik şiddet ile dışlanma yer almaktadır. Çalışma hayatında ayrımcılık yaşamaları ve sağlık hizmetlerinden yeterli seviyede yararlanamamaları da yoksulluğun kadınlaşmasını derinleştiren sonuçlar arasında bulunmaktadır.

Karagülmez (2012), Türkiye’de bulunan tüm bölgelerdeki yoksulluğun boyutu sosyoekonomik göstergeler ile yoksulluk arasındaki bağ karşılaştırmalı bir biçimde şekil ve tablolarla incelenen bu çalışma sonuçlarına göre araştırmaya dâhil edilen bölgelerde yoksulluğun asıl sebebi sosyoekonomik yapılar olarak değerlendirilmiştir. Gelir dağılımının adaletsiz olması eğitim seviyesinde ve istihdamda kendini belli ettiği ifade edilmiştir. Elde edilen verilerle ülkede daha fazla gelişmiş bölgelerin az gelişmiş bölgelerle karşılaştırıldığında gelir dağılımının adil olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim imkânlarının artmasıyla yoksulluk seviyesinin azalış göstereceği de neticeler arasında bulunmaktadır.

Topalhan ve Yeşilkaya (2017), çalışmasında kadın yoksulluğunun belirleyici unsurlarından gelir seviyesi, eğitim durumu ve istihdam düzeyinin kadın yoksulluğu üstündeki tesirini Avrupa Birliği’nde bulunan ülkeler ve üyelik için aday olmuş ülkeler arasından seçilen 9 ülke ve gruba dahil edilen ekonomilere ait 2007-2015 yıl aralığındaki veriler panel veri yöntemi tercih edilerek regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlara göre istihdam düzeyi ve

eğitim seviyesi ile kadın yoksulluğu ilişkisi negatif yönlü gerçekleşmiş ve bu belirleyici unsurların artış göstermesiyle kadın yoksulluğunun azalacağı ifade edilmiştir. Fakat gelir düzeyi ile alakalı çıkarımda bulunabilmek adına neticelerin net olmadığı da belirtilmiştir.

Çeki (2018), Bartın il özelinde kadın yoksulluğu ile mücadele kapsamında mikro kredinin öneminden bahsedilen bu çalışmada, yüz yüze anket uygulaması yapılarak SPSS programına taşınan verilerin sonuçlarına göre değerlendirme yapılmıştır. Araştırma sonucunda Bartın’da mikro kredi desteği alan kadın bireylerin yapılan uygulamalardan memnun kaldığı ve elde edilen desteğin var olan işlerini iyileştirmek ve geçim sağlamak için temel gereksinimlerini karşılamak adına kullandıkları ifade edilmiştir. Bartın ilinde mikro kredi, kadın yoksulluğu ile mücadele kapsamında etkin bir uygulama olarak belirlenmiştir.

Bayir (2018), çalışmasında Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde yoksulluğun pençesine düşmüş kadınların sosyal, ekonomik ve politik verilerle karşılaştırmak ve mevcut durumu saptamak maksadıyla gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak karşılaştırmalı analize dayalı olan bu çalışma sonucunda hem Türkiye hem de Avrupa Birliği ülkelerinde kadın yoksulluğu önemli bir sorun olmakla beraber söz konusu sorunu Türkiye daha derinden hissetmekte ve Avrupa Birliği ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Bu kapsamda kadın bireylerin sosyal, ekonomik ve siyasi konumunu iyileştirmek adına politikaların geliştirilmesi öneriler arasında bulunmaktadır.

Çebi (2019), Türkiye’de kadın yoksulluğuna sebep olan unsurlar ve yoksullukla mücadeleye yönelik uygulama ile öneriler betimsel araştırma yöntemi ile ele alınmıştır. Neticede kadınların sosyoekonomik alanlara dâhil olmasının yetersiz kalması, fırsat eşitsizliğinin meydana gelmesi ve kadın yoksulluğun yalnızca ekonomik değil toplumsal sebeplerinin var olduğu da çalışmada ulaşılan sonuçlar içerisinde yer almaktadır. Bu sorunlara istinaden çeşitli politikalar ve öneriler de sunulmuştur.

Konuş (2020), seçilmiş olan gelişmiş ülkeler kapsamında kadın yoksulluğu ile alakalı sosyoekonomik faktörler araştırılmış ve kadın yoksulluğu ile mücadele çeşitli politikalarla desteklenmiştir. Sonuç olarak belirleyici göstergelerle yapılan bu karşılaştırma sonucunda Türkiye’de yoksulluk boyutu diğer ülkelere kıyasla daha büyük bir sorun olarak ifade edilmektedir ki ülkede kadın yoksulluğuna dair yeni politikalara gereksinim duyulduğu sonucu da çalışmada belirtilen diğer sonuçlar içerisinde bulunmaktadır.

Çetin (2020), çalışmasında Türkiye’deki kadın yoksulluğunun durumunu çeşitli göstergeler ve açıklamalar çerçevesinde OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı bir biçimde araştırmaktadır. Karşılaştırmalı yöntemin tercih edildiği bu çalışmada elde edilen neticeye göre yoksulluk ve gelir eşitsizliği bakımından ülkemizin OECD ülkelerine kıyasla geride kaldığı görülmüştür. Kadın istihdamının ve kadınların eğitimde daha çok yer alması ile yoksulluk seviyesinin azaltılması adına çeşitli uygulamaların geliştirilmesinin zaruri olduğu da ifade edilmektedir.

5.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Küreselleşen dünyada yoksullukla beraber bilhassa kadın yoksulluğunun önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, kadın yoksulluğu ve kadın yoksulluğunu etkileyebileceği düşünülen ekonomik, sosyal ve siyasi göstergeler itibariyle Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkeleri (Afganistan, Bangladeş ve Pakistan) arasında karşılaştırma yapmak ve söz konusu ülkelerdeki sosyoekonomik statü ve kadın yoksulluğu boyutunu ortaya koymaktır.

Yapılan bu çalışmada belirlenen ülkelerin Güney Asya bölgesinden seçilmesinin asıl sebebi bu bölgenin yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu ülkelerin yer aldığı bölgelerden biri olmasıdır. Sahra altı Afrika bölgesinden sonra Güney Asya, çok boyutlu yoksul bireylerin büyük bir bölümüne sahip bölge olarak nitelendirilmektedir. Seçilmiş Güney Asya ülkelerinin temelde geçim kaynağı tarıma dayalı iken Türkiye’de hizmet sektörüne dayalı istihdam daha fazla gelişmiştir fakat temelde seçilen tüm ülkeler tarım sektörüne dayalı ülkelerdir. Eğitim için yapılan harcamalar ve kadınların eğitim seviyesi seçilen Güney Asya ülkeleri ve Türkiye’de büyük farklılıklar göstermektedir. Afganistan, Pakistan ve Bangladeş yoksul ülkeler olduğundan eğitim seviyesinde yetersizlik, sağlık hizmetlerine erişiminin kısıtlı olması ve temiz su kaynaklarına ulaşım güç hale gelmiştir ve bu sebeple Türkiye’den ayrılmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği de seçilen ülkeler ile Türkiye’yi ayıran en önemli sebeplerden biridir. Tüm dünyada yaşanan Pandemi süreci ve neticesinde ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar tüm ülkeleri son yıllarda çok daha fazla yoksullaşmaya itmektedir. Afganistan’da yaşanan siyasi kriz ve sonucunda yaşanan yoksullaşma adına Türkiye ülkeye yardım programı uygulamıştır. Bu yardım programı kapsamında özellikle kız çocukları için eğitimin yaygınlaştırılması ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için çeşitli çalışmalar devam etmektedir. Benzer biçimde Türkiye, Bangladeş ve Pakistan ile de güçlü bir iş birliği

içerisindedir. Bu nedenlerden ötürü özgün bir çalışma niteliğinde olup kadın yoksulluğu literatürüne de ışık tutması beklenmektedir.

5.3. Çalışmanın Yöntemi

Tarihsel Karşılaştırmalı araştırma yöntemi, belirli bir tarihsel dönemde veya farklı kültürlerin konu bakımından kıyaslanıp yorumlandığı, toplumsal hayatın farklı yönlerini araştıran bir yöntemdir ve bu doğrultuda kullanılan veriler ikincil veriler olarak gösterilmektedir bununla beraber yöntem çoğunlukla makro ölçekli çalışmalarda uygulanmaktadır (Neuman, 2006: 604). Bu yöntem kapsamında yapılan çalışmalar da W. Lawrence Neuman'ın *Social Research Methods, Qualitative and Quantitative Approaches* (2006) çalışmasına dayanmaktadır (Sung, 2003; Moller vd., 2003; Chang, 2004).

Araştırmanın amacı doğrultusunda söz konusu çalışmada tarihsel karşılaştırmalı araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem çerçevesinde kadın yoksulluğu ve kadın yoksulluğun belirleyicileri üzerine gerçekleştirilmiş teorik ve uygulamalı çalışmalar araştırılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda ilk önce seçilen ülkelerin genel durumu incelenmiş daha sonra belirleyici olarak verilen sosyoekonomik göstergelerle ülkeler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar kapsamında kurulan ilişki şekil ve tablo yardımıyla da yorumlanmıştır. Bu karşılaştırma çalışmasında kullanılan temel veri kaynakları; Türkiye İstatistik Kurumu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, EUROSTAT, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu ve Ulusal İstihdam Stratejisi olarak ifade edilmektedir ve bu veri setlerine göre yorumlanmaktadır. Belirtilen veriler dâhilinde yapılan karşılaştırma daha ziyade 2009-2021 dönemini kapsayan veriler ele alınmıştır fakat belirleyici göstergeler ve veri setleri kapsamında 2020 ve 2021 yılları yalnızca bazı göstergelerde yer almaktadır. Bunun sebebi ise belirlenen göstergelerde ve veri setlerinde bu yıllara ait verilerin erişilebilirliği dâhilinde araştırmaya alınmasından kaynaklıdır. Elde edilen verilerden seçili olan ülke gruplarının ortak yönleri doğrultusunda doğru karşılaştırma ve çıkarımların yapılması adına 2009-2021 yıl aralığı tercih edilmiştir.

5.4. Seçilmiş Güney Asya Ülkelerinin Yoksulluğa Bakışı

Yoksullukla mücadele stratejisi, popülasyonun yoksulluk ile başa çıkma yöntemlerinden birinin bireylerin bilhassa da yoksul kabul edilen tüm bireylerin yönetimde karar verme mekanizmalarına katılımın fazla olmasını sağlamak şeklinde ifade edilmektedir (Government Of Mongolia Economic Growth Support Poverty Reduction Strategy Implementation Progress Report, 2004: 39). Gelişmekte olan ekonomilerde cinsiyet eşitsizliği, yoksullukla baş etme programları ve iktisadi politikaların aktif bir biçimde uygulanamaması ve geniş yoksulluk olgusu, cinsiyet eşitsizliği ile yoksulluk oranlarının yükselmesine sebep olmaktadır (Sanjar, 2018: 74).

1990 tarihinden bu yana “*globalleşme olgusu*” ile beraber işgücü piyasası odaklı yaklaşımların bütün dünyaya geniş bir biçimde yayılımı nedeniyle gerçekleşen özelleştirmeler ve rekabetin artış göstermesinin artan işsizlikle neticelenmesi nihayetinde teknolojik ilerlemelerle insan kuvvetinin yerini, makineleşme ve teknolojik aletlerin alması diğer yönden iktisadi politikalar neticesinde kaynakların dengesiz bir biçimde dağılım göstermesi, bireylerin daha fazla yoksullaşmasına ve bazı kesimlerin temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamasına sebep olmuştur. Gerçekleşen bu gelişmeler doğrultusunda gelir dağılımında oluşan bu adaletsizliğin etkisi ile beraber “yoksulluk problemi” bütün dünyada halledilmesi gereken bir problem olarak “Birleşmiş Milletler”, “Dünya Bankası” ve “İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)” gibi kurumların gündeminde tartışılarak bu problemin çözümüne dair araştırmalar faaliyete geçirilmektedir (Konus, 2020: 94).

Birleşmiş Milletler (BM)’in “*Binyıl Kalkınma Hedefleri*” ve Avrupa Birliği (AB)’nin “*Lizbon Stratejileri*” unsurları doğrultusunda yoksulluk olgusu ele alınmaktadır. Bu ilke ve unsurlar, tüm dünyada yapılan diğer uygulamalarda da esas alınmalıdır. Binyıl kalkınma hedefleri arasında bireysel kalkınmaya dair açlık ve yoksulluğun yok edilmesi, tüm insanlar adına eğitim, cinsiyet eşitsizliğinin düzeltilmesi ve kadının konum ve statüsünün iyileştirilmesi, bebek ölümlerinin düşürülmesi, anne sağlığına önem verilmesi AIDS, HIV vb. salgın hastalıklar ile baş edilmesi, sürdürülebilirlik ve kalkınmaya özgü global ortaklık başlıklarını içermekte bu doğrultuda yapılan tüm uygulamalar ve çalışmalar başarılı kabul edilmektedir. 2000 yılından itibaren faaliyete geçirilen Lizbon Stratejisi’ne göre sosyal dışlanma ve yoksulluk probleminin çözülmesi adına bütüncül yaklaşım çerçevesinde olan, bu problemin çözülmesi için yapılan toplumsal politikaların iktisadi büyüme ve istihdamla

ilişkili hem işgücü piyasasını aktif kılan hem de problemi geçici olmayacak şekilde çözmeyi amaçlayan çalışmalar başarılı olarak görülmektedir. Bu ilkeler esas alınarak sosyal dışlanma ve yoksulluk olgusu ile baş etmenin, sürdürülebilirlik ve istihdam olgusu ile harmanlanmasına katkısı olan uygulamaların Türkiye’de ve dünyadaki en güzel örnekleri en çok aile yardımı, mikro kredi yardımları ve sosyal yardımlar gibi konular üzerine verilmektedir. Avrupa Birliği amaçları doğrultusunda bilhassa çocuk, yaşlı, genç, yoksul ve işsiz gibi korunmasız birey gruplarının statü ve konumunun iyileştirilmesi öncelikli olarak ele alınmaktadır. Kadın statüsünün ve konumunun iyileştirilmesi ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi de bu öncelikli amaçlar arasında yer almaktadır (DPT, 2007: 23-24). Binyıl kalkınma hedefleri, başarılı sonuçlanmasına rağmen bu doğrultuda konulan hedeflerin kısa süreli uygulanabilirliği ve yeterince global olmaması bakımından da eleştirilere maruz kalmıştır ve deneyimlerden yıla çıkılarak yeni kalkınma gündemi çizilmiştir (Eşkinat, 2016: 273-274).

2015 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler aracılığıyla “*Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi*” kapsamında ülkelerin uzlaşması ile birlikte “*Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi*” 193 ülkeyle onaylanmıştır. Bahsedilen kalkınma hedefleri çerçevesinde 17 tane temel amaç ve 169 hedef belirlenmiştir. 2016 yılında da yürürlüğe konulmuştur. Bu doğrultuda 2030 yılına kadar ulaşılması hedeflenen amaçların en önemlileri arasında Dünya’da açlık ve yoksulluk sorunu ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğine son vermek ve nitelikli eğitimi tüm dünyada yaygınlaştırmak yer almaktadır. Yoksulluk, kalkınma hedefleri içerisinde öncelikli konulardandır (T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Tüm dünya nüfus düzeyinin beşte birini, dünya nüfus yoğunluğu oranlarına göre en fazla 10 ülkeden 5’ini, dünya ekonomisinin takribi yüzde 15’ini içine alan Güney Asya, bununla birlikte dünyanın en geri almış ekonomilerini de barındırmaktadır. 1987’de Çin dâhil olmamak üzere dünya nüfusunda en çok yoksul birey sayısı olan bölge Güney Asya olarak tespit edilmiştir. Güney Asya bölgesini takip eden diğer bölgeler Doğu Asya ve Pasifik ile Sahra altı Afrika bölgesidir. 2001’de ise bu yoksulluğun en çok olduğu bölgeler Güney Asya ve Sahra altı Afrika bölgeleri olarak belirlenmektedir. Doğu Asya ve Pasifik bölgesi ise 1987’den sonra yoksulluk oranında önemli bir ilerleme kaydedip sıralamada üçüncülüğe yerleşmektedir ve yine 2001’de dördüncü olan bölge ise Güney Amerika ve Karayipler bölgesidir (DPT, 2007: 8). Farklı kültürler, sosyal yapı, hayat tarzları ve gelişmişlik

seviyeleri açısından bambaşka ülkeleri içerisine alan Asya kıtası, birçok mevzuda olduğu kadar sosyal yardım politikalarının oluşturulması ve iyileştirilmesi bakımından da tüm dünyadaki faaliyetlere göre farklı gelişmekte, sosyal yardım araçları değişiklik göstermekte ve tek tip paradigmadan daha uzak bir sistem uygulanmaktadır. Asya kıtasında yer alan ekonomilerin sosyal yardım ile istihdamın entegre edilmesi maksadına hizmet etmek adına sosyal yardım araçlarının en çok kullanılanları, mikro kredi programları ve Toplum Yararına Çalışma Programı (TYÇP) olarak ifade edilmektedir (Yılmaz vd., 2019: 112).

1968’de faaliyete geçirilen kalıcı olmayan bir işgücü programı TYÇP doğrultusunda minimum 6 aydır ikamet edilen bölgede yoksul kişilere yol, okul ve park temizliğinin yapılması, toplumsal faaliyetlere dahil olma gibi işlerde görev almak karşılığında yardım hizmeti veren Tayvan’ın 1980’de duyurduğu “*Kamu Yardımları Yasası*” gereğince, çalışabiliyor olan bir kişinin yer aldığı yoksul hanelerin bu yardım hizmetinden yararlanabilmesi için istihdam olanağına kavuşma veya istihdam durumuna hazır hale getirilmeleri konusunda mesleki eğitim programlarına katılım sağlama, iş danışmanı atanması, uzlaşmaya gidilen hususlarda mikro işletme kurma ve yönetme, belediyelerin belirlemiş olduğu çevre temizliği, ağaçlandırma faaliyetleri, sosyal toplum kuruluşlarına katkı sağlayan faaliyetler gibi çalışma programına iştirak etmeleri beklenmektedir (Chang vd., 2011: 80). İktisadi faaliyetler ve kalkınma bakımından Güney Asya bölgesindeki ülkeler adına en mühim kuruluş “*Güney Asya Bölgesel İş Birliği Örgütü (SAARC)*” olarak ifade edilmektedir. Bölgedeki ülkelerin arasında iş birliğini oluşturmak ve iyileştirmek maksadıyla kurulmuş daha sonra 1980’de Sri Lanka’nın başkenti olarak kabul edilen Kolombo’da yapılan bir zirve sonucu örgüt tam anlamıyla oluşturulmuştur. 8 Aralık 1985’te Bangladeş’in başkenti kabul edilen Dakka’da Pakistan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Sri Lanka, Butan ve Bangladeş gibi ülkelerin devlet yetkililerinin de katılımı sonucu gerçekleştirilen bu toplantı çerçevesinde kuruluşun resmen faaliyete geçirildiği açıklanmıştır. 2007’de bahsedilen bu yedi üye ülkeye ek Yeni Delhi’de gerçekleştirilen zirvede Afganistan da SAARC örgütüne üye olarak kabul edilmiştir. Örgütün esas hedefi Güney Asya’da yer alan tüm ülke bireylerinin refah seviyesini yükseltmek ve hayat kalitesini arttırmak ile birlikte bölgesel bir biçimde iktisadi büyümeyi hızlandırmak, kültürel ve toplumsal kalkınmayı teşvik etmek, bireylerdeki var olan gücü ortaya çıkararak daha kaliteli bir yaşam sürmelerini sağlamaktır. Bununla birlikte diğer amaçlar arasında ise Güney Asya ülkeleri arasında güven duygusunu pekiştirmek ve yaşanan sorunlar çerçevesinde birbirlerine yardımcı olmalarını sağlamak, ülkelerin ortak çıkarları doğrultusunda

uluslararası alanlarda dayanışmayı sağlamak, üye kabul edilen ülkeler arasında toplumsal, bilimsel, siyasi ve teknik iş birliğini geliştirmek yer almaktadır (Dış İşleri Bakanlığı, 2011).

Asya bölgesinde yaşamlarını sürdüren kadınlar Avrupa’da yaşayan kadınlardan çok daha sonra seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Yalnızca 2. Dünya Savaşı’ndan önce seçme ve seçilme hakkını elde eden üç Asya ekonomisi vardır. Bu bahsedilen ülkelerden ilki 1931’de Sri Lanka, ikincisi 1932’de Tayland, üçüncü ve son ülke 1935’de Myanmar’dır. Bu bölgede kadınların üstlenmesi gerektiği düşünülen vazifeler arasında hane içerisindeki işleri yapmak ve annelik görevini yerin getirmek olarak kabul edilse de bölge içerisindeki kadın yetkililerin ve siyasetçilerin sayısı gün geçtikçe artış göstermektedir. Fakat ülkelerin yönetim mekanizmalarında var olmaları için onları zorlu bir süreç beklemektedir. Erkeğin kadına kıyasla daha fazla egemenlik kurduğu bir sosyal yapıda kadınların erkeklerle girmiş olduğu bu seçim yarışının çok daha zorlu olacağı da kabul edilmektedir. Fakat yönetimde var olması beklenen Asyalı kadın siyasetçilerin eğitim düzeylerinin ve ekonomik bağımsızlıklarının giderek artması ile bu engeller de aşılmış ve siyasi yönetimde daha faal olmaya başlamışlardır. Güney Asya bölgesinde bulunan bu kadın yöneticileri bir dönüşümün habercisi olarak tanımlamak şimdilik pek de mümkün görünmemektedir. Çünkü bu toplumdaki kadın yöneticiler ve siyasetçiler Avrupa ülkelerinde yaşayan kadın yöneticiler gibi tam manasıyla aktif rolde değildir. Asya bölgesindeki kadın siyasetçiler eş, baba veya aile bağları sayesinde bazı olanakları elde etmiş böylece siyasete ya da yönetime dâhil olmuşlardır (Iwanaga, 2008: 10-11).

Buradan hareketle bahsedilen seçili Güney Asya ülkeleri aşağıda daha ayrıntılı incelenecek, Afganistan, Bangladeş ve Pakistan ülkelerindeki kadın yoksulluğu tek tek yorumlanıp ifade edilecektir. Nihayetinde ekonomik, siyasi ve sosyal göstergeler ile Türkiye’nin ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinin kadın yoksulluğu bağlamında karşılaştırması ele alınacaktır ve karşılaştırma yapılmadan önce bu bahsedilen ülkeler hakkında kısaca bilgi verilecektir.

5.4.1. Afganistan

Afganistan ülkesinin jeopolitik konumuna göre doğusu ve batısı arasında 1350 km kuzeyi ile güney tarafı arasında 900 km’lik bir mesafe bulunmaktadır. Afganistan’ın toplam yüz ölçümü 652.100 km olarak gösterilir ve “dünyanın kavşak noktası” olarak bilinirdi. Yakın dönemlerde ise Orta Asya kıtasındaki göç durumlarının, savaşların ve ticari faaliyetlerin

merkezinde yer almaktadır (Akkurt, 2004: 4). Bu ülke, jeopolitik, ekonomik ve jeo stratejik açıdan Güney Asya ile Orta Asya arasında ticari olarak çok büyük bir öneme sahiptir. Bu köprü ülke durumu günümüz dünyasında da varlığını hissettirmektedir. Afganistan, ipek yolu üzerinde yer alması ve bulunduğu konum sebebiyle ticaret yolu ile ulaşım merkezi olarak bir geçiş bağlantı noktası rolünü üstlenmiştir (Azizi, 2019: 13). Afganistan eski dönemlerden günümüze değin ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal açıdan pek çok kriz yaşamış bununla beraber ülkede sorunlar, kargaşalar yaşanması sonucu çoğu sektör darbe almış ve tüm faaliyetlerin durma noktasına geldiği görülmüştür. Bütün bu kargaşa ve krizler yüksek düzeyde işsizlik sorunu, gelir seviyesi ile eğitim seviyesinin düşük seyirde ilerlemesi, toplumsal eşitsizlik ve kamu hizmetlerinden yararlanmanın minimuma inmesine neden olarak bütün dünyada ülkeyi yoksul ülkeler kategorisine sokmuştur (Sanjar, 2018: 68). Takribi 25 yıl süregelen bu krizler sonucu 2001 yılında ülkeye NATO'nun müdahalesi ve Taliban hükümetinin ortadan kaldırılmasıyla Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası yapılar ve Amerika Birleşik Devletleri en önde olmak üzere ülkelerin yaptığı yatırımlar ile Afganistan ekonomisi iyi derecede büyüme performansı göstermiştir (Hassaas, 2017: 19).

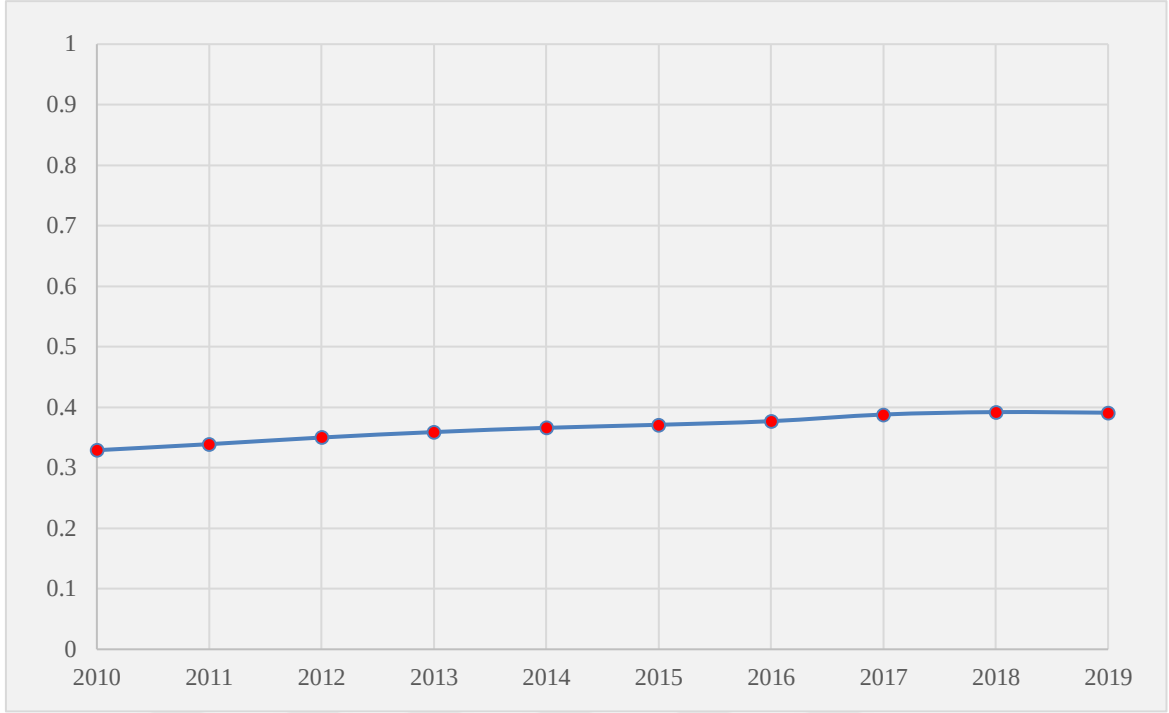
Afganistan, ataerkil yapıya sahip bir ülke olduğundan dolayı kadınların toplum içerisindeki yeri ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bu ülkede kadın, içinde bulunduğu konum sebebiyle toplumsal hayata yeterince adapte olamamış veya adapte olması engellenmiştir. Faaliyete geçirdiği birçok reformla Amanullah Han³, kadınların toplumsal hayatta bulunmalarını sağlamak adına onların eğitim mevzusundaki hak ve özgürlüklerini dile getirmiştir. Kadınların Afganistan'da giydikleri kıyafet (Burka) tarzını da değiştirmeyi amaçlamıştır. Fakat bu durum ülkede karışıklıklara sebep olmuş ve Amanullah Han'ın yaptığı bu devrim niteliğindeki reformlar nedeniyle din karşıtı ilan edilerek aleyhinde ayaklanmalar çıkarılmıştır (Yılmaz, 2005: 101). Ülkedeki cinsiyet eşitsizliğinden dolayı yaşanan tüm problemler, kadınların öncelikli olarak eğitim ve iş hayatı gibi pek çok alanda ilerlemelerinin önüne geçmektedir. 1996 yılında Hükümetin Taliban yönetimine geçişiyle beraber "*Afganistan İslam Emirliği*" sistemi ortaya çıkmış ve bilhassa kadınlar için ülkede yaşam çok daha güç hale gelmiştir. Kadınların geneli eğitim yaşamını sürdürememekte, okuma yazma bilmemekte, kamusal hayata ve iş hayatına dâhil olamamaktadır. Bununla birlikte eğitim hayatının sona erdirildiği kız çocukları gelenek yapısı, kültürel değerler, yoksulluk

³ Amanullah Han: Kendi ülkesinin Birleşik Krallıktan koparak bağımsız olmasına öncülük eden 1919-1929 yıl aralığındaki Afganistan Emiridir.

gibi sebeplerle evlenmeye zorlanmaktadır. Afganistan’da kadınların yoksun bırakıldıkları bu hayat sonucu göç etmeyi tercih ettiklerinde gittikleri yerin de dilini öğrenemeyince yoksulluk durumu daha da artış göstermektedir (Arpacı, 2020: 146-147).

Ülkede iş hayatına katılım sağlayabilmiş ve meslek edinmiş Afganistanlı kadınlar eğitim seviyesi düşük ve çalışmayan kadınlara kıyasla yoksulluk ve göç durumuyla daha iyi mücadele edebilmiştir. Edindikleri bu kültürel sermaye, problemleri çözme kapasitesini ve özgüveni arttırmakta göç sürecinin meydana getirdiği toplumsal baskının tesirlerini hafifletmektedir. İleri seviyede ekonomik ve kültürel sermaye yoksunluğu, kadınların Afganistan’da yaşadıkları ayrımcılığı kendileri ile beraber göç ettikleri yerlere de taşımalarına sebep olan ve ayrımcılığın neticelerini coğrafya tanımaksızın tekrar gündeme getiren en mühim unsurlardan biridir (Arpacı, 2020: 153). Afgan kadınların iş alanları bakımından statüsü incelendiğinde çoğunun “*ücretsiz hane işçisi*” oldukları görülmektedir. Geleneklere bağlı kalınan bu ülkede günümüze değin kadınların hane dışında çalışma durumları pek mümkün olmamıştır. Yaşanan krizler ve dini görüşler sebebiyle kadınların iş yaşamları önüne set kurulmuştur. Taliban döneminde tüm bireylerin yaşadığı yoksulluk sorunu, Yeni Afgan hükümetinin ortaya çıkmasıyla beraber “*Kadın İşleri Bakanlığı*” da etkin hale gelmiştir. Günümüzde büyük kentlerde bu bakanlıkla ilişkili başkanlıklar da kurulmuştur. Bu kurum bünyesinde bulunan el sanatları alanı pek çok kadının çalışma yaşamına var olmasını sağlamaktadır. Ülkede kültürel, sosyal ve ekonomik standartların iyileşmesi sonucu eğitim alan kadınlara olduğu gibi okuyamayan kadınlara da iş fırsatı sunulmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2005: 49-51).

Ülkede kadınların siyasal alanlarda var olması sembolik olarak gösterilmekten ileri gidememiştir. Bunun sebebi diğer alanlarda da ifade edildiği gibi kültürel değerler ve gelenekçi bakış açısidir. Ülkenin nüfusunun takribi yarısını kadınların oluşturduğu durumda bile meclis veya kabine sisteminde %5’den çok temsil edilememe durumu ortaya konulmuştur. Kadınların politik anlamda geri planda yer almaları, halkın ve devletin tutumundan dolayıdır. Taliban hükümeti sürecinde kamuoyu ilgisinin Afganistanlı kadınların üzerine çekilmesi onlar için bir kurtuluş olmuş ve 1963’ten bu yana kadınlar azınlıkta da olsa politikada ve siyasal alanlarda bulunmaya başlamışlardır (Yılmaz, 2005: 66-67). Afganistan’ın ekonomik, sosyal ve siyasi göstergelerini genel olarak incelersek aşağıdaki sonuçlara erişmek mümkündür.

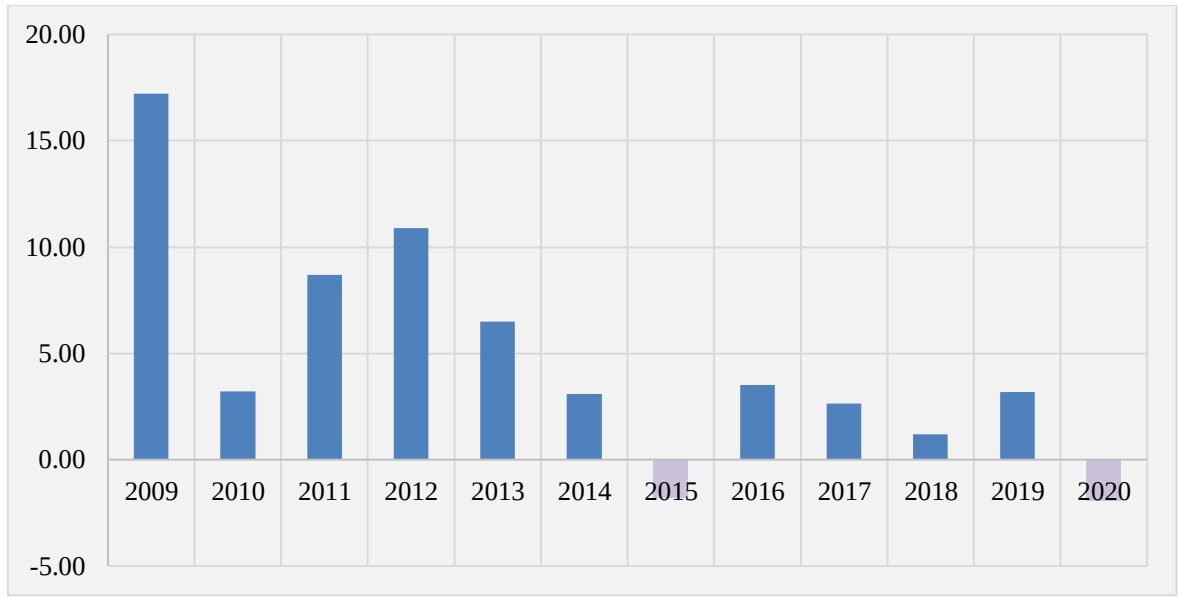

Şekil 5. 1: Afganistan'da yıllara göre kadınların insani gelişme endeksi (UNDP, 2021)

İnsani Gelişme Endeksi, ekonomik, toplumsal ve kültürel ilerlemeyle beraber değerlendirebilmek amacıyla gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ekonomileri inceleme olanağı tanımaktadır (Tıraş ve Ağır, 2018: 22). Pek çok kurum veya kuruluş tarafından kabul edilen ve UNDP tarafından oluşturulan bu endeks uzun ve sıhhatli hayat, eğitim seviyesi, okullaşma verilerini gösteren bir ölçme yöntemidir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE)'ne göre bir ülkenin iktisadi etkinliğinin endekse konu olan ülkede yaşamını sürdüren bireylerin hayat standardı üzerindeki etkileri verilerle istatistiksel biçimde uluslararası kuruluşlardan tüm veriler toplanarak değerlendirmeye alınmaktadır (İNGEV, 2016). Bu açıklamalar ışığında Şekil 4.1'de Afganistan'da yaşayan kadınların insani gelişme endeksi yıllar itibariyle gösterilmiştir. Grafiğe göre 2010 yılında kadınların insani gelişme endeksi 0.329 iken 2015 yılında bu değer artış göstererek 0.371 şeklindedir. Yıllar itibariyle ilerleme gösteren bu endeks nihayetinde 2019 yılında 0.391 olarak gerçekleşmektedir.

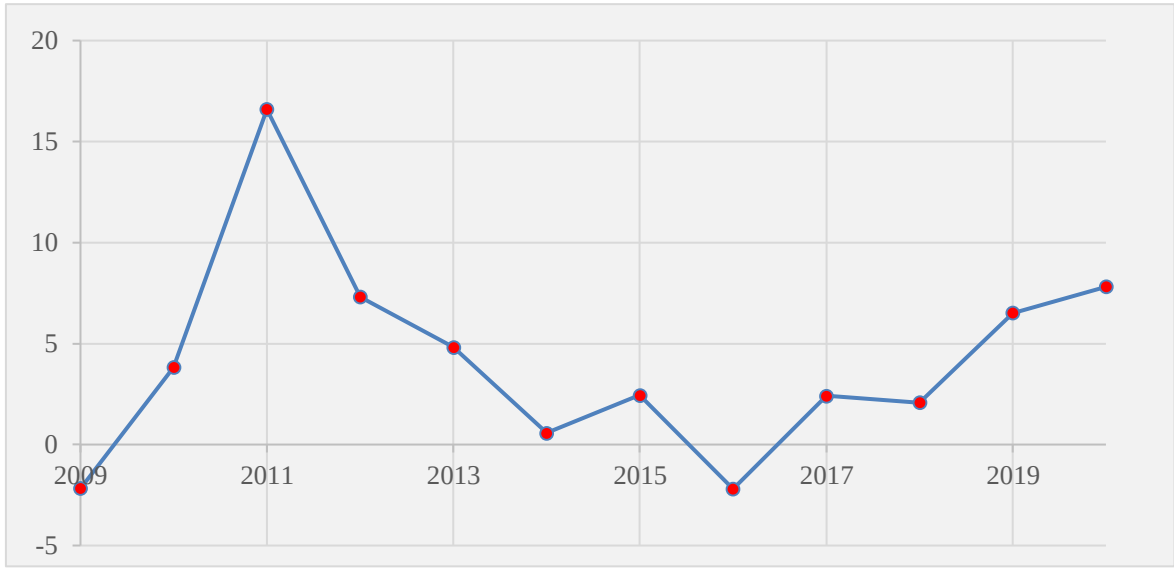
Ülkenin ekonomik yapısı hayvancılık ve tarım sektörü ile birlikte gelişmektedir. Fakat Afganistan'ın iktisadi yapısı hakkında bilgi ve veri bulmak oldukça güçtür. Bu ülke dünyanın en yoksul olan ülkeleri arasında yer almaktadır. UNDP Gelişme Raporu'nda 186 ekonomi içerisinde 175. sırada bulunmaktadır. Eksik işgücü ve sermaye yetersizliği sebebiyle yaklaşık 20 yıldır ülkenin GSYİH oranında ciddi derecede düşüş meydana

gelmiştir. Afganistan tarıma dayalı olarak kabul edilen bir ülkedir ve buradaki tarım iklim şartlarından etkilenmekte olup aynı zamanda ilkel şekilde yapılmaktadır. Ülkenin uzun süreli hedefleri arasında öncelikli olarak iktisadi sürdürülebilirlik, istihdam oluşturma ve yolsuzlukla mücadele etme gibi unsurlar bulunmaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalara göre 2012’de enflasyon yüzde 6.4 olarak belirlenirken GSYİH oranı ise kişi başına 595 dolar olarak hesaplanmaktadır (UNDP, 2013: 146). Bu ifade edilenler ışığında Afganistan’ın ekonomik göstergelerine yüzeysel bir biçimde değinmek yararlı olacaktır. Şekil 5.2-5.3’te ülkenin GSYİH büyüme oranı ile enflasyon oranları gösterilmektedir.

Şekil 5. 2: Afganistan'da GSYİH büyüme oranı (%) (Trading Economics, 2021)

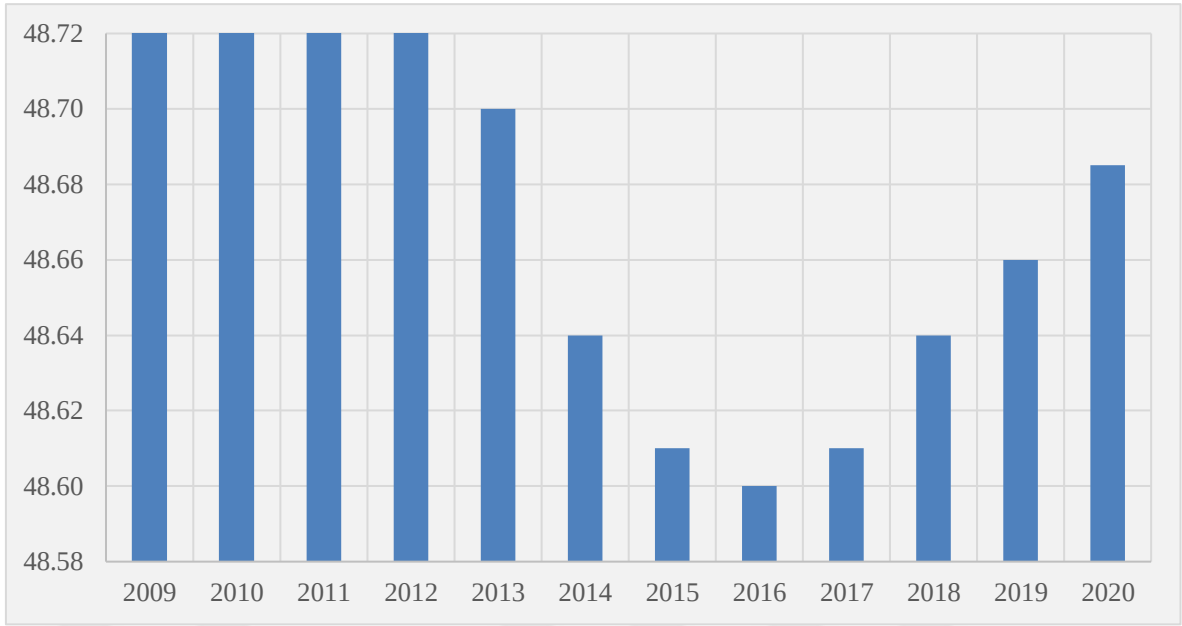
Şekil 5. 2’de ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 2009 yılında yüzde 17.2 şeklinde seyrederken 2014 yılında bu oran ciddi derecede azalarak yüzde 3.1’e gerilemiştir. Tüm oranlar ülkede yaşanan sorunlar sebebiyle 2015 ve 2020 yıllarında negatif olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında yüzde 3.19 olan GSYİH oranı 2020’de ani bir düşüş göstererek -1.93 olarak gösterilmektedir.

Şekil 5. 3: Afganistan'da GSYİH Deflatörüne göre yıllık enflasyon oranı (%) (World Bank, 2021)

Şekil 5. 3'e göre Dünya Bankası'nın verilerinden toplanan enflasyon oranlarına yer verilmiştir. 2009 yılında hesaplanan enflasyon oranı yüzde -2.16 olarak ifade edilmektedir. Bu oran 2011 yılında hızlı bir yükseliş göstererek yüzde 16.59 olmaktadır. Yıllar itibariyle enflasyon oranı sürekli bir iniş çıkış kaydetmektedir. 2016 yılında enflasyon oranı yüzde -2.19'a gerilemiş ve nihayetinde 2020 yılında yüzde 7.82'ye yükselmektedir.

Afganistan'ın kadın yoksulluğuna bakışını inceleyebilmek adına aynı zamanda demografik göstergelerine de değinmek gerekmektedir. Ülkede km başına 46 insan düşmekte ve nüfus artış oranı yıl bazında yüzde 2.3 şeklinde gerçekleşmektedir. Ortalama yaşam süresi yıl bazında 45 yıl olarak geliştiği bu ülkedeki nüfus dağılımı, 0-14 yaş Aralığında yüzde 42, 15-64 yaş Aralığında yüzde 55.3 ve 65 yaşın üzerindeki bireyler yüzde 2.4 şeklindedir. 2010 yılı tahmin oranlarına göre ülkedeki şehirde yaşayan kesimin oranı yüzde 23 ve kırsal alanda yaşayan kesimin oranı yüzde 77'dir. Cinsiyete göre toplam nüfus dağılımı oranları incelendiğinde, yüzde 51 erkek nüfusu ve yüzde 49 kadın nüfusu ile erkek nüfusunun kadınlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Afganistan'da yeni doğan oranı yüzde 3.78, ölüm oranı yüzde 1.73 ve yeni doğan ölüm oranı ise yüzde 14.92 olarak gerçekleşmektedir (Shaiq, 2014: 7). Bu açıklamalara göre yıllar itibariyle kadın nüfus oranı Şekil 5.4'de incelemektedir.

Şekil 5. 4: Afganistan'da kadın nüfus oranı (%) (UNFPA, 2021)

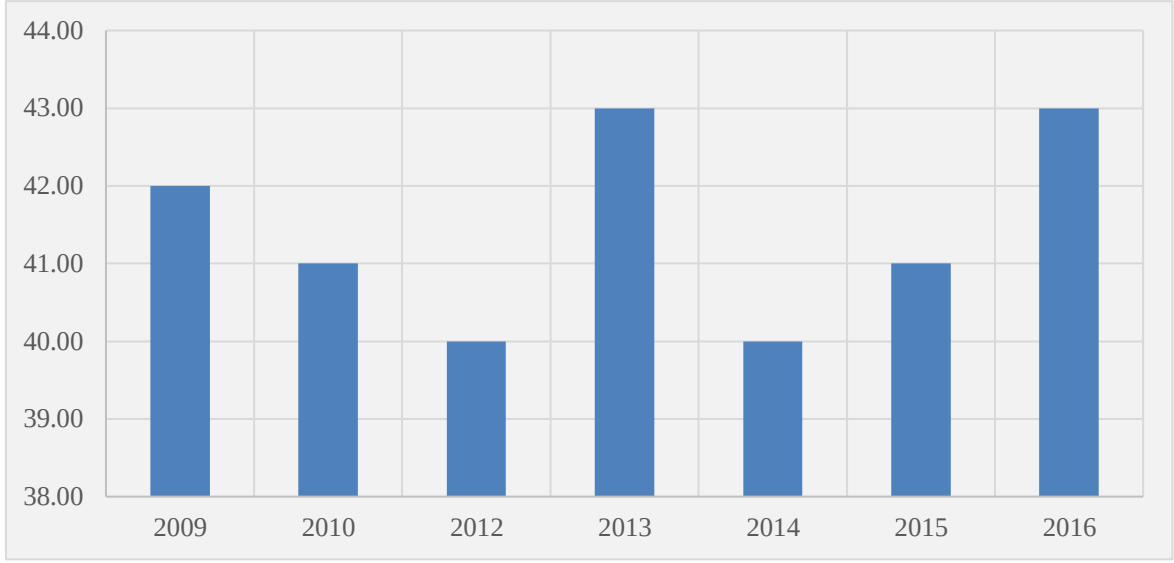
Şekle göre kadın nüfus oranı 2009'da yüzde 48.78 iken 2016 yılında yüzde 48.60'a gerilemiştir. Yıllar itibariyle çok ciddi değişimler göstermeyen bu oran 2019 yılında yüzde 48.66 şeklinde gerçekleşirken 2020 yılında ise yüzde 48.69 olarak gerçekleşmiştir. Afganistan ülkesindeki yoksulluğun diğer sebebi ise işsizlik olarak gösterilmektedir. Afganistan İstatistik Kurumu'nun 2014'de ilan ettiği rapora göre ülkedeki toplam işsizlik oranı yaklaşık olarak yüzde 40 civarında seyretmektedir. Bahsedilen bu oranlar, bölge ve cinsiyete göre değişiklikler göstermektedir. Kırsal kesimde işsizlik oranı kentsel kesime göre çok daha yüksektir. Bu ülkede kadınların işgücüne dâhil olma oranı kültürel, toplumsal ve geleneksel nedenlerden ötürü düşük seyretmektedir. İfade edilen bu açıklamalar neticesinde kadınların işgücüne katılımının düşük olması ülkede kadın yoksulluğunu çok daha derin hale getirmektedir (Sanjar, 2018: 73). Ülkedeki kadın nüfusunun istihdam ve işgücü göstergeleri ile ilgili veriler ise Tablo 5.1'de gösterilmektedir.

Tablo 5. 1: Afganistan'da kadınların bazı istihdam ve işgücü göstergeleri (2009-2019, %) (Dünya Bankası kalkınma göstergeleri, 2021)

Yıl	Haneye Katkısı olan Kadın İşçiler (Kadın İstihdam Yüzdesi)	Kadın İşverenler (Kadın İstihdamının Yüzdesi)	Kadın İşgücü (Toplam İşgücünün Yüzdesi)
2009	86,25	0,09	15,71
2010	84,78	0,14	15,48
2011	83,47	0,20	15,75
2012	81,49	0,31	16,11
2013	79,27	0,47	16,96
2014	77,13	0,70	17,85
2015	74,80	1,02	18,78
2016	72,04	1,49	19,81
2017	68,61	2,19	20,89
2018	68,16	2,22	21,24
2019	67,43	2,33	21,60

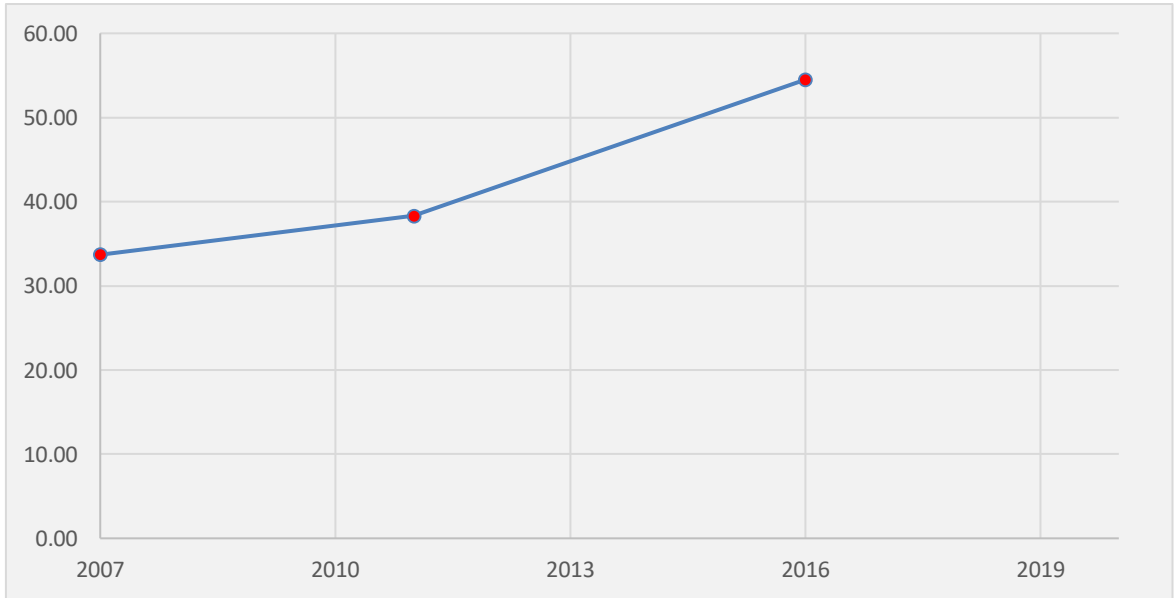
Tabloya göre ülkede hane halkına katkı sağlayan kadın işçiler 2009 yılında yüzde 86,25 oranında iken 2019'da yüzde 67,43'lere kadar düşüş göstermiştir. Tam tersi kadın işverenler ise 2009 yılında yüzde 0.09 iken 2019 yılında giderek artış göstererek yüzde 2.33'e yükselmiştir. Kadın işgücü de aynı kadın işverenler gibi 2009 yılında yüzde 15.71 iken 2019'da yüzde 21.60 olarak gerçekleşmiştir. Aslında tabloda verilen değerlere göre Afganistan'da kadınlar iş yaşamında varlığını ortaya koymaya başlamışlar da denilebilir.

Ülkede uzun yıllar boyunca yaşanmış ve yaşanmakta olan kriz ve yönetim şeklinin sıkıntılı olması sebebiyle işsizlik, eğitim seviyesi ve gelir seviyesinin düşük olması ülkeyi tüm dünyada en yoksul ülkeler konumuna dâhil etmiştir. Afganistan'daki yoksulluk oranları, hem kırsal ve kentsel kesimler olarak hem de cinsiyet dağılımı olarak bölgeden bölgeye değişiklikler göstermektedir. Yoksulluk İnsidansı, ülkedeki toplam nüfus içerisinde yoksulluk sınırı altında yaşamını devam ettiren bireylerin oranını ifade etmektedir. Aşağıdaki Şekil 4.5-4.6'da ülkenin yoksulluğu ile ilgili veriler incelenecektir. Şekil 4.5'de Dünya Bankası endekslerine göre Afganistan'da 2009-2016 yılları arasındaki yoksulluk insidansı gösterilmektedir (Sanjar, 2018: 68-71).

Şekil 5. 5: Afganistan'da 2009-2016 yıl aralığında yoksulluk insidansı (%) (Hassaas, 2017:22 ve Dünya Bankası, 2015: 3)

Şekil 5.5'e göre yoksulluk insidansı yıllar itibariyle aslında çok büyük değişiklikler göstermemekle beraber 2009 yılında yüzde 42 iken 2013 yılında yüzde 43' yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda küçük oranlarda değişiklik gösterirken nihayetinde 2016'da 2013 yılındaki gibi bu oran yüzde 43 şeklinde gerçekleşmektedir.

Şekil 5. 6: Afganistan'da Ulusal yoksulluk sınırlarında bulunan yoksul kişi sayısı oranı (%) (The Global Economy, 2021)

Şekle göre ulusal yoksulluk sınırlarında yaşayan kişi sayısı oranını incelediğimizde yıl aralığı çok geniş olmamakla birlikte değerler net bir şekilde gösterilmiştir. İlk olarak 2007’de yüzde 33.7 olarak gerçekleşmişken sonraki dönemde en son yüzde 54.7 şeklinde ilerleme gerçekleşmiştir. Bu orana 2016 sonrasında herhangi bir kaynaktan ulaşamamaktadır. Buraya kadar belirtilen tüm açıklamalar ve veriler neticesinde şu şekilde bir yorum yapılabilir; 2001’den sonra Afganistan’da gerçekleşen tüm yardım, yatırım ve çalışmalar sonucunda tüm sektörlerde göreceli olarak ilerleme meydana gelmiş ve sorunlar az da olsa düşüşe geçmiştir. Fakat ülkedeki yoksulluk sorunu ile mücadele ve çözüm aşaması hala devam etmekte ve istenilen ilerleme gösterilememiştir. Bu grafikte verilen veri aralıkları sınırlı olduğu ve veri setlerinde bulunmadığı için bazı yıllara ulaşamamaktadır.

5.4.2. Bangladeş

Bağımsız bir hükümet olarak ülke “*Bangladeş Halk Cumhuriyeti*” şeklinde bilinmektedir. Güney Asya’da bulunan bu ülke 1200’lü yıllardan itibaren 550 yıl boyunca Müslümanların idaresinde yaşamıştır. Bu yönetimden sonra 1700’lü yıllardan 1947’ye kadar ise 190 yıl İngilizler yönetimi altında yaşamışlardır. 1947 yılı sonrası ülkenin bulunduğu ada Pakistan ile Hindistan şeklinde iki kısma ayrılmıştır. Şimdiki Bangladeş önceden Pakistan’a bağlıydı. Yıllar itibarıyla süren mücadeleler sonucunda 16 Aralık 1971 yılında ülke resmi olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Bangladeş’in başkenti Dakka ve kullanılan resmi dili ise Bengalce olarak bilinmektedir. Toplam nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman ve kabul edilen dini ise İslam’dır. Kalan kısım ise Budist ve Hindu’dur. Ülke, tüm dünyanın resmi olarak en büyük Müslüman demokratik hükümetlerindendir. Son yıllarda sosyal, kültürel kalkınma hedef ve göstergelerinde ciddi gelişme göstermiştir. Ekonomisi ise gelişmekte olan piyasa ekonomisi ve orta gelirli bir ekonomi olarak sınıflandırılır. Satın alma gücü paritesi olarak 30.sırada yer almaktadır. 2018 yılsonunda ülkenin ekonomisi GSYİH büyüme oranında yıllık yüzde 7.3’lük bir oran ile tüm dünyanın en seri büyüyen 7. Ekonomisi olarak bilinmektedir (İslam, 2006: 52; Ahmad, 2020:25). Bangladeş, büyüme oranları bakımından 2019 yılının sonlarına doğru yüzde 0,29 oranında bir artış göstererek yüzde 8,2’ye yükselmiştir. Büyüme oranını sektörler göre sınıflandırdığımızda sanayi kesimi 2019’da yüzde 12,3, imalat kesimi yüzde 14,2 ve hizmet kesimi ise yüzde 6,8 şeklinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte tarım kesimi ise diğer kesimlerin aksine yüzde 3,9’a düşmüştür. Giderek artış gösteren büyüme oranı ile doğru orantılı olarak işsizlik oranı 2018 yılında yüzde 4,30 oranından 2019’da yüzde 4,20’ye düşüş sağlamıştır. Yıllar boyunca

ülkedeki işsizlik oranı sürekli değişiklik göstermeye devam etmektedir (Ahmad, 2020: 26-28).

Ülkenin ekonomisi, yıllar itibariyle dışa bağımlı yapıdan kurtulup artık ticarete bağımlı hale gelmiştir. Bununla beraber Bangladeş ülkesinin orta gelir seviyesine gelebilmesi adına gereken yatırıma dayalı büyümeye geçilebilmesi henüz gerçekleşmemiştir. Bangladeş'teki düşük ücret alan bireyler, emek yoğun işgücünü yerinde ve çok iyi bir biçimde kullanmaktadır. Araştırmacılar GSYH'deki %7'lik büyümenin Bangladeş'teki yoksulluğu ciddi oranda düşüreceğini ifade etmektedirler. Bu amaca erişmedeki en mühim engel ise tasarruf ve yatırım miktarlarındaki büyümenin düşük seyretmesi olarak kabul edilmektedir (Konya Ticaret Odası, 2016: 6).

1971'de yaşanan kargaşa ve savaş sebebiyle bağımsızlığına kavuşan Bangladeş bahsedilen dönemde oldukça yoksul bir ülke olarak tanımlanmaktaydı. Yine o dönemde Amerika'da eğitimci olarak çalışan Muhammed Yunus ülkede iktisadi planlamadan sorumlu bir kamu kurumunda yetkili olarak çalışmaya başladı. Daha sonrasında Chittagong Üniversitesinin ekonomi bölüm başkanlığına terfi ettirilen Yunus, ülkedeki yoksulluk durumu ile nasıl mücadele edileceği ve azaltılacağına dair araştırmalara başladı. Ülkede yasadışı yollarla para kazanan bireylerin yoksulluğun azaltılmasına mani olduğu kanısına vardı. Yunus'a göre yoksul kesimde bulunan birçok birey vardı ve bu bireyler emek ağırlıklı çalışıyor fakat kazançlarının büyük bir kısmını borçlarından ötürü ciddi derecede faiz işleten ve yasadışı işler yapan kişilere veriyorlardı. Birçoğunun ihtiyacının aslında borçlardan sıyrılıp küçük bir sermaye ile ayakta kalmayı başarabilmek olduğunu anladı. Muhammed Yunus, yoksul ve çalışkan bireylere düşük faiz içeren ve uzun vadede ödemeyi sağlayan borç sistemini geliştirmeye başladı. Dokuma işiyle uğraşan 42 kadına toplam 27 Dolar olacak biçimde borç sağladı. Bu verilen borçlar istenilen hedefe ulaşmak için iyi bir adım oldu. Para verdiği bireyler ilk önce borçlarını ödüyor daha sonra kalan kısım ile kendileri için gerekli olan ürünleri alıyor üretim sonrası geri ödemeye küçük bir miktar ayırıp geri kalanı ile çok rahat geçim yapabiliyorlardı. Bu işin kurumsallaşması ile kırsal kesimde hayatını devam ettiren yoksul bireylerin yasadışı çalışan insanlardan sıyrılarak kendi olanaklarıyla geçinebileceğine ve bölgesel biçimde iktisadi kalkınmanın gerçekleşebileceğine inandı. Yunus, 1979'da Grameen Bank'ı ilk kurduğunda yaklaşık olarak 500 girişimcinin yer aldığı portföyü bulunmaktaydı. Ülkenin bir kentinde başlayan bu faaliyetler zamanla ülkenin geneline yayıldı ve sonunda kamuoyunun ilgisini çekmeyi başardı. Günümüzde geline noktada bu

bankanın 2500'ün üzerinde şubesi ve 25 binden daha çok işçiye istihdam sağlayıp birçok yoksul bireye mikro finans hizmeti sağlamaktadır (Şahin, 2015: 1).

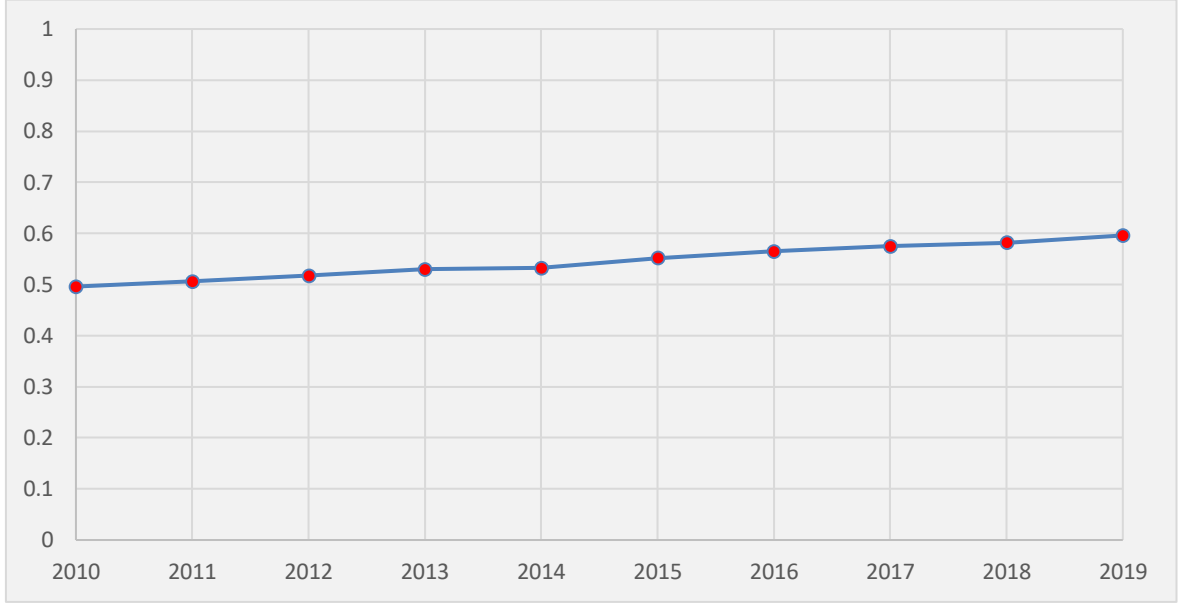
Ülkede İslami mikro finans kurum ve kuruluşları, yoksullukla baş etmek ve kadınları daha güçlü konumlandırmak üzere bir araç olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu kuruluşlara başvuran ve katılan kadınlara faizsiz ve uzun vadeli kredi ile sermaye verilmesi ve daha pek çok avantaj sağlayan İslami Bank Bangladeş Limited (IBBL) kuruluşunun kırsal iktisadi kalkınma planı doğrultusunda sağlanan mikro kredi ile öncelikli olarak kadınları güçlendirmek amaçlanmaktadır (Farooqi vd., 2017: 3-4).

Tüm dünyada ve Bangladeş ülkesinde en büyük sosyal toplum kuruluşu olarak adlandırılan BRAC, yaklaşık 40 yıldan daha uzun süredir hizmet vermektedir ve bu kuruluş mikro finans hizmetleri açısından önemli bir yere sahiptir. BRAC kuruluşunun 7.1 milyon müşterisi bulunmakta ve bu hizmet alan müşterilerin yüzde 87'sinin kadın olduğu ifade edilmektedir. 2018 yılında yapılan rapor neticesinde toplam 4 milyar ABD doları kredi verilmiştir. Kurumun mikro kredi faaliyetleri, kırsal kesimde çalışan kadınlar, genç işsizler ve toprak sahibi olan ya da olmayan yoksul bireyler, göçmen çalışanlar, kentsel kesimdeki yoksullar ile küçük girişimci kişiler gibi toplam nüfusun özel gereksinimleriyle ilgilenen benzersiz bir finans hizmeti ile faaliyetlerini yürütmektedir (Beisland ve Mersland, 2013: 100-104).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu göstergelerine göre ülkede hamilelik ve doğum ile alakalı sebeplerden ölüm oranının tahmini yaşam riski 21 kişide 1 olarak gerçekleşmiştir ve endüstrinin gelişmiş olduğu ekonomilerde bu oran 4 binin üzerinde 1 kişi olarak saptanmıştır. Diğer anne ölümlerinin yüzde 69'u doğrudan doğuma bağlı sebepler, yüzde 14'ü yaralanma, şiddet neticesinde ve yüzde 17 oranında ise doğrudan olmayan nedenler yüzünden gerçekleştiği görülmüştür. Anne ölümlerine en fazla operasyon sonrası kanama ve enfeksiyon riski, kürtaj sonrası yaşanan komplikasyonlar ve zor doğumlarda rastlanmaktadır (Zahedul İslam, 2012: 110).

Ülkedeki eğitim göstergelerine göz atıldığında en çok ilköğretim harcamalarına yer verildiği görülmektedir. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'dan eğitim için harcanan pay incelendiğinde ise en fazla eğitim harcamasını yapan ülke Malezya ve en düşük harcamayı yapan ülke Bangladeş olarak belirtilmektedir. Ülkedeki bu düşük harcamanın nedeni yükseköğretime ayrılan kısmın minimum olmasıdır. Bu sebeple Bangladeş yoksullukla baş ederken

yükseköğretim için ayırdığı bütçeyi arttırması gerekmektedir. Fakat D-8 ekonomilerine yoksulluk kriterleri açısından göz atıldığında en iyi durumda olan ülke Malezya iken faktör değişkenleri sebebiyle kimi zaman Nijerya kimi zaman Bangladeş en kötü kabul edilmektedir (Yayar ve Kasar, 2019: 32). Bahsedilen tüm bilgiler doğrultusunda Bangladeş hakkında genel olarak ekonomik ve sosyal göstergeler aşağıda incelenecek ve yorumlanacaktır.

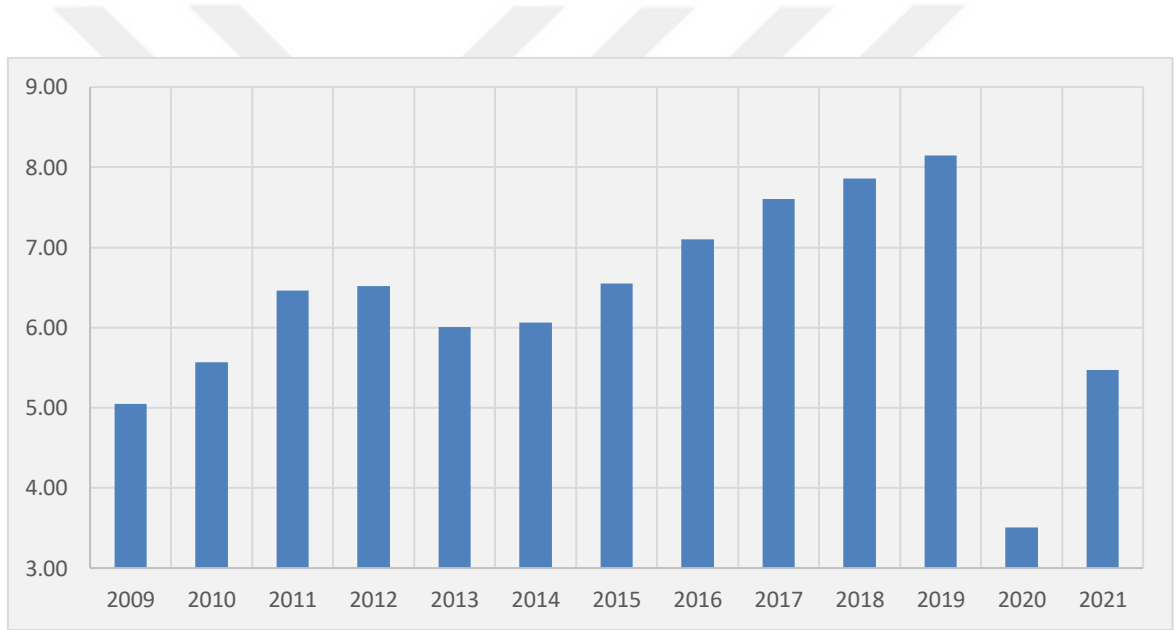

Şekil 5. 7: Bangladeş'te yıllar göre kadınların insani gelişme endeksi (UNDP, 2021)

Yukarıdaki ülke değerlendirmesinde de belirtildiği gibi insani gelişme endeksi 'ne göre iktisadi etkinlik bakımından endekse konu olan ülkede yaşamını sürdüren bireylerin hayat standardı üzerindeki etkileri tüm veriler toplanarak değerlendirmektedir. Yine bu bilgilerle göre Şekil 5.7'de Bangladeş'te yaşamını sürdüren kadınların yıllara göre insani gelişme endeksleri gösterilmektedir. Buna göre 2010 yılında endeks 0.496 gibi bir değerle gösterilirken 2015 yılında bu değer 0.552'ye yükselmiştir. Yıllar geçtikçe artış gösteren bu endeks değerleri nihayet 2019'a gelindiğinde 0.596 şeklinde gerçekleşmektedir.

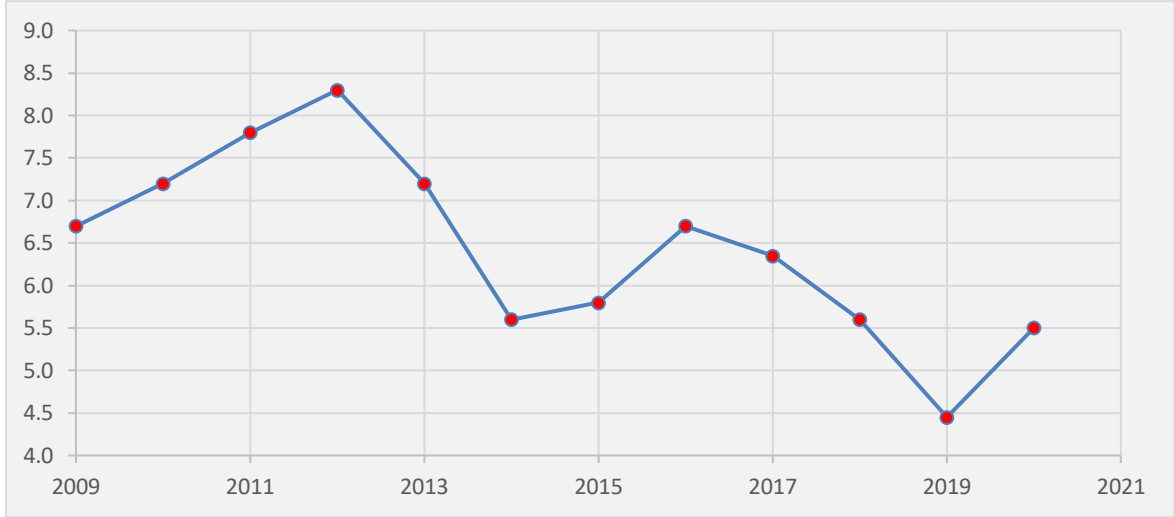
Bangladeş ülkesinde tarım hali hazırda en geniş alana yayılmış geçim kaynağı olması ile birlikte ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 62.3'lük kısmı da bu geçim kaynağı sayesinde istihdam alanı bulmaktadır. 2002-2003 yıl aralığında tarım ve tarıma bağlı sektör gruplarının ülke Gayri Safi Milli Hasıla'sının yüzde 23.47'lik kısmını kaplamaktadır. Dünyanın en zengin ve verimli tarım alanlarına sahip ülkesi Bangladeş'tir. Fakat yeterince eğitilmiş

olmayan çiftçilerin fazla olması ve tarımda kullanılan teknolojinin yüksek seviyede olmaması otomatik olarak verimin de düşük olmasına sebebiyet verir. Tarım sektörü, ülkede iktisadi büyüme ve yoksulluk oranının azalmasında önemli rol oynamaktadır. İlk bakışta Bangladeş'in ekonomisi tarıma bağlı bir ekonomi olarak görünüyorsa da ülkede birçok orta ve büyük ölçekte sanayi kurum ve kuruluşları bulunmaktadır (Wing, 2003: 23). Bangladeş'in 2015'teki kişi başına geliri 1.190 dolar olarak belirlenmiştir. UNDP 2015 raporuna göre ülkenin insani gelişim endeks sıralaması 188 ülke içerisinde 139 olarak belirlenmiştir. Ülkenin enflasyon oranı 2021 itibariyle yüzde 5.8 olarak belirtilmiştir ve ayrıca ülkedeki yoksulluk oranları da olabildiğince yüksek seviyededir (Özdemir ve Savaşan, 2017: 27). Bu bilgiler doğrultusunda Şekil 5.8-5.9'da GSYİH büyüme oranı ile enflasyon oranları aşağıda incelenip yorumlanacaktır.

Şekil 5. 8: Bangladeş'te GSYİH yıllık büyüme oranı (%) (Trading Economics, 2021)

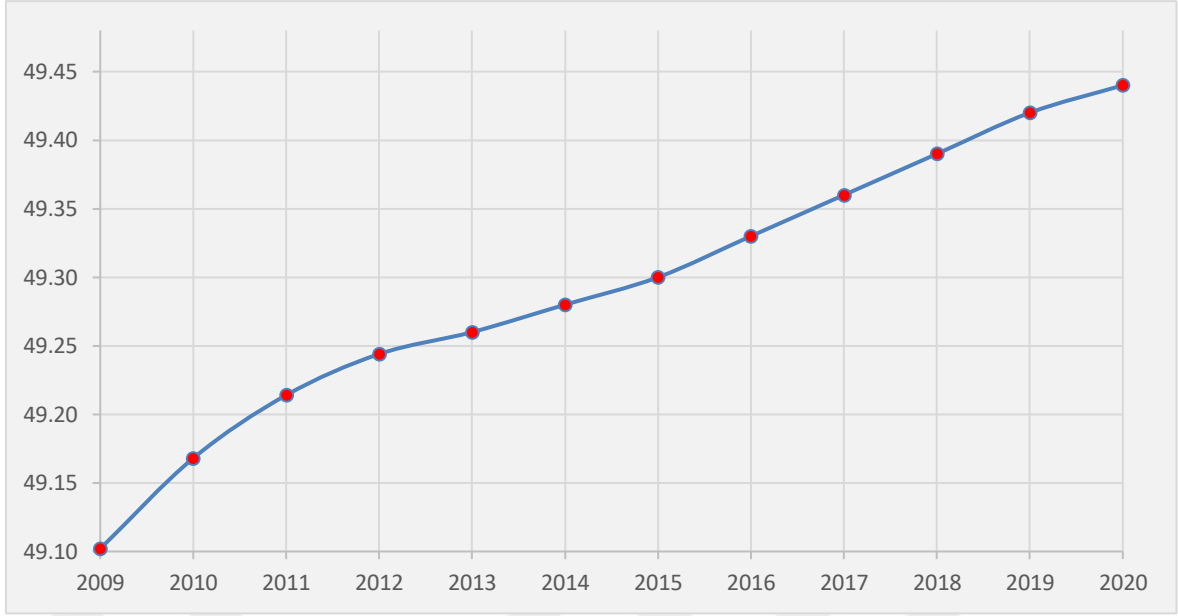
Şekil 5.8'e göre Bangladeş'in yıllar itibariyle GSYİH büyüme oranı, 2009 yılında yüzde 5.05 iken 2015 yılında bu oran yüzde 6.55'e yükselmiştir. Yıl itibariyle sürekli değişiklik gösteren bu büyüme oranları 2019 yılında yüzde 8.15 olarak en yüksek seviyeye gelmiştir. Daha sonra en son 2021'de yüzde 5.47'ye tekrar düşmüştür. Bunun sebebi ülkede yaşanan ekonomik ve sosyal karışıklıklar olarak ifade edilebilir.

Şekil 5. 9: Bangladeş'te GSYİH deflatörüne göre yıllık enflasyon oranı (%) (World Bank, 2021)

Yukarıdaki şekle göre ülkedeki enflasyon oranı 2009 itibariyle yüzde 6.7 olarak gerçekleşmekte ve bu oran 2012 itibariyle yüzde 8.2'ye yükseliş göstermektedir. 2014 yılında enflasyon oranı hızlı bir düşüş göstererek yüzde 5.7 şeklinde gerçekleşmiş fakat bu durum ilerleyen süreçlerde sürekli dalgalanma göstererek nihayetinde 2020'de yüzde 4.1 gibi bir oranla en düşük seviyeye ulaşmaktadır.

1971'de bağımsızlığını elde eden Bangladeş Halk Cumhuriyeti, Güney Asya bölgesinin yüzölçümü bakımından en küçük fakat en kalabalık ülkesi olarak kabul edilmektedir. 2001'de ülkenin toplam nüfusu 123.1 milyon iken 2020 IMF tahminlerine göre yaklaşık 168.3 milyon civarında değişiklik göstermiştir. Ülkenin Başkenti olarak kabul edilen Dakka, dünyanın en kalabalık şehirlerinden biridir. Nüfus artışının devam etmesi halinde şüphesiz ki su kaynakları azalacak ve çevre kirliliği de giderek artış göstermeye mahkûm kalacaktır. Ülkedeki kentleşme oranı 2015'de %30 civarında gerçekleşmiştir. Ayrıca Bangladeş dünyadaki nüfus yoğunluğu en fazla olan ülke olarak tanımlanabilir (İslam, 2006: 52-53). Ülkedeki genel demografik bilgiler ışığında yıllara göre kadın nüfus oranı Şekil 5.10'da incelenecektir.

Şekil 5. 10: Bangladeş'te kadın nüfus oranı (2009-2020, %) (UNFPA, 2021)

Şekil 5.10'a göre ülkedeki kadın nüfus oranı, 2009 yılında yüzde 49.10 iken 2016 yılında oran yüzde 49.33 şeklinde gösterilmiştir. Yıllar itibariyle sürekli artış gösteren bu nüfus oranı en son 2020 yılında yüzde 49.44 olarak ifade edilmektedir. Ülkedeki toplam nüfus artışı oranı ile doğru orantılı olarak kadın nüfusunun da gün geçtikçe artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Ülkedeki yoksulluğun en fazla görüldüğü kesim kırsal bölge olarak belirlenmiştir. Fakat kentsel bölgelerde de yoksulluk oranı çok da düşük değildir. Köyden şehre yani kırsal bölgelerden kentsel bölgelere yapılan göçün nedeni de bu yoksulluğun nedenini açıklamaktadır. Bu sebeple kırsal bölgelerden gelen bireyler sonucu oluşan kentsel yoksulluk da geçici bir problem teşkil etmemektedir. Dolayısıyla kırsal bölge yoksulluğu ülkenin ekonomisinde büyük bir değişken olarak vasıflandırılacaktır (İslam, 2006: 11-12). İşsizlik oranları incelendiğinde 2018 yılında toplam işsizlik oranı yüzde 4.3 olarak gerçekleşmişken bu oran 2019'da yüzde 4.2'ye düşmüştür ve yıllar itibariyle bu oranlar sürekli değişiklik göstermektedir. Kadın yoksulluğu ile ilgili ülkede günümüze kadar süregelen pek çok çalışma yapılmış ve ciddi derecede başarı sağlandığı gözlemlenmiştir (Ahmad, 2020: 28). Bu açıklamalara göre ülkedeki kadınların istihdam ve işgücü göstergeleri ile ilgili tüm veriler Tablo 5.2'de gösterilmektedir.

Tablo 5. 2: Bangladeş'te kadınların bazı istihdam ve işgücü göstergeleri (2009-2019, %)
(Dünya Bankası kalkınma göstergeleri, 2021)

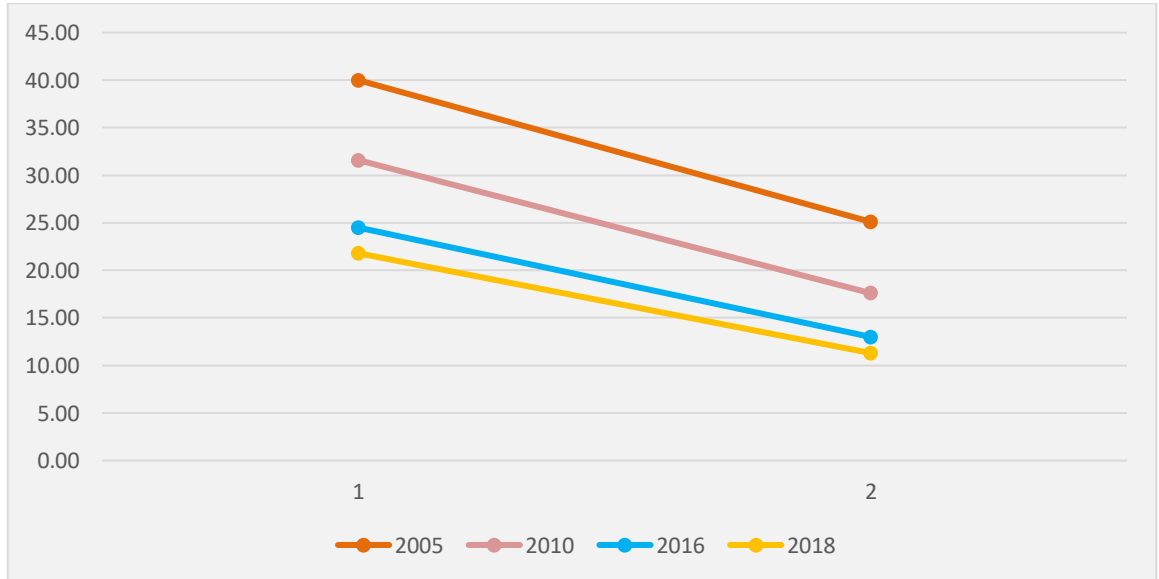
Yıl	Haneye Katkısı olan Kadın İşçiler (Kadın İstihdam Yüzdesi)	Kadın İşverenler (Kadın İstihdamının Yüzdesi)	Kadın İşgücü (Toplam İşgücünün Yüzdesi)
2009	61,61	0,15	25,72
2010	60,84	0,17	25,83
2011	57,41	0,20	26,32
2012	53,94	0,23	26,80
2013	50,52	0,26	27,28
2014	46,74	0,30	27,76
2015	42,97	0,33	28,26
2016	39,28	0,37	28,74
2017	29,94	0,63	30,17
2018	28,24	0,64	30,36
2019	26,79	0,63	30,51

Tabloya göre 2009 yılında haneye katkıda bulunan kadın işçi oranı yüzde 61,61 iken 2015 yılında yüzde 42,97'ye kadar düşmüştür. Aynı şekilde 2019 yılında ise yüzde 26,79 oranına kadar düşmüştür. Yıl aralıkları boyunca bu bahsedilen oran sürekli olarak azalış göstermiştir. Kadın işverenler ise 2009'da yüzde 0,15 olurken 2015 yılında bu oran yüzde 0,33'e yükseliş sağlamıştır. Nihayetinde 2019'da ise kadın işveren oranı yüzde 0,63'e gelerek haneye katkısı olan kadın işçi oranlarının aksine yıllar itibariyle sürekli olarak artış göstermiştir. Son olarak kadın işgücü göstergeleri incelendiğinde 2009 yılı kadın işgücü oranı yüzde 25,72 iken 2015'de yüzde 28,26 olarak yükselmiştir. En son 2019'da kadın işgücü oranı yüzde 30,51 gibi bir oranla artış göstermeye devam etmektedir.

Ülke olarak Bangladeş güçlü bir potansiyele sahip olduğu halde yoksulluktan sıyrılamamış bir ülkedir. Aynı zamanda yoksulluğun yükü toplam nüfusun büyük çoğunluğunu kapsayan kadınlara da orantısız biçimde düşmektedir. Dünyada bu ülke düşük gelirli ekonomi grubunda yer almakta ve genel nüfusun yaklaşık olarak yüzde 10'luk bir kısmı yoksulluk sınırı altında yaşamını devam ettirmektedir. Toplumda yoksulluk olgusu pek çok problemi de beraberinde getirmektedir. Eğitime ulaşım olanaklarının yetersizliği, düşük hayat kalitesi, sağlık imkânlarının düşük olması, temiz su kaynaklarının yetersizliği ve sosyal hayatın eksikliği bu yoksulluk faktörü sonucu yaşanan etkilerdir. Ülke hükümetinin geliştirilmesi

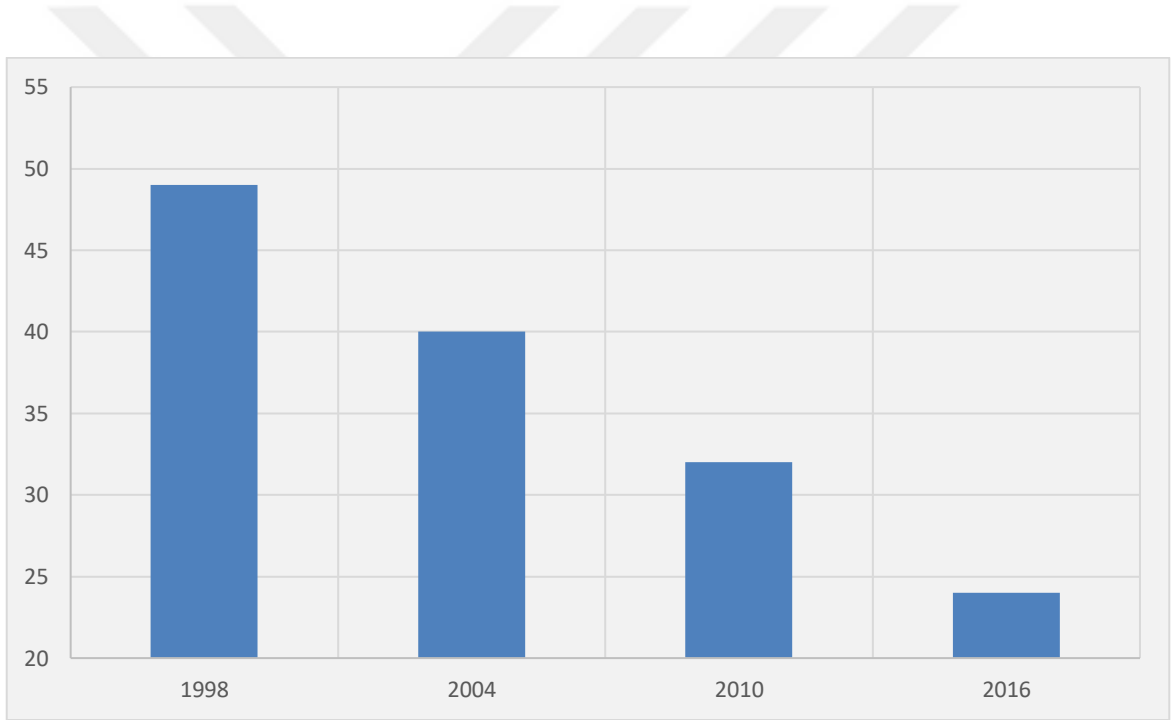
için gündemde olan en öncelikli iki konu kırsal istihdam ve yoksullukla mücadele etmenin yolları olarak kabul edilmektedir. Ülkedeki yoksulluk ile ilgili programlara devlet kuruluşları ile birlikte sivil toplum kurumları da destek vermektedir. Buna en güzel örnek olarak mikro finans kurum ve kuruluşları verilmekte ve bu kuruluşların doğum yeri Bangladeş olarak bilinmektedir. Bu mikro finans programları, geçmişten günümüze değin kırsal ve kentsel kesimlerdeki düşük gelir sahibi bireylere yarar sağlayabilmek maksadıyla bir iktisadi kalkınma yaklaşımı şeklinde geliştirilmiştir. Programlar sayesinde Bangladeş son yıllarda hızlı ve başarılı bir büyüme ivmesi göstermektedir (İslam, 2006: 57; Mahmoud vd., 2009: 7-8).

Ülkedeki gelir eşitsizliği göstergelerine göz atacak olursak bunun için en sağlıklı gösterge Gini endeksi olacaktır. Gini endeksi, ülke ekonomisi içerisinde yer edinen kişilerin ve hanelerin arasındaki tüketim ve gelir harcamalarının eşit bir biçimde dağılmasının ne kadar sapma gösterdiğini ölçmektedir. Bahsedilen endeks puanlarına göre Bangladeş, 2000 yılında 33.40 endeks puanına sahipken 2016 yılında ise 32.40 endeks puanı ile gerileme yaşamıştır. Nihayetinde 2018 yılında 39.50 şeklinde gerçekleşerek ciddi oranda ilerleme kaydetmiştir (Knoema, 2021). Aşağıda verilen Şekil 5.11 - 5.12 - 5.13'de yoksulluk göstergeleri ile yoksulluğu azaltma oranları incelenecek ve yorumlanacaktır.

Şekil 5. 11: Bangladeş'te yoksulluğu azaltma oranları (2005-2018, %) (Ahmad, 2020: 88)

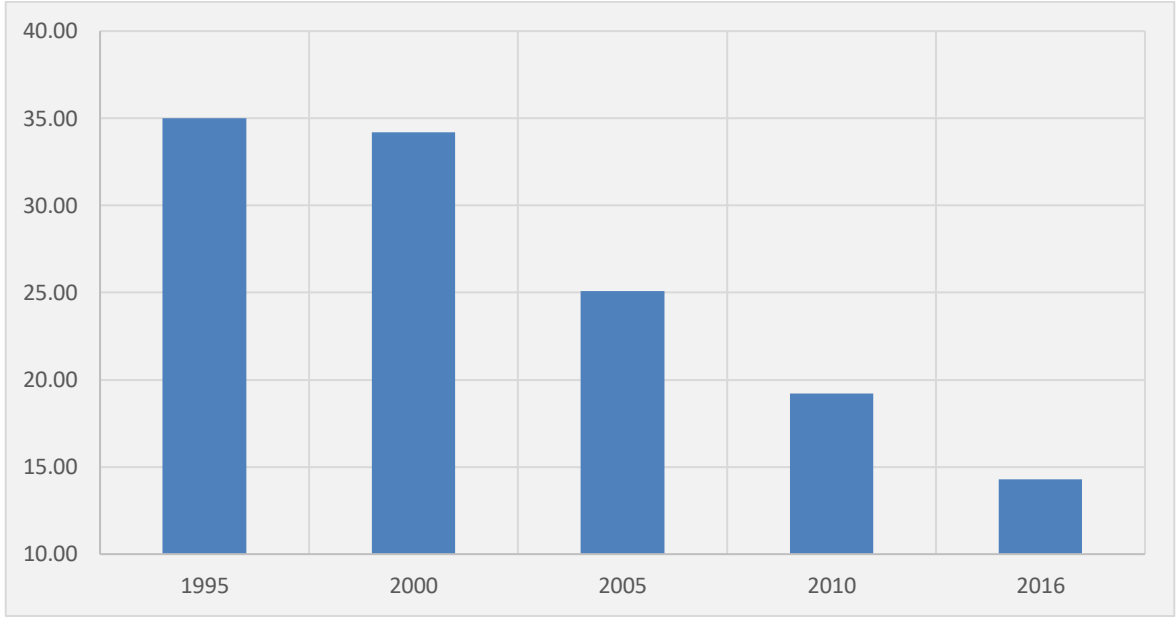
Dünya bankası 2000 ile 2016 yıl aralığındaki verilere göre takribi sekiz milyon kişi yoksulluktan sıyrılarak azaltılması için gelişme kaydetmiştir. Bangladeş İstatistik Bürosu göstergeleri incelendiğinde ülkenin yoksulluk oranı, düşük yoksulluk ve aşırı yoksulluk sınırında hayatlarını sürdüren kişilere göre 2018’de yüzde 11.3’e düştüğü gözlemlenmektedir (Ahmad, 2020: 87-88). Daha önce de belirtildiği gibi yoksulluğun azaltılması ve hayat kalitesinin artmasında mikro finans ve mikro işletmeler önemli bir faktördür. Yoksulluğu minimuma indirerek kalkınma sağlamanın en temel maksadı, ekonomik denge ve sürdürülebilir bir büyüme gerçekleştirmektir (Mahdi, 2015: 3). Yukarıdaki grafikte güçlü iktisadi büyümenin yoksulluk oranını azaltmayı sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Yıllar itibariyle iktisadi büyüme hızı artış gösterirken yoksulluk azaltma oranı da giderek düşmeye başlamıştır.

Şekil 5. 12: Bangladeş’te Ulusal yoksulluk sınırındaki kişi sayısı oranı (toplam nüfus yüzdesi) (World Bank, 2021)

Ulusal yoksulluk sınırındaki kişi sayısının oranı, yoksulluk sınırı altında kalan toplam nüfus düzeyinin oranı olarak ifade edilmektedir. Şekil 5.12’ye göre yıllar itibariyle sürekli azalış gösteren bu oran 1998’de yüzde 49 iken 2016 yılında yüzde 24’ kadar düşüş göstermektedir. Giderek azalan bu oran aslında pozitif olarak ülkenin yoksullukla güçlü bir biçimde baş etmeye başladığının göstergesi olarak belirtilebilir. Bu tablodaki veriler seçili olan veri

setlerinde de erişilebilirliği kısıtlı olduğundan ötürü bazı yıllardaki verilere ulaşamamaktadır.

Şekil 5. 13: Bangladeş'te günde 1.90 ABD doları altında yaşayan yoksul çalışan oranı (toplam nüfusun yüzdesi) (World Bank, 2021)

Yukarıdaki şekle göre ülkede 1.90 dolar sınırı altında yaşayan yoksul kişi sayısının oranı verilmektedir. Diğer grafik gibi azalan bir seyirle ilerleyen bu grafikteki oranlar, 1995 yılında yüzde 35 iken 2005 yılında yüzde 25.1'e düşmüştür. Son olarak 2016 yılında yüzde 14.3'e kadar gerileme göstermiştir. Bu tablodaki veriler seçili olan veri setlerinde de kısıtlı olduğundan ötürü bazı yıllardaki verilere ulaşamamaktadır. Tüm bu göstergeler ve açıklamalar neticesinde ülke hem dünyanın hem de Güney Asya'nın en kalabalık ülkesi olup yoksulluk oranı da yüksek seviyededir. 1970'lerden itibaren ülkenin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte ülkedeki bir eğitimci tarafından yapılan programlar, kuruluşlar sayesinde yoksulluk ve kadın yoksulluğu konusunda ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Birçok sektörde ve alanda gelişmeler gerçekleştiren Bangladeş ne yazık ki tamamen gelişmiş ve yoksulluktan kurtulmuş değildir. Ülkenin yıllar içerisinde ilerleme göstermeye devam etmesi beklenmektedir.

5.4.3. Pakistan

Ağırlıklı olarak Hint-İran kökene sahip bireylerden meydana gelen Pakistan toplam nüfusunun kalan yüzde 45’lik kısmı Penjaplı, yüzde 15’i Peştunlu, yüzde 14’ü Sindlili, yüzde 10’u Saraikili, yüzde 8’i Muhacir (Hindistan’dan Pakistan’a göçen Müslümanlar), yüzde 4’ü Belucili ve son kalan yüzde 4’ü ise başka etnik kısımdan meydana gelmektedir. Yine toplam nüfusun yüzde 96.3’lük kısmı Müslümandır. İran’dan sonra kabul edilen en kalabalık ülke Pakistan olarak bilinmektedir. 2010’lu yıllarda bilhassa Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan mezhep kargaşaları ülkedeki Sunni ve Şii mezhebindeki kişilere de tesir etmiş olup bahsedilen iki mezhep grubu arasında ciddi problemlerin oluşmasına sebep olmuştur. Müslüman olmayan azınlıklar içerisinde Hindular (3.3 Milyon Nüfus) ile Hristiyanlar (2.5 Milyon Nüfus) en geniş iki kesimi oluşturmaktadır. Bununla beraber Pakistan’da Budistler, Parsiler ve Ahmediler de küçük bir kesimi temsil etmektedir. Genel olarak ülke halkı geleneksel toplum yapısına sahiptir. Kadınların toplum içindeki konumu ise eğitilmiş kesim haricinde istenilen düzeyde olmamakla birlikte çok zayıftır. Kadın bireyler Silahlı Kuvvetler ile Emniyet Teşkilatında görev almaktadır fakat çoğunlukla meslek edinmiş kadın birey oranı düşük düzeydedir. Toplumsal faaliyetlerde kadınlar hep arka planda yer almaktadır. Bütün sosyal faaliyetlerde gerekli olsa da olmasa da dini bir kaynağa müracaat etme eğilimi vardır. Hemen hemen tüm toplum tabakalarında “Ümmet” algısı mevcuttur. Bu tabakalar içerisinde neredeyse aşılamayacak kadar büyük engeller bulunmaktadır. Hindistan ülkesindeki kast sisteminin birtakım özellikleri hala geniş bir alanda uygulanmaktadır. Belli başlı bazı topluluklarda evlenme hatta insani münasebetlerden bile kaçınılır. Ülkedeki nüfusun büyük bir kısmını kapsayan yoksul kimseler, üst tabakalarda yer alan bireyler tarafından insan altı grup şeklinde nitelendirilirler (Mermer, 2010: 26-27).

Ülkede 2009-2010 yılları arasında günde 2 dolar altında bir gelir düzeyi ile yaşamını sürdüren kişi oranı yüzde 85 olarak ifade edilmektedir. Dünya gıda programı aracılığıyla 2009’un başlangıcında çıkarılan raporda ülke nüfusunun yaklaşık olarak 77 milyonluk bir bölümünün yoksulluk sebebiyle sağlıklı beslenmediği, nüfusun takribi yarısının artan fiyatlar sonucu gıda güvenliği tehlikesiyle karşı karşıya olduğu belirtilmektedir. Bahsedilen rapor gereğince, 2008’de halkın yüzde 23-28 oran aralığı kapsamındaki tüm bireylerin yoksulluk sınırının çok daha altında hayatını sürdürdüğü görülmektedir (Mermer, 2010: 82). Ülkedeki sağlık problemleri de yoksul bireyler için ciddi bir endişe unsurudur. Yoksul insanların büyük çoğunluğunun sağlık sigortası yoktur. Maddi olarak iyi şartlara sahip kişiler

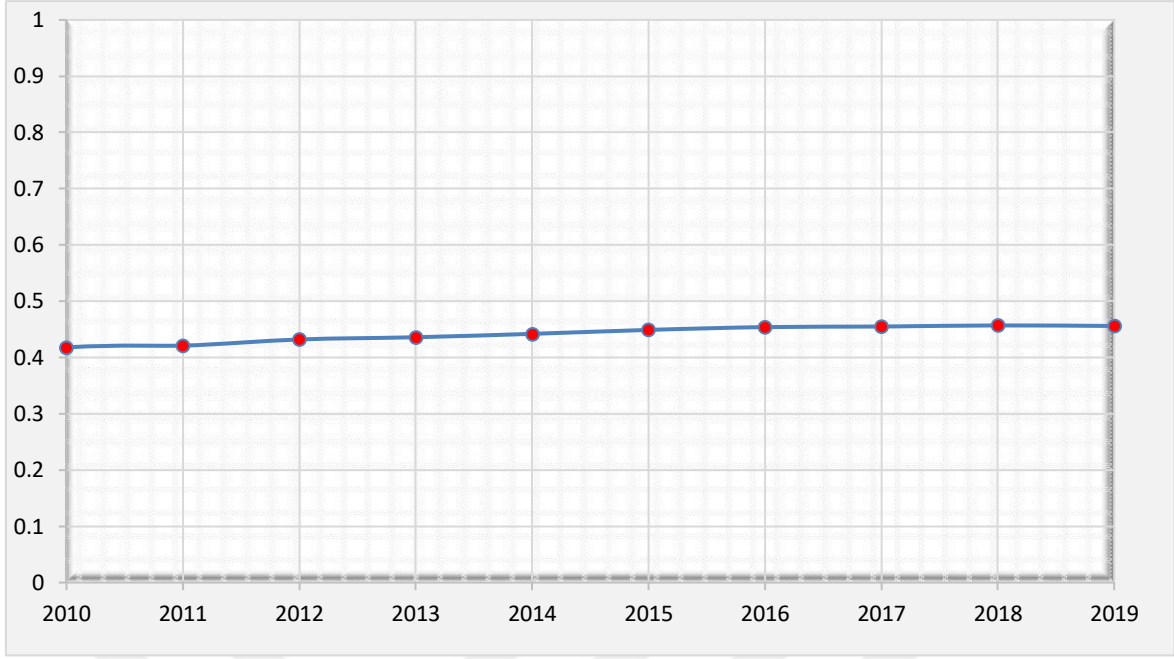
için özel hastaneler sağlık olanağı sunarken yoksul insanlar için bu konuda pek seçenek bulunmamaktadır. Pakistan’da gıda yetersizliğinden kaynaklı solunum ile bulaşabilen rahatsızlıklar ve diğer hastalıklar (şeker hastalığı, verem) çok yaygın haldedir. Konut problemine de kamusal alanda çalışanlar ve askeri personeller hariç çözüm yolu sağlanamamıştır (Ali, 2009: 259).

Ülke yoksulluk ile dört seviyede mücadelede bulunmuştur: İlk seviyede Pakistan Yoksulluğu Azaltma Fonu (PYAF), var olan kapasiteyi yükseltmek için çeşitli fonlar ve kredi desteği alabilmeleri adına eğitim ve yetenek sağlayan sosyal toplum kuruluşlarının hizmet ettiği aşırı yoksullar bulunmaktadır; ikinci seviyede birtakım becerileri olan yoksul bireyler dahil edilmiş ve grupça kredi tekniği uygulanarak girişimde bulunmalarına destek olunmuştur. İkinci seviyede bir sürdürülebilirlik sağlayan bireyler ferdi ve çok miktarda kredi alabilecekleri diğer seviyeye aktarılmıştır nihayetinde son seviyede ise artık tamamen yerleşmiş işletmeleri olan bireyler daha fazla kredi desteği almak için ticari bankalara ulaşabilir duruma gelmiştir. Ülkenin mikro finans program ve uygulamalarının temelde Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası’nın yardımlarıyla büyüme rüyasının bu şekilde olduğu ifade edilir (Anjum, 2017: 88).

Ülkede 2014-2015 yıl aralığında çok boyutlu yoksulluğun nasıl ilerlediği incelendiğinde yoksulluğun esas sebepleri, eğitim olanaklarının yeterli olmaması, kötü yaşam şartları ve son olarak sağlık sektörünün yetersiz kalması şeklindedir. Sırayla UNDP raporuna göre bu oranlar ise yüzde 42.8, yüzde 31.5 ve yüzde 25.7 olarak gerçekleşmektedir (UNDP, 2014-15, 18-19). Ülkede finansal ve toplumsal büyümeyi kapsayacak biçimde güçlenmeye ve büyümeye giden yolda kadınlar için birtakım engeller bulunmaktadır. Mikro kredi programları, finansal desteği sağlamak açısından değerini kanıtlamıştır. Programlarla birlikte kadınlar yaptıkları girişimleri ve kredi desteğini nasıl değerlendirecekleri konusundaki kararları kendileri alabilmektedir. Toplumsal güçlendirme hali hazırda erişilmeyi bekleyen bir hedef olarak nitelendirilir ve bu hedefe erişmek yalnızca finansal destekle gerçekleşmez zira girişimci bireylerin ve eşlerinin yaş ve eğitim düzeyi gibi birçok değişik faktöre de bağlı olduğu belirtilmektedir. Başka bir açıdan mikro kredi desteği, kadınlara en azından yoksullukla mücadele için maddi güç sağlayarak kadınların toplum içerisindeki konumunu iyileştirme görevini üstlenir (Weber ve Ahmed, 2014: 85).

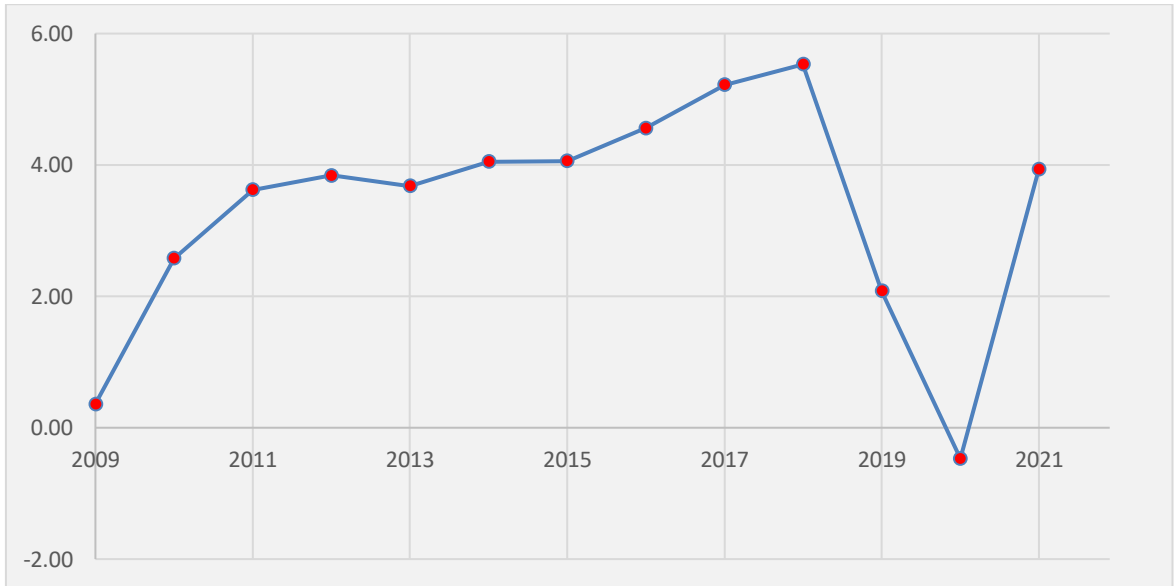
Ülkedeki iktisadi birtakım göstergeler incelendiğinde ilk olarak bakmamız gereken veri seti yıllık GSYİH büyüme oranıdır. Buna göre 2010'dan 2021'e kadar sürekli artış ve azalış gösteren oranlar son yıllarda düşüş eğiliminde seyretmektedir. Diğer bir gösterge olan enflasyon oranı ise sürekli değişiklik göstererek son yıllarda artış eğilimine girmiştir. 2013-2016 yılları arasında reel GSYİH büyüme oranları ülkede sektörler göre değişiklik göstermektedir. Hizmet ve sanayi sektörlerinde büyüme görülürken tarım sektöründe yıllar itibariyle düşüş izlenmektedir. Bu durum aslında büyük problemlere yol açabilir zira toplam nüfusun hemen hemen yüzde 61'lik bölümü doğrudan veya dolaylı biçimde tarımla bağlantılı kırsal alanlarda yaşamını sürdürmektedir. Ayrıca kentsel alanlarda durum çok daha vahim bir hal almaktadır. Bunun nedeni ise şehir merkezlerindeki temiz su kaynaklarının yetersizliği olarak ifade edilebilir (World Bank, 2015). 2019 yılı verileri kullanılarak hazırlanan 2020 İnsani Gelişim Raporu gereğince Pakistan, orta gelişmişlik seviyesindeki ülkeler içerisinde yer almaktadır. 189 ülke arasından 0,557 endeks puanıyla 154. sırada yer almaktadır. Neredeyse aynı vaziyette ve aynı nüfus oranında olan yakın ülkelerle karşılaştırıldığında ülkenin en alt seviyede olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca yine 2016'da Pakistan'ın komşu olduğu iki ülke olan Hindistan 0.645 endeks puanıyla 131. sırada ve Bangladeş ise 0.632 endeks puanıyla 133. sırada yer almaktadır (UNDP, 2020: 3-4).

Pakistan'daki kadın yoksulluğu insani gelişim ve dünya bankası raporlarına göre çok yüksek konumdadır. Ülkenin dünya bankasına göre düşük-orta gelirli olmasının sebeplerinden biri de yoksulluktur. Tüm bu ifadelerle bakılarak Pakistan'ın ekonomik göstergelerini genel bir biçimde incelemek sağlıklı olacaktır. Buna göre Şekil 5.14 - 5.15 - 5.16'da sırasıyla kadınların insani gelişim endeksi, GSYİH büyüme oranı ve nihayetinde enflasyon oranları aşağıdaki gibi incelenip açıklanacaktır.

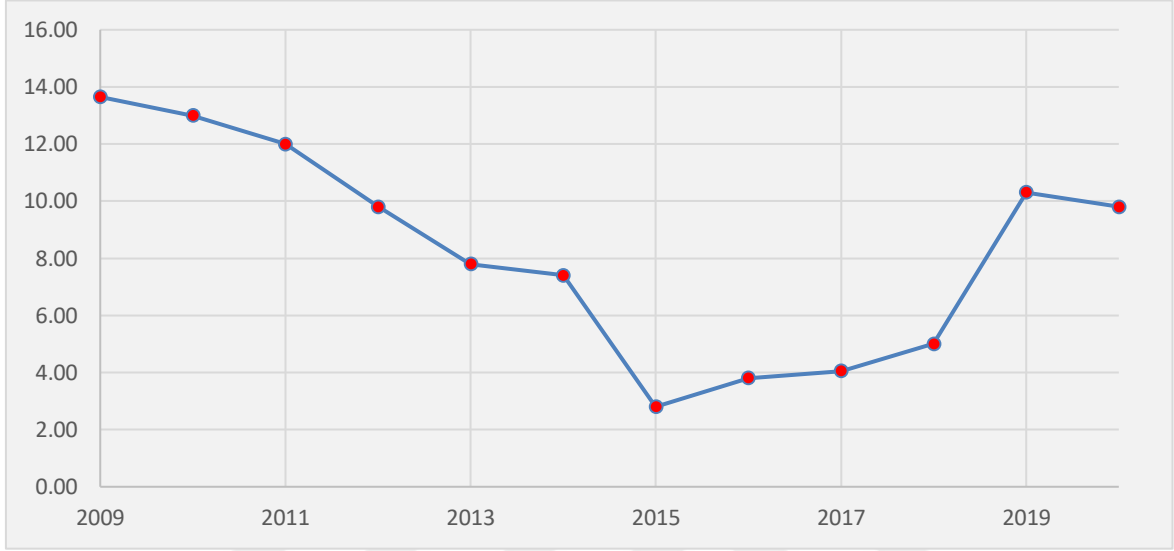
Şekil 5. 14: Pakistan'da yıllara göre kadınların insani gelişme endeksi (UNDP, 2021)

Grafığe göre Pakistan'daki toplam nüfus içerisinde yer alan kadınların insani gelişme endeks verilerine göre 2010 yılında 0,418 olarak gerçekleşirken 2015 yılında bu oran 0,449'a yükselmiştir. Giderek artış gösteren bu endeks nihayetinde 2019 yılında 0,456 olarak belirlenmiştir. Ayrıca endeks 2018 yılına kıyasla 2019'da düşüş eğilimi göstermektedir.

Şekil 5. 15: Pakistan'da GSYİH yıllık büyüme oranı (2009-2021, %) (Trading Economics, 2021)

Şekil 5.15'e göre ülkenin yıllık GSYİH büyüme oranı 2009 yılı itibariyle yüzde 0,36 iken hızlı bir yükseliş ile beraber 2016 yılında yüzde 4,56 olarak artış göstermiştir. Grafikte 2018 yılı büyümenin en yüksek olduğu nokta olarak saptanmış ve 2020'de ise ani düşüşlerle yüzde -0,47 gibi bir orana inmiştir. Tekrar toparlanan büyüme oranlarının 2021'de yüzde 3,94 olarak gerçekleşeceği düşünülmektedir.

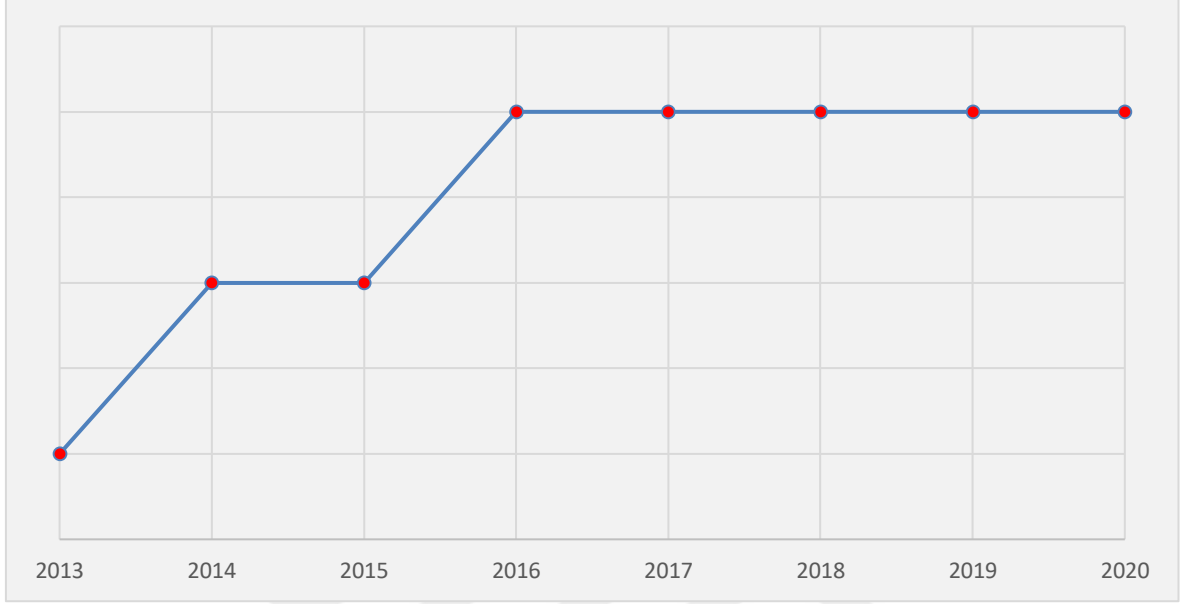

Şekil 5.16: Pakistan'da tüketici fiyatlarına göre yıllık enflasyon oranı (World Bank, 2021)

Şekil 5.16'da ülkedeki tüketici fiyatları kapsamında yıllar itibariyle enflasyon oranı incelenmektedir. Buna göstergeye göre 2009 yılında yaklaşık yüzde 13,6 iken 2015 yılına gelindiğinde enflasyon oranı giderek azalan bir şekilde yüzde 2,8 oranına kadar inmiştir. Yıllar itibariyle en düşük oranda yine 2015'de gerçekleşmektedir. 2020 yılına gelindiğinde yüzde 9,8 ile artış göstermiştir. 2016'dan 2020 yılına kadar düzensiz artış gösteren oran grafikte verilen yıl aralıklarına göre sürekli değişiklik göstermektedir.

Pakistan İslam Cumhuriyeti takribi olarak 220 milyon kişi ile tüm dünyanın beşinci en kalabalık ve en yoğun ülkesi olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte ülkedeki en çok Müslüman nüfus bulunduran ikinci büyük ülkedir. Pek çok kültürü ve mezhep grubuna ev sahipliğinde bulunan ülke çoğunlukla genç bir nüfusa sahiptir. Genel olarak nüfus dağılımına baktığımızda 24 yaş altı yüzde 55.3, 24-54 yaş aralığında yüzde 34.7, 54 yaş üstü ise yüzde 10 şeklindedir. Pakistan'daki ortalama yaş standardı 22 ve kadınlardaki yaşam süresi ise yüzde 71.3 olarak gerçekleşmektedir. Ülkedeki Gini gelir eşitsizliği oranları endeks puanına göre değerlendirilir. Bu bilgilere göre 2010 yılında 29.80 endeks puanı iken

2015 yılında bu puan 32.80'e yükselmiştir. En son 2018 yılında 31.60 ile 154. sırada yer almaktadır (DEİK, 2020: 11-13; World Bank, 2021). Tüm bu açıklamalar çerçevesinde şekil 4.17'de ülkedeki toplam nüfusun yüzdesine göre kadın nüfus oranı incelenecektir.

Şekil 5. 17: Pakistan'da kadın nüfus oranı (2009-2020, %) (UNFPA, 2021)

Şekilde gösterildiği gibi ülkedeki toplum nüfusun yüzdesine göre kadın nüfus oranı, 2009 yılında yüzde 48,47 olarak ifade edilirken 2016 yılında bu oran yüzde 48,54 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılından 2020 yılına kadar neredeyse aynı ilerleyen bu oranlar 2020 yılında nihayetinde yüzde 48,54 şeklinde gösterilmektedir.

Ülkenin ataerkil bir yapıya sahip olduğu daha önce de belirtilmişti. Kadınların işgücü ve istihdam göstergeleri eğitim ve yaş aralıklarıyla bağlantılı bir biçimde değişmektedir. Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde Pakistan'daki kadınların istihdam ve işgücüne katılımı, yaş düzeyi, eğitim seviyesi, yaşadıkları tecrübeler, gelir seviyesi ve medeni durumları işgücüne katılımı önemli etkenlerdir. Bu belirtilen faktörlere göre ülkedeki kadınların işgücü ve istihdamı değişiklik göstermektedir (Mujahid, 2014: 212-213). Buna göre kadınlara ait istihdam göstergeleri genel bir biçimde Tablo 5.3'de incelenecek ve yorumlanacaktır.

Tablo 5. 3: Pakistan'da kadınların bazı istihdam ve işgücü göstergeleri (2009-2019, %) (Dünya Bankası kalkınma göstergeleri, 2021)

Yıl	Haneye Katkısı olan Kadın İşçiler (Kadın İstihdam Yüzdesi)	Kadın İşverenler (Kadın İstihdamının Yüzdesi)	Kadın İşgücü (Toplam İşgücünün Yüzdesi)
2009	63,85	0,09	20,18
2010	65,12	0,15	21,02
2011	62,44	0,15	21,29
2012	61,15	0,10	21,42
2013	59,75	0,08	21,56
2014	54,22	0,04	21,94
2015	54,01	0,10	22,45
2016	56,22	0,10	21,82
2017	53,77	0,10	21,20
2018	51,38	0,11	20,60
2019	50,03	0,10	20,50

Tablo 5.3'e göre haneye katkıda bulunan kadın işçi oranları ülkedeki kadın istihdamına göre 2009 yılında yüzde 63,85 şeklinde iken 2015 yılında bu oran yüzde 54,01'e düşüş göstermiştir. 2019 yılında ise yüzde 50,03 olarak gerçekleşmiştir. Benzer biçimde kadın istihdamının yüzdesine göre kadın işverenlerin 2009 yılındaki oranı yüzde 0,09, 2015 yılında yüzde 0,10 olmuştur. Bu gösterge 2015 yılından sonra çok büyük değişiklik göstermeyerek 2019 yılında da yüzde 0,10 şeklindedir. En son ülkedeki toplam işgücünün yüzdesine göre kadın işgücü oranları 2009 yılında yüzde 20,18, 2015 yılında 22,45 ve 2019 yılında ise yüzde 20,50 olarak ifade edilmektedir. İşgücü oranları da yıllar itibariyle değişiklik göstermiş ve bahsedilen yıllar arasında en yüksek oran yine 2015 yılında meydana gelmiştir.

Pakistan'da yoksulluktan ziyade eşitsizlik söz konusudur. Aslında ülkedeki yoksulluğun da temel sebebi yine eşitsizlikten kaynaklanmaktadır. Pakistan ülkesinin ilk resmi Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) raporu gereğince toplam nüfusun yüzde 39'luk kısmı çok boyutlu bir yoksullukla hayatını sürdürmektedir. Kısaca ülkedeki her 10 bireyden hemen hemen 4'ü bu kategoride yer almaktadır. Belucistan ve FATA (Federal Biçimde Yönetilen Kabile Bölgeleri), ülkede çok boyutlu yoksulluktan en çok etkilenen bölgelerdir. Belucistan ve FATA'nın çok boyutlu yoksulluk oranları sırasıyla yüzde 71 ve yüzde 73 olarak gösterilmektedir. Ülkede yoksulluk açısından bölgesel kapsamda büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar; Hayber Pakhtunkhwa (%49), Gilgit- Ballistan ve Sindh (%43),

Pencap (%31), Azad Jammu ve Keşmir (%25) olarak ifade edilir. Tam tersi çok boyutlu yoksulluk %10'dan daha düşük seviyede olan bölgelere ise Islamabad, Karaçi vs. örnek verilebilir. Tüm bu açıklamalara dayanarak, yoksulluk tesir alanının bölgeler arasında ciddi seviyede eşitlik içermediği gözlemlenebilir. Benzer bir biçimde bahsedilen bölge ve iller arasındaki yoksulluk uçurumu, nüfuslarının yüzde 54.6'sı ile kırsal alanlar, yüzde 9.3'ü ile kentsel alanlar arasında da görülmektedir. Rapor gereğince yoksulluğun en fazla olduğu yer Belucistan olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte son on senede Belucistan ve Sindh bölgelerinde yoksulluğun giderek artış gösterdiği de ifade edilmektedir. ÇBYE kapsamında yüzde 43 ile eğitim yetersizliği en yüksek paya sahiptir. Bu göstergiyi takribi yüzde 32 ile hayat kalitesi ve yüzde 26 ile sağlık hizmetleri takip etmektedir. Bu veriler aynı zamanda iktisadi göstergelerin iyi olduğu alanlarda dahi toplumsal göstergelerin çok yetersiz olduğunu doğrular niteliktedir (UNDP Pakistan, 2016).

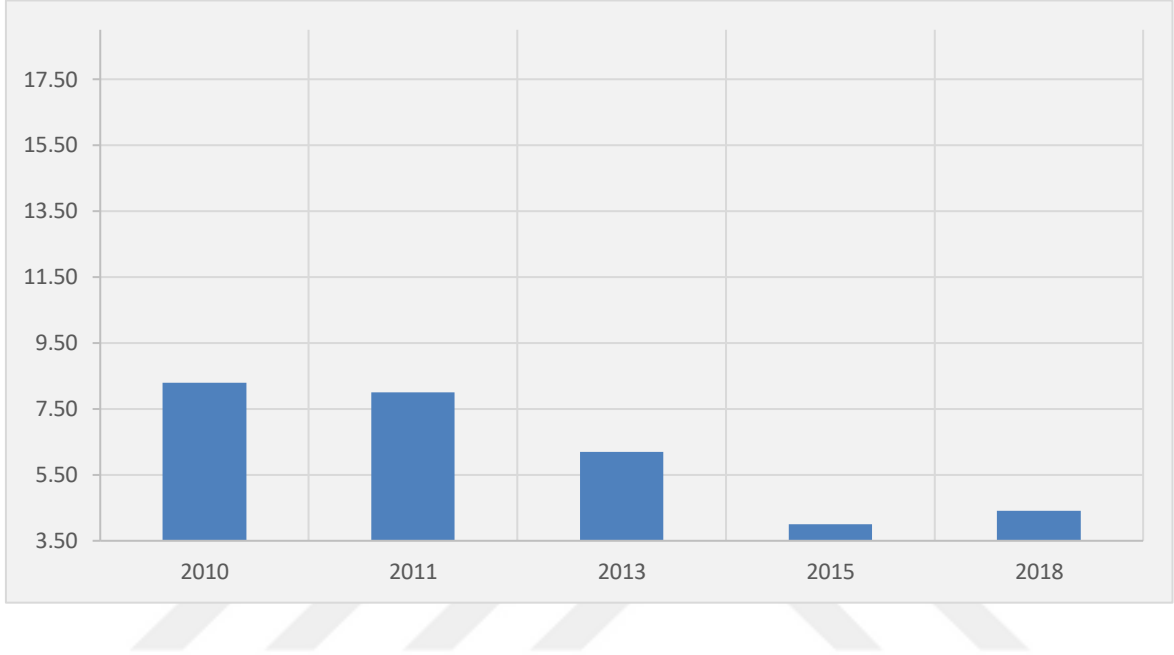
Bu açıklamalar doğrultusunda Tablo 5.4 ve Şekil 5.18 - 5.19'da sırasıyla ülkenin farklı bölgelerindeki çok boyutlu yoksulluğu, ülkede kişi başı 1,90 USD altında yaşayan yoksullar ve en son ulusal yoksulluğun altında yaşamını sürdüren yoksul oranı gösterilecek ve ona göre yorumlanacaktır.

Tablo 5. 4: Pakistan'da farklı yerlerdeki çok boyutlu yoksulluk oranı (UNDP, multidimensional poverty in Pakistan, 2014-2015)

Bölge ve Bölge Grupları	2004-2005 Aralığında Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı (%)	2014-2015 Aralığında Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı (%)
Kentsel	24	9.4
Kırsal	70.3	54.6
Belucistan	83.4	71.2
Hayber Pahtunhva	65.8	49.2
Penjap	49.7	31.4
Sindh	57.3	43.1
Toplam	55.2	38.8

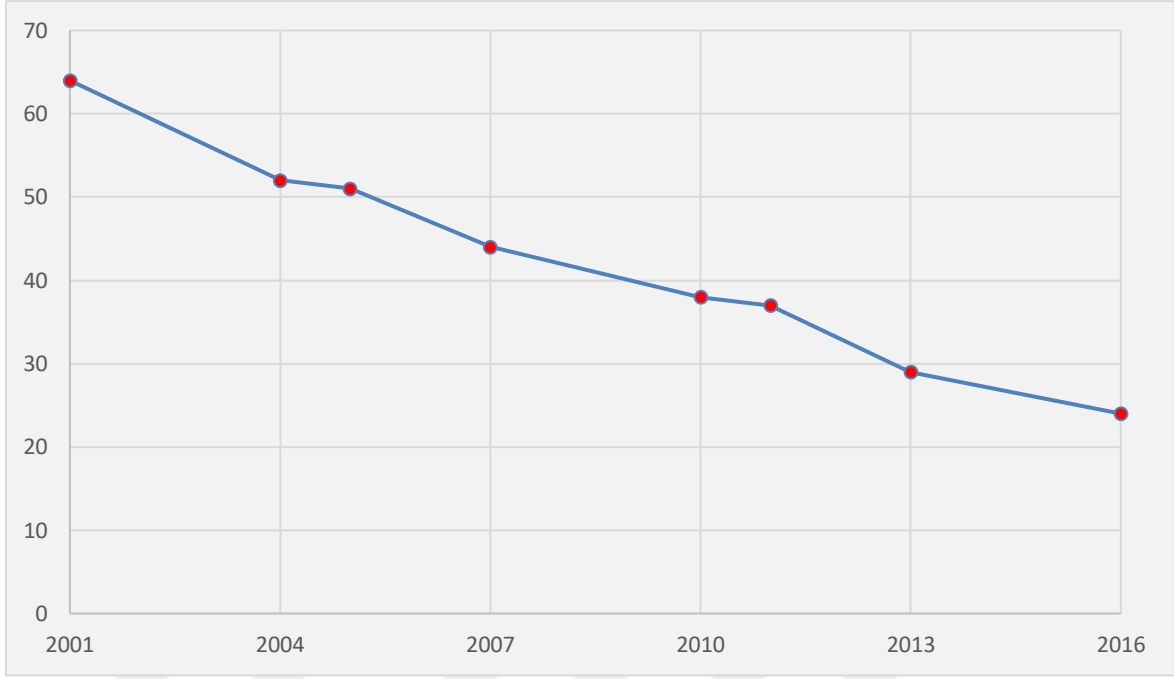
Tabloya göre ülkedeki çok boyutlu yoksulluk oranlarına göre kentsel ve kırsal olarak sırasıyla 2004-2005 arası yüzde 24 iken 2014-2015 arası ise yüzde 9.4 olarak gerçekleşmiştir. Kırsal alanlarda ise kentsel alanlarda olduğu gibi bir düşüş gözlemlenmektedir. Belucistan bölgesinde yoksulluk 2004-2005 yıllarında yüzde 83.4 iken

2014-2015 yıllarında yüzde 71.2 gibidir. Diğer bölgelerde de burada olduğu gibi yıl itibariyle azalış izlenmektedir. Son olarak toplam değerlere bakıldığında çok boyutlu yoksulluk oranı 2004-2005 yıllarında yüzde 55.2 ve 2014-2015 yıllarında ise yüzde 38.8 olarak değerlendirilmektedir. Buradaki oranlar yıllar sabit tutularak raporda verildiği için bazı yılların verileri elde edilememektedir.

Şekil 5. 18: Pakistan'da günde 1.90 ABD doları altında yaşayan yoksul çalışan oranı (toplam nüfus yüzdesi) (World Bank, 2021)

Şekil 5.18'e göre ülkenin toplam nüfus yüzdesine göre kişi başı günde 1.90 dolar altında yaşamını devam ettiren yoksul oranı 2010 yılında yüzde 8,30 iken 2011 yılında oran giderek düşüş göstererek yüzde 8 olmuştur. En son 2018'de yoksul oranı yüzde 4.40 şeklinde gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle giderek azalan oran yine 2018'de artmaya başlamıştır.

Şekil 5. 19: Pakistan’da ulusal yoksulluk sınırı kapsamında yoksulluk oranı (toplam nüfus yüzdesi) (World Bank, 2021)

Yukarıdaki grafiğe göre ulusal yoksulluk sınırını esas alan toplam nüfusun yüzdesine göre çalışan yoksul oranı 2001 itibariyle yüzde 64,3 iken 2010 yılına gelindiğinde yüzde 36,8 şeklinde gerçekleşerek azalmıştır. Bu bilgiler dâhilinde ülkedeki yoksulluk giderek azalmış ve nihayetinde 2018 yılında yüzde 21,9 oranına gelerek belirtilen yıllar arasındaki en düşük oran olarak belirtilmiştir. Bütün bu açıklamalar ve göstergeler ışığında Bangladeş gibi kalabalık bir ülke olan Pakistan, yoksulluk alanında ilerleme kaydetse de istenilen düzeye henüz erişememiştir. Bir İslam ülkesi olarak da bilinen bu ülke mezhep çatışmaları, gıda yetersizliği ve temiz su kaynaklarının yeterli olmaması sebebiyle büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Aynı zamanda ülkede kadın istihdam oranları iyi seviyede olsa da henüz tam bir gelişim gösterememiştir.

5.5. Genel Bakış Açısıyla Karşılaştırılma

Ülkemiz, Güney Asya bölgesindeki ülke ve ülke gruplarıyla hep güçlü toplumsal ve tarihi ilişkiler içerisinde olmuştur. Türkiye, samimi ilişkilerinin güçlü olduğu bu ülke gruplarıyla aralarındaki bağlantıyı ve yaptıkları işbirliğini tüm alanlarda daha fazla iyileştirme yolunda kuvvetli bir iradeye sahiptir. Bu dostluk ilişkileri ve yapılan işbirliği toplumsal sulh ve istikrara ciddi anlamda katkıda bulunmaktadır. Afganistan ülkesinde sulh ve istikrar

politikalarının oluşturulması için ülkedeki bireylerin hayat standartlarının iyileştirilmesi gerekliliği fikrinden hareketle Türkiye, bu bahsedilen ülkede tarihin en geniş kapsamlı destek programını başlatmıştır. Afganistan'a sağlanan destek ve uygulamalar öncelikli olarak kız çocuklarına özgü eğitim seviyesinin yükseltilmesi, bireylerin sağlık hizmetlerine ulaşımının yeterli hale gelmesi ve güvenlik hizmetlerinin artırılması yönünde sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Diğer taraftan Türkiye bahsedilen ülkede emniyet ve istikrarın geçici olmayan bir biçimde temel oluşturulması bakımından kilit bir unsur kabul edilen bölgesel işbirliğinin oluşturulması ve iyileştirilmesine önem atfetmektedir. Ülke, Pakistan ile olan kusursuz ilişkilerini güçlü kurumsal temeller üstüne kurmaktadır. Emniyet ve istikrarın sağlanmasıyla terör, ölçsüzlük ve uyuşturucu ile mücadele öncelikli olmak şartıyla güçlü bir iş birliğine yönelik Türkiye, Pakistan ve Afganistan ile hem ikili biçimde hem de üçlü olarak bölgesel ve milletlerarası dayanışma sağlanmaktadır. Güney Asya'da bulunan diğer ülkelerden Bangladeş, Nepal, Sri Lanka, Butan ve Maldivlerle aramızdaki ilişkiler son zamanlarda çok iyi seviyede ilerleme göstermiştir. Türkiye, tüm platformlarda iyileştirmenin geliştirilmesi bakımından çaba sarf etmektedir. Bölgeyle ilişkilerin daha iyi hale gelmesi ülkemizin dış politika stratejisinin hedefleri arasındadır. Ülkemizin Güney Asya bölgesine artan alakası ve orada var olma durumu konuyla ilgili birey ve devletler açısından da önemlidir (T.C Dış İşleri Bakanlığı, 2011).

Türkiye'nin kadın yoksulluğu itibariyle Güney Asya Bölgesi içindeki durumunu saptamak ve bir karşılaştırma yapmak suretiyle kadın yoksulluğu sorununun Güney Asya ülkelerinde ne boyutta olduğunu görebilmek için veriler ile açıklamalar doğrultusunda Türkiye ve Güney Asya ülkeleri arasında genel bir karşılaştırma yapılacaktır. Öncelikle burada sürdürülebilir kalkınma ve cinsiyet eşitliği kavramından bahsetmek yararlı olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, hukuken verilmiş seçme ve seçilme hakları, karar verebilme yetisi, kaynaklara, durum ve şartlara ulaşma, eğitim iş gücü piyasası ve sağlık hizmetlerine erişme gibi sosyal hayattaki her faktör ve alanda kadın-erkek eşitliğini sağlamayı anlatmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği ise tüm dünyada değişik şekillerde karşı karşıya kalınan bir durumdur. Gelişmiş ekonomilerde gelişmekte ve az gelişmiş ekonomilere kıyasla daha düşük olmakla birlikte eşitlik eksiksiz bir şekilde sağlanmış değildir. Dünyadaki tüm bireyler için sağlanan hak ve özgürlükler bakımından insanlara özgü ayrımcılık hiçbir şekilde kabul edilemez. Hâlbuki kadınlar tarih boyunca değişik şekillerde ayrımcılık yaşamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği adına farklı alanlarda kullanılmak üzere endeksler geliştirilmiştir. Kadın ayrımcılığını her bakımdan ve her yerde bitirmek sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden

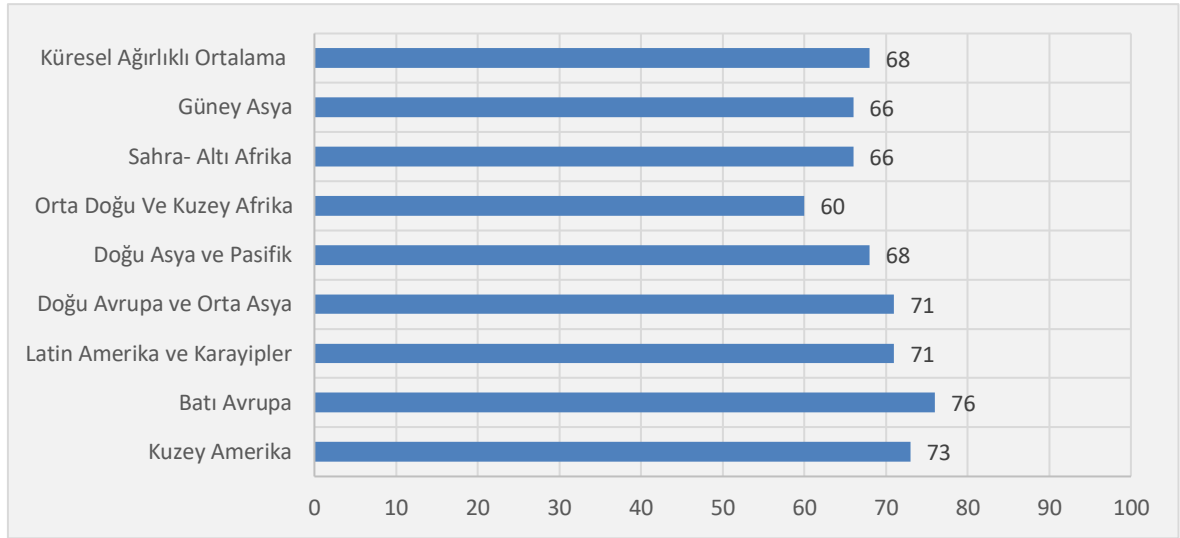
kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler ve UNDP, cinsiyet eşitliği kapsamında birçok çalışma yapmış ve ilerlemeler kaydetmiştir (Özdemir, 2021: 32-33).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Endeksi (SDG), dünyadaki ülkelerin genel bir durum değerlendirmesi için kullanılan endekstir. En iyi ve en kötü hedefler arasındaki skor değerlendirmesi de denilebilir. Buna göre seçilen ülkelerin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu açıklamalar ışığında aşağıda sürdürülebilir kalkınma ve cinsiyet göstergeleri açısından veriler incelenecek ve yorumlanacaktır. Bunların devamında yoksulluk ve kadın yoksulluğu verileriyle genel bir kıyaslama gerçekleştirilecek ve bununla birlikte açıklamalar yapılacaktır.

Tablo 5. 5: Seçilmiş Güney Asya ülkelerinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri endeksi (SDG endeksi) (UNDP, Sustainable Development Report 2021)

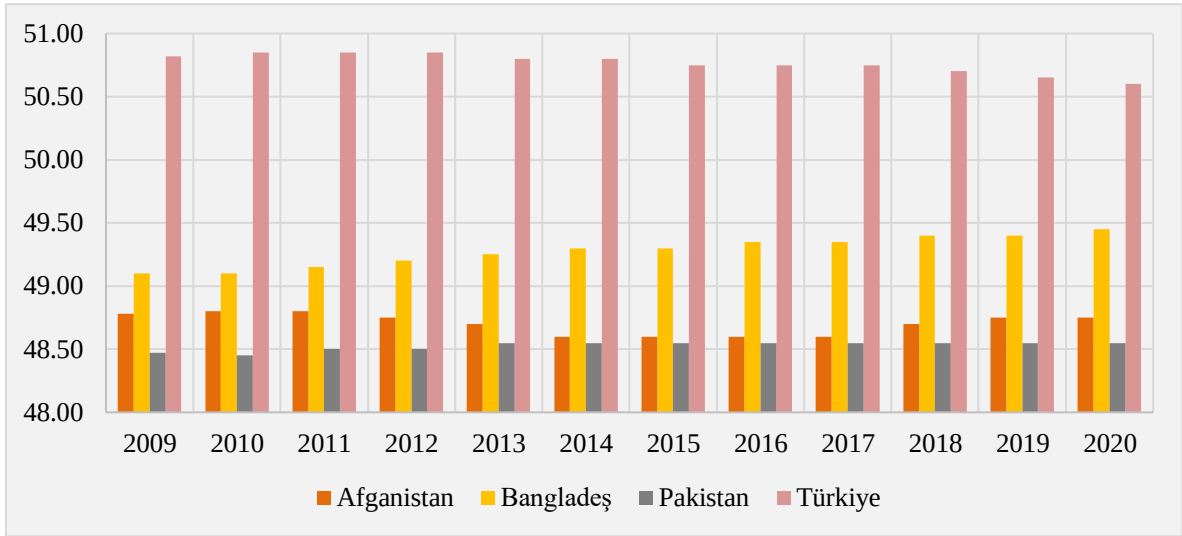
SDG Endeksi için Seçilen Ülkeler	Ülke Sıralaması	Endeks Oranı (%)
Afganistan	137	53.9
Bangladeş	109	63.5
Pakistan	129	57.7
Türkiye	70	70.4

Tabloya göre 2021 yılında seçili olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma bakımından endeksleri incelenmektedir. Buna göre ülke sıralamaları ve oranlar birbirleriyle doğru orantılı ilerlemektedir. En sonda hem sıralama ve hem oran olarak Afganistan yer almaktadır. Afganistan SDG endeksi sıralamasında 139. Sırada yer almakta ve oransal bakımdan yüzde 53.9 olarak ifade edilmektedir. En yüksek oran ve sıralama ise Türkiye'ye aittir. Ülkemiz, 70. sırada ve endeks oranı yüzde 70.4 olarak gerçekleşmiştir.

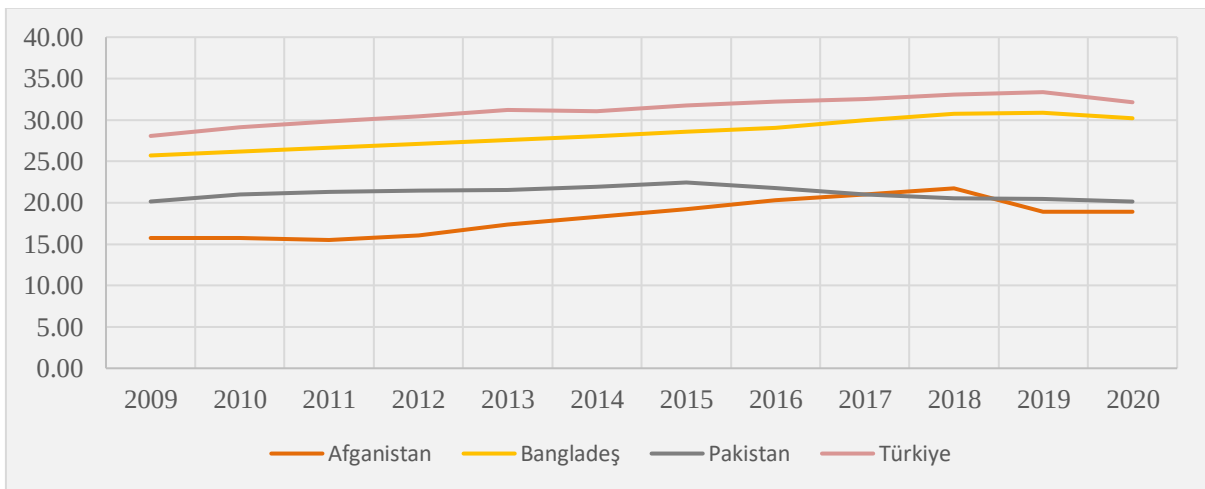
Şekil 5. 20: Dünya'da bölgeler bakımından küresel cinsiyet indeksi (2018, %) (WEF, küresel cinsiyet farkı raporu, 2018)

Küresel cinsiyet indeksi, Dünya Ekonomik Forumu aracılığıyla oluşturulmuş ve amacı erkek ve kadın cinsiyet farkını incelemektir. Bu endeksin parametreleri içerisinde ekonomiye katılım, eğitim düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim ve siyasi g   gibi göstergeler yer alır. Bu göstergeler hesaplanarak ortaya cinsiyet farkı indeksi çıkarılır. Bu ifadeler ışığında  ekil 4.20'de ilk olarak küresel ağırlıklı ortalama verilir. Bu ortalama yüzde 68 olarak belirlenmiştir. Burada bahsedilen ülke gruplarından bazılarını ele alırsak ilk olarak Güney Asya bölgesi yüzde 66 ile ve daha sonra Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgesi ise yüzde 71 ile daha yüksek seviyede bulunmaktadır.  lke ve bölge bazında tüm göstergelerin ilk başta ekonomik ve sosyal bakımdan kadın göstergelerini incelemek ileride yapılacak kar ıla tırmalarda faydalı olacaktır. Buna göre tüm bu bahsedilen veriler ve göstergeler aşağıda açıklanıp yorumlanmaktadır.

Şekil 5. 21: Türkiye'de ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın nüfusu (2009-2020, %) (The Global Economy, 2021)

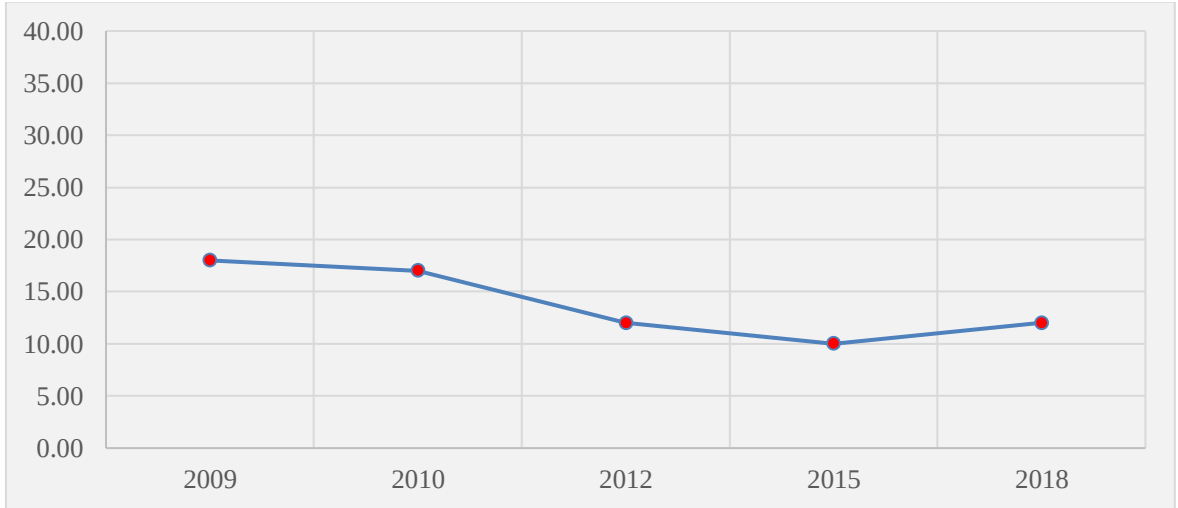
Şekil 5.21'e göre Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinin kadın nüfusu karşılaştırması yapılmıştır. Bu verilere göre Pakistan diğer ülkelere kıyasla en düşük oranlara sahiptir. En yüksek oranlar ise Türkiye'ye aittir. 2009 yılında sırasıyla Afganistan yüzde 48,78, Bangladeş yüzde 49,10, Pakistan yüzde 48,47 ve son olarak Türkiye yüzde 50,82 şeklindedir. Bu oranlar 2020 yılında ise yine sırasıyla Afganistan yüzde 48,75, Bangladeş yüzde 48,45, Pakistan yüzde 48,55 ve Türkiye yüzde 50,60 olarak gerçekleşmiştir. Nihayetinde yıllar itibariyle Afganistan ve Türkiye'de düşüş gerçekleşirken Bangladeş ve Pakistan'da kadın nüfusu artış göstermektedir.

Şekil 5. 22: Türkiye'de ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işgücü (%) (World Bank, 2021)

İşgücü göstergeleri de nüfus göstergeleri gibi ülkelerin sosyal ve ekonomik olarak kabul edilen göstergeleri içerisinde yer almaktadır. Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinin kadın iş gücü göstergeleri Şekil 5.22’de yer almaktadır. Bu değerlendirmeye göre Türkiye diğer ülkelere kıyasla en yüksek konumda yer alır. Onu takip eden ülkeler sırasıyla Bangladeş, Pakistan ve Afganistan olarak belirlenmektedir. En son yıl itibariyle 2020’deki kadın iş gücü oranları sırasıyla Afganistan yüzde 19, Bangladeş yüzde 30, Pakistan yüzde 20 ve Türkiye yüzde 32 şeklinde verilmiştir. Bu ifadelerde önceki açıklamayı doğrular niteliktedir.

IMF ve BM göstergelerinden oluşturulan verilere göre kişi başı günde 5.50 ABD doları sınırının altında yaşayan bireyler yoksul olarak sayılırken kişi başı günde 1.90 ABD doları sınırının altında yaşayan bireyler ise aşırı yoksul sayılmaktadır. Tüm dünyada hayatını devam ettiren yoksul bireylerin yarısı çocukları oluştururken çoğu bölge ve yaş kriterine göre de birçoğu kadın bireylerden oluşmaktadır. Tüm dünyada günde 1.90 ABD doları altında yaşayan yoksul bireyler 2020 yılında yüzde 9.1 ile yüzde 9.4 arasında bulunmaktadır. 2030’da tüm dünyada yok edilmesi amaçlanan yoksulluk, 90’lardan itibaren ilk defa salgın dönemiyle birlikte 2020’de artmıştır. Hatta bazı bölge veya ülkelerde 90’lı yıllardaki seviyelere döndüğü ifade edilebilir (Anadolu Ajansı, 2021). Tüm bu açıklamalar doğrultusunda aşağıda tüm dünyada ve Türkiye’de yoksulluk göstergelerine kısa bir şekilde değinilecek ve yorumlanacaktır.

Şekil 5. 23: Dünya'da yoksulluğun yıllar içerisinde değişimi (2009-2018, %) (World Bank, 2021)

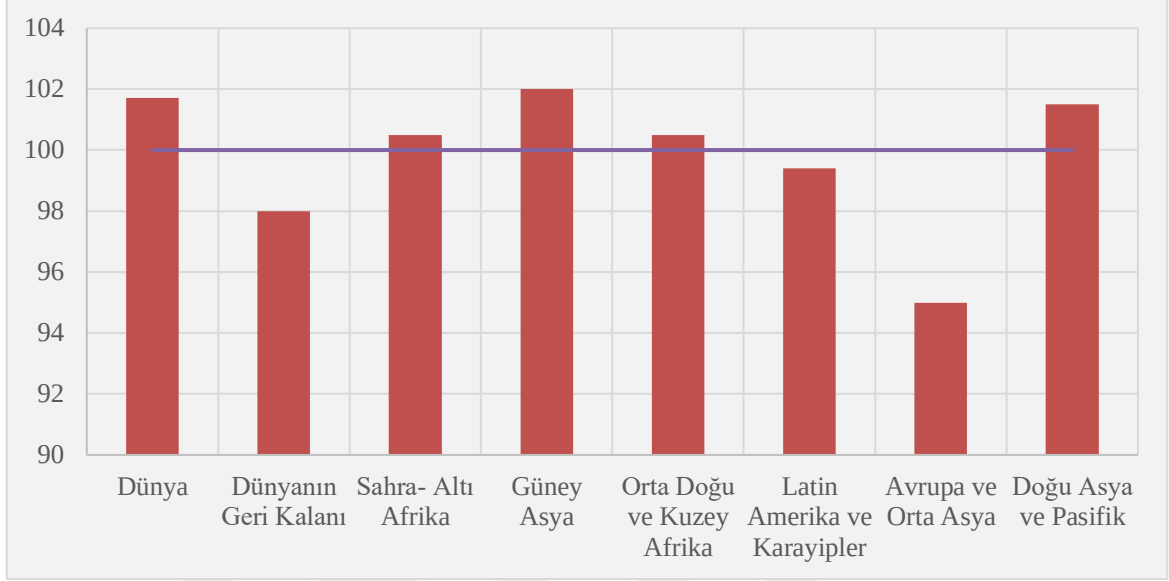
Dünya’da yıllar itibariyle yoksulluk oranları 2009 yıllarında yaklaşık yüzde 18 civarlarındaydı. 2015 yılında yüzde 10 civarında seyrederken giderek azalış gösterdiği görülmüştür. Nihayet 2018 yılında bu oran yüzde 12 şeklinde gelişerek tekrar bir artma eğiliminde olduğu görülür. Bu yıllar itibariyle gerçekleşen düşüşün asıl sebebi kuşkusuz uluslararası kurum ve kuruluşların bu konuda gerçekleştirdiği program ve uygulamalar sayesinde meydana gelmektedir.

Tablo 5. 6: Dünya'da demografik açıdan ülke grubuna göre çalışan yoksulluğu oranı (2018-2023, %) (ILO, 2019)

Ülke Grubu	Demografi Grubu	Orta Derece Çalışma Yoksulluğu				Aşırı Derece Çalışma Yoksulluğu			
		Oran (%)		Milyon		Oran (%)		Milyon	
		2018	2023	2018	2023	2018	2023	2018	2023
Düşük ve Orta Gelir	Genç	20.6	18.9	78.6	71.8	15.7	14.5	59.8	55.2
	Erkek	17.1	14.8	287.0	262.0	9.4	8.0	158.3	142.1
	Kadın	14.1	12.6	142.7	133.8	10.5	9.6	106.5	101.9
	Toplam	16.0	14.0	429.7	395.8	9.8	8.6	264.8	244.0
Düşük Gelir	Genç	28.8	28.1	22.7	25.0	41.4	37.6	32.7	33.5
	Erkek	27.4	26.3	44.1	49.3	38.2	34.4	61.4	64.3
	Kadın	27.7	27.0	37.3	42.2	40.4	36.3	54.4	56.5
	Toplam	27.5	26.6	81.3	91.4	39.2	35.2	115.8	120.9
Alt Orta Gelir	Genç	28.9	24.9	49.6	42.5	15.0	12.1	25.7	20.8
	Erkek	26.6	21.9	210.3	187.7	11.5	8.5	90.9	73.1
	Kadın	23.8	19.9	83.3	75.1	13.5	11.0	47.4	41.7
	Toplam	25.7	21.3	293.6	262.8	12.1	9.3	138.3	114.8
Üst Orta Gelir	Genç	4.8	3.6	6.3	4.3	1.1	0.8	1.4	1.0
	Erkek	4.5	3.4	32.7	25.0	0.8	0.6	6.0	4.6
	Kadın	4.2	3.2	22.1	16.6	0.9	0.7	4.7	3.7
	Toplam	4.4	3.3	54.8	41.6	0.9	0.7	10.8	8.3

Tablo 5.6’ya göre dünyada gelir gruplarına ve demografik gruplara göre yoksulluk oranları verilmiştir. 2023 oranları ILO örgütüne göre tahmini olarak raporda verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere gelir gruplarına ve cinsiyet farklarına göre yoksulluk oranları değişiklik göstermektedir. Buna örnek olarak düşük gelirli ülke gruplarında kadın bireylerde aşırı çalışan yoksulluğu 2018 yılında yüzde 40.4 iken 2023’te yüzde 36.3 olması beklenmektedir. Aynı şekilde üst orta gelir grubunda kadınların aşırı çalışma yoksulluğu 2018’de yüzde 0.9 iken 2023’te 0.7 olması bekleniyor. Bu veriler yapılan açıklamayı yine doğrular niteliktedir.

Ülke gruplarına göre yoksulluk oranları yıl aralıkları seçilmiş olup herhangi diğer yıllarda veri bulunmamaktadır.

Şekil 5. 24: Dünya'da bölgelere göre yoksul kadın oranı (toplam kadın nüfusu yüzdesi) (World Bank Poverty and Shared Prosperity, 2020)

Şekil 5.24'de dünyadaki bölgelerde toplam kadın nüfusuna göre kadın yoksul oranı incelenmektedir. Buna göre yoksulluk sınır boyutu 100 olarak belirlenmektedir. 100 üzerinde değerlendirilen bölgeler aşırı yoksul olarak adlandırılmaktadır. Güney Asya, Dünya ve Doğu Asya ile Pasifik verileri en yüksek oranlara sahipken en düşük oranlar ise Avrupa ve Orta Asya bölge grubuna aittir. Bu oranlara yakın bir biçimde Sahra- altı Afrika da yoksulluk oranlarının yüksek olduğu bölge gruplarının hemen arkasında yer almaktadır. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde Türkiye'de ve seçilmiş Güney Asya ülkeleri arasında bazı ekonomik, sosyal göstergelerle birlikte yoksulluk kıstasında karşılaştırma yapmak faydalı olacaktır. Dolayısıyla aşağıda gösterilen tablolar bu doğrultuda açıklanacaktır.

Tablo 5. 7: Türkiye'de işteki durumlara göre yıllık ortalama iş geliri (2019-2020, %) (TÜİK gelir ve yaşam koşulları araştırması, 2021)

İşteki Durum		Toplam	Kendi Hesabına	İşveren	Ücretli, maaşlı	Yevmiyeli
Toplam	2019	34 733	27 127	95 495	34 286	14 769
	2020	43 118	33 207	125 698	42 006	17 577
	Değişim (%)	24,1	22,4	31,6	22,5	19,0
Kadın	2019	28 214	16 425	80 893	29 968	9 033
	2020	35 828	21 516	105 767	37 392	10 572
	Değişim (%)	27,0	31,0	30,7	24,8	17,0
Erkek	2019	37 072	29 116	97 244	36 167	16 784
	2020	45 648	35 255	127 908	43 974	19 434
	Değişim (%)	23,1	21,1	31,5	21,6	15,8

Tabloya göre Türkiye'deki iş geliri oranlarının 2019-2020 yıl aralığında hem cinsiyete göre hem de işteki durumlarına göre incelemesi yapılmaktadır. Buna göre 2019 yılında kadın bireylerin toplam iş gelirleri 28 bin 214 TL iken erkek bireylerin toplam iş gelirleri 2019'da 37 bin 072 TL şeklindedir. 2020'ye gelindiğinde ise gelir miktarları artış göstermiş fakat 2020'de de erkeklerin kadınlardan daha fazla gelir elde ettiği gerçeği değişmemiştir. Kadın ve erkek bireylerde hem iş geliri olarak hem de değişim oranları olarak en düşük seviyelere sahip olanlar yevmiyeli çalışanlardır.

Tablo 5. 8: Türkiye’de hane halkı fert gelirine göre yoksulluk oranı (%) (TÜİK gelir ve yaşam koşulları araştırması, 2021)

Anket Yılı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gelir Referans Yılı	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Meydan gelirin %40’ ına göre	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3	8,9
Meydan gelirin %50’ sine göre	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0
Meydan gelirin %60’ ına göre	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9
Meydan gelirin %70’ ına göre	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5	29,0

Hane halkı bireylerinin gelir seviyesine göre yoksulluk oranları Tablo 4.8’de gösterilmektedir. Anket ve gelir referans yılı çerçevesinde incelenecek olan tablo, medyan gelirin farklı seviyelerine göre yıllar itibariyle değişmektedir. Eşdeğer olarak kabul edilen kullanılabilir fert medyan gelirinin yüzde 50’si baz alınır ise yoksulluk sınırı 2019’a göre 0,6 puan yükselerek yüzde 15,0 şeklindedir. Medyan gelirin yüzde 70’i baz alınır ise 2020 yılında bir önceki yıla göre 0,5 puan yükselerek yüzde 29,0 olarak gerçekleşmiştir. Anket ve gelir referans yılları doğrultusunda hazırlanan bu veriler medyan gelir yüzdesi arttıkça yükselmektedir. Anket yapılan yıl aralığında medyan gelirlere göre yapıldığı için yıl aralığı sabit olarak gösterilmektedir.

Tablo 5. 9: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 15 yaş üstü kadın çalışan yoksul oranı (1.90 USD altında çalışan yüzdesi) (2009-2019) (ILOSTAT, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	59.1	56	55	52.5	50.9	49.8	48.7	47.8	46.3	45.7	45
Bangladeş	20	18.8	17.5	16.7	15.8	15.1	14.1	13.7	10.8	7.2	6.2
Pakistan	11.2	9.3	8	6.8	6.8	5.2	5.3	3.7	2.4	1.6	1.6
Türkiye	0.2	0.2	0	0	0.1	0.1	0.1	0.1	0	0	0

Uluslararası Çalışma Örgütü tahminlerine göre iş yaşamında olan 15 yaş ve üstü kadınların yoksulluk oranları Tablo 5.9’da verilmiştir. Tabloya göre 2009 yılında en fazla kadın yoksul oranına sahip ülke Afganistan olup en düşük orana sahip ülke ise Türkiye olarak belirlenmiştir. 2009’dan 2015 yılına gelindiğinde oranlar giderek düşüş göstermiş fakat sıralaması değişiklik göstermemiştir. Nihayetinde 2019 yılında sırasıyla Afganistan yüzde 45, Bangladeş yüzde 6.2, Pakistan yüzde 1.6 ve Türkiye yüzde 0 şeklinde tahmin edilmektedir.

Tablo 5. 10: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 25 yaş üstü kadın çalışan yoksul oranı (1.90 ABD doları altında çalışan yüzdesi) (2009-2019, %) (ILOSTAT, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	59.4	56.2	55.2	52.6	51	49.8	48.7	47.7	46.2	45.5	44.9
Bangladeş	19.6	18.4	17.1	16.4	15.4	14.8	13.7	13.3	10.5	7	6
Pakistan	11.3	9.3	8	6.8	6.8	5.2	5.3	3.6	2.4	1.6	1.5
Türkiye	0.3	0.2	0	0	0.1	0.1	0.1	0.1	0	0	0

Yukarıdaki tablo gibi burada da ILO tahminlerine göre çalışan kadınların yoksulluk oranı verilmekte fakat buradaki yaş Aralığı 25 yaş ve üstü olarak ifade edilmektedir. Bu tabloya göre sıralamada yine en yüksek oranlara sahip Afganistan, en düşük düzeyler ise Türkiye’ye aittir. En yüksek oranlardan en düşük oranlara göre sırasıyla Afganistan, Bangladeş, Pakistan ve Türkiye yer almaktadır. 2019 yılında Afganistan yüzde 44,9, Bangladeş yüzde 6, Pakistan yüzde 1.5 ve Türkiye yüzde 0 olarak belirtilmektedir.

Tablo 5. 11: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 15-24 yaş aralığı kadın çalışan yoksul oranı (1.90 ABD doları altında çalışan yüzdesi) (2009-2019, %) (ILOSTAT, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	58.7	55.6	54.7	52.3	50.8	49.7	48.8	48	46.6	46	45.5
Bangladeş	21.5	20.3	19	18.2	17.2	16.6	15.5	15.1	12.2	8.3	7.2
Pakistan	11.1	9.2	7.9	6.8	6.8	5.2	5.3	3.7	2.4	1.6	1.6
Türkiye	0.2	0.2	0	0	0.1	0	0	0	0	0	0

Tablo 5.11'e göre 15-24 yaş aralığındaki çalışan kadın yoksul oranı tahmin edilmiştir. Bu oranlara göre 2009 yılında Afganistan yüzde 58.7, Bangladeş yüzde 21.5, Pakistan yüzde 11.1 ve Türkiye yüzde 0.2 olarak ifade edilmiştir. 2019 yılına gelindiğinde Afganistan yüzde 45.5'e, Bangladeş yüzde 7.2'ye, Pakistan yüzde 1.6'ya ve son olarak Türkiye yüzde 0'a düşmüştür. Sürekli dalgalanma gösteren tüm bu oranlar genel olarak azalma gösterirken farklı yaş aralıkları ve yıllar itibariyle gerçekleşen oranlar olmakla birlikte ILO tahminlerini yansıtmaktadır.

Türkiye'de ve seçilmiş Güney Asya ülkelerindeki kadın yoksulluğu ekonomik, sosyal ve siyasi statüler bakımından kıyaslandığında konunun aslında çok boyutlu irdelenerek çözüme ulaştırılması ve mücadele edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple yukarıdaki genel karşılaştırmanın ardından detaylı bir inceleme yapılması daha yararlı olacaktır.

5.6. Ekonomik Statü Açısından Karşılaştırılma

Kadınların ekonomik bakımdan statüsü yorumlanırken esas dikkat edilmesi gereken birtakım göstergeler vardır. Bunlar; işgücü ve işgücüne katılım oranları, kadın işverenler, yaş aralığına göre işsizlik oranları, ücretli veya maaşlı çalışan kadın işçiler, kadın istihdamı ve istihdamın sektörel dağılımı olarak ifade edilmektedir. Araştırmanın bu kısmında yukarıda ifade edilen göstergeler itibariyle Türkiye ile seçilmiş Güney Asya ülkeleri arasında bir kıyaslama yapılacaktır. Bu kıyaslamanın asıl maksadı, kadın yoksulluğunun belirleyicileri olan bazı göstergeler bakımından sözü geçen ülke gruplarının ekonomik olarak hangi konumda olduklarını saptamaktır.

Tablo 5. 12: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işgücü oranı (toplam işgücünün yüzdesi) (2009-2019) (World Bank Gender Statistic, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	15,41	15,48	15,76	16,12	16,96	17,85	18,79	19,82	20,89	21,25	21,61
Bangladeş	25,31	25,83	26,32	26,81	27,29	27,77	28,26	28,75	30,17	30,36	30,51
Pakistan	19,72	20,53	20,87	20,97	21,09	21,47	21,95	21,33	20,73	20,13	20,12
Türkiye	28,13	29,18	29,89	30,50	31,21	31,03	31,73	32,26	32,76	33,02	33,28

Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde toplam işgücü yüzdesine göre kadın işgücü oranları ele alındığında, belirlenen Güney Asya ülkeleri içerisinde en fazla kadın iş gücüne sahip olan ülkeler sırasıyla Bangladeş, Pakistan ve Afganistan'dır. Yine aynı kategorideki ülkeler içerisinde en düşük kadın işgücü oranlarına sahip olan ülkeler ise sırasıyla Afganistan, Pakistan ve Bangladeş olarak belirlenmektedir. Bu ifadelerle göre seçilen Güney Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de kadın iş gücü oranlarının çok daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Diğer tüm ülkeler bu göstergede Türkiye'nin gerisinde yer almaktadır.

Tablo 5. 13: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işgücüne katılım oranı (15 yaş ve üzeri aktif nüfusun yüzdesi) (2009-2019) (World Bank, 2021)

Yıl/Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	15.13	15.13	15.44	15.85	16.77	17.74	18.76	19.84	20.97	21.36	21.76
Bangladeş	29.36	29.85	30.34	30.84	31.34	31.85	32.37	32.88	35.86	36.15	36.37
Pakistan	20.73	21.72	22.07	22.31	22.58	22.92	23.86	23.10	22.36	21.65	21.67
Türkiye	25.48	27.03	28.32	28.87	30.09	30.23	31.45	32.47	33.53	34.08	34.27

Kadınların iş gücüne katılım oranı, ülkede çalışabilir durumda olan kadınların ne kadarının emek arzına katılım sağladığı yani verimini ifade etmektedir. Buna göre Tablo 5.13'te 2009-2019 yılları aralığında seçilen Güney Asya ülkeleri ile Türkiye arasındaki işgücü katılım oranları karşılaştırılmaktadır. 2009'da Afganistan'ın işgücü katılım oranı yüzde 15.13 iken 2019 yılına gelindiğinde 21.76'ya yükselmiştir. Yine Türkiye'de 2009 yılındaki iş gücü katılım oranı yüzde 25,48 iken 2019'da 34.27 şeklinde gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle tüm

ülkelerde bu oran artış gösterirken en yüksek oranlardan en düşük oranlara doğru ülkeler sırasıyla Bangladeş, Türkiye, Pakistan ve Afganistan olarak belirlenmiştir. Seçilen ülkeler ve Türkiye kıyaslandığında ülkemiz burada Bangladeş'ten sonra gelmektedir.

Tablo 5. 14: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işveren oranı (kadın istihdamının yüzdesi) (2009-2019) (World Bank Gender Statistic, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	0,09	0,14	0,20	0,31	0,47	0,70	1,02	1,49	2,19	2,22	2,33
Bangladeş	0,15	0,17	0,20	0,23	0,26	0,30	0,33	0,37	0,63	0,64	0,63
Pakistan	0,09	0,15	0,15	0,10	0,08	0,04	0,10	0,10	0,10	0,11	0,10
Türkiye	1,33	1,30	1,26	1,30	1,25	1,24	1,20	1,36	1,30	1,25	1,45

Tablo 5.14'e göre 2009-2019 yılları arasında kadın işveren oranı değişiklik göstermektedir. İlk olarak Afganistan'da 2009'da yüzde 0,09 iken 2019'da bu oran yüzde 2,33 şeklinde gerçekleşerek artış göstermiştir. Bangladeş ülkesi 2009 yılında yüzde 0,15 iken 2019 yılında bu oran yüzde 0,63 şeklinde ilerleme kaydetmiştir. Pakistan bu konuda sürekli bir iniş ve çıkış göstermiş nihayetinde 2019'da yüzde 0,10 olarak gerçekleşmiştir. Afganistan bu göstergede en yüksek oranlara sahip olup 2019 yılında yüzde 2,33 olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 5. 15: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ücretli çalışan kadın işçiler (kadın istihdamının yüzdesi) (2009-2019) (World Bank Gender Statistic, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	2,05	2,45	2,87	3,42	4,09	4,8	5,57	6,47	7,55	7,87	8,21
Bangladeş	17,69	16,41	18,15	19,96	21,83	23,84	25,89	27,98	31,09	32,61	33,99
Pakistan	22,46	20,69	21,36	22,95	24,64	26,53	24,84	23,98	26,13	28,4	29,73
Türkiye	51,34	50,98	51,93	54,6	56,86	60,51	62,07	63,7	63,66	65,51	66,71

Tablo 5.15'te ILO tahminlerine göre oluşturulan göstergenin toplam kadın istihdamı içerisinde 2019 yılında Afganistan'ın yüzde 8,21'i, Bangladeş'in yüzde 33,99'unu, Pakistan'ın yüzde 29,73'ünü ve son Türkiye'nin yüzde 66,71'ini ücretli veya maaşlı çalışan kadın işçiler oluşturmaktadır. Ülkemizde maaşlı çalışan kadın işçilerin oranının yüksek olmasının en önemli sebebi hizmet ve tarım sektörlerinde çalışan kadın payının yüksek

olması olarak ifade edilir. Aynı durum, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş’te de geçerlidir. Söz edilen bu tespit kadın istihdam durumunun sektörel biçimde dağılımına bakıldığında da net bir biçimde görülmektedir (Tablo 5.16 - 5.17 - 5.18).

Tablo 5. 16: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde tarım istihdamında kadın (2009-2019, %) (World Bank Development Indicators, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	74,22	72,9	72,41	70,95	69,99	69,18	68,6	67,56	66,22	65,77	64,96
Bangladeş	66,37	65,59	65,45	65,24	64,93	64,51	64,01	63,43	59,89	58,65	57,57
Pakistan	72,89	74,09	74,47	74,83	75,17	73,2	72,08	73,24	69,99	66,43	65,18
Türkiye	37,79	39,2	39,27	37,1	35,56	32,77	31	28,59	28,21	26,03	25,05

Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların tarım istihdam oranı gösterilmiştir. 2009 yılında kadınların tarım istihdam oranının en yüksek olduğu ülke Afganistan olarak belirlenmiştir. Diğer göstergelerden farklı olarak tarım istihdamında bulunan kadınların oranı yıllar itibariyle seçilen tüm ülkelerde azalış göstermiştir. 2019 yılında en yüksek oran yine Pakistan’a ait iken en düşük oran ise Türkiye’ye aittir. Seçilen tüm bu Güney Asya ülkelerinin temel geçim kaynağının tarım olduğu da burada da açıkça gösterilmektedir.

Tablo 5. 17: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde endüstri istihdamında kadın (2009-2019, %) (World Bank Development Indicators, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	14,81	16,44	17,3	18,98	20,11	21,09	21,88	22,94	24,28	24,51	25,02
Bangladeş	12,87	13,02	13,46	13,92	14,39	14,87	15,38	15,92	16,76	17,18	17,66
Pakistan	12,57	11,51	11,42	11,27	11,13	12,95	14,51	14,06	15,24	16,47	16,82
Türkiye	15,33	15,96	15,24	14,95	15,39	17,18	16,25	15,98	15,67	16,07	15,85

Türkiye ve seçilen Güney Asya ülkelerinde kadınların endüstri istihdamındaki yeri ve oranı gösterilmektedir. Bu tabloya göre 2009 yılından 2019 yılına kadar yıllar itibariyle seçilen Güney Asya ülkelerinde kadınların endüstri istihdamındaki oranı giderek artış gösterirken Türkiye’de bu oranlar inişli çıkışlı bir seyrinde ilerlemektedir. Yine bu göstergede 2009’da en yüksek oranlara sahip ülke Türkiye olarak belirlenirken en düşük oranlara sahip ülke ise

Pakistan olarak ifade edilmektedir. 2019 yılında oranlar sırasıyla Afganistan yüzde 25,02, Bangladeş yüzde 17,66, Pakistan yüzde 16,82 ve Türkiye yüzde 15,85 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5. 18: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde hizmet istihdamında kadın (2009-2019, %) (World Bank Development Indicators, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	10,97	10,65	10,3	10,07	9,9	9,73	9,53	9,51	9,5	9,72	10,02
Bangladeş	20,76	21,39	21,08	20,85	20,69	20,62	20,61	20,66	23,36	24,17	24,77
Pakistan	14,54	14,4	14,11	13,9	13,71	13,85	13,42	12,7	14,78	17,11	18,01
Türkiye	46,88	44,85	45,5	47,95	49,05	50,05	52,75	55,43	56,13	57,9	59,1

Hizmet alanında istihdam edilen kadınların oranları 2009-2019 yılları aralığında yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. Buna göre 2009 yılında en yüksek oranlara sahip olan ülkeler sırasıyla Türkiye, Bangladeş, Pakistan ve Afganistan şeklindedir. 2019 yılına gelindiğinde oranlar sıralama değişiklik göstermemekle birlikte oranlar 2009'dan 2019'a kadar giderek artış göstermiştir. Hizmet sektörü Türkiye'de ciddi biçimde gelişmiş ve kadınlar bu sektörde çok daha fazla iş alanına ulaşabilmektedir. Afganistan'daki kadınların hizmet istihdamında çok geniş alanlara yayılamamasının sebepleri arasında ülkenin geçim kaynağının öncelikli olarak tarım olması ile birlikte kadınların bu alanda daha fazla faaliyet göstermesi yer almaktadır. Kadınların ekonomideki konumunu negatif yönde etki altına alan etmenlerden biri de işsizliktir. Kadınların işsizlik göstergelerine Tablo 4.19-4.20'de değinilecektir.

Tablo 5. 19: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde işsizlik oranı (15-24 yaş aralığındaki kadınların işgücü yüzdesi) (2009-2019) (World Bank Gender Statistic, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	23,05	22,89	22,74	22,65	22,39	22,05	21,86	21,65	21,30	21,05	20,90
Bangladeş	12,42	7,72	8,67	9,67	10,85	11,95	13,14	14,26	16,71	16,62	16,55
Pakistan	0,64	1,08	1,35	3,04	5,43	3,95	9,64	8,89	7,89	6,81	6,54
Türkiye	22,21	20,52	18,78	17,62	19,44	20,03	21,95	23,29	25,24	24,60	29,72

Yukarıdaki tabloda ILO tahminlerine ve 15-24 yaş arası kadın işgücünün yüzdesine göre kadın işsizlik oranları değerlendirilmiştir. Kadın işsizlik oranları bakımından Türkiye ve seçilen Güney Asya ülkeleri birlikte değerlendirildiğinde en düşük oranlara sahip ülke Pakistan şeklinde gelişirken en yüksek oranlara sahip ülke ise önceleri Afganistan iken daha sonraki yıllarda Türkiye olarak gerçekleşmiştir. Değerlendirmeye alınan tüm ülkelerde işsizlik oranı yıllar itibariyle azalırken Türkiye’de oranlar artış göstermiştir. Bunun sebeplerinden en önemlisi ülke ekonomisinin gidişatının kötüye gitmesi sonucu işsizliğin cinsiyet ayırmaksızın artış göstermesi olarak belirtilebilir.

Tablo 5. 20: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın işsizlik oranı (2009-2019, %) (World Bank Gender Statistic, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	14,99	14,76	14,79	14,86	14,70	14,53	14,45	14,33	14,09	13,92	13,81
Bangladeş	7,39	4,44	5,41	6,45	7,61	7,51	7,46	7,38	6,75	6,65	6,55
Pakistan	0,36	0,64	0,67	1,72	3,43	2,01	6,18	5,77	5,2	4,56	4,32
Türkiye	12,61	11,38	10,06	9,36	10,53	11,81	12,56	13,6	13,85	13,74	16,38

Burada yukarıdaki tablodan farklı olarak bir yaş aralığı belirtmeksizin genel kadın işsizliği oranları değerlendirilmeye alınmaktadır. Tablo 5.19’deki gibi Tablo 5.20’de de ILO tahminlerinden yararlanılmış fakat burada yaş aralıklarına göre işgücü yüzdesi değil toplam işgücü yüzdesine göre hesaplanmıştır. Birlikte değerlendirilen ülkeler içerisinde en düşük orana sahip olan ülke yine Pakistan ve en yüksek oranlara sahip olan ülke ise yine diğer tabloda olduğu gibi 2009’dan 2018 yılına kadar Afganistan iken 2019 yılında Türkiye en yüksek orana ulaşmıştır. Tüm bu oranlara istinaden 2019 yılında kadın işsizlik oranları en düşük orandan en yükseğe doğru sırasıyla Pakistan yüzde 4.32, Bangladeş yüzde 6.55, Afganistan yüzde 13.81 ve nihayetinde Türkiye yüzde 16.38 olarak ifade edilmiştir. Türkiye, işsizlik göstergelerinde seçilen Güney Asya ülkelerinin altında kalıp en yüksek oranlara son yılda erişmektedir. Türkiye’deki işsizlik ve işgücü göstergeleri çalışmanın 4. Bölümünde detaylı bir biçimde aktarılmakta olup tüm Güney Asya ülkelerinin bir arada işgücü ve işsizlik göstergeleri ise aşağıdaki Tablo 5.21’de ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Tablo 5. 21: (devam ediyor) Tüm Güney Asya ülkelerinin genel işgücü göstergeleri ve tahminleri (2015-2023) (ILO World Employment Social Outlook Trends, 2019)

Ülke	Cinsiyet	Birim	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 Tahmin	2023 Tahmin
Orta Derece Çalışma Yoksulluğu	Toplam	Milyon	222.7	220.9	220.3	217.6	214.1	210.0	205.6	200.5	194.8
Aşırı Derece Çalışma Yoksulluğu	Toplam	Milyon	94.0	90.2	86.5	81.9	77.4	73.0	68.8	64.6	60.4
Orta Derece Çalışma Yoksulluk Oranı	Toplam	Yüzde	33.8	33.0	32.1	31.3	30.3	29.3	28.2	27.1	26.0
Aşırı Derece Çalışma Yoksulluk Oranı	Toplam	Yüzde	14.3	13.5	12.6	11.8	11.0	10.2	9.4	8.7	8.1
Potansiyel İşgücü	Kadın	Milyon	17.4	17.9	18.2	18.5	18.7	19.0	19.2	19.5	19.7
	Erkek	Milyon	10.7	10.9	11.0	11.2	11.4	11.6	11.8	12.1	12.3
	Toplam	Milyon	28.1	28.8	29.2	29.6	30.1	30.6	33.0	31.5	32.1
Yetersiz İşgücü Kullanım Oranı	Kadın	Yüzde	14.2	14.2	13.8	13.7	13.7	13.7	13.7	13.6	13.7
	Erkek	Yüzde	4.8	4.8	4.6	4.6	4.6	4.6	4.6	4.6	4.7
	Toplam	Yüzde	7.1	7.2	7.0	6.9	6.9	6.9	6.9	6.9	6.9
İşsizlik	Kadın	Milyon	7.7	7.9	7.7	7.7	7.8	7.8	7.8	7.8	7.9
	Erkek	Milyon	14.7	14.9	14.5	14.6	14.8	15.0	15.2	15.5	15.8
	Toplam	Milyon	22.4	22.9	22.2	22.3	22.6	22.9	23.0	23.3	23.7
İşsizlik Oranı	Kadın	Yüzde	4.9	4.8	4.5	4.5	4.5	4.4	4.4	4.3	4.3
	Erkek	Yüzde	2.8	2.8	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7	2.7
	Toplam	Yüzde	3.3	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1
İstihdam	Kadın	Milyon	151.7	156.1	161.8	164.0	166.1	168.3	170.3	172.5	174.4
	Erkek	Milyon	506.3	514.3	523.5	532.1	540.8	549.5	557.7	566.1	574.5
	Toplam	Milyon	658.0	670.4	685.2	696.1	706.9	717.8	818.1	738.6	749.0
Nüfus Oranına Göre İstihdam	Kadın	Yüzde	24.1	24.4	24.8	24.8	24.7	24.6	24.5	24.4	24.3
	Erkek	Yüzde	77.0	76.8	76.8	76.7	76.7	76.6	76.6	76.5	76.4
	Toplam	Yüzde	51.2	51.2	51.4	51.4	51.3	51.2	51.1	51.0	50.9

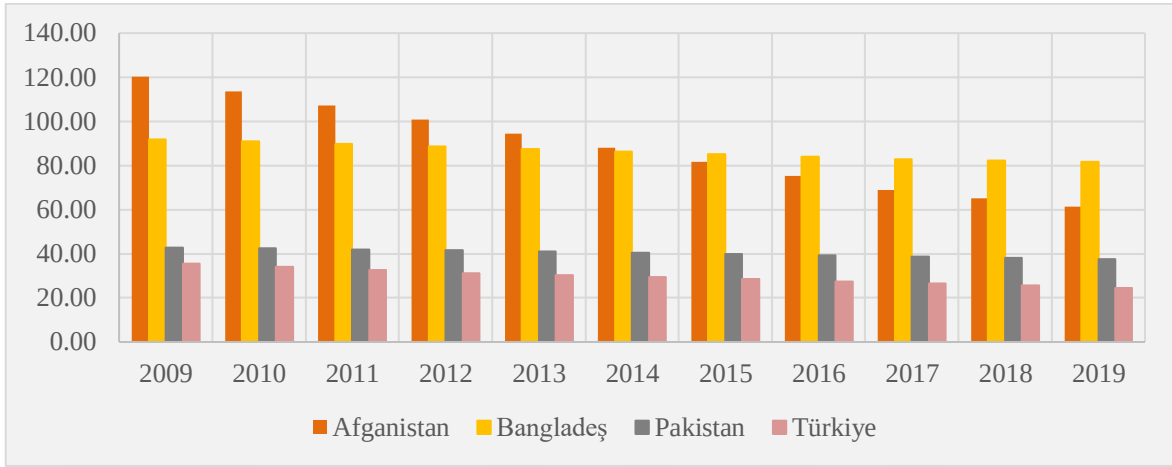
İşgücü	Kadın	Milyon	159.4	164.1	169.4	171.7	173.9	176.1	178.1	180.2	182.3
	Erkek	Milyon	521.0	529.2	538.0	546.8	555.6	564.6	573.0	581.6	590.3
	Toplam	Milyon	680.4	693.3	707.4	718.4	729.5	740.7	751.1	761.8	772.6
İşgücü Katılım Oranı	Kadın	Yüzde	25.4	25.7	26.0	25.9	25.8	25.7	25.6	25.5	25.4
	Erkek	Yüzde	79.2	79.0	78.9	78.9	78.8	78.7	78.7	78.6	78.5
	Toplam	Yüzde	52.9	52.9	53.1	53.0	52.9	52.8	52.7	52.7	52.6

Tablo 5.21’de Güney Asya ülkelerinin tümünde işsizlik ve işgücü göstergeleri verilmiştir. Bu veriler, 2015 yılından başlayarak 2023 tahminlerine kadar devam etmekte olup toplam değerler ve cinsiyete göre değerler ayrıntılı bir biçimde gösterilmektedir. İşsizlik oranları 2015 yılında kadınlarda yüzde 4.9 olarak gerçekleşirken 2021 yılında yüzde 4.4 şeklinde gösterilmektedir. 2023 tahminlerine göre ise kadın işsizlik oranının yüzde 4.3 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Aşırı derecede çalışanların yoksulluk oranları, 2015 yılında toplam yüzde 14.3 ve 2021 yılında ise bu oran yıllar itibariyle giderek azalış göstererek yüzde 9.4 şeklinde gerçekleşmektedir. 2022 ve 2023 tahminine göre ise sırasıyla yüzde 8.7 ve yüzde 8.1 gibi yüzde oranlarıyla gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu tablodaki tüm göstergelerle birlikte değerlendirilen veriler Uluslararası Çalışma Örgütü’nden derlenerek oluşturulmuştur.

5.7. Sosyal Statü Açısından Karşılaştırılma

Kadın yoksulluğunda ekonomik faktörler kadar sosyal faktörler de öncelikli olarak çözülmesi ve incelenmesi gereken konulardan biridir. Sosyal statü açısından kadın yoksulluğu eğitim düzeyi, sağlık seviyesi ve yaşam beklentileri gibi birçok faktörle doğrudan ilişkilidir. Kadınların hayat standartlarının yükselmesi ile kadın yoksulluğu doğru orantılı ilerler ise kadın yoksulluğu ile mücadele etmek çok daha kolay olacaktır. Kadınların iş yaşamına dâhil edilmesi ile birlikte sosyal statülerinde de iyileşme gözlemlenmektedir. Tüm bu ifadeler doğrultusunda kadınların sosyal konumlarını belirleyebilmek adına Türkiye ve seçilen Güney Asya ülkelerinde kıyaslama yapılacaktır. Kıyaslamada yer alan tüm eğitim göstergeleri içerisinde kadın öğrencilerin ilköğretim, alt-ortaöğretim ve yükseköğretime kaydı, ilköğretim ve yükseköğretimdeki kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranları, yaş düzeylerine göre kadın okuryazarlık oranları ve ilköğretim ile ortaöğretimdeki kadınların brüt kaydı yer almaktadır. Ekonomik göstergeler içerisinde ise temel, orta ve ileri eğitilmiş kadınların işgücü ve işsizlik göstergeleri bulunmaktadır. Nihayetinde sağlık göstergeleri içerisinde ergen ve toplam doğurganlık hızı, kadınlarda beklenen yaşam süresi, kadınların

ölüm oranları ve son olarak 5 yaş altı kız çocuğu ölüm oranları yer almaktadır. Bununla birlikte bu ismi verilen göstergeler aşağıda detaylı bir biçimde incelenecektir.

Şekil 5. 25: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ergen doğurganlık hızı (15-19 yaş) (1000 kadın başına doğum) (2009-2019) (World Bank Gender Statistic, 2021)

Ülkemizde ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 15-19 yaş aralığındaki kadınların doğurganlık hızı ele alındığında 2009 yılında en yüksek orana sahip olan ülke Afganistan olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılına gelindiğinde Afganistan'daki doğurganlık hızı azalış göstermiş ve Bangladeş daha yüksek seviyelere ulaşarak Afganistan'daki oranları geçmiştir. Yıllar itibariyle en baştan en sona kadar Türkiye en düşük oranlara sahiptir. Tüm ülkelerde erken yaştaki doğurganlık hızı seçilen yıl aralıklarında hep azalış göstermiş ve nihayetinde 2019 yılında seçilen ülkelerin oranları sırasıyla Afganistan yüzde 61.3, Bangladeş yüzde 81.6, Pakistan yüzde 37.6 ve son olarak Türkiye yüzde 24.5 şeklinde gösterilmektedir. Genel bir değerlendirme ile Türkiye için 2008-2019 yıl aralığında erken yaşta doğurganlık oranları seçilen diğer ülkelere göre çok büyük sorun olarak değerlendirilmemektedir. Diğer seçilen ülkelerde oranlar çok daha yüksek olarak gösterilmektedir.

Tablo 5. 22: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde toplam doğurganlık oranı (kadın başına doğum) (2009-2019) (UNESCO, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	6.2	6	5.8	5.6	5.4	5.2	5	4.8	4.6	4.5	4.3
Bangladeş	2.4	2.3	2.3	2.2	2.2	2.2	2.1	2.1	2.1	2	2
Pakistan	4	4	3.9	3.8	3.8	3.7	3.7	3.6	3.6	3.5	3.5
Türkiye	2.2	2.2	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1

Tablo 5.22’de seçilen ülke veya ülke gruplarında toplam doğurganlık oranı incelenmektedir. Buradaki veriler, 2009-2019 yıl aralığında en yüksek oranlara Afganistan ile birlikte ulaşmıştır. Sırasıyla yıllar itibariyle en yüksek oranlara sahip olan ülkeden en düşük oranlara sahip olan ülkeye doğru sıralaması Afganistan, Pakistan, Bangladeş ve Türkiye şeklindedir. Hatta bazı yıllarda Türkiye ile Bangladeş’in eşit olduğu da görülmektedir. Toplam doğurganlık oranları ülkedeki nüfusun artış göstermesi ile doğrudan ilişkilidir. Afganistan ve Pakistan’ın kalabalık olmasının bir sebebi de toplam doğurganlık oranlarının yüksek olmasıdır. Genel bir ifadeyle toplam doğurganlık oranlarının en düşük olduğu ülkeler Türkiye ve Bangladeş iken en yüksek oranlar Pakistan ve Afganistan’a aittir.

Tablo 5. 23: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların doğumda beklenen yaşam süresi (2009-2019, yıl) (World Bank, 2021)

Ülke	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afganistan	61,90	62,46	63	63,51	64	64,45	64,88	65,28	65,66	66,03	66,39
Bangladeş	70,77	71,26	71,72	72,16	72,57	72,96	73,32	73,66	73,98	74,29	74,60
Pakistan	65,93	66,23	66,53	66,81	67,08	67,32	67,54	67,74	67,93	68,11	68,29
Güney Asya	67,50	67,97	68,42	68,85	69,25	69,61	69,94	70,23	70,51	70,76	71,01
Türkiye	77,48	77,84	78,19	78,54	78,88	79,21	79,52	79,82	80,09	80,37	80,56

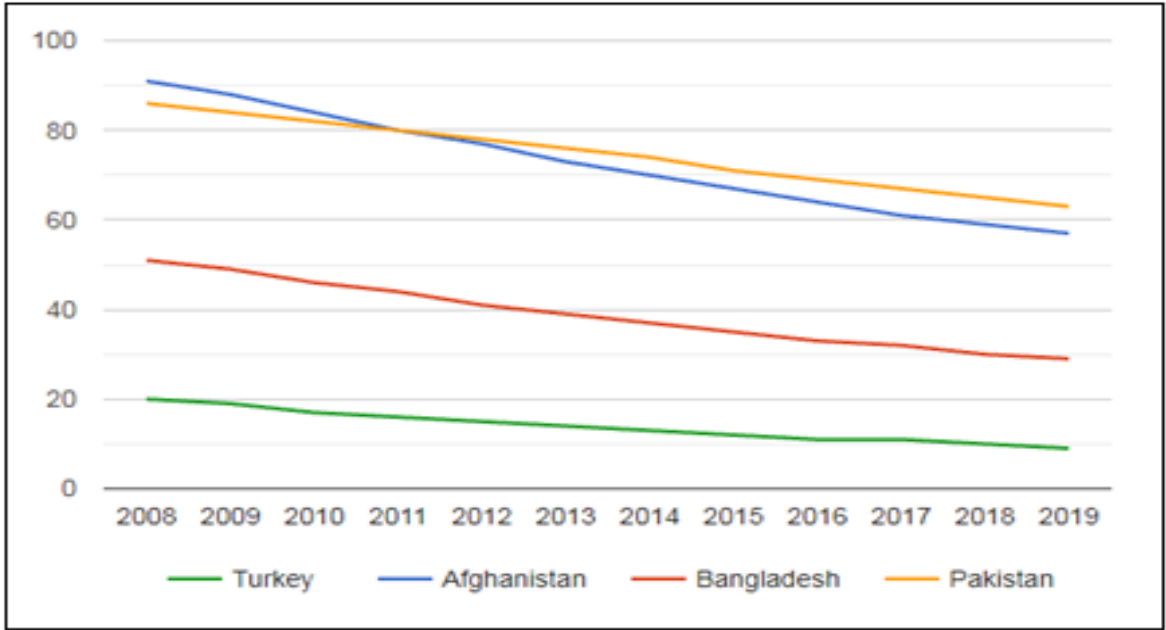
Kadınların sağlığıyla alakalı bir başka gösterge ise doğumda beklenen yaşam süresidir. Yukarıdaki Tablo 5.23’de bu gösterge incelenmiştir. Doğumda yaşam beklentisinin yüksek olması o ülkenin sağlık hizmetlerinin de iyiye gidiyor oluşunu göstermektedir. Bu açıklamaya dayanarak beklenen yaşam süresi en yüksekten en düşük oranlara göre sırasıyla Türkiye, Bangladeş, Pakistan ve Afganistan olarak belirlenmiştir. Ayrıca genel bir biçimde Güney Asya ülkelerinin ortalaması da tabloda yer almaktadır. Beklenen yaşam süresi oranlarında en düşük ülke yine diğer göstergeler gibi Afganistan olarak değerlendirilmiştir. Diğer ülkeler ile kıyaslandığında Afganistan’da sağlık sorunlarının var olduğu da söylenebilir. Oysaki kadınların sağlıklı olması ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi gelecekteki nesil içinde mühim bir etmen olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte beklenen hayat süresinin yükselmesi ve sağlık hizmetlerinin iyileşmesi ülke kalkınması için büyük rol oynamaktadır. 2020 yılında yeni güncel verilere göre doğumda beklenen yaşam süresi yıl bazında sırasıyla Afganistan 66,74 yıl, Bangladeş 74,90 yıl, Pakistan 68,46 yıl ve Türkiye’de ise 80,77 yıl olarak Dünya Bankası verilerinde gösterilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen diğer göstergeler arasında anne ölüm oranları ile beş yaş altı kız çocuğu ölüm oranlarıdır. Bu göstergeler aşağıda Tablo 5.24 ve Şekil 5.26’da gösterilmektedir.

Tablo 5. 24: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın ölüm oranı (1000 kişi başına yetişkin) (2010-2018, %) (UNDP insani gelişme raporu, 2019)

HDI Sıra	Ülke	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2014-2018
54	Türkiye	79	77	76	74	73	72	70	69	62	62
169	Afganistan	229	224	220	215	211	207	202	198	193	193
133	Bangladeş	123	121	118	115	112	109	107	104	115	115
154	Pakistan	153	149	146	145	143	142	140	139	138	138

Tablo 5.24’e göre 2010 yılında Türkiye yüzde 79 ile insani gelişme sıralamasında 54.sırada bulunmaktadır. Afganistan ise en yüksek orana sahip olup yüzde 229 ile insani gelişim

sıralamasında 169.sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi yüzde 153 ile Pakistan takip etmekte ve 154.sıradadır. Bangladeş ise yüzde 123 ile 133.sırada bulunmaktadır. Bu veriler çerçevesinde anne ölüm oranları 2010'da çok parlak görünmemektedir. 2014-2018 yıl aralığında ülkeler ilerleme kaydetmiş ve veriler düşüş göstermiştir. Bu bahsedilen aralıkta ülkeler en düşük oranlardan en yüksek oranlara göre sırasıyla Türkiye, Bangladeş, Pakistan ve Afganistan olarak gerçekleşmiştir. Esasında sıralamada bir değişiklik olmasa da oranlar yıllar itibariyle değişiklik göstermektedir.

Şekil 5. 26: Türkiye ve Seçilmiş Güney Asya ülkelerinde 1000 canlı doğumda 5 yaş altı kız çocuğu ölümleri (2008-2019, %) (UNICEF çocuk istatistikleri, 2021)

UNICEF'in çocuk istatistiklerinden ulaşılan yukarıdaki Şekil 5.26 incelendiğinde beş yaş altı kız çocuğu ölüm oranlarına göre 2008'den 2019 yılına kadar tüm seçilen ülkelerde sürekli biçimde düşüş gözlemlenmektedir. Bu verilere göre beş altı kız çocuğu ölümleri oranı en düşük Türkiye'de gerçekleşmektedir. 2008 yılında en yüksek oranlar Afganistan'da iken 2019 yılına gelindiğinde ise en yüksek oranlar Pakistan'da bulunmaktadır. Son yıllarda en yüksek oranların Pakistan'da olmasının sebeplerinden en önemlileri gıda yetersizliği ve içme suyu kaynaklarının temiz olmaması olarak ifade edilebilir.

Kadınların sosyal statüsünü incelenirken sağlık göstergelerinin yanı sıra eğitim göstergelerinin de ele alınması gerekmektedir. Kadınların sosyal statüleri için eğitim göstergeleri incelenirken farklı eğitim seviyelerindeki kadınların okula kayıt oranları,

kadınların okuryazarlık oranları ve yine farklı eğitim seviyelerinde kadınların işgücü ile işsizlik göstergeleri ele alınacaktır.

Tablo 5. 25: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ilköğretim ve ortaöğretimde kadınların brüt kayıt oranı (2009-2019, %) (World Bank Education Statistic, 2021)

Yıllar / Ülkeler	Afganistan	Bangladeş	Pakistan	Türkiye
2009	66,23	92,50	62,58	97,34
2010	70,59	95,93	63,01	99,35
2011	70,39	...	61,43	100,34
2012	74,05	...	62,30	98,05
2013	73,37	...	62,18	106,40
2014	74,14	...	65,33	105,26
2015	71,76	...	66,06	101,34
2016	71,41	...	70,55	99,53
2017	71,72	112,18	70,61	98,30
2018	72,75	114,22	72,97	99,40
2019	...	...	74,92	...

İlköğretim ve ortaöğretim dâhilinde kadınların brüt kayıt oranları 2009-2019 itibariyle seçilen ülkelerde en yüksek orana sahip olan ülke Türkiye'dir. Türkiye'den sonra sırasıyla Bangladeş, Afganistan ve Pakistan gelmektedir. 2019 yılında bu eğitim göstergesinden yalnızca Pakistan verilerine ulaşılabilmektedir. 2018'e bakıldığında ise sıralamada değişiklik yaşanmış ve en yüksek oranlara sahip olan ülke Bangladeş olarak gerçekleşmiş, en düşük oranlar ise Afganistan'da gözlemlenmiştir. Genel bir ifadeyle seçilen ülke gruplarının arasında Türkiye bu göstergede de diğer seçilen ülkelerle kıyaslandığında ilk sırada yer almaktadır ve seçilen ülkelere göre üstün konumda bulunmaktadır. Kadınların ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim seviyelerinde okul kaydı oransal olarak Tablo 5.25'de oluşturulmuş farklı bir şekilde aynı göstergenin sayısal olarak gözlemlenmesi de yararlı olacaktır. Bu açıklamalar ışığında göstergeler aşağıdaki gibi incelenecektir (Tablo 5.26-5.27-5.28).

Tablo 5. 26: (devam ediyor) Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın öğrencilerin ilköğretime kaydı (sayı) (World Bank Education Statistic, 2021)

Yıllar/Ülkeler	Afganistan	Bangladeş	Pakistan	Türkiye
2009	1907595	8298372	8144238	3201884
2010	2076942	...	8252160	3229977

2011	2141833	...	7967025	3209652
2012	2348306	...	8058173	3127384
2013	2401135	...	8068906	2731180
2014	2484471	...	8563438	2724844
2015	2441909	...	8778178	2652739
2016	2465546	...	9533899	2617009
2017	2493535	8743312	9659705	2421515
2018	2549573	8799033	10093144	2482867
2019	...	...	10464369	...

Tablo 5.26'ya göre kadın öğrencilerin ilköğretim kayıtları 2009 yılında en yüksek Bangladeş'e aittir. Sonraki yıllarda Pakistan, diğer seçilen ülkeler arasında en yüksek sayıya ulaşan ülke konumundadır. Yıllar itibariyle ülkelerin nüfus oranlarına göre eğitim oranları da yükselmektedir. Seçilen Güney Asya ülkeleri ve Türkiye bağlamında yıllar itibariyle en düşük kişi sayısı Afganistan'dadır. 2017 yılında Afganistan'daki ilköğretim kaydı yaptıran kişiler Türkiye'deki kişi sayısını geçerek ilerleme kaydetmeye başlamıştır. Yıllar itibariyle kayıt yaptıran kadın öğrencilerin sayısı değişiklik gösterse de Pakistan elde edilen verilere göre en yüksek konumda olmayı sürdürmektedir.

Tablo 5. 27: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın öğrencilerin alt-ortaöğretime kaydı (sayı) (World Bank Education Statistics, 2021)

Yıllar Ülkeler	Afganistan	Bangladeş	Pakistan	Türkiye
2010	494882	3457761	2335807	1871836
2011	513320	3586505	2420636	1938711
2012	541033	3779725	2561105	1913436
2013	553167	3968589	2628422	2751452
2014	583665	...	2715804	2715804
2015	596476	4488843	2607989	2607989
2016	624167	4598656	2576094	2576094
2017	668185	4628604	2726593	2726593
2018	708606	4685559	2748614	2748614
2019	...	4583706	3465087	...

Seçilen Güney Asya ülkeleri ile Türkiye'de Kadın öğrenciler bakımından alt-ortaöğretime kayıt yaptıranların sayısı 2010-2019 Aralığında Tablo 5.27'de gösterilmiştir. Buna göre 2010 yılında kayıt yaptıran kişi sayısı en fazla olan ülkeden en düşük olana göre sırasıyla

Bangladeş, Pakistan, Türkiye ve Afganistan olarak gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle ilk sırada yer alan Bangladeş üstünlüğü başka bir ülkeye kaptırmamış ve diğer ülkeler ilerleme kaydetse de sıralamada yerleri değişmemiştir. En son verilerin olduğu 2018 yılında kişi sayıları Afganistan yedi yüz sekiz bin altı yüz altı kişi, Bangladeş dört milyon altı yüz seksen beş bin beş yüz elli dokuz kişi, Pakistan üç milyon iki yüz yetmiş üç bin yüz otuz altı kişi ve nihayetinde Türkiye’de iki milyon yedi yüz kırk sekiz bin altı yüz on dört kişi alt-orta öğretime kayıt yaptırmıştır.

Tablo 5. 28: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın öğrencilerin yükseköğretimdeki tüm programlara kaydı (sayı) (World Bank Education Statistics, 2021)

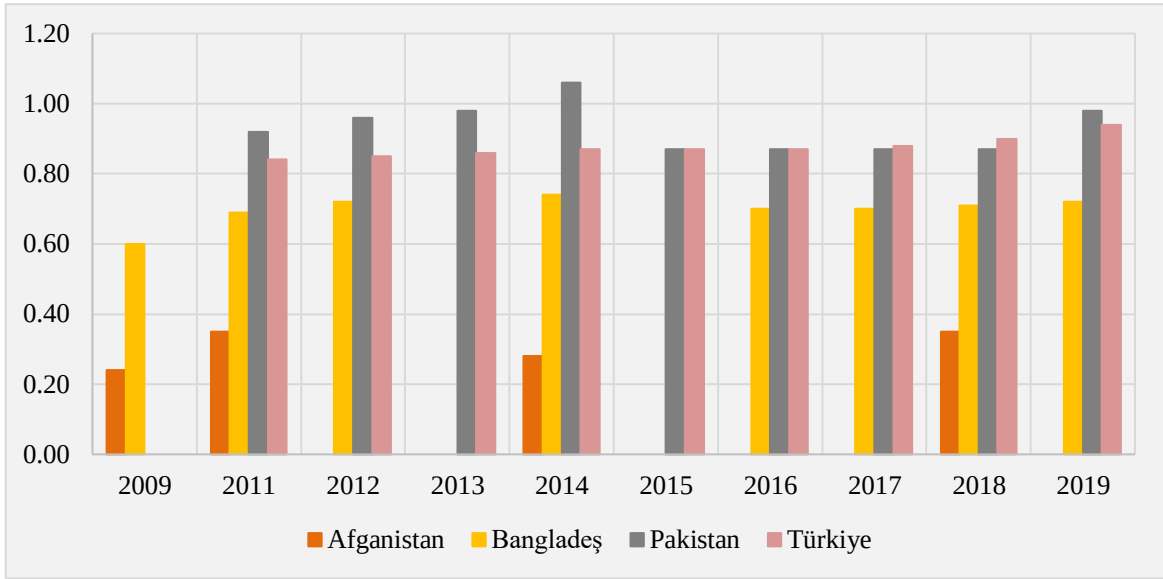
Yıllar / Ülkeler	Afganistan	Bangladeş	Pakistan	Türkiye
2009	17163	585012	545687	1274618
2010	...	...	...	1566701
2011	23662	812430	734570	1723602
2012	...	843054	864297	1978343
2013	...	...	922066	2268753
2014	53613	863176	968492	2508079
2015	...	...	845465	2786228
2016	...	1088368	835808	3067688
2017	...	1114136	871627	3312880
2018	91217	1276885	842222	3513069
2019	...	1511073	...	...

Tablo 5.28’e göre yükseköğretim için kayıt yaptıran kişi sayısı yıllar itibariyle verilen verilere göre tüm seçilen ülkeler arasında en fazla Türkiye’de bulunmaktadır. Diğer seçili ülkelerde sırasıyla Bangladeş, Pakistan ve Afganistan olarak devam etmektedir. Eğitimde yükseköğretim kadınların kendi ayakları üzerinde durmaları adına önemli bir seviyedir. Bu seviyede Türkiye diğer ülkelere göre üstün konumdadır. Türkiye ve seçilen Güney Asya ülkelerinde kadınların eğitim oranlarının yanı sıra farklı eğitim seviyelerinde erkeklere göre ne oranda olduğunu göstermekte faydalı olacaktır.

Tablo 5. 29: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde ilköğretim ve ortaöğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı (2011-2019, %) (UNESCO, 2021)

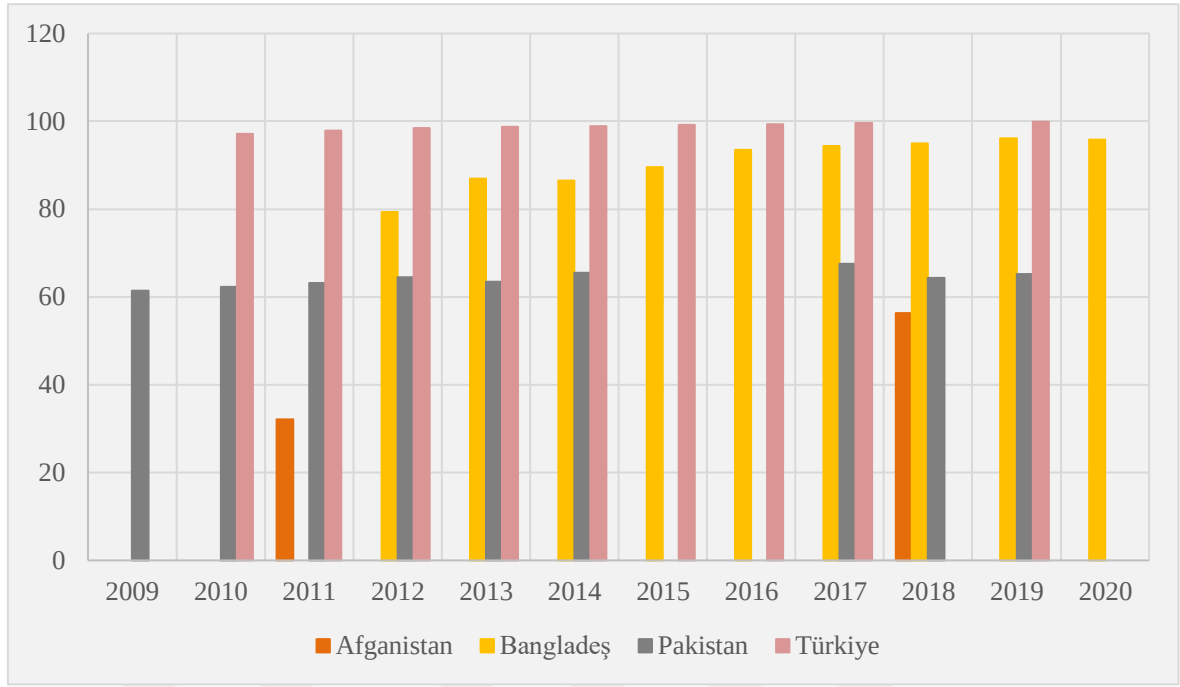
Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İlköğretim									
Afganistan	0.71	0.72	0.70	0.70	0.68	0.68	0.68	0.67	...
Bangladeş	...	...	...	...	...	...	1.07	1.07	...
Pakistan	...	0.87	0.87	0.85	0.86	0.85	0.86	0.84	0.86
Türkiye	0.99	0.99	0.99	1.00	0.99	0.99	0.99	0.99	...
Ortaöğretim									
Afganistan	0.55	0.56	0.55	0.56	0.56	0.57	0.57	0.57	...
Bangladeş	1.15	1.14	1.08	...	1.13	1.10	1.17	1.16	1.17
Pakistan	...	0.74	0.73	0.79	0.79	0.81	0.81	0.85	0.87
Türkiye	0.92	0.95	0.97	0.97	0.97	0.98	0.95	0.98	...

Tabloya göre 2011-2019 yıl aralığında ilköğretim ve orta öğretim düzeyindeki kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı verilmiştir. 2018 yılında ilköğretim oranları sırasıyla Afganistan yüzde 0.67, Bangladeş yüzde 1.07, Pakistan yüzde 0.84 ve Türkiye yüzde 0.99 şeklinde gerçekleşmektedir. Benzer bir biçimde orta öğretim seviyesindeki kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı 2018’de sırasıyla Afganistan’da yüzde 0.57, Bangladeş’te yüzde 1.16, Pakistan’da yüzde 0.85 ve son olarak Türkiye’de yüzde 0.98 olarak belirtilmektedir. Tüm bu bilgiler neticesinde hem ilköğretim hem de orta öğretimdeki kız öğrencilerin erkeklere oranı yıllar içerisinde en yüksek oranlara sahip ülke Bangladeş iken en düşük oranlar Afganistan’dadır. Seçilen ülke grupları doğrultusunda önceki yıl verilerine ulaşamamaktadır.

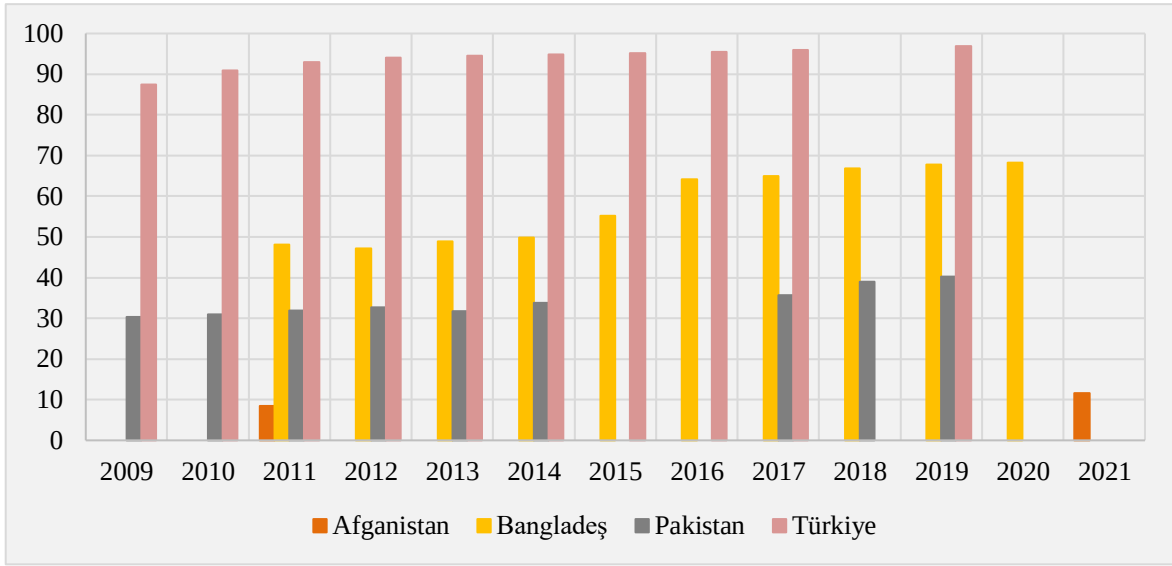
Şekil 5. 27: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde yükseköğretimde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı (2009-2019, %) (UNESCO, 2021)

Şekil 5.27'ye göre seçilen Güney Asya ülkeleri ve Türkiye'de yükseköğretim seviyesinde kız öğrencilerin erkeklerle kıyaslandığında 2009 yılından 2019 yılına değin en yüksek oranlara sahip ülke Pakistan iken en düşük oranlara sahip olan ülke Afganistan olarak belirtilmektedir. 2017 yılındaki değerlere istinaden bu açıklamalar değişiklik göstermekte olup seçilen ülkeler kapsamında ilk sırada Türkiye almakta ve son sırada hala Afganistan yer almaktadır. 2019'da bu durum tekrar değişiklik göstermektedir. Sırasıyla 2018'de Afganistan yüzde 0.35, Bangladeş yüzde 0.71, Pakistan yüzde 0.87 ve son olarak ilk sırada olan Türkiye yüzde 0.90 şeklinde ifade edilmektedir. Kadınların eğitimi ile alakalı olarak alınan bir başka gösterge ise farklı yaş düzeylerine göre okuryazarlık oranlarıdır. Söz konusu olan bu veriler Şekil 5.28 - 5.29'da gösterilmektedir.

Şekil 5. 28: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın okuryazarlık oranı (15-24 yaş, %) (UNESCO, 2021)

Seçili olan Güney Asya ülkelerinde ve Türkiye’de 15-24 yaş aralığındaki kadın okuryazarlık oranları Şekil 5.28’de verilmiştir. Buna göre verilerin ülke sıralaması en yüksek orandan en düşük orana doğru sırasıyla Türkiye, Bangladeş, Pakistan ve Afganistan olarak belirlenmektedir. Belirlenen yaş aralığındaki kadın okuryazar oranı diğer ülkelere kıyasla Türkiye’de daha üstün konumdadır. Nihayetinde 2019 yılında Türkiye yüzde 99.84, Bangladeş yüzde 96.09 ve Pakistan yüzde 65.18 olarak gösterilmekte ve Afganistan’ın belirlenen yıldaki verilerine erişilememektedir. Bununla birlikte 2020 yılına ait sadece Bangladeş verilerine ulaşılmıştır.

Şekil 5. 29: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadın okuryazarlık oranı (25-64 yaş, %) (UNESCO, 2021)

Yukarıdaki şekilden farklı olarak Şekil 5.29'da da aynı gösterge yine aynı ülkeler için alınmış fakat farklı olan buradaki yaş aralığı kriteridir. Şekil 5.29'a göre okuryazarlık oranlarının bulunduğu ülkelerin sıralaması en yüksek orandan en düşük orana doğru sırasıyla Türkiye, Bangladeş, Pakistan ve Afganistan olarak belirlenmiştir. Göstergelere göre sıralama yukarıdaki şekil ile benzer gerçekleşmektedir. Son olarak 2021 yılında yalnızca Afganistan'ın verilerine ulaşılmış ve bu oran ise yüzde 11.66 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5. 30: (devam ediyor) Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların temel, orta ve ileri eğitilmiş işgücü göstergeleri (2009-2018, %) (World Bank, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Temel Eğitilmiş İşgücü, kadın(temel eğitim görmüş çalışma çağındaki kadın nüfusu yüzdesi)										
Afganistan	-	-	-	-	-	24,46	-	-	17,16	-
Bangladeş	-	39,45	-	-	42,26	-	-	34,86	38,22	-
Pakistan	12,16	14,05	13,74	-	15,1	14,75	14,92	-	-	14,91
Türkiye	21,86	24,03	25,50	26,09	26,95	26,52	27,27	28,08	28,61	29,4
Orta Eğitilmiş İşgücü, Kadın(Orta Eğitim Görmüş Çalışma Çağındaki Kadın Nüfusu Yüzdesi)										
Afganistan	-	-	-	-	-	33,35	-	-	18,19	-
Bangladeş	-	33,39	-	-	31,64	-	-	28,35	28,43	-
Pakistan	10,57	11,16	11,05	-	12,79	10,42	11,38	-	-	10,5
Türkiye	32,57	32,80	32,86	32,55	34,15	35	35,89	36,87	37,74	38,09

İleri Eğitimli İşgücü, Kadın(İleri Eğitim Görmüş Çalışma Çağındaki Kadın Nüfusu Yüzdesi)										
Afganistan	-	-	-	-	-	67,79	-	-	48,64	-
Bangladeş	-	68,44	-	-	54,69	-	-	52,88	56,72	-
Pakistan	26,92	26,87	27,13	-	32,9	29,26	39,11	-	-	29,21
Türkiye	69,27	69,46	69,56	69,48	70,77	71,11	71,2	71,09	72,32	71,36

Tablo 5.30’da tüm eğitim düzeylerine göre kadın bireylerin işgücü göstergeleri yer almaktadır. Genel bir ifade ile alınacak olan bu tablo 2009-2018 yıl aralığında değerlendirilmektedir. Buna göre temel eğitilmiş kadın işgücü oranlarında seçilen ülkelerden en yüksek orana sahip olan ülke Bangladeş, orta eğitilmiş kadın işgücü oranlarına göre en yüksek orana sahip olan ülke Türkiye’dir. Son olarak yüksek eğitilmiş kadın işgücü oranlarına göre yıllar itibariyle en yüksek orana sahip olan ülke verilen bilgilere göre Türkiye olarak kabul edilmektedir. Tüm bu göstergeler araştırılan ve bulunan veriler neticesinde düzenlenmiştir.

Tablo 5. 31: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların temel, orta ve ileri eğitilmiş işsizlik oranları (2009-2019, %) (World Bank, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Temel Eğitimli Kadın İşsizliği (Temel Eğitimli Kadın İşgücü Nüfusu Yüzdesi)											
Afganistan	-	-	-	-	-	14,09	-	-	24,02	-	-
Bangladeş	-	3,89	-	-	5,14	-	-	5,9	5,66	-	-
Pakistan	0,5	1,17	0,68	-	3,93	0,84	3,97	-	-	4,87	-
Türkiye	10,35	9,48	7,84	7,34	8,6	9,57	10,32	11,2	10,65	11,06	13,56
Orta Eğitimli Kadın İşsizliği (Orta Eğitimli Kadın İşgücü Nüfusu Yüzdesi)											
Afganistan	-	-	-	-	-	24,36	-	-	41,26	-	-
Bangladeş	-	7,75	-	-	14,25	-	-	16,2	13,68	-	-
Pakistan	2,06	2,58	2,76	-	12,55	10,48	21,43	-	-	9,63	-
Türkiye	23,52	21,32	18,86	16,77	18,29	19,12	19,27	20,7	20,71	20,3	24,3
İleri Eğitimli Kadın İşsizliği (İleri Eğitimli Kadın İşgücü Nüfusu Yüzdesi)											
Afganistan	-	-	-	-	-	9,96	-	-	30,49	-	-
Bangladeş	-	7,93	-	-	15,34	-	-	16,78	20,83	-	-
Pakistan	1,96	4,31	3,72	-	17,43	16,59	40,19	-	-	13,35	-
Türkiye	14,4	14,13	13,67	13,04	13,4	15,16	15,98	16,62	17,91	16,8	18,26

Tablo 5.30'a benzer olarak bu tabloda da tüm eğitim seviyeleri baz alınarak veriler oluşturulmuş ve yıl aralığı 2009 ile 2019 aralığında belirlenmiştir. Buna göre genel açıdan yorumlandığında seçilen ülkelerde eğitim seviyesine göre kadın işsizlik oranları yıllar itibariyle ülkelere göre hızlı ve yüksek değerlerde değişiklik göstermektedir.

5.8. Siyasi Statü Açısından Karşılaştırılma

Türkiye’de ve seçilen Güney Asya ülkelerinde kadın bireylerin iktisadi ve sosyal statülerini iyileştirmek suretiyle öncelikli olarak kadın yoksulluğu olmak üzere tüm kadın sorunları ve göstergeleri incelenmiş ve çözümü daha kolay hale getirmek için ciddi adımlar atılmıştır. Bu bilgiler ışığında çalışmanın bu aşamasında bahsedilen ülkelerdeki kadınların siyasi statüsüne bağlı olarak kıyaslama yapılacaktır. Bu göstergeler, parlamentodaki kadınların sandalye oranı ile bakanlık düzeyindeki kadın oranları olarak ifade edilmektedir.

Tablo 5. 32: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların Bakanlık düzeyinde pozisyonları (2009-2020, %) (World Bank Gender Statistic, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Afganistan	-	7,4	-	12	-	11,1	10	16,7	-	16,1	9,68	6,45
Bangladeş	-	16	-	14,3	-	6,7	6,7	6,3	-	8	7,70	7,70
Pakistan	-	7,5	-	10	-	0	0	0	-	12	12	10,71
Türkiye	-	7,7	-	4	-	4	4	3,8	-	11,8	11,77	11,77

Tablo 5.32’ye göre kadınların bakanlık düzeyindeki oranları incelenmekte ve yıl aralığı ise 2009-2020 arasında alınmaktadır. Buna göre 2009 yılında seçili olan hiçbir ülkede veri elde edilememiştir. 2016 yılında en düşük orandan en yüksek orana göre sırasıyla Pakistan yüzde 0, Türkiye yüzde 3,8, Bangladeş yüzde 6,3 ve Afganistan yüzde 16,7 ile zirveye oturmaktadır. Nihayetinde 2020 yılında en yüksek orandan en düşüğe doğru yine sırasıyla Afganistan yüzde 6.45, Bangladeş yüzde 7.70, Pakistan yüzde 10.71 ve Türkiye yüzde 11.77 olarak gösterilmektedir. Yıllar itibariyle Türkiye bu konuda epey yol kat etmiş şekilde ilerlemektedir.

Tablo 5. 33: Türkiye ve seçilmiş Güney Asya ülkelerinde Ulusal Parlamentolarda kadınların sahip olduğu sandalye oranı (2009-2020, %) (UNSTAT, 2021)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Afganistan	27.69	27.31	27.71	27.71	27.71	27.71	27.71	27.71	27.71	27.71	27.87	27.02
Bangladeş	6.33	18.55	18.55	19.71	19.71	6.4	20.0	20.0	20.29	20.29	20.69	20.92
Pakistan	22.49	22.22	22.22	22.51	22.51	20.74	20.59	20.59	20.59	20.59	20.23	20.18
Türkiye	9.11	9.11	9.11	14.18	14.18	14.42	14.42	14.91	14.91	17.45	17.45	17.32

2009-2020 yıl aralığında parlamentoda kadınların yer aldığı sandalye oranı Tablo 5.33'te gösterilmiştir. Bu verilere göre 2009 yılından 2020 yılına kadar en yüksek oranlara sahip olan ülke Afganistan olarak belirlenmiştir. 2009 yılından itibaren parlamentodaki kadın sandalye oranlarında en düşük oranlara sahip olan ülke Türkiye olarak gösterilmektedir. Sonuç olarak 2020 yılında en yüksek oranlardan en düşük oranlara doğru sırasıyla Afganistan yüzde 27.02, Bangladeş yüzde 20.92, Pakistan yüzde 20.18 ve Türkiye yüzde 17.32 şeklinde belirlenmektedir.

SONUÇ

Yoksulluk tarihi süreçte farklı şekillerde ortaya çıkmış ve günümüzde küresel boyutta gündemdeki yerini korumaktadır. Bu bağlamda tüm kesimler için önemli bir sorun olarak görülen yoksulluk toplumsal cinsiyet eşitsizliği noktasında kadın yoksulluğu şeklinde daha belirgin olarak hissedilmektedir. İş yerinde ve hane içinde kadının konum ve durumu, eğitim ve birçok sosyal alanda yaşanan eşitsizlikler kadın yoksulluğunun diğer nedenleri arasında yer almaktadır. Yoksullukla mücadele etmek adına bu nedenleri anlamak ve çözmek gerekmektedir. Kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi konumu bulundukları ülkenin ve yaşadıkları toplumun geleceği ve gelişimi noktasında önemli kabul edilmektedir. Bu doğrultuda diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kadın yoksulluğu konusunda çeşitli düzenlemeler yapılmış ve önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Bu araştırma çerçevesinde Seçilmiş Güney Asya ülkelerinde (Afganistan, Bangladeş ve Pakistan) kadın yoksulluğu ekonomik, sosyal ve siyasi olmak üzere üç kategoride ele alınarak incelenmiştir. Çalışmada ulaşılan bulgular araştırmanın amacına uygun bir biçimde gerçekleşmiştir. Seçili ülkeler öncelikle kategorik olarak ele alınmış daha sonra bu çerçevede karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Çalışmada karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılarak oluşturulmuş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Seçili Güney Asya ülkeleri (Afganistan, Bangladeş ve Pakistan) ve Türkiye’nin genel bakış açısı ile karşılaştırılmasında öncelik Sürdürülebilir Kalkınma Endeksine verilmiştir. Bu endeks değerleri için 2021 yılı özelinde en yüksek orana sahip olan ülkeden en düşük orana sahip olan ülkeye göre sırasıyla Türkiye, Bangladeş, Pakistan ve Afganistan gösterilmiştir. Bu sonuca göre Türkiye seçilen diğer ülkelere kıyasla kalkınma düzeyi olarak üstün kabul edilmiştir.
- Kadın yoksulluğu bağlamında yapılan karşılaştırmada en mühim unsur ekonomik göstergelerdir. Kadınların ekonomik statüsü ele alındığında birçok göstergede bu kategorinin içinde yer almıştır. Bu göstergelerden en çarpıcı olanları kadın işgücü oranı, kadınların işgücüne katılım oranı, kadın işveren-işçi oranları ve kadın işsizlik oranı olarak ifade edilebilir. Bu oranlara istinaden ilk olarak üzerinde durduğumuz kadın iş gücü oranı 2009-2019 Aralığında yıllar itibarıyla en yüksek Türkiye’de gerçekleşmişken en düşük orana sahip ülke

Afganistan olarak gösterilmiştir. Benzer biçimde İşgücüne katılım oranı 2009-2019 çerçevesinde en yüksek orana sahip ülkeden en düşük orana sahip ülkeye doğru sırasıyla Bangladeş, Türkiye, Afganistan ve Pakistan'dır. Yıllar itibariyle Afganistan ile Pakistan yer değiştirmiştir. Kadın işveren oranları yıllar itibariyle en yüksek Türkiye'de iken 2016 yılından itibaren Afganistan daha büyük ilerleme kaydederek Türkiye'yi geride bırakmıştır ve en düşük orana sahip ülke ise Bangladeş olarak belirlenmiştir. Kadın işçi oranları işverenden biraz daha farklı ilerleme kaydetmiş en yüksek orana sahip Türkiye iken en düşük oranlar Afganistan'dadır. Nihayetinde kadın işsizliğinin en yüksek olduğu ülke Afganistan iken 2019 yılı itibariyle Türkiye Afganistan'ı geçerek seçili ülkeler arasında en yüksek sıraya oturmuştur. Bu göstergelere istinaden kadın istihdamı alanında diğer ülkelere kıyasla çoğu göstergede Türkiye yine üstün konumda kabul edilmiştir. Bununla birlikte Afganistan da kadın istihdamının ise seçili diğer ülkelerden daha düşük olduğu da verilerle yorumlanmıştır. Ekonomik olarak gelişmişlik düzeyi de bu göstergeleri etkileyen faktörler arasındadır.

- Kadın yoksulluğu bağlamında ekonomik statünün yanında sosyal statünün de dikkate alınması gerekir. Bu kapsamda en göze çarpan göstergeler elbette sağlık ve eğitim göstergeleri olarak ifade edilebilir. Kadın başına toplam doğurganlık oranı 2009-2019 itibariyle en yüksek Afganistan'da iken en düşük orana sahip ülke Türkiye olarak gösterilmiştir. 2019 yılında en düşük orana sahip ülke Bangladeş olarak değişiklik göstermiştir. Bu göstergeye benzer diğer bir gösterge doğumda beklenen yaşam süresi ise yine aynı yıl aralığında en yüksek Türkiye'de iken en düşük Afganistan olarak gerçekleşmiştir. Seçilen ülkelerin kalabalık nüfusa sahip olması kadınların doğurganlık oranının da artması demektir. Ülkelerde yoksulluk seviyesi ve nüfusun artması ile sağlık hizmetlerinin de yetersiz kalması doğru orantılı şekilde ilerlemiştir. Bu durumda Türkiye diğer ülkelerle karşılaştırıldığında veriler dâhilinde daha düşük nüfuslu bir ülkedir. Bununla birlikte ülkemizde sağlık hizmetlerinin diğer ülkelerden daha iyi olması sebebiyle doğumda yaşam beklentisi de yüksek seviyede gerçekleşmiştir.
- Kadın yoksulluğunu etkilediği düşünülen diğer bir kategori grubu eğitim seviyesidir. Eğitim seviyesine göre kadın işgücü ve kadın işsizliği bu kategorinin yine önemli faktörleridir. 2009-2018 yıl aralığı temel-orta ve ileri eğitilmiş kadın işgücü oranları dikkate alındığında en yüksek oranlara sahip olan ülkeden en

düşük oranlara sahip ülkeye doğru sırasıyla Bangladeş, Türkiye, Afganistan ve Pakistan'dır. Temel eğitilmiş kadın işgücü oranlarında zirvede olan ülke Bangladeş iken orta ve ileri eğitilmiş kadın işgücü oranlarında zirvede olan ülke Türkiye olarak değişiklik göstermiştir. Bu göstergede bazı yıl aralıklarındaki verilerin erişilebilirliği dâhilinde çalışmaya alınmasıyla net bir sonuç elde edilememiştir. Fakat var olan sonuçların temel sebebi, seçilmiş ülkelerde kız çocuklarının okutulması konusunda yeterince ilerleme kaydedilmemesidir. Bununla birlikte ataeril yapı, gelenek ve görenekler de bu doğrultuda ilerlemiştir. Çalışmada söz edilen ülkelere kız çocuklarının ilköğretime kadar okutulması ve bu yönde yapılan harcamalardan bahsedilmiştir. Bu ülkelere eğitime yapılan harcamalar da yeterli değildir. Türkiye'yi bu ülkelere ayıran en önemli özellik olan eğitim ileri öğretimde de diğer ülkelere kıyasla çok yüksek konumdadır. Ayrıca seçilmiş ülkelere okumamış kadınlar daha çok tarım sektöründe istihdam edilmiştir.

- Aynı şekilde eğitim seviyesine göre temel- orta ve ileri eğitilmiş kadınların işsizlik oranları da dikkat edilen diğer bir göstergedir. Eğitim seviyesine göre kadın işsizliği kapsamında diğer ülkelere kıyasla ilk sıra Afganistan ve Türkiye arasında sürekli değişiklik göstermiştir. Ülkemizde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve Afganistan'da yaşanan siyasi kriz sebebiyle kadın işsizlik oranları bu ülkelere çok daha yüksek seviyede ilerlemiştir. Eğitim seviyesi ile işsizlik arasında doğrudan bir ilişkinin var olduğu söylenebilir. Eğitim seviyesi arttıkça işsizlik düzeyi de ters orantılı olarak azalmaktadır.
- Seçili Güney Asya ülkeleri (Afganistan, Bangladeş ve Pakistan) ile Türkiye'nin kadın yoksulluğu bakımından karşılaştırılması dâhilinde en önemli diğer bir gösterge ise çalışan kadın yoksullardır. 15 yaş ve üstü çalışan kadın yoksulluğunda 2009-2019 itibarıyla en yüksek orana sahip ülke Afganistan iken en düşük orana sahip ülke Türkiye olarak ifade edilmiştir. 15-24 yaş aralığındaki kadın çalışan yoksul oranları da sırasıyla Afganistan, Bangladeş, Pakistan ve Türkiye şeklinde verilmiştir. En önemli göstergelerden biri olan çalışan yoksul ifadesi aslında ülkelerin harcanabilir gelir seviyeleri ile de yakından ilgilidir. Bu sebeple çalışan kadın yoksulluğu bağlamında diğer ülkelere kıyasla Türkiye' üstün konumdadır. Afganistan'da çalışan kadınlar cinsiyet eşitsizliği sebebiyle de çalışmada yer alan veri kaynakları dâhilinde en düşük oranlara sahip olan ülke olarak değerlendirilmiştir.

- Kadın yoksulluğunu belirleyen diğer ve en son yorumlanan kategori siyasi statüdür. Bu kategoride iki gösterge belirtilmiştir. Bunlar; Seçili olan ülkelerdeki kadın bakanlar ve parlamentodaki kadın sandalye oranlarıdır. Buna göre kadın bakan oranı 2009-2020 yıl aralığında en yüksek Türkiye’de iken en düşük Afganistan’dadır. Parlamentodaki kadın sandalye oranı ise 2009-2020 yıl aralığında en yüksek orana sahip olan ülkeden en düşük orana sahip ülkeye doğru sırasıyla Afganistan, Bangladeş, Pakistan ve Türkiye olarak gösterilmiştir. Afganistan’da yaşanan siyasi krizin etkinliğini yitirdiği alanlarda ülkedeki kadınlar yavaş yavaş siyaset içerisinde yer almaya başlamıştır öyle ki parlamenter sisteme kadınların dâhil olmasıyla beraber ülkede kadın sandalye oranı da artış göstermiş ve seçilen ülkeler arasında en yüksek konuma gelmiştir. Kadınların bakan olarak mecliste bulunması konusunda Türkiye zirveye oturmuştur. Seçilen diğer ülkeler olan Bangladeş ve Pakistan’da ise oranlar birbirine yakın bir biçimde ilerleme kaydetmeye devam etmektedir.

Nihayetinde kadın yoksulluğu sorunu hem Türkiye için hem de seçili olan diğer Güney Asya ülkeleri için önemli bir sorun olmakla birlikte gösterge ve statü bakımından da farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bahsedilen tüm ifadeleri kısaca toplamak gerekirse kadınların ekonomik anlamda diğer ülkelere kıyasla daha fazla yer edinebildiği ülke Türkiye olarak ifade edilmiştir. Tarım sektöründe çalışan kadınların en fazla olduğu ülke Pakistan ile Afganistan arasında değişirken sanayi sektöründe çalışan kadınların en fazla olduğu ülke Afganistan olarak gerçekleşmiştir. Ülkedeki enerji kaynakları potansiyelinin varlığı ülkede sanayi sektörünün de gelişmesi anlamına gelmiştir. Hizmet sektöründe ilk sıra Türkiye olarak ifade edilmiştir. Seçilmiş ülkelerin gelişmişlik düzeyleri de kadın yoksulluğunda önemli bir göstergedir. Çalışmadaki tüm göstergeler ve verilerin ortak noktası seçilen Güney Asya ülkeleri ile Türkiye kadın yoksulluğu bakımından karşılaştırıldığında Türkiye diğer ülkelere göre çok daha iyi konumdadır ve seçili ülkeler hızla ilerleme kaydetmeye devam etmektedir.

Ulaşılan bu bulgulardan hareketle çalışmada verilmek istenen mesaj ve önerilerin en başında seçili olan ülkeler ve Türkiye’de kadın yoksulluğunu azaltmak adına yapılacak çalışmaların en başında kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi statülerini güçlendirmek yer almaktadır. Ekonomik olarak kendileri güçlü hissedecekleri politikalar ve uygulamalar yapılmalıdır.

Kadınların işsizlik oranlarını azaltabilmek adına öncelikle kadın istihdamını arttıracak ya da teşvik edecek düzenlemek yapılmalı ve uygulamaya geçirilmelidir. Kadınlar adına faaliyete geçirilen mikro kredi uygulamalarının arttırılması gerekmektedir ki bu kadın istihdamının da artış göstermesine yol açacaktır. Eğitim seviyesindeki en önemli faktör yükseköğretim oranlarının arttırılması olarak da ifade edilebilir. Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'te kız çocuklarının okutulması ve bununla birlikte ileri eğitimli iş gücüne katılım oranlarının ve kadın istihdamının arttırılması kadın yoksulluğunun da önüne geçmek demektir. Seçilmiş Güney Asya ülkelerinde kadınların eğitim koşullarından sağlık, ekonomik ve siyasi tüm koşullara varana kadar iyileştirilmesi adına yeni ve teşvik edici uygulamalar ve adımlar atılması gerektiği de tartışılmaz bir gerçek olarak gözler önüne serilmektedir. Bu konuda Türkiye yardım programları ve işbirliği ile seçili ülkelere destek vermektedir. Çalışmaya dâhil edilen tüm ülkelerin kadın yoksulluğu ile baş edebilmesi adına konuyla ilgili kurum ve kuruluşların eğitim ve danışmanlık hizmetlerini arttırmalı, kadın istihdamı ve işgücüne dâhil olabilmesi adına yeni alanlar oluşturulması gerekmektedir.

Son olarak kadın yoksulluğu kapsamında yapılan bu çalışma, seçili ülkeler ve Türkiye bazında önemli bir çalışma olduğu düşünülmekte ve kadın yoksulluğu sorununu ortaya koyma konusunda özgün bir çalışma olarak ilgili alanda yapılacak tüm çalışmalara da kaynaklık etme konusunda ışık tutacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, R. (2010), Kadın yoksulluğu üzerine bir inceleme. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, *Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma*, 1 (2): 45-60.
- Ahmad S.M. (2020). Bangladeş’te Mikro Finansman: İslami Mikro Finans Üzerine Bir Vaka Çalışması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı, İstanbul, 204 s.
- Akkurt, M. (2004). Afganistan’ın Yeniden Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Gebze, 358 s.
- Aktan, C. C. (2002). Yoksulluk sorununun nedenleri ve yoksullukla mücadele stratejileri. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: *Hak-İş Konfederasyonu Yayını*.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 1-32.
- Aktaş Kaya, G. (2007). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Ankara, 205 s.
- Akyüz, D. (2018). Yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşları. *Bildiriler Kitabı*, s.151-160.
- Ali, T. (2009). *The duel: Pakistan on the flight path of American power*. Simon and Schuster.
- Altun, Ö. (2011). Türkiye’de Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları ve Etkinlikleri. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Bilim Dalı, Ankara, 247 s.
- Anadolu Ajansı, (2021). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/dunyada-yoksulluk-1990dan-bu-yana-ilk-kez-kovid-19-nedeniyle-artti/2393937> (16.10.2021).
- Anjum H. (2017). Yoksullukla Mücadele Stratejileri: Pakistan’da Mikro Kredi Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 149 s.
- Arpacı, M. (2020). Ulus aşırı göç ve toplumsal cinsiyet: Erzincan’da yaşayan Afgan kadınlar örneği. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1): 135-154.
- Arpacıoğlu, Ö. (2012). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Gaziantep, 143 s.

- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (2): 60-76.
- ASAGEM (2011). *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 148, Ankara.
- Aslanpay, E. (2014). Küresel Kadın Yoksulluğunun Önlenmesinde Kamu Mali Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İzmir, 198 s.
- Ateş, G. ve Öğütoğulları, E. (2012). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14 (2): 33-54.
- Atman, Ü. (2012). İşyerinde yaşamak: Mobbing. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 3 (1): 157-174.
- Ayhan, E. E. (2022). Bakım etiği penceresinden kadın yoksulluğu. *Journal of Social Policy Conferences*, 82: 1-23.
- Azizi, A. (2019). Afganistan’ın Ekonomik Kalkınmasının Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Tekirdağ, 116 s.
- Bahar, H. S. (2015). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları (Konya İli Örneği). *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Konya, 205 s.
- Bahçecik, S. (2009). Enformal Sektörde Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar ve Hindistan’da Sewa (Self-Employed Women Association) Deneyimi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul, 129 s.
- Baktır, N. S. (2014). Yoksulluk Sorunun Çözümünde Mikro Finans Sistemi Ve Mikro Kredi Uygulamaları: Türkiye’de Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir Araştırma. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kayseri, 388 s.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009). *Kentleşme Şurası, Kentsel Yoksulluk. Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*, (7), Ankara.
- Bayir, M. (2018). Kadın Yoksulluğunun Sosyo-Ekonomik Önemi: Türkiye-Avrupa Birliği Karşılaştırması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bilecik, 174 s.
- Bayram, E. (2013). Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bilecik, 131 s.
- Beisland, L. A. ve Mersland, R. (2013). Earnings quality in the microfinance industry. In *Microfinance in Developing Countries*. Palgrave Macmillan, London, pp. 83-106.

- Beken, H. G. (2006). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 138 s.
- Berber, M. ve Eser, B. Y. (2008). Türkiye'de kadın istihdamı: ülke ve bölge düzeyinde sektörel analiz. *ISGUC The Journal Of Industrial Relations and Human Resources*, 10 (2): 1-16.
- BETAM (2010). *Türkiye’de Kadınlar Çalışma Yaşamına Uzak*, BETAM Araştırma Notu, 10/64.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. UNDP. (2014a). *İnsani Gelişme Raporu. İnsani İlerlemeyi Sürdürmek: Kırılganlıkları Azaltmak ve Dayanıklılık Oluşturmak*. ABD: Newyork. Retrieved from, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2014/> (25.05.2020).
- Bodkin, R. G. (1999). Women's agency in classical economic thought: Adam Smith, Harriet Taylor Mill, And JS Mill. *Feminist Economics*, 5 (1): 45-60.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Türkiye’de işsizliğin özellikleri ve işsizlikle mücadele politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20: 45-65.
- BRAC Annual Reports (2017). *Expanding the Financial Choices of People Living in Poverty*. BRAC Communications. AR17, 1-112.
- Buvinić, M. (1997). Women in Poverty: A New Global Underclass. *Foreign Policy*, 38-53.
- Büyükçavuşoğlu, O. (2009). Küreselleşme Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış)*, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Afyon, 162 s.
- Cagatay, N. (1998). Gender and Poverty UNDP Social Development and Poverty Elimination Division, Working Paper Series. *United Nations Development Programme*, 5: 1-22.
- Canbay, T. ve Selim, S. (2010). Türkiye'de hanehalkı yoksulluğu/household poverty in Turkey. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10 (2): 627-649.
- Cerev, G. ve Yenihan, B. (2018). *Yoksulluk, Farklı Boyutlarıyla*, 1. Baskı, Mart 2018, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Chang, M. L. (2004). Growing pains: cross-national variation in sex segregation in sixteen developing countries. *American Sociological Review*, 69 (1): 114-137.
- Chang, C. F. (2011). Workfare in Taiwan, from social assistance to unemployment absorber. Ed: C. K. Chan ve K. Ngok, *Welfare reform in East Asia towards workfare?* Canada: Routledge, s.78-99.

- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, (2018). *İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*, 1. Basım, CEİD Yayınları, (5), Ankara.
- Council of Europe. (2014). *Council of Europe Gender Equality Strategy 2014-2017*.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31): 25-47.
- Çebi, Ç. (2019). Türkiye’de Kadın Yoksulluğu Mücadele Politikaları, Uygulama ve Öneriler. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Trabzon, 142 s.
- Çeki, E. (2018). Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Mikro Kredi Uygulamaları: Bartın İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bartın, 151 s.
- Çetin, İ. (2020). Yoksulluk ve yoksulluk göstergeleri: Türkiye ve OECD ülkeleri üzerine bir araştırma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2): 510-532.
- Çolak, S. Ö. (2016). *Sivil Toplum Kuruluşları. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Yazar Notu*.
- ÇSGB. (2017), *Ulusal İstihdam Stratejisi 2014 – 2023 Raporu*, Ankara.
- DEİK, (2020). *Pakistan Türk Firmaları İçin İş Yapma Rehberi*, <https://www.deik.org.tr/contents-fileaction-26332> (20.11.2021).
- Demir, S. (2006). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları Ankara.
- Demiröz, B. (2019). Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Tekstil Sektöründe İstihdam Edilen Kadınlar Özelinde Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, İstanbul, 105 s.
- Dimand, R. W., Forget, E. L., ve Nyland, C. (2004). Retrospectives: Gender in Classical Economics. *Journal of Economic Perspectives*, 18(1): 229-240.
- Dinçoflaz, N. J. (2009). *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*. Uzmanlık Tezi (yayımlanmamış), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara
- DİSK. (2003). Ev eksenli çalışanlar ve örgütlenmeleri. *Birleşik Metal-İş Yayınları*, (1): 1-76.
- Dorfman, R. (1989). Thomas Robert Malthus and David Ricardo. *Journal of Economic Perspectives*, 3(3): 153-164.

- DPT (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Kalkınma Plan. Nr: DPT: 2742, Ankara.*
- DPT, (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.*
- DPT, (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayınları, Yayın No: 2599-ÖİK: 610, Ankara 2001.*
- DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2000). DPT Yayınları, Ankara.*
- DPT. (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2013.*
- Drewnowski, J. (1977). Poverty: its meaning and measurement. *Development and Change*, 8(2): 183-208.
- Durhan, G. (2015). John Stuart Mill felsefesinde kadının toplumdaki yeri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2): 135-148.
- Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasındaki kadınlar ve karşılaştıkları. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3): 37-60.
- Dünya Bankası. (2015). *Afganistan Yoksulluk Durumu Güncellemesi: Ulusal Risk ve Güvenlik Açığı Değerlendirmesine Dayalı Bir Analiz 2007/08 ve 2011/12. Washington DC. Dünya Bankası.*
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4): 83-88.
- Ecevit, Y. (2007). *A Critical Approach to Women's Entrepreneurship in Turkey. Ankara: International Labour Office.*
- Emmioğlu, K. (2016). Yabancı sermaye ve küreselleşme. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstriyel Araştırma ve Gelişim Dergisi*, 1(1): 10-26.
- Erdoğan, G. (2002). *Türkiye'de ve dünyada yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler. Coşkun Can Aktan, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/erdogan.pdf> (18.07.2020).*
- Erol, N. (2006). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Konya, 129 s.*
- Erşen, U. B. (2006). Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış),*

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 161 s.

- Es, M. ve Kule, H. (2005). Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi*, 0(50): 259-300.
- Es, M. ve Şengül, R. (2007). Türkiye’de kentsel yoksulluk: Gebze örneği. *İCANAS 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, s. 353-374.
- Eşkinat, R. (2016). Binyıl kalkınma hedeflerinden sürdürülebilir kalkınma hedeflerine. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3): 267-282.
- Eurostat ve European Union. Commission. (2002). *European social statistics: demography. Office for Official Publications of the European Communities.*
- Farooqi, AH., Qamar, MUR., ve Chachi, A. (2017). İslami Bank Bangladeş Limited tarafından uygulanan yoksulluğun azaltılmasında ve kadınların esenliğinde İslami Mikro Finans planının rolü. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)* , 3 (1): 1-32.
- Fidan, F. Z. (2016). *Yoksulluk kışkacında kadın*. 1.Baskı, Opsiyon Yayınları, İstanbul.
- Fields, G. S., Duval-Hernandez, R., Freije, S., ve Puerta, M. L. S. (2015). Earnings Mobility, Inequality, and Economic Growth in Argentina, Mexico, and Venezuela. In *Employment and Development*, Oxford University Press. pp. 289-316.
- Foster, J., Greer, J., ve Thorbecke, E. (1984). A Class Of Decomposable Poverty Measures. *Econometrica: Journal Of The Econometric Society*, pp. 761-766.
- Genç, M. (2010). Toplumsal cinsiyet duyarlılığına yönelik kamu faaliyetleri ve bu faaliyetlerin mali yansımaları. *Maliye Dergisi*, 159: 476-495.
- Genç, Ö. (2010). Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Yoksullukla Mücadele Stratejileri. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Zonguldak, 224s.
- Government of Mongolia. (2004). *Economic Growth Supports Poverty Reduction Strategy: Implementation Progress Report 2004.1-84.*
- Gökyay, Ç. (2008). *Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları*. Uzmanlık Tezi (yayımlanmamış), T.C Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Günday, P. D. (2011). Ekonomik Kalkınmada Kadının Önemi ve Katkısı. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir, 237s.
- Gündoğan, N. (2003). Yoksullukla mücadelede istihdam politikalarının rolü ve önemi. *Yoksulluk Sempozyumu*, s. 31.

- Gündoğan, N. (2008). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *Ankara Sanayi Odası*, s. 42-56.
- Günel, Ö. (2019). Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 150 s.
- Günel, Z. ve Yapar, Z. (2016). *Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 61. Oturumu Gözlem Raporu*.
- Güneş, H.H. (2009). İktisat tarihi açısından nüfus teorileri ve politikaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (28): 126-138.
- Güneş, S. ve Seven, H. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi (yayınlanmamış), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Güngör, K. (2014). *İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış Ve Merkantilizmden Günümüze İktisadiDüşünceler*, https://Www.Researchgate.Net/Profile/Kamil_Guengoer/Publication/266607898_IKTISADIN_TARİHİNE_KISA_BIR_BAKIS_VE_MERKANTILIZMDEN_GUNUMUZE_IKTISADI_DUSUNCELER/Links/5699f54b08aea1476943f054.Pdf (20.06.2020).
- Gürkan, B. E. (2009). Üretim Sürecinde Dönüşüm ve Yoksulluk. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul, 174 s.
- Gürsel, S., Levent, H., Selim, R., ve Sarıca, Ö. (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği İle Karşılaştırma*. İstanbul, TÜSİAD Yayınları, Yayın, 295.
- Halişçelik, E. (2015). Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Yoksul Odaklı Büyüme: Yükselen Ekonomiler Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Doktora Tezi (yayınlanmamış)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bilim Dalı, Ankara, 416 s.
- Hassaas, M. (2017). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yoksulluğun Azaltılmasındaki Etkisi: Afganistan Örneği. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış)*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul, 76 s.
- ILO (International Labour Organization). (2019). *World Employment Social Outlook, Trends 2019*.
- ILOSTAT (2021). https://ilostat.ilo.org/topics/working-poor/#https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer37/?lang=en&segment=indicator&id=SDG_0111_SEX_AGE_RT_A (18.11.2021).
- Inter-Parliamentary Union. (2003). *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and its Optional Protocol*. In Handbook for Parliamentarians, Geneva.

- Iwanaga, K. (Ed.). (2008). *Women's political participation and representation in Asia: Obstacles and challenges* (No. 2). NIAS Press, pp. 1-331.
- İbrişim, N. (2008). Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana, 110 s.
- İncedal, S. (2013). *Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, Uzmanlık Tezi (yayımlanmamış), T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- İNGEV. (2016). *İnsani gelişme nedir?*, <http://ingev.org/hakimizda/insani-gelisme-nedir/> (10.10.2021).
- İslam, N. (2006). Mikro finans Uygulamalarında Bangladeş Örneği ve Türkiye’de Başarı Koşulları. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 203 s.
- İŞKUR, (2019). *Faaliyet Raporu*, <https://media.iskur.gov.tr/37553/2019-yili-faaliyet-raporu.pdf> (28.05.2020).
- Jefferson, T. ve King, J. E. (2001). "Never Intended to be a Theory of Everything": Domestic Labor in Neoclassical and Marxian Economics. *Feminist Economics*, 7(3): 71-101.
- Kabakçı, E. (2012). Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir, 223 s.
- Kabakçı, E. ve Günsoy, G. (2012). Mikro Kredinin kadın yoksulluğunu azaltmadaki rolü ve Eskişehir uygulaması. *Türkiye Ekonomi Kurumu (TEK)*, (3): 1-36.
- Kadın Emeği ve İstihdam Girişimi, (KEİG). (2015). *Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler*. 1. Baskı, KEİG Yayınları Dizisi, İstanbul.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı Raporu 2008-2013*.
- KAGİDER (2006), *Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu*, 1. Baskı, KAGİDER Kadın Fonu, Ankara.
- KAGİDER ve TÜSİAD. (2008). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri. Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset Raporunun Güncellemesi*, Graphis Matbaa, İstanbul
- Kalkınma Bakanlığı, (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*.
- Kamalıoğlu, N. Ç. (2014). Kayıt Dışı İstihdam ve Türkiye’de Uygulanan Mücadele Yöntemlerinin Değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Ankara, 245 s.

- Karabıyık, I. (2012). Türkiye'de çalışma hayatında kadın istihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1): 231-260.
- Karaca, M. (2015). Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkinliği. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Isparta, 151 s.
- Karagülmez, E. (2012). Türkiye’de Yoksulluk: Bölgeler Arası Karşılaştırma. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Erzurum, 128 s.
- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: çocuk işgücü. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1): 25-41.
- Kaya, E. ve Özcan, R. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın Ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi (yayımlanmamış), T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kaya, Z. (2011). Türkiye’de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Erzurum, 177 s.
- Kaymak, Ö. (2011). Yoksulluğun toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, İstanbul, 225 s.
- Kazar, E. N. (2019). Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolünün Değerlendirilmesi: İstanbul ve Bursa Örneği. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yalova, 199 s.
- Khan, H. M. (2000). *Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies*, IMF. WP/00/78, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0078.pdf> (17.05.2020).
- Knoema. (2021). *Bangladeş Gelir Eşitsizliği ve Gini Endeksi* <https://knoema.com/atlas/Bangladesh/topics/Poverty/Income-Inequality/GINI-index> (5.11.2021).
- Kocabacak, S. (2014). Kadın yoksulluğu ve kadın sağlığı üzerine yansımaları. *Sosyal Güvence Dergisi*, (6): 135-161.
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye’de çalışan kadınlar ve sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1): 195-219.
- Konuş, E. S. Y. (2020). Kadın Yoksulluğu: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Bir İnceleme. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Karamanoğlu Mehmet bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Karaman, 153 s.

- Konya Ticaret Odası Dış Ticaret Servisi (2016), *Bangladeş Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Konya.http://www.kto.org.tr/d/file/banglades-ulke-raporu_2016.20170825102136.pdf (13.11.2021).
- Kovancı, O. (2003). *Kapitalizm, Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Köse, B. (2009). Küreselleşen Dünyada Yoksulluk Olgusu. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya, 130 s.
- KSGM, (2018). *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi Ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023*. T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kuş, A. Ş. (2019). Dünya Bankası'nın Yoksulluk ve Açlıkla Mücadeledeki Rolü, Etkisi ve Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış)*, Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 143 s.
- Kümbül, G.B. (2011). Yoksulla mücadelede sosyal girişimcilik: Ashoka üyelerinden sosyallik örnek uygulamalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (3): 79-111.
- Lanjouw, J. (1997): *Behind the Line: Demystifying Poverty Lines*. Poverty Reduction Module 3: Poverty Measurement: Behind and Beyond The Poverty Line. New York.
- Lok-Dessallien, R. (1999). *Review of poverty concepts and indicators*. UNDP Soc Dev Poverty Elimin Div Poverty Reduct Ser from [http://ftp.unpad.ac.id/orari/library/library-ref-ind/ref-ind-1/application/poverty reduction/Poverty/Review_of_Poverty_Concepts.pdf](http://ftp.unpad.ac.id/orari/library/library-ref-ind/ref-ind-1/application/poverty%20reduction/Poverty/Review_of_Poverty_Concepts.pdf) (10.08.2020).
- Mahdi, S. (2015). *Impact of Microfinance in Poverty Alleviation in Bangladesh: From an Islamic Point of View*. Dhaka, Bangladesh: University of Dhaka. https://www.academia.edu/29608600/Impact_of_Microfinance_in_poverty_alleviation_in_Bangladesh_From_an_Islamic_point_of_view_ILEM_International_Summer_School_2015_ (10.11.2021).
- Mahmoud, C. S., Khalily, M. A., ve Wadood, S. N. (2009). Dynamics of market share in the microfinance industry in Bangladesh, *Munich Personal RePEc Archive*, pp. 16172.
- Makal, A. ve Toksöz, G. (Ed). (2015). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 366 s.
- Masika, R., De Haan, A., ve Baden, S. (1997). *Urbanisation And Urban Poverty: A Gender Analysis Report Prepared For The Gender Equality Unit*. Swedish International Development Cooperation Agency (Sida),(January 1997), 21.

- Mermer, C. T. (2010). Siyasal Bütünlük ve Bölgesel Sorunlar Açısından Pakistan. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 135 s.
- Metin, B. (2011). Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu: Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara, 362 s.
- Meyer, B. D. ve Sullivan, J. X. (2009). *Five Decades of Consumption and Income Poverty*, No 14827, NBER Working Papers, National Bureau of Economic Research, https://www.nber.org/system/files/working_papers/w14827/w14827.pdf (19.08.2020).
- Moghadam, V. M. (2005). SHS Papers in Women’s Studies/Gender Research, No. 2: The Feminization Of Poverty’and Women’s Human Rights. Social And Human Sciences Sector, Paris.
- Moller, S., Huber, E., Stephens, J. D., Bradley, D., ve Nielsen, F. (2003). Determinants of relative poverty in advanced capitalist democracies. *American Sociological Review*, 68: 22-51.
- Mudarej, A. (2018). Mikro Finansman Ve Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü Ve Afganistan Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Eskişehir, 85 s.
- Mujahid, N. (2014). Kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri: Pakistan’ın bir mikro analizi. *Uluslararası Ekonomi ve Ampirik Araştırma Dergisi*, 2 (5): 211-220.
- Neuman, W. L. (2006). *Social Research Methods, Qualitative and Quantitative Approaches*. 6. Edition of Pearson Education Inc. Allyn Bacon, USA.
- OPAAW (2008). *Women’s Role in the Development of OIC Member States, OIC Plan of Action for the Advancement of Women Arab Republic of Egypt*. https://ww1.oic-oci.org/english/conf/women/2nd/OPAAW_final_2010_en.pdf (20.08.2020).
- Ökten, Z. ve Kale, T. (2009). Türkiye’de bölgesel yoksulluğun yapısı ve yoksulluğa karşı politikalar. *Amme İdaresi Dergisi*, 42 (3): 59-91.
- Önder, N. (2013). Türkiye’de kadın işgücünün görünümü. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1): 35-61.
- Örs, F. (2011). Yoksullukla mücadele ve toplumsal iletişim. *Mülkiye Dergisi*, 31 (255): 193-202.
- Özberk, E. (2003). Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara, 138 s.

- Özdal, H. (2009). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi ve Türkiye Örneği (1994-2008). *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Konya, 102 s.
- Özdek, Y. (2002). Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları. *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİ, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi*, 19: 1-44.
- Özdemir, B. (2014). Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Aydın, 128 s.
- Özdemir, M. ve Savaşan, F. (2017). Katılım bankaları için bir İslami Mikro Finans programı örneği: Bangladeş İslam bankası kırsal kalkınma programı. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3): 23-47.
- Özdemir, Ö. (2021). Kadınlarda eğitimin küresel cinsiyet eşitliği endeksi üzerindeki etkisi: Türkiye için bir uygulama. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (2): 31-43.
- Özkan, H., Kırdas, E. K. ve Taylan, K. O. Ç. (2012). Yoksulluk sorununu görmeyen bir kalkınma modeli olarak yönetişimci kalkınma: Adana örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (4): 89-124.
- Özmen, F. (2012). Türkiye’de kadın istihdamı ve Mikro Kredi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (6): 109-130.
- Öztürk, M. ve Çetin, B.I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yasar University*, 3 (11): 2661-2698.
- Öztürk, Ş. (2008). Kırsal yoksulluk ve Neo-liberal ekonomi politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (5): 606-634.
- Öztürk, Z. A. (2012). Uluslararası siyasette ve karar alma mekanizmalarında kadın. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(1): 1-33.
- Pakistan, UNDP (2016). *Pakistan’ın yeni yoksulluk endeksi, 10 Pakistanlıdan 4’ünün çok boyutlu yoksulluk içinde yaşadığını ortaya koyuyor*. <https://www.pk.undp.org/content/pakistan/en/home/presscenter/pressreleases/2016/06/20/pakistan-s-new-poverty-index-reveals-that-4-out-of-10-pakistanis-live-inmultidimensional-poverty.html> (18.11.2021).
- Parasız İ. (1996). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, 6. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Ceylan Ofset, Bursa.
- Pearce, D. M. (1983). The feminization of ghetto poverty. *The Urban Underclass/Society*, 21(1): 70-74.

- Polat, E. (2017). *Yoksulluk ve Şiddet Kışkacında Kadın: Mücadelede Örnek Olaylarla Birlikte Kadın İstihdamının Önemi Mevcut Politikalar ve Uygulama Örnekleri*. Kurgu Kültür Merkezi Yayınları, 1.Baskı, Şubat 2017, Ankara.
- Ravallion, M. ve Huppi, M. (1991). Measuring changes in poverty: a methodological case study of Indonesia during an adjustment period. *The World Bank Economic Review*, 5(1): 57-82.
- Rostow, W.W. (1960) *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press.
- Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., ve Woelm, F. (2021). *Sürdürülebilir kalkınma raporu 2021*, Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Sallan Gül, S. (2005). Türkiye'de yoksulluğun kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 38(1): 25-45.
- Sanjar, S. (2018). Afganistan’da Döviz Kuru, Dış Ticaret ve Yoksulluk İlişkisi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir, 141 s.
- Sayın, A. (2007). *Kota El Kitabı: Geçici Özel Önlem Politikası*. KA-DER Yayınları, İstanbul.
- Serinikli, N. (2016). Kadın yoksulluğunu önlemede girişimciliğin önemi: kadın kooperatifleri ve Mikro Kredi uygulamaları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, (5): 598-609.
- Seyyar, A. (2004). Türkiye’de yoksullukla mücadelede STK’lerin rolleri ve önemleri. *Deniz Feneri Derneği Örneği*, I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, s. 4-6.
- Shaiq, G. (2014). Afganistan’ın İktisadi Gelişimi ve Türkiye ile olan Ekonomik İlişkilerinin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Konya, 94 s.
- Şimşek, M. (2008). *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Solmaz, E. (2007). Orman Köylerinin Kalkınmasına Yönelik Uygulanan Politikaların Yoksulluk Düzeyi ve Orman Kaynaklarının Kullanımına Etkisi- Muğla Örneği. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Muğla, 278 s.
- Sung, H. E. (2003). Fairer sex or fairer system? Gender and corruption revisited. *Social Forces*, 82 (2): 703-723.
- Şahin, B. E. ve Sevimli, Y. (2013). Aktif istihdam politikaları kapsamında uygulanan işgücü yetiştirme kursları ve İŞKUR’un önemi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 1-10.

- Şahin, H. (2015). *Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Yöntemi. Değerlendirme Notu.*
- Şahin, L. (2009). Avrupa Birliği ve Türkiye işgücü piyasalarının karşılaştırmalı analizi. *Ankara, KAMU-İŞ*, 10 (3): 129-164.
- Şener, Ü. (2009). *Kadın Yoksulluğu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu.*
- Şener, Ü. (2012). Kadın yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36 (4): 51-67.
- Şengül, S. ve Fisunoğlu, M. (2014). Türkiye’de kadın yoksulluğu. *International Conference On Eurasian Economies*, (1): 1-5.
- Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şenses, F. (2014). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. 7. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul.
- T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporu, TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bilgi ve Belge Yönetimi Dairesi Başkanlığı, Ankara.*
- T.C Dış İşleri Bakanlığı, (2011). https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-guney-asya-ulkeleriyle-iliskileri.tr.mfa (20.10.2021).
- T.C Dış İşleri Bakanlığı, (2011), <http://www.mfa.gov.tr/guney-asya-bolgesel-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (15.10.2021).
- TGMP, (2010). *Faaliyet Raporu, 2010*, <https://tgmp.net/tr/sayfa/faaliyet-raporlari/310/0> (13.08.2020).
- The Global Economy (2021) https://www.theglobaleconomy.com/Afghanistan/poverty_ratio/ (20.11.2021).
- The Global Economy, 2021. <https://www.Theglobaleconomy.Com/Compare-Countries/> (15.10.2021).
- The World Bank. (2014). *The Face of Poverty in Europe and Central Asia*, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/02/10/face-of-poverty-in-europe-and-central-asia> (29.06.2020).
- The World Bank. (2015). *Middle East and North Africa Makes Progress on Gender Equality, But Severe Barriers Persist, says WBG Report*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/09/09/middle-east-and->

north-africa-makes-progress-on-gender-equality-but-severe-barriers-persist-says-wbg-report (29.06.2020).

The World Bank. (2015). *South Asia Extreme Poverty Falls, but Challenges Remain*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/10/15/south-asia-extreme-poverty-falls-but-challenges-remain> (29.06.2020).

The World Bank. (2018). *East Asia And Pacific Cities: Expanding Opportunities for the Urban Poor*, <https://www.worldbank.org/en/region/eap/publication/east-asia-and-pacific-cities-expanding-opportunities-for-the-urban-poor> (29.06.2020).

The World Bank. (2018). *Four African Economies among Most Improved in Removing Legal Barriers Against Women*, says WBG Report, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/03/29/four-african-economies-among-most-improved-in-removing-legal-barriers-against-women-says-wbg-report> (29.06.2020).

The World Bank. (2018). *The Time Is Now for Gender Equality in the Caribbean*, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/03/07/the-time-is-now-for-gender-equality-in-the-caribbean> (29.06.2020).

Tıraş, H. H. ve Ağır, H. (2018). İnsani gelişmişlik göstergeleri açısından İslam işbirliği teşkilatı üye ülkelerinin değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (35): 20-40.

Tireli, M. ve Coşkun, S. (2009). *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*. Uzmanlık tezi (yayımlanmamış), T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Todaro, M. P. ve Smith, S. C. (2003). *Economic Development (ed.)*. Essex: Person Education.

Topal, A. (2011). Küreselleşme sürecindeki türkiye'yi anlamaya yarayan bir anahtar: yeni sağ, *Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*, 7: 63-84.

Topalhan, T. ve Yeşilkaya, F. (2017). Kadın yoksulluğunu etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile belirlenmesi. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 9 (3): 55-82.

Topgül, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (1): 277-296.

Topuz S.K. ve Erkanlı H. (2017). *Kapasite Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'de Kadın Yoksulluğu ve Kadının Özgürlüğü Meselesi*. Kriter Yayınevi, 1.Baskı, 2017, İstanbul.

Tömen, G. (2013). Türkiye Grameen Mikro finans Programının (TGMP) Kadın Yoksulluğu ve Girişimciliği Üzerine Etkilerinin Antalya İli Bağlamında Araştırılması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı, Antalya, 179 s.

- Tömen, G. ve Sarvan, F. (2015). Mikrofinans Programlarının kadın yoksulluğu ve girişimciliği üzerine etkileri: bir araştırma ve bir işbirliği modeli önerisi. *Mediterranean Journal of Humanities*, (1): 343-369.
- Trading Economics, 2021 <https://tradingeconomics.com/afghanistan/gdp-growth-annual> (12.10.2021).
- Trading Economics, 2021, <https://tradingeconomics.com/bangladesh/gdp-growth-annual> (09.11.2021).
- Trading Economics, 2021, *Pakistan'ın Yıllık GSYİH Büyüme Oranı göstergeleri*, <https://tradingeconomics.com/pakistan/gdp-growth-annual> (20.11.2021).
- Tunç, A. (2015). Yeni kamu yönetimi anlayışı açısından "sosyal yardım yönetimine" yönelik bir değerlendirme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 7(13): 190-206.
- TÜİK, (2008). *Tüketim Harcamaları Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi 6*. Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜİK, *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020*, <https://data.tuik.gov.tr/> (21.03.2021).
- TÜİK, *Hayat Tabloları, 2019*, <http://hdr.undp.org/en/data> (20.03.2021).
- TÜİK, *İstihdam, İşsizlik ve Ücret, İşgücü İstatistikleri, İstatistiksel Tablolar, 2020*, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> (10.03.2021).
- TÜİK, *İşgücü İstatistikleri Dönemsel Sonuçları* http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?%20alt_id=1007 (19.03.2021).
- TÜİK, *İşgücü İstatistikleri*, <https://data.tuik.gov.tr/> (20.03.2021).
- TÜİK, *Nüfus ve Demografi İstatistikleri, 2009-2020*, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> (20.03.2021).
- TÜİK. (2020). *İş Gücü İstatistikleri, 2020*, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30677> (4.03.2021).
- TÜİK. (2021). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> (15.11.2021).
- TÜİK.(2020).*İstatistiklerle Gençlik, 2020*, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33731> (21.03.2021).
- Türk, T. (2014). 2000 Sonrası Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Isparta, 155 s.

- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum*, 2 (21), 25-40.
- UNDP (2013). *Human Development Report, The Rise of South: Human Progress in a Diverse World*.
- UNDP (2021). <http://hdr.undp.org/en/indicators/136906> (15.10.2021).
- UNDP, (1995). *Human Development Report*. New York, Oxford University Press.
- UNDP, (2015). *Human Development Report 2015: Work For Human Development. Technical Notes*, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2015_technical_notes.pdf (17.05.2020).
- UNDP, (2015). *Human Development Report, Work For Human Development*. New York, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf (17.05.2020).
- UNDP, (2020). *The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene Briefing note for countries on the 2020 Human Development Report Pakistan* <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/PAK.pdf> (20.11.2021).
- UNDP, *Multidimensional Poverty in Pakistan, Report 2014-15, Islamabad, 2016*. <https://www.undp.org/content/dam/pakistan/docs/mpi/multidimensional%20poverty%20in%20pakistan.pdf> (21.11.2021).
- UNDP, *Pakistan'da Yıllara Göre Kadınların İnsani Gelişme Endeksi*, <http://hdr.undp.org/en/indicators/136906> (19.11.2021).
- UNDP. (1990). *Human Development Report*, New York Oxford Oxford University Press.
- UNDP. (2009). *Human Development Report 2009: Overcoming Barriers: Human Mobility and Development*. New York. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf (17.05.2020).
- UNDP. (2010). *Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations - Pathways to Human Development*. New York. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf (17.05.2020).
- UNDP. (2019) *Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı İnsani Gelişme Raporları*, <http://hdr.undp.org/en/indicators/> (23.11.2021).
- UNESCO. (2021). *UIS İstatistikleri, 2021*, <http://data.uis.unesco.org/#> (22.11.2021).
- UNFPA, *Afganistan Nüfus Göstergeleri, 2021* <https://www.unfpa.org/data/AF> (15.10.2021).
- UNFPA, *Bangladeş Nüfus Göstergeleri, 2021*, <https://www.unfpa.org/data/world-population/BD> (10.11.2021).

- UNFPA, *Pakistan Nüfus Göstergeleri*, 2021, <https://www.unfpa.org/data/world-population/PK> (21.11.2021).
- UNICEF.(2021). *Çocuk İstatistikleri*, 2021, <https://www.unicef.org/tur> (25.03.2021).
- UNSTAT, (2021). *Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü*, [https://unstats-undesa.opendata.arcgis.com/datasets/undesa::indicator-5-5-1-proportion-of-seats-held-by women-in-national-parliaments-percent-of-total-number-of-seats/6/explore?location=7.163276%2C1.735981%2C2.31](https://unstats-undesa.opendata.arcgis.com/datasets/undesa::indicator-5-5-1-proportion-of-seats-held-by-women-in-national-parliaments-percent-of-total-number-of-seats/6/explore?location=7.163276%2C1.735981%2C2.31)
<https://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/sdmx-working-group/> (25.11.2021).
- Uzun, A. M. (2001). Yoksulluk olgusu ve Dünya bankası. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (2): 155-174.
- Ünkap, Ö. (2009). Türkiye’de Namus Adına İşlenen Cinayetler: Mücadele ve Kazanımlar Kamer Örneği. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, İstanbul, 153 s.
- Weber, O., ve Ahmed, A. (2014). Mikro finans yoluyla güçlendirme: kredi döngüsü ile yetkilendirme düzeyi arasındaki ilişki. *Dünya Gelişimi*, (62): 75-87.
- WEF, *World Economic Forum* (2018). *Global Gender Gap Report 2018*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf (15.10.2021).
- Widiyanti, E., Pudjihardjo, P. M. A. S., ve Saputra, P. M. A. (2018). Tackling poverty through women empowerment: The role of social capital in Indonesian women’s cooperative. *Jurnal Ekonomi dan Studi Pembangunan*, 10(1): 44-55.
- Wing, E. A. (2003). Finance division, Ministry of Finance. *Bangladesh Economic Survey*.
- Women, U. N. (2015). *Progress of The World’s Women 2015-2016: Transforming Economies, Realizing Rights*. UN Women.
- World Bank- *Advancing Gender Inequality*, (1995). *Advancing Gender Inequality From Concept to Action*, <http://documents.worldbank.org/curated/en/843911468739765256/pdf/multipage.pdf> (30.05.2020).
- World Bank Data, 2021, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?end=2020&locations=BD&start=2008> (10.11.2021).
- World Bank Data. (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=BD> (12.11.2021).
- World Bank Data. (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?locations=BD> (12.11.2021).
- World Bank Gender Statistic. (2021). <https://databank.worldbank.org/source/gender-statistics/> (19.11.2021).

- World Bank, (2021). *Gini endeksi (Dünya Bankası tahmini) – Pakistan*. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=PK> (17.11.2021).
- World Bank World Development Indicators. (2021). <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/> (20.11.2021).
- World Bank, (2021). *Enflasyon, tüketici fiyatları (%) – Pakistan*. <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?end=2020&locations=PK&start=2010&view=chart> (15.11.2021).
- World Bank, (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/> (22.11.2021).
- World Bank, (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?locations=1W-AE> (17.10.2021).
- World Bank, (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.FE.ZS?end=2019&locations=AF-PK-TR-BD&start=2010> (17.10.2021).
- World Bank, (2021). <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Type/TABLE/preview/ddperror.aspx#> (20.11.2021).
- World Bank, (2021). *Kişi Başına Yoksulluk Oranı Günde 1.90 USD Doları (2011 SAGP) (Toplam Nüfusun Yüzdesi)-Pakistan*, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY?locations=PK> (21.11.2021).
- World Bank, (2021). *Pakistan Kalkınma Göstergeleri*, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (21.11.2021).
- World Bank, (2021). *Ulusal Yoksulluk Sınırında Çalışan Yoksul Kişi Oranı (Toplam Nüfusun Yüzdesi) – Pakistan*. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?end=2018&locations=PK&start=2005> (22.11.2021).
- World Bank, Education Statistics (2021). <https://databank.worldbank.org/source/education-statistics-%5E-all-indicators/> (22.11.2021).
- World Bank, World Development Indicators (2021). <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> (17.10.2021).
- World Bank. (2011). *Gender Equality As Smart Economics: World Bank Group Gender Action Plan–Four-Year Progress Report (January 2007-December 2010)*.
- World Bank. (2015). *Kırsal Nüfus (Toplam Nüfusun Yüzdesi)*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS?locations=PK> (19.11.2021).
- World Bank. (2019). *The Little Data Book on Gender 2019*. World Bank, Washington, DC.
- World Bank. (2020). *Poverty and shared prosperity 2020: Reversals of fortune*. The World Bank.

- Yayar R. K. ve Saliha M. (2019). Yoksulluk kriterleri açısından D-8 ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *III. Taras Shevchenko International Congresson Social Sciences*, ed. Çiftçi H., Alimgerey Z., İKSAD Yayınları, Kiev, s. 32-53.
- Yaylı, H. ve Eroğlu, G. (2015). Yerel katılım bağlamında Türkiye’de kadın temsili. *International Journal of Science Culture and Sport (Intjcs)*, (3): 504-524.
- Yılmaz, A. (2005). Afganistan'da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta, 152 s.
- Yılmaz, A., Aksanyar, Y., ve Güler, T. (2019). Yoksullukla mücadelede çağdaş bir yöntem olarak istihdam bağlantılı şartlı sosyal yardımlar: Küresel bir analiz. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (59): 105-122.
- Yılmaz, T. (2005). Avrupa Birliği Sürecinde Kadın Örgütlenmelerinin Rolü Ve Faaliyetleri: Kadın Adayları Destekleme Ve Eğitim Derneği (KADER) Örneği. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta, 156 s.
- Yusufoğlu, Ö. Ş. (2010), Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği, *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ, 115 s.
- Zahedul İslam, S.M. (2012). Bangladeş Sağlık Sisteminin Ekonomik Sürdürülebilirliğinin İncelenmesi Ve Uluslararası Karşılaştırılması. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, 283s.
- Zanbak, M. (2014). Yetenekler Yaklaşımı Perspektifi İle Yoksulluğun Ölçülmesi: Yoksulluğun Kayıp Boyutları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Antalya, 172 s.
- Zheng, B. (1997). Aggregate poverty measures. *Journal Of Economic Surveys*, 11 (2): 123-162.